

A KATONAI BIZTONSÁGI HIVATAL
TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Gondolatok a NATO-csúcstalálkozó után
Hogyan tovább globális partnerség?
A schengeni határnyitás elsődleges tapasztalatai
Muszlim radikalizmus Európában
Adalékok a társadalmi problémák háttérének
értelmezéséhez
Illegális migráció – Kárpátalja térségének
érintettsége
A Terrorizmus Elleni Védelem Tudás-Központja
Tanulni soha nem késő. A munkahelyi képzési
Rendszer az Európai Bizottságban
Ukrajna Biztonsági Szolgálata (SZBU)

2008

2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

<i>Bizottság elnöke:</i>	Dr. Hamar Ferenc a KBH TKH vezetője
<i>Bizottság tagjai:</i>	Dr. Izsa Jenő Dr. Korsós László Dr. Kobolka István a KBH TT titkára Lenkey László Zoltán PhD hallgató Dr. Németh József Tarján István PhD hallgató
<i>Felelős kiadó:</i>	Dr. Stefán Géza az MTA Doktora, címzetes egyetemi tanár, MK KBH főigazgatója
<i>Főszerkesztő:</i>	Ledács Kiss Jenő
<i>Tördelő szerkesztő:</i>	Juth Marianna
<i>Székhely:</i>	Budapest
<i>ISSN:</i>	1785-1181
<i>Postacím:</i>	MK KBH Tudományos Tanács 1885 Budapest, Pf.: 25. Telefon: 236-5111/ 24-301, 31-423 mellék

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

- Elsősorban a honvédelemmel, ezen belül a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdéseket feldolgozó, elemző írásokat várunk. A kéziratokat másfeles sortávolsággal, gépelve - floppyn is - kérjük a TT titkárához vagy az SZB valamelyik tagjához eljuttatni a szerző neve, beosztása, rendfokozata, lakcíme és telefonszáma feltüntetésével.

- A cikk, tanulmány, írás terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy ívet (21-23 gépelt oldal).

- A közlésre nem kerülő cikkeket nem őrizzük meg, de a szerző kérésére visszaküldjük.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK

Oldal

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

Deák János – Szternák György Gondolatok a NATO-csúcstalálkozó után	5
Siposné dr. Kecskeméthy Klára Hogyan tovább globális partnerség?.....	22
Kobolka István – Sallai János A schengeni határnyitás elsődleges tapasztalatai	29
Beraczkai Antal A „megelőző készenlét” (Válaszok az érzékelt terrorista- fenyegetésekre, című reprezentatív felmérés értékelése)	36
Béres János – Tóth András Muszlim radikalizmus Európában	44
Zalai Noémi A XX. század háborúi és a terrorizmus elleni harc jellemzőinek összehasonlítása katonai, politikai és társadalmi kontextusok alapján	54
AKTUÁLIS	
Récsei Mihály A Terrorizmus Elleni Védelem Tudás-Központjának és tevékenységének bemutatása	66
Kiss Zoltán – Szternák György Adalékok a társadalmi problémák hátterének értelmezéséhez	77
Dobák Imre Illegális migráció – Kárpátalja térségének érintettsége	98
KONZULTÁCIÓ	
Devecseri Gábor A szerződéses legénységi állomány kiáramlási mutatóinak konszolidációja	107

	Oldal
Krisztián Béla	
A magyar energiaellátás forrásai és a légköri szennyeződés	123
<i>DOKTORANDUSZOK FÓRUMA</i>	
Lenkey László Zoltán	
A kábítószer és a terrorizmus gazdasági és személyiség-lélektani összefüggései	136
Tanai Károly	
A meggyőző kommunikáció a fogyasztói társadalomban	146
Sulányi Péter - Kalo Ottó	
A NATO bukaresti csúcstalálkozója német és szlovák szemszögből.....	162
<i>TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL</i>	
Szabó Ervin Antal	
<i>Vázlatok az orosz hírszerzés történetéből</i>	
Gyülekeznek a felhők	173
<i>TUDOMÁNYOS ÉLET-KÉPZÉS</i>	
Déri Ágnes	
Tanulni soha nem késő. A munkahelyi képzési rendszer az Európai Bizottságban	183
Gerő Péter	
Az élethelyzethez igazított tanulás és ami mögötte van	189
<i>HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK</i>	
Szabó Ervin Antal	
<i>Összeállítás a külföldi sajtó nemzetbiztonsági kérdéseket érintő cikkeiből</i>	
Ukrajna Biztonsági Szolgálat (SZBU)	195
Az OF elnöke, V. Putyin felszólalt az FSZB kollégiumának ülésén	198
A török elnök bejelenti a PKK elleni harcot	201
<i>CONTENTS</i>	203
<i>SZERZŐINK</i>	205

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

DEÁK JÁNOS – SZTERNÁK GYÖRGY

GONDOLATOK A NATO-CSÚCSTALÁLKOZÓ UTÁN

Bukarestben, a NATO-tagállamok állam- és kormányfőinek csúcstalálkozóját-, a NATO-Oroszország Tanács- és a NATO-Ukrajna Bizottság üléseit követően a szakemberek és a biztonságpolitikával foglalkozó elemzők általános véleménye az volt, hogy az Egyesült Államok terveit az európai szövetségesek több ponton elutasították. Állításukat azzal igazolták, hogy nem kapott meghívást a Szövetség soraiba Macedónia, NATO Tagság Akciótervhez Ukrajna és Grúzia, amit Oroszország győzelmeként értelmeztek. Olyan vélemények is voltak, amelyek szerint George W. Bush tulajdonképpen ezt a részleges kudarcot, a tagállamokat is védő amerikai rakétavédelmi rendszer kiterjesztését elfogadó megállapodással kiváltotta, ami nem kizárt, hogy egyik fő stratégiai célját képezte a csúcstalálkozón. A szakértők arra is keresték a választ, hogy a Szövetség mennyire lesz hatékony, változtat-e az eddigi együttműködési kereteken a csúcstalálkozó után?

Jogosan vetődik fel a kérdés: mi lehetett a csúcstalálkozón a döntések hátterében? A tanulmány keretét nem túllépve mi is a kérdésre keressük a választ, a hazai és külföldi szakértők-, az angol és orosz nyelvű hírforrások elemzéseit felhasználva.

Az amerikai állampolgárok jelentős része – 79 %-uk – úgy véli, hogy George W. Bush elnökségének ideje az Egyesült Államok történelmének mélypontja; az iraki háború bizonytalanná tette a világot. Noam Chomsky professzor szerint valójában nem az amerikai elnök személye a probléma, hanem az amerikai államhatalom gondolkodásmódjának a világ más térségére történő kiterjesztésére és megerősítésére irányuló törekvés a bajok gyökere. A nemzetközi politikában a jelenlegi elnök apja volt az, aki először 1990 februárjában kijelentette, „*hogy az történik, amit mi akarunk. A világ azt teszi, amit mi mondunk, különben megnézheti magát. A 2002-ben kiadott nemzeti biztonsági stratégia, a „megelőző háború” elmélet alapján az Egyesült Államoknak joga van fegyveres erőinek használatára, ha piacait vagy nyersanyagellátásával*

összefüggő érdekeit veszély fenyegeti.” Ezek a tények Chomsky professzor véleményét erősítik meg az amerikai világoralmi törekvésekkel összefüggésben.

Az Egyesült Államok elnöke által meghirdetett megelőző csapás doktrínáját több állam a világon úgy értelmezte, hogy az Egyesült Államok, és az általa vezetett szövetség saját belátása szerint döntheti el, ki, mikor és hol veszélyes annyira, hogy akár katonai csapással távolítsák el a hatalomból, függetlenül attól, más országok támogatják-e ezt a katonai műveletet vagy sem.

A szakemberek megállapították, hogy az említett dokumentum, a korábbi csúcstalálkozó óta eltelt események előre jelezték, a tagállamok között más kérdésekben sem várható egyetértés Bukarestben. Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtisztviselő diplomatikus fogalmazásából kiderült: *„a csúcstalálkozón több kérdésben nem született egyetértés. Sőt, Koszovó függetlenségének elismerése, a NATO-bővítés és a rakétavédelmi rendszer kiépítése tekintetében még mindig komoly ellentét van a tagállamok között.”*

A diplomatikus formuláktól eltekintve hasonló nézetkülönbségek voltak a tagállamok vezetői és Putyin orosz elnök között is. Gyakorlatilag mind a Szövetség, mind az orosz elnök tájékoztatták egymást a geopolitikával és geostratégiával összefüggő álláspontjukról. Ez valószínű így volt, mert a zárónyilatkozat végleges szövegének elkészítése is több ponton vitát váltott ki a tagállamok vezetői között. A Szövetség új stratégiai koncepciója elkészítésének kérdése fel sem merült Bukarestben.

A NATO-Oroszország Tanács másfél órás megbeszélésén, amely a posztjáról távozni készülő Putyin elnök utolsó találkozója volt NATO-tagállamok állam- és kormányfőivel, az orosz elnök bírálta a NATO vezetőit, amiért bővíteni igyekeznek a Szövetség határait kelet felé, nem törődve az orosz érdekekkel. *„A NATO nem garantálhatja a saját biztonságát mások biztonságának a rovására.”* Putyin elnök azzal is vádolta a Szövetség tagjait, hogy *„túlságosan sötétnek festik le”* Oroszországot, nem gondolnak arra, az ország hozzájárult a hidegháború megszűntéhez. Megemlítette ugyanakkor, hogy – nyugati engedmény esetén – Oroszország kész visszatérni az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződéshez. Oroszország 2007 decemberében azért függesztette fel a szerződés végrehajtását, mert a NATO nem volt hajlandó ratifikálni a szerződés 1999-ben elfogadott változatát, amíg Oroszország nem vonja ki csapatait Grúziából és Moldovából.

Az orosz elnök arra biztatta a Szövetség vezetőit a tanácskozáson, különösen George Bush amerikai elnököt, hogy segítsék ki Iránt az elszigeteltségből. *„Senki sem gondolhatja komolyan, hogy Irán meg merné támadni az Egyesült Államokat. Irán sarokba szorítása helyett sokkal értelmesebb dolog lenne együtt*

gondolkodni azon, hogyan segítsünk Iránnak kiszámíthatóbbá és átláthatóbbá válni.”

A NATO-Oroszország Tanács ülését követő sajtóértekezleten Putyin elnök úgy vélte, hogy az Észak-atlanti Szövetség és Oroszország további jó együttműködése nemcsak Oroszországtól, hanem a NATO-tagállamok kompromisszumkészségétől is függ. A NATO erős katonai blokként közeledik Oroszország határaihoz, ami Moszkva szerint nem járul hozzá a bizalom erősítéséhez. Az orosz nemzetbiztonságot nem lehet NATO ígéretre építeni. Távolról sem világos, hogy melyek a NATO jövőbeli szándékai. Bismarckot idézte: *„a képesség, és nem a szándék számít.”* Más szóval, a romániai és a bulgáriai NATO-bázisok, a lengyelországi rakétaindító rendszer mind azt bizonyítják, hogy katonai fenyegetés közelít Oroszország felé, fejtette ki az elnök. Vlagyimir Putyin orosz elnök elmondta: *„nem ért egyet a NATO bővítésével, a rakétavédelmi rendszer kiterjesztésével és Koszovó függetlenségével.”*

„Oroszország attól tart, hogy a rakétavédelmi rendszer nem Irán, hanem Oroszország ellen irányul. Ugyanakkor a hidegháború visszatérése kizárt, mert ez sem Európának, sem az Egyesült Államoknak, sem pedig Oroszországnak nem áll érdekében. Másfelől a régi ideológiai ellentétek is eltűntek, és a NATO automatikus bővítése sem old meg semmit, a szövetség ugyanis nem önműködő demokratizáló eszköz” – fejtette ki álláspontját az orosz elnök.

Vlagyimir Putyin orosz elnök *„építő jellegűnek”* nevezte az ülésen lezajlott párbeszédet. Felsorolta azokat a területeket, amelyeken a NATO és Oroszország példás módon együttműködik (Afganisztán, kábítószer-csempészet elleni küzdelem, terrorizmusellenes fellépés, orosz részvétel a NATO különböző akcióiban stb.). Úgy vélte, a további eredmények viszont nemcsak Oroszországtól, hanem a NATO-tagállamok kompromisszumkészségétől is függenek. Az együttműködési folyamattal ellenétes az, hogy a NATO új tagokat kíván felvenni.

Vlagyimir Putyin orosz elnök országának helyzetével kapcsolatban világosan értésére adta a tanácskozás résztvevőinek, hogy *„hivatali évei országa megerősödésének időszakát képezték. Oroszország ma a világpolitika egyik legfontosabb szereplője, nélküle semmit sem lehet tenni a világpolitikában. A régi hadászati potenciálunkat helyreállítottuk, nukleáris fegyvereink vannak, szárazföldön, levegőben és tengeren, és ezeket fejlesztjük.”* Itt szükségesnek tartunk egy rövid kitérőt tenni, hogy megértsük az orosz elnök értékelésének hátterét. Vlagyimir Putyin elnöksége alatt Oroszország kiépítette az olaj- és gázkitermelés fellendülésén alapuló, arra támaszkodó hatalmi politikájának teljes rendszerét. Az orosz állam ellenőrzése alá vonta az energiavagyont, a Független Államok Közössége területén haladó vezetékrendszereket. Oroszország kitermelési kapacitásokat kötött le a Független Államok Közössége tagállamaiban, és vezetékeket épített ki Európa irányába az említett államokon keresztül. Hosszú távú

szerezéseket kötött az európai vásárlókkal. A szakértők ezt a tény Oroszország stratégiai-szintű sikerének értékelik. Másképpen, szinte valamennyi Európai Unió tagállam, elsősorban a nagy nyugat-európai gazdaságok elkötelezték magukat az orosz gázszállításoktól való függés mellett.

Más szakértők véleménye szerint Oroszország napjainkban csak a nukleáris eszközök és az energiahordozók miatt nagyhatalom, de ezen a két területen vitathatatlanul az. Az Egyesült Államok biztonságpolitikai szakemberei az utóbbi szempontot elemzik és értékelik folyamatosan függetlenül az esedékes csúcstalálkozóktól. Véleményünk szerint nem véletlen az amerikai szakértők folyamatos értékelése és esetleges aggodalma az orosz kőolaj és földgáz exportja kérdésében. A földgáz európai adásvételéről hosszú távú kétoldalú szerződések vannak szinte valamennyi uniós tagállammal, amelyeket gyakorlatilag „gazdasági-stratégiai szövetségként” is értékelhetünk, különösen akkor, ha figyelembe vesszük a jövő kőolaj- és földgázigényeit az európai gazdaság sikere tükrében. Más szóval, a kitermelő és szállító Oroszország a felhasználó Európai Unió országokkal több évre gazdasági kötelezettségeket vállalt, a kölcsönös érdekek alapján. Ez további geopolitikai, geostratégiai elemzésre ad okot a szakemberek körében; az energiához való hozzáférés szempontjából legalább 2050-ig terjedő előrelátást valamennyi Európai Unió országtól.

Gerhard Schröder volt német kormányfő, aki jelenleg a Rotschild-Gazprom nyugat-európai-orosz konzorcium felügyelő-bizottság elnöke az európai energiahelyzetről a következő összegzést mondta: az európai gázellátás kérdése nagyon egyszerű. Napjainkban a kontinens 500 milliárd köbméter gáz importálására szorul évente, amely tíz éven belül további 200 milliárd köbméterrel növekedni fog. Az orosz export 70 %-a az Európai Unióba irányul, míg a gáz és olaj eladásából származik az orosz államháztartás bevételeinek 25 %-a. Ez kölcsönös függés és stratégiai kapcsolat. Ha megvizsgáljuk a többi export lehetőséget, akkor Oroszországnál nincs jelenleg biztosabb, megbízhatóbb partnere az uniónak – fejtette ki véleményét a volt német kancellár.

A NATO-Oroszország Tanács értekezlete előtt nagy valószínűséggel tudni lehetett Oroszország álláspontját a fontosabb kérdésekben. Ezt körvonalazta Valerij Muszатов, az orosz-magyar kormányközi bizottság társelnökének véleménye is az orosz külpolitika legfontosabb jellemzőiről, amely a következőkben foglalható össze:

„Először, az ország nemzetközi megítélése növekedett, a hatalom megerősödött, a gazdaság megszilárdult. Oroszország céltudatos energiapolitikát folytat, aktívan részt vesz a világot érintő problémák megoldásában, többek között a terrorizmus elleni küzdelemben. Másodszor, Oroszország a nemzetközi jogon alapuló, többpólusú biztonsági rendszer létrehozását támogatja, mert a világnak erre van igénye. Oroszország ma a világ egyik

olyan vezető állama, amelynek globális érdekei vannak. Harmadszor, Oroszország egyre biztosabban őrzi az önerőre támaszkodó függetlenségét, és helyezi előtérbe nemzeti, állami érdekeit a különböző szintű fórumokon. Ugyanakkor nem akar elszigetelődni, partneri viszonyt épít ki a világ vezető országaival, a NATO-val és az Európai Unióval. Negyedszer, Oroszország és az Egyesült Államok rendezett, partneri viszonya elengedhetetlenül fontos a világpolitikai folyamatokban, a két legnagyobb nukleáris hatalom közös felelősségének tükrében. Ötödször, az orosz politikai vezetés tisztában van azzal, hogy az Európai Unió energiafüggősége növekszik Oroszországtól. Ugyanakkor azzal is, hogy Oroszország függ az európai piactól. A kölcsönös érdekek tiszteletben tartásán alapuló együttműködésre van szükség a két fél között a jövőben. Hatodszor, Putyin elnök külpolitikai célkitűzéseinek légyeges eleme, hogy Oroszország Ázsia felé fordul, elmélyíti stratégiai partnerségét Kínával, Indiával és általában a csendes-óceáni térség országaival. A célkitűzés a kereskedelem bővítése és a befektetők Oroszországba vonzása az olaj és gázkitermelés korszerűsítése érdekében”

A Nyezaviszimaja Gazeta szemleírója szerint Putyin elnök a NATO-Oroszország Tanács ülésén részletesen ismertette a NATO vezetőivel az orosz álláspontot a Szövetség és Oroszország jövőbeli együttműködéséről, és a modern világ kihívásairól alkotott orosz elképzelésekről. „Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek telepítése Európában veszélyt jelent Oroszországra, miután azok ellenőrzik Oroszország területét az Urálig. Ennek kapcsán Oroszország válaszintézkedéseket tesz. Moszkva ezt vállalja, és bármely más ország pontosan így tenne a helyébe,” hangoztatta Putyin orosz elnök. Kifejtette továbbá, „nem lát semmilyen alapot arra, hogy az amerikai rakétaelhárító rendszer elemeit elhelyezzék Csehországban és Lengyelországban. Az Irán és Észak-Korea részéről fenyegető veszély nem valós, ezeknek az országoknak nincsenek 5-8 ezer kilométer hatótávolságú rakétái. Nem is várható, hogy lesznek a közeljövőben. Ami pedig a terroristákat illeti, az ő említésük egyszerűen nevetséges: ők más módszerekkel dolgoznak.”

Ezzel nem győzte meg tárgyalópartnereit. Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár emlékeztetett arra, hogy Oroszország annak idején ugyanilyen hevesen ellenezte a NATO más döntését is. Többek között, a közép- és kelet-európai államok NATO-tagságát, s efféle ellenzésekre a jövőben is lehet Oroszország részéről számítani. Ezzel a véleménnyel nem egészen egybehangzó Szergej Rjabkov külügyi tisztségviselő tájékoztatója a NATO-Oroszország Tanács ülése után: „nincs szükség a helyzet dramatizálására, a NATO és Oroszország kapcsolatai érettebbekké váltak, az együttműködés Oroszország részéről tudatos választás és stratégiai kérdés.” Kifejtette továbbá, hogy a nyugat-európai országok vezetői engedtek az Egyesült Államok nyomásának a rakétavédelem kérdésében, ami komoly hiba volt a jövőre nézve. Az amerikai javaslat, miszerint

Oroszország vegyen részt a globális rakétavédelem kiépítésében, egy korábbi orosz javaslat megismételt változata.

Az Izvesztyija című orosz lap a NATO-tagállamok állam- és kormányfőinek csúcstalálkozóját értékelve azt elemezte, hogy mi indította Franciaországot és vele együtt több NATO-tagállamot arra, hogy George Bush amerikai elnök kérésének ellenállva megakadályozták Grúzia és Ukrajna bevonását a Szövetség tagsági akciótervébe. A lap szemleírója szerint Franciaország, Németország és más államok jól látták, hogy a jelenlegi ukrainai belpolitikai helyzet nem mutat jelentős előrelépést a demokrácia és a szövetségben elfogadott elvekhez való közeledés terén. Emellett „*Grúzia és Ukrajna fő érdeme az Amerika-barát és élesen oroszellenes politika,*” ami azonban nem elég a jövőbeni NATO csatlakozáshoz. A másik indíték az elutasításhoz alighanem az volt, hogy a két ország csatlakozásának fő támogatója, Bush elnök hamarosan távozik tisztségéből, az amerikai elnöki vezetés átalakul, és érdekesebb lesz az új elnökkel megtárgyalni a kérdést, a sietséget semmi nem indokolja. Ez az álláspont még akkor is elfogadható, ha Mihail Szaakasvili grúz elnök szerint „*országá minden szempontból érett arra, hogy meghívást kapjon a Szövetség tagsági akciótervébe. A meghívás esetleges elmaradása Oroszország agresszív döntéshozóit erősítené.*” Ezzel szemben Ukrajna meghívásával kapcsolatban Grigorij Karaszin orosz külügyminiszter helyettes úgy nyilatkozott, hogy „*az ország meghívása a tagsági akciótervbe a lehető legrosszabb kihatással lenne az orosz-ukrán kapcsolatokra. Ez két következménnyel járna: először, elkerülhetetlenül megköveteli a geopolitikai, geostratégiai hangsúlyok áthelyezését Oroszország biztonságának védelme érdekében. Másodszor, valamennyi gazdasági megállapodás felülvizsgálatát a két ország kapcsolatában.*” A két nyilatkozattal összefüggésben megjegyezzük, hogy Ukrajna és Grúzia az utóbbi években fontos volt az Egyesült Államok számára, de legalább ennyire fontos Oroszország számára, ha nem jobban. Ukrajnán keresztül húzódnak nyugat felé a legfontosabb gázvezetékek. Ukrajna alkatrészeket készít az orosz nukleáris képesség fenntartásához, korszerűsítéséhez. Továbbá, Grúzia szerepe megnövekedhet a Kaszpi-tenger olajkészleteinek elszállításában és az ehhez szükséges olajvezeték birtoklásában. Továbbá, a döntést az is befolyásolta, hogy egyes NATO-tagállamok Oroszországgal kapcsolatos álláspontját a fenntartott kétoldalú gazdasági (kőolaj, földgáz), kereskedelmi kapcsolatok is meghatározzák. Az Európai Unió kőolaj- és földgázimportjának 38 %-a Oroszországból származik. A Nemzetközi Energiaügynökség számításai szerint húsz év alatt megkétszereződik az unió energiafogyasztása, ami megnehezíti az olaj és a földgáz importját. Külön biztonsági kockázat, hogy az importfüggőség Oroszországhoz, a Közel-Kelethez és Közép-Ázsiához kötődik. Ugyanakkor a tagállamoknak hosszú távon kell gondoskodniuk a fenntartható fejlődésről, a megfelelő energiaforrásokról a következő generációk számára. Az európai tagállamok döntésükkel bizonyították, hogy nem engednek minden esetben az Egyesült Államok kérésének, és különösen fontos érdekük a jó gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fenntartása Oroszországgal.

Végül írja a lap szemleírója, a „*régi európaiak*” legkevésbé sem akarnak további nézetkülönbségeket Oroszországgal Dmitrij Medvegyev elnökségének kezdetén, főleg úgy, hogy ebből semmiféle geopolitikai, geostratégiai haszon nem származik. Különösen akkor nem, amikor az energetikai biztonságról még nem született megállapodás, és Oroszország a legmegbízhatóbb szállító, egyben a legnagyobb exportőr az európai piac felé. Másképpen, az európai gazdasági problémák idején nem lenne észszerű viszályba kerülni Oroszországgal. A lap szerint „*a két ország felvételének ellenzői azt is értik, hogy a jövevényekkel számos konfliktus és probléma kerülne be a szövetségbe, s ezeknek a levét az európaiak innák meg. A szövetségnek kellene szembeszállnia a szakadár Abháziával és Dél-Oszétiával, s egyben vitába szállni Oroszországgal a lázadó grúziai régiók támogatása miatt, esetleg végignézni Ukrajna kettéválását.*”

Más szakértők az orosz külpolitika és Putyin elnök sikerének tartják, hogy a Szövetség nem vonta be a felkészülés folyamatába Ukrajnát és Grúziát. Valójában azonban Oroszország inkább vesztes, mivel számára Kijev és Tbiliszi ideiglenes veresége kevesebb haszonnal jár, mint amilyen komolyak a következményei a rakétavédelmi-elemek kelet-európai telepítésének. A szakértők szerint eleve világos volt ugyanis, hogy Grúzia megoldatlan konfliktusai, Ukrajna a lakosság ellenállása, no meg az orosz Fekete-tengeri Flotta jelenléte miatt nem kezdheti meg a felkészülést a csatlakozásra.

Mind Putyin elnök, mind a Szövetség vezetői dicsérték a NATO-orosz csúcstalálkozón a megbeszélések „*pozitív hangnemét.*” Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtisztjára szavai szerint is „*pozitív szellemű, őszinte és nyílt*” volt Bush és a többi vezető tárgyalása Putyin elnökkel, de „*nem hozott nagy áttörést*” a két fél vitáiban. Angela Merkel német kancellár úgy fogalmazott, hogy nem tapasztalt „*semmi agresszivitást*” az eszmecsereben.

A NATO-orosz Tanács ülése után nem született közös nyilatkozat, mert alapvető kérdések maradtak függőben, elsősorban az Európai Hagyományos Erőkről Szóló Szerződés vonatkozásában – erősítette meg Göncz Kinga magyar külügyminiszter, aki találkozó építő és őszinte légköréből kiindulva, úgy vélte, hogy Szocsiban az amerikai-orosz elnöki találkozón a vitás kérdéseket ismét megbeszélik.

A szakemberek véleményére alapozva elmondható, hogy sem a csúcstalálkozó, sem a NATO-Oroszország Tanács ülése, sem az elnöki találkozó nem hozott érdemi biztonság- és katonapolitikai áttörést a korábbiakhoz képest. Az álláspontok nem közeledtek sem a NATO bővítés, sem a rakétavédelem kérdésében. Putyin elnök Szocsiban ismét megerősítette Bukarestben kifejtett véleményét Ukrajna és Grúzia csatlakozási lehetőségéről, amely mellett Bush elnök többször is kiállt a csúcstalálkozón.

Az orosz elnök megerősítette, hogy az Európába telepítendő rakétavédelmi rendszer elemei valójában nem Irán ellenőrzését fogják szolgálni, hanem Oroszországot. A rakétavédelemre abban az értelemben, ahogy az Egyesült Államok szeretné, valójában nincs szükség. Az európai tagállamoknak csak pénzbe kerül. Továbbá felesleges, ha Oroszországot kizárják belőle. A fennálló bizalmatlanságot egy közös és globális rakétavédelmi rendszer működtetése szüntetheti meg. Ha ez nem valósul meg, akkor arra van szükség, hogy Oroszország a lengyel és cseh objektumokat folyamatosan ellenőrizhesse egy állandó bizottság működtetésével. Bush elnök elfogadta a felsorolt észrevételeket, de nem véleményezte azokat.

Orosz szakértők véleménye szerint a rakétavédelmi kérdések nem tartoznak a NATO-tagállamok hatáskörébe, az Egyesült Államok ballisztikus rakétavédelmi tervei egyszerre jelentenek kockázatot és lehetőséget a NATO-Oroszország Tanács által felügyelt kapcsolatok számára. A szakértők szerint a telepítés kockázata abban van, hogy ha az Egyesült Államok kizárja Oroszországot a végleges döntésből, akkor azzal súlyosbíthatja az orosz biztonsági és védelmi politikában a nyugatellenes trendeket, ami egyértelműen nem lehet Washington célja.

Az európai rakétavédelem ügye bonyolult szakmai kérdés, így jelen tanulmányunkban, néhány gondolatban csak azt mutatjuk be, hogy miért a legösszetettebb biztonságpolitikai és hadászati kérdés napjainkban. Más szóval, általában az amerikaiak elgondolását, de az orosz állami és katonai vezetés véleményét is a témában nem igazán jártas európai és hazai közvélemény csak a sajtóhírekből, illetve néhány nem egészen objektív szakértő nyilatkozatából ismeri, fontosnak tartottuk a kérdés néhány katonatechnikai, hadászati vetületére a figyelmet ráirányítani.

A XXI. században a távolság nem ad biztonságot egyetlen államnak sem a világon. Az Egyesült Államok és Oroszország a ballisztikus rakétatámadások elleni védelem érdekében hatékony rendszereket igyekeznek kiépíteni. Ennek megfelelően az Egyesült Államok a saját védelmi rendszere egyes elemeit Európában kívánja telepíteni. A korábbi beidegződéseknek megfelelően Oroszország ez ellen tiltakozik, mert ezek az eszközök képesek lehetnek az orosz ballisztikus rakéták megsemmisítésére is. Az amerikaiak azt állítják, hogy technikai oka van a védelmi rendszer egyes elemei európai telepítésének. Az ellenséges ballisztikus rakéták leghatékonyabb megsemmisítési fázisa a kilövés pillanata, ha ez nem lehetséges, akkor a rakéta röppályájának középső szakasza. Véleményünk szerint ezzel a szakmai véleménnyel az a probléma, hogy ez igaz az orosz rakétaindításokra is.

Az Egyesült Államok hadászati rakétavédelmi rendszerének kifejlesztése – közérthetően: *a védelmi rendszer elemeinek Európába telepítése* – a bukaresti

NATO csúcstalálkozó, az azt követő, Szocsiban megtartott amerikai-orosz elnöki találkozó egyik legfontosabb témája volt. A felek álláspontja fontosság ellenére, a korábbiakhoz képest nem közeledett.

Katona-technikai megközelítésben, feltétlenül geostratégiai meggondolásból kiindulva, eléggé vitatható, hogy Irán ballisztikus rakétarendszerei a belátható jövőben képesek-e fenyegetni az Egyesült Államok és az európai szövetségesek hadászati jellegű objektumait. Megjegyezzük, hogy a jelenleg rendelkezésünkre álló információk szerint az iráni ballisztikus rakétarendszerek fejlesztése a jól ismert „hagyományos SCUD” ballisztikus rakéta-technológia felhasználásával történik. Ezek a rakéták 2000 km és a feletti hatótávolság esetén már nagyon kicsi, néhány 10 kg tömegű harci fejrészt képesek a meghatározott célpont közelébe juttatni. Az iráni rakétákkal kapcsolatos további kérdés lehet az, hogy a tömegpusztító fegyverek bármely típusának előállításához szükséges anyagok és technológiák- és a gyártóberendezések meglétét feltételezi. Továbbá, ezek megléte esetén az esetleges alkalmazás előtti rendkívül fontos és technikailag nem egyszerű kísérletek, végrehajtását feltételezi. Mindezekkel a feltételekkel Irán ma még nem rendelkezik. Ugyanakkor a feltételezett fenyegetés Irán részéről teljességgel nem zárható ki.

Észak-Korea európai irányba tervezett rakétafenyegetéseiről azt gondoljuk, hogy itt nem szükséges szólnunk, mert az sem politikailag, sem katonailag nem értelmezhető.

Azt viszont fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy minden Közel-Keletről európai irányba indított ballisztikus rakéta az Oroszországi Föderáció területe felett haladna el. Ez elég lényeges szempont, amire érdemes a szakembereknek felfigyelnie, és ami az elemzések során nem kerülhető meg.

A katona-technológiai lehetőségek és meggondolások kérdésessé teszik az európai célpontok támadását Irán részéről, különösen pedig tömegpusztító fegyverek ballisztikus rakétákkal történő célba juttatásával.

*A kérdés hadászati szempontú megközelítése. A hadászati támadófegyverek korlátozásáról, csökkentéséről szóló, több évtized óta folyó tárgyalások és megállapodások lényeges szempontja volt a rakéta elhárító rendszerek kérdése. Az amerikai-orosz nukleáris erőegyensúly fenntartása nem csupán a két fél számára létfontosságú, hanem az európai szervezetek sorsát is meghatározhatja. Itt két lényegesnek tartott szempontra kívánjuk felhívni a figyelmet. *Először*, a „nukleáris triád” mai értelmezésére. *Másodszor*, az amerikai rakétavédelmi rendszer telepítésének eredményeképpen létrejövő katonai képességváltozásra Európában, illetve az esetleges orosz válaszlépésekre.*

Ami a nukleáris triád új értelmezését illeti, lényeges változást tapasztalhatunk napjaink hadtudományi szakirodalmában. Korábban a nukleáris triád elemeként a hadászati rendeltetésű rakétarendszereket, a tengeralattjárókról indítható ballisztikus rakétákat és a hadászati légierő nukleáris csapásmérő erőit értettük. Napjainkban a nukleáris triád egyre inkább elfogadott elemei: a) a csapásmérő erők, melyek alkotóelemei a korábbi összetevők; b) a védelmi erők, kiemelten a rakétavédelmi rendszerek és a rádiólokációs (radar) felderítő rendszerek; c) a harmadik elem pedig az előző kettő működtetéséhez elengedhetetlenül szükség globális infrastruktúra.

Ezt az új felosztást elfogadva, azt kell megállapítanunk, hogy az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Európába telepítése, majd rendszerbe állítása egyértelműen az amerikai nukleáris triád kiteljesedését jelentené, ez pedig hatással lesz az amerikai-orosz nukleáris egyensúly fenntartására. Más szóval, ez az egyensúly könnyen felborulhat.

Az Oroszországi Föderáció vezetését az is nyugtalanítja, hogy az Egyesült Államok nemcsak Lengyelország és Csehország területén kívánja a rakétavédelmi rendszer elemeit telepíteni, hanem 2014-15-ben brit-, majd 2015-16-ban norvég területen is. A tervezett telepítések után biztosítottá válik a teljes kelet-európai-, továbbá Oroszország teljes európai területének rádiólokációs (radar) ellenőrzése az Egyesült Államok részéről. Ennek alapján pontosan követni lehet az orosz TOPOL-M és Iszkander mozgó rakétarendszerek valamennyi tevékenységét.

Továbbá, ha az orosz információk hitelesek, akkor Lengyelország területén, az Usztká közelében lévő gyakorló- és lőtérrel telepítendő ballisztikus rakéták fizikai jellemzői megegyeznek a Minotmen-III hadászati rakétákéval. Ebből kettő katona-technikai kérdés fogalmazódik meg a szakemberekben. Az *első*, ha valóban bekövetkezik a Közel-Keletről egy Európa elleni ballisztikus rakétatámadás (rakétaindítás), és erre válaszul ellenrakétát indítanak lengyel területről, *akkor orosz részről nem lehet pontosan azonosítani a rakéta típusát. Ez az orosz nukleáris triád azonnali riasztását jelentené. A második*, milyen kölcsönös ellenőrzési rendszer kiépítésére lenne szükség ahhoz, hogy *a tényleges veszélyeztetettségi időszakban a rakétavédelmi rendszer indítóállásaiba ne nukleáris csapásmérő ballisztikus rakéták kerüljenek telepítésre?*

Természetesen a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos katona-technikai és hadászati értékelés ennél lényegesen bővebb terjedelmű- és nagyobb mélységű kutatást igényel, de azt már most is megállapíthatjuk, hogy a katonai erőegyensúly fenntartása, a kölcsönös bizalom erősítése céljából és érdekében, további politikai és szakmai tárgyalásokra, egyeztetésekre lesz szükség.

A csúcstalálkozó és az elnökök megbeszélése ugyan nem hozott látványos eredményt, de alapul szolgálhat az új elnököknek a tárgyalások folytatásához, a korábbi megállapodásokat betartva. E rövid kitérő után visszatérünk a csúcstalálkozó további elemzéséhez.

Viktor Juscsenko ukrán elnök elsősorban Oroszországnak üzent a NATO-Ukrajna Bizottság megbeszéléseit követő sajtótájékoztatóján, amikor kijelentette: *„Ukrajna független és szuverén állam, teljes mértékű joga van saját biztonsági politikájának meghatározására.”* Rendkívül fontosnak tartotta, hogy Ukrajna NATO-tagsági akciótervét, majd tagságát egyetlen tagállam sem ellemezte, csupán az ezzel kapcsolatos döntést halasztották későbbre. Ugyanakkor elmondta: *„az ukránok nem naivak, tisztában vannak azzal, hogy 75 évnyi kommunizmus után milyen kihívásokkal kell szembenézniük. A tagságunk elnyerése igénybe vehet 5-6 vagy akár 9 évet is. A nagy eredmény azonban az, hogy mindenki egyetért: Ukrajna legyen tagja a Szövetségnek. Fontos volt a másik konszenzus is a tagállamok között, miszerint nem lesz Európában egyetlen olyan térség sem, amelynek a biztonságát nem szavatolják a jövőben”* – mondta az ukrán elnök. *„Ukrajna már eddig is részt vett szinte valamennyi NATO válságreagáló műveletben, ami egyértelműen igazolja, hogy az ország elfogadja az euroatlanti értékeket.”* A NATO-főtitkár a NATO-Ukrajna Bizottság ülése után megerősítette: Ukrajnát – akárcsak Grúziát –, biztosan felveszik a NATO-ba, intenzív politikai párbeszéd kezdődik mindkét állammal. Szerinte nagyon fontos a bukaresti döntés, mert olyan folyamatot indít el, amelynek a végén mindkét állam NATO-tagságot kap. Ukrán szakértők erről így gondolkodnak: *„a tagsági akcióterv célja a NATO-Ukrajna kapcsolat elmélyítése, szélesítése és Ukrajna reform-erőfeszítéseinek támogatása az euró-atlanti struktúrákba történő teljes integráció útján. A tagsági akcióterv olyan célkitűzéseket is meghatároz, melyek lefedik a politikai és gazdasági kérdéseket, biztonsági, védelmi és katonai ügyeket, információs kérdéseket, illetve jogi szempontokat. E célkitűzéseket támogatják azon éves céltervek, amelyekben Ukrajna határozza meg magának a feladatokat azon tevékenységeket figyelembe véve, melyeket belföldön illetve a NATO-val együttműködésben szeretne végrehajtani.*

A NATO-tagság szilárd garanciákat nyújtana Ukrajna szuverenitásának, nemzeti identitásának és területi integritásának megőrzésére, miközben segítene konszolidálni és továbbvinni Ukrajna demokratikus reformjait. A tagsági akcióterv önmagában nem fog tagsághoz vezetni. Azonban sikeres megvalósítása mindenképpen előfeltétele, a NATO tagságnak. Továbbá, segítene Ukrajnának elindulni azon az úton, amely a NATO-tagjelölteknek meghatározott célkitűzések teljesítését eredményezi.”

Véleményünk szerint a tagsági akcióterv elhalasztása Ukrajna esetében nem csak Oroszország álláspontjától függött, hanem befolyásolta a döntést az ukrán közvélemény-kutatások legutóbbi eredménye is. Nevezetesen, az ukrán

lakosság 32 %-a támogatta ugyan a csatlakozást, de 52 %-uk agresszív katonai tömbnek tekintette a szövetséget. Ezek az adatok ellentmondanak az ukrán elnök állításainak a NATO csatlakozással kapcsolatban.

A csúcstalálkozó döntéseiben résztvevő Göncz Kinga magyar külügyminiszter hangsúlyozta *„tény, hogy Bukarestben Ukrajnát és Grúziát nem vonták be a tagsági akciótervbe, de sem az Egyesült Államok, sem más tagállam nem élte meg kudarcként. Ebben a kérdésben a legfontosabb szempont az volt, hogy konszenzus jöjjön létre a különböző véleményű tagállamok között.”* A magyar külügyminiszter szerint az Egyesült Államok elégedett, mert a záródokumentumban a tagállamok kötelezettséget vállaltak a két ország majdani NATO csatlakozása kérdésében. Valószínűnek látszik, hogy Ukrajna és Grúzia meghívásával szemben a csúcstalálkozó állam- és kormányfői számára fontosabb volt az afganisztáni műveletet sikeres folytatása a lehetőségének a megteremtése. Erre „érezhetett rá” Putyin orosz elnök, amikor az orosz légtér- és bizonyos szárazföldi területek használatának felajánlásával Oroszországot támogatásáról biztosította a Szövetséget.

A zárónyilatkozatban a tagállamok hivatalosan meghívták Albániát és Horvátországot, hogy egy éven belül csatlakozzanak a NATO-hoz. A tagállamok állam- és kormányfői kinyilvánították határozott szándékukat, hogy a szövetségbe *„az egységes, szabad és békés Európa megteremtése, illetve az euroatlanti térség biztonságának erősítése érdekében,”* valamennyi balkáni államot fel akarják venni.

Az állam- és kormányfők sajnálattal állapították meg ugyanakkor, hogy Macedónia hivatalos elnevezésével kapcsolatos tárgyalások nem vezettek sikerre, ugyanakkor a tagállamok elismerték a volt jugoszláv tagországnak a többnemzetiségű társadalom felépítését célzó erőfeszítéseit, és arra bátorították, hogy a tagság megszerzése érdekében a névvitát mielőbb oldja meg Görögországgal. Bukarestben üléselő Észak-atlanti Tanács 25 állam- és kormányfőjének tudomásul kellett vennie, hogy Macedónia tagságát Görögország hivatalosan is megvétőzte, ez azonban a görögök szerint kizárólag az országnév-használat miatt történt. Athén több megoldást is megajánlott az áhított – de Görögország egyik történelmi régiójának nevére utaló – „Macedónia Köztársaság” helyett „Új Macedónia, Felső-Macedónia, Észak-Macedónia stb.” elnevezéseket. A 15 éve „Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság” nevet viselő ország vezetői azonban hajlíthatatlanok maradtak. Végül a csúcstalálkozón elhalasztották Macedónia felvételét, de az állam- és kormányfők leszögezték, hogy ha a névvita megoldódik, Macedónia azonnal felvételt nyerhet a szövetségbe. A szkopjei delegáció mégis, tiltakozásképpen elhagyta a csúcstalálkozót. Más szakértők úgy ítélték meg, hogy a Szövetséghez méltatlan volt ez a névvita. A háttérben valószínű a görög és a macedón ortodox egyházak közötti szembenállása

húzódik meg. A görög ortodox egyház befolyása nagy Görögországban, és Macedónia esetében úgy látszik nem hajlandó a megállapodásra.

A tagállamok közötti konszenzust célzó kompromisszumok részét képezi, hogy *„a NATO kapuja ezen túl is nyitva marad azon európai demokráciák előtt, amelyek vállalják a tagsággal együtt járó felelősséget és kötelezettségeket.”* Ugyanakkor a Szövetség teljes mértékben támogatja annak a rakétavédelmi rendszernek a kiépítését, amelyet az Egyesült Államok szorgalmaz, amelynek valamennyi tagország számára védőpajzsként kell majd szolgálnia, de amelyet Oroszországgal egyeztetve kívánnak kiterjeszteni.

A NATO-tagállamok állam- és kormányfői hitet tettek a „maximális átláthatóság és a kölcsönös bizalom erősítő intézkedések” mellett, hogy csillapíthatók legyenek az olyan jellegű aggodalmak, amilyeneknek például Oroszország adott hangot az amerikai rakétavédelmi rendszer egyes elemeinek közép-európai telepítése kapcsán.

Az állam- és kormányfők üdvözölték a zárónyilatkozatban az amerikai rakétavédelmi rendszer Közép-Európába tervezett elemeinek telepítését, mert az hozzájárul az európai szövetségesek nagy hatótávolságú ballisztikus rakétákkal szembeni védelméhez. Leszögezték: az amerikai védelmi rendszernek összekapcsolhatónak kell lennie azzal a rakétavédelmi rendszerrel, amelyet a szövetség építhet ki saját szükségleteire, s amelynek létrehozását most fontolgatja, hogy védelmet nyújtson azon tagállamainak is, amelyek nem kerülnének az amerikai rendszer oltalma alá. Mivel a szövetségesek biztonsága oszthatatlan a szövetség alapelvei szerint, biztosítani kell a rakéták elleni védelmet az összes szövetséges ország teljes területén – állapítja meg a zárónyilatkozat. (A NATO délkeleti szárnyának négy országa, Törökország, Görögország, Bulgária és Románia, maradna ki az amerikai rakétavédelmi rendszer oltalma alól.) A záródokumentum szerint a NATO-tagállamok vezetői megbízást adtak szakértőknek, hogy tanulmányozzák ezt a kérdést, és terjesszék eléjük elképzeléseiket a Szövetség következő, 2009-es, strasbourg-kehli csúcserkeztésén.

A NATO-tagállamok vezetői kötelezettséget vállaltak a szervezet bukaresti csúcserkeztésén Afganisztánba vezényelt csapataik megerősítésére, a hadműveletek terheinek megosztására, valamint a katonák bevethetőségére vonatkozó korlátozások csökkentésére. A tanácskozásról kiadott nyilatkozat szerint a tagországok vállalják, hogy támogatják egymást a tálibok elleni hadműveletek terheinek megosztásában. Ígéretet tettek arra, hogy „a lehető legrugalmasabban” kezelik Afganisztánban szolgáló katonáik bevethetőségének kérdését. (Jelenleg több résztvevő ország technikai és politikai megfontolásokra hivatkozva korlátozza katonáinak bevethetőségét az ázsiai ország legveszélyesebb tartományaiban.)

Megígérték továbbá, hogy ellátják Afganisztánban tevékenykedő csapatokat és katonai vezetőiket „*a sikerhez szükséges összes eszközzel, s pótolják a személyi állomány létszámában mutatkozó hiányokat.*”

A NATO-tagállamok vállalták azt is, hogy rendelkezésre bocsátják a szükséges számú kiképző állományt és a szükséges felszerelést ahhoz, hogy 2010-ig 80 ezer főre emelkedjék az afgán kormányhadsereg létszáma.

A dokumentum hangsúlyozza, hogy a Szövetség megerősíti katonai jelenlétét Afganisztánban, ahol fő célja a demokrácia és a biztonság megteremtése. Nicholas Sarkozy francia államfő közlése szerint Franciaország 700 katonát, Traian Basescu román államelnök országa nevében 120 katonát küld Afganisztánba, míg Gyurcsány Ferenc magyar miniszterelnök azt ígérte, hogy Magyarország egy harmaddal növeli katonai jelenlétét az ázsiai országban. (A tárgyalások előtt a NATO-főtitkár és Szergej Lavrov orosz külügyminiszter megállapodás írt alá arról, hogy a NATO Oroszországon keresztül szárazföldi úton szállíthat nem hadi felszerelést Afganisztánba, igénybe veheti az orosz légtér bizonyos repülési útvonalait.) Véleményünk szerint a néhány tagállam által felajánlott csapat-kiegészítés, ami ugyan része lehet a művelet sikerének, de „a remélt politikai, katonai, gazdasági végállapotot” tekintve, egyáltalán nem elegendő.

Az Afganisztánnal kapcsolatos döntés hátterében az állhat, hogy a Szövetség a jövőben sem kívánja a nemzetközi biztonság kérdéseit csak katonai keretek között (katonai erővel) kezelni. Ezt az állításunkat igazolja a NATO tagállamok és a partnerországok részvételével ez év április 16-22. között megtartott CMX-08 gyakorlat levezetési terve is. Más szóval, a Szövetség a válságok kezelésében mind a katonai, mind a polgári képességek felhasználását fontosnak tartja. A csúcstalálkozó állam- és kormányfői megerősítették, hogy a lehetséges háborús- és nem háborús katonai műveletek a jövőben *hatásalapúak* lesznek; magukban foglalják a politikai, a katonai, a gazdasági és a civil képességeket. Ezek *együttes hatásának kihasználása* adja meg a művelet sikerét.

A nyilatkozat a leghatározottabb szavakkal ítéli el a terrorizmus minden formáját, kíméletlen harcot hirdet ellene, mindaddig, amíg erre szükség mutatkozik. Ezzel együtt a tagállamok intenzívebbé teszik a titkos és nem titkos információk cseréjét. A Szövetség arra kötelezi a tagállamokat, hogy az ilyen irányú harcot (hadműveletet) minden erejükkel támogassák. Ugyanakkor a NATO megfelelő struktúrákat és hatóságot hozna létre rövid időn belül a kibernetikai támadások kivédésére, a tagállamok informatikai rendszereinek védelme érdekében.

(A Szövetség tagállamai évente üléseznek, hogy információt cseréljenek a terrorizmus gazdasági és pénzügyi támogatásának megakadályozása érdekében

végrehajtott intézkedésekről. A Szövetség ezen erőfeszítés szempontjából nem az elsődleges szervezet, nem is szeretné más nemzetközi szervezetek tevékenységét átvállalni. Azonban az információcsere lehetővé teszi az összes szövetséges számára, hogy jobban értsék, és ismerjék azon módszereket és mechanizmusokat, amelyekkel a terrorizmus erőforrás utánpótlását csökkenteni vagy megszüntetni lehet.

A terrorizmus elleni harcban a NATO-tagállamok és a partnerek közötti kapcsolatban legfontosabb dokumentum a terrorizmusról szóló Partnerségi Akcióterv (PAP-T), amely keretet biztosít a szövetségesek és partnerek mindazon tevékenységének, amelyek a terrorizmus gazdasági és pénzügyi eszközökkel történő megakadályozását szolgálja. A mediterrán párbeszédben és az isztambuli együttműködési megállapodásban résztvevő partner országok és más államok eseti alapon vehetnek részt e kezdeményezésben.)

Koszovó helyzete csak érintőlegesen került bele a záródokumentumba, a nemzeti kisebbségek biztonságának, a történelmi- és a vallási örökség szavatolásának, a bűncselekmények és a korrupció visszaszorításának, „a stabil, demokratikus, soknemzetiségű és békés Koszovó létrehozását célzó” NATO- és KFOR-tevékenység folytatásával összefüggésben. (Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtítkárral hangsúlyozta, hogy „*Koszovó függetlensége nem NATO-ügy, a NATO- és a KFOR az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244-es határozata értelmében teljesíti misszióját, és erről Oroszországgal nincs is vita.*”)

A nyilatkozat rögzíti viszont, hogy a tagállamok megerősítik és támogatják valamennyi befagyasztott konfliktus alanyát képező állam (így Azerbajdzsán, Grúzia, Örményország és Moldova Köztársaság) területi egységét, függetlenségét és szuverenitását. Eközben Oroszországot felszólítják, hogy tegyen eleget az Európai Hagyományos Erőkről Szóló Szerződésben tett – főképpen Grúziát és Moldovát érintő – vállalásainak.

Az állam- és kormányfők megerősítették, hogy békés, hatékony és tartalmas viszonyra törekszenek Szerbiával, s ha Belgrád kéri, az együttműködést célzó párbeszédet megkezdik. Bosznia-Hercegovina és Montenegró számára is nyitva marad a Szövetség ajtaja, ezekkel az országokkal is a szükséges reformok végrehajtását szolgáló párbeszéd veszi kezdetét.

Döntés született arról, hogy a következő csúcstalálkozót Strasbourghban, illetve Kehlben tartják jövő áprilisban, amikor Franciaország is „visszatérhet” majd a NATO integrált katonai szervezetébe. Véleményünk szerint Nicholas Sarkozy francia államfő kijelentése mögött az lehet, hogy Franciaország a jövőben felülvizsgálja azokat az indokokat, amelyek alapján az ország 1966-ban kilépett a Szövetség katonai szervezetéből. (1966. március 11-én a francia kormány egy, a másik 14 NATO-tagállamnak írott emlékeztetőben bejelentette

azon szándékát, hogy visszahívja a francia katonai NATO-állományt az integrált katonai parancsnokságról. Továbbá, visszavonja a francia erők nemzetközi parancsnokságokra szóló megbízatását és kéri a NATO központjának, a szövetséges egységeknek és a nem francia fennhatóság alatt lévő egyéb létesítményeknek és bázisoknak francia területről történő kivonását. Franciaország ezzel a döntésével nem kérdőjelezte meg a Washingtoni Szerződést és szándékában állt továbbra is az Észak-atlanti Szövetség fenntartása. A francia bejelentés a nemzetközi köröket villámcsapásszerűen érte. Az ország vezetőjeként való 1958-as visszatérése óta de Gaulle tábornok, francia elnök meg szeretne volna reformálni a szervezetet – különösen a NATO nukleáris politikáját, az integrált katonai struktúrát és az Egyesült Államok vezető szerepét tekintve – azonban magát a Szövetséget nem kérdőjelezte meg.)

Összefoglalva: mind a hazai, mind a külföldi szakértői véleményeket figyelembe véve, a külsőségeket leszámítva, nehéz sikeresnek ítélni a Bukarestben megtartott csúcstalálkozót. Macedónia tagfelvételének elutasítása egyetlen ellenvélemény, Görögország ismert álláspontja miatt, valószínűleg tovább súlyosbítja az ország belpolitikai helyzetét.

Ukrajna és Grúzia nem kapott meghívást a tagsági akcióprogramba, amely mögött Oroszország és a Szövetség európai tagállamainak viszonya húzódik meg. Más szóval Oroszország szerepe az európai energiaellátás kérdésében sokkal nagyobb, mint azt többen gondolták a csúcstalálkozót megelőzően. Ezért a kollektív védelem, mint a Szövetség alapelve, a jövőben kiterjed a tagállamok energiabiztonságára is.

Véleményünk szerint Afganisztán helyzetével kapcsolatban sem született komolyabb döntés. Ennek okát az új stratégiai koncepció hiányában látjuk. Az érvényes koncepció 1999-ben került elfogadásra és ezt követően a világban számos olyan esemény történt, amely túlhaladta az abban foglalt elveket.

Az Észak-atlanti Szövetség évek óta halogatja az új stratégiai koncepció kidolgozását, pedig a jelenlegi és a jövőbeni műveletek sikere szempontjából szükséges lenne. Az energiáét folytatott egyre kiélezettebb verseny, a terrorizmust kiváltó okok, a kritikus infrastruktúrák védelme, a számítógépes rendszerek elleni lehetséges merényletek sürgetik az új stratégiai koncepció kidolgozását, amelynek tükrében erősíteni lehet a tagállamok védelmét, ezzel együtt a világ biztonságát. Más szóval, pontosan meg kell határozni a Szövetség helyét, szerepét; viszonyát a világ politikai, katonai, gazdasági és más kérdéseihez; valamint az ezekből következethető feladatait.

A NATO-Oroszország Tanács megbeszélésén kiderült, hogy Oroszország nem ellensége a NATO-nak. Ugyanakkor nem érdemtelen az a szakértői megállapítás, hogy Oroszországban a volt elnök lesz az új kormányfő, az új

államfő pedig a Gazprom korábbi elnöke lesz. Ez a tény az elképzelhető leg-egyértelműbb folytatása az orosz geopolitikai és geostratégiai célkitűzéseknek.

A terrorizmussal szembeni küzdelem megítélésében a különbség a csúcstalálkozó után is megmaradt az európai és az amerikai álláspontok között. A tagállamok állam- és kormányfői nem tárgyalták meg a valós veszélyek mögött található okokat, azok megszüntetésének lehetőségéről pedig szó sem esett. Másképpen, az új stratégiai koncepció hiánya miatt, jelenleg a Szövetség nincs felkészülve, vagy nem képes a hosszabb távú problémák kezelésére.

Valószínűleg a következő évben, a jubileumi csúcstalálkozóra a Szövetségnek lesz új stratégiai koncepciója a meglévő problémák kezeléséről és jövőbeni szerepéről.

Felhasznált irodalom

1. Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. NATO Public Diplomacy Division. 1110 Brussels/Belgium.
2. A NATO Bukaresti csúcstalálkozója. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések 2008. évi 3. száma.
3. Ruttai László – Trautmann Balázs: Válaszúton az európai rakétavédelem ügye. Magyar Honvéd 2008. április XIX. évfolyam 4. szám 12-15. oldalak.
4. Jonathan Eyal: NATO's Agenda: Key Issues Facing the Bucharest Summit, occasional paper. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2008. április 1.
5. A NATO a XXI. században. NATO Public Diplomacy Division. 1110 Brussels/Belgium.
6. Peter van Ham: A NATO és a Madonna-görbe: miért létfontosságú egy új Stratégiai Koncepció. NATO Review 2008. évi 3. száma. (magyar nyelven), NATO Public Diplomacy Division. 1110 Brussels/Belgium.
7. Julian Lindley French - James Townsend: Bukarest: tervezés és partnerség a biztonságért a XXI. Században. NATO Review 2008. évi 3. száma. (magyar nyelven), NATO Public Diplomacy Division. 1110 Brussels/Belgium.

Elektronikus források

www.nato.news.com/2008/04/07Bush
www.nato.int/docu/update/4 April 2008
www.ng.ru/archive/2008-04-02
www.izvestija.net/rus/2008-04-02
www.en.rian.ru/russia/2008-04-04
www.nato.int/docu/review/2007issue2/2008-04-25

HOGYAN TOVÁBB GLOBÁLIS PARTNERSÉG?

A Szövetség 2009-ben ünnepli alapításának hatvanadik évfordulóját. Az 1949-ben aláírt washingtoni szerződés a jelenlegitől alapjaiban eltérő katonai és politikai helyzetben született. Akkor az egyezmény aláírói mind földrajzilag, mind politikailag azonosítható hatalom, a Szovjetunió részéről várható támadás elhárítására léptek szövetségre. A Szövetség létrehozásának célja a demokrácia, az egyéni szabadság és jog elvein alapuló szabadság, közös örökség és a civilizáció védelme, a stabilitás és a jólét előmozdítása volt az észak-atlanti térségben, a tagállamok kollektív védelme, a béke és a biztonság megőrzése az euro-atlanti térségben volt. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete fennállásának első negyven évében meghatározó szereplője volt a világméretű hatalmi egyensúly fenntartásának és a konfliktusok diplomáciai rendezésének.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete a hidegháború utáni időszakban csaknem kétévenkénti rendszerességgel tartott állam- és kormányfők részvételével csúcstalálkozókat. A rendezvényeknek fontos politikai üzenetei voltak. A hidegháború után tartott 1991-es római, 1994-es brüsszeli, az 1997-es madridi csúcstalálkozót követően a NATO-tagországok vezetői 1999-re, a szövetség megalakulásának 50. évfordulójára időzítették legmagasabb szintű találkozójukat. Ezután a 2002-es prágai, a 2004-es isztambuli és végül a 2006-os rigai csúcstalálkozóra került sor.

Bár a Rigai Csúcsértekezletnek nagy sajtóvisszhangja volt,¹ már a készülődés stádiumában is sok szakértő azt a véleményt fogalmazta meg, hogy nem volt igazi célkitűzése, már az is problémát okozott, hogy az állam- és kormányfők részvételével zajló találkozóknak megfelelő témát találjanak. Kurt Volker, az amerikai külügyminisztérium európai és ázsiai ügyeiért felelős helyettese 2006. májusában a Rigai Csúcstalálkozóhoz vezető időszakot értékelve a Szövetség politikai, katonai és finanszírozási jövője szempontjából négy kiemelt területre koncentrált: a műveletekre, a képességekre, a globális partnerségre és a bővítésre, a lehetséges jelöltekre, Grúzia és Ukrajna helyzetére, valamint a Szerbia, Montenegró, Bosznia és Hercegovina PFP-hez való csatlakozására. Jelezte, hogy a szövetség partnerkapcsolatainak olyan rugalmas keretére van szükség, amely

¹ NATO Review, Riga Summit Special, 2006. p. 68., <http://www.nato.int/docu/review/2006/riga/2006-riga-e.pdf> Riga Summit Guide, 2006. p. 276.; <http://www.nato.int/docu/comm/2006/0611-riga/presskit.pdf> ; NATO after Riga, NATO Public Diplomacy Division, 2006. Brussels, p. 8.

széles körű, az euroatlanti térségen kívüli stratégiai területekkel történő együttműködés lehetőségét is megteremti. A NATO globális, a mediterrán térségtől a Csendes-óceánig terjedő partnerkapcsolatokkal rendelkező szövetség, a partnerek elkötelezettek a stratégiai célkitűzések mellett és hozzájárulnak a szövetség misszióhoz²

Allen G. Sens, University of British Columbia International Relations Program elnöke is foglalkozott a NATO Review 2006. nyári számában a csúcsertekezlet lehetséges témaköreivel.³ Kiemelten taglalta a globális partnerség kérdését. Megítélése szerint a globális partnerség a Szövetség és más országok közötti biztonsági együttműködés kultúráját alapozza meg, csökkentve a kommunikációs félreértéseket, növelve a regionális politikai és társadalmi feltételekkel kapcsolatos ismereteket, amely alapvető fontosságú a jelenlegi és újonnan felmerülő veszélyekre adandó válaszokra.

Alig 18 hónappal a rigai csúcsertekezlet után a következő találkozót Bukarestben tartotta a Szövetség, ezzel adva meg a lehetőséget George W. Bushnak, hogy elnöksége végén elköszönhessen a Szövetség állam- és kormányfőitől. Azt is tudni lehet, hogy 2009-ben Berlinben lesz a következő csúcstalálkozó, ahol a Szövetség alapításának 60. évfordulóját ünneplik.

A NATO kormány-és államfők 2008. áprilisi Bukaresti Csúcsertekezlete előtt a szakértőket az foglalkoztatta, hogy milyen kérdéseket tárgyalnak meg, milyen döntéseket hoznak Bukarestben. Karl-Heinz Kamp, a NATO Védelmi Akadémia Kutatási Osztályának vezetője is értékelte a csúcstalálkozó lehetséges témaköreit. Úgy értékelte, hogy a bukaresti értekezletet mindenki előzetes várakozásának megfelelően fontos csúcsertekezlet lesz, amelynek több kulcsfontosságú kérdéskörrel kell majd foglalkoznia. Az alábbiakat prognosztizálta: a globális partnerség gondolata, a NATO további bővítése, az afganisztáni és koszovói küldetés folytatása, NATO Gyorsreagálású Erők, az új stratégiai koncepció szükségessége, NATO és az Európai Unió kapcsolatrendszere.⁴

Jaap de Hoop Scheffer NATO főtitkár is értékelte a Bukaresti Csúcsertekezlet várható témáit, a 2008. január 11-ei beszédében négy kulcsfontosságú

² Kurt Volker: The Road to NATO's Riga Summit, Testimony Before the House International Relations Committee Subcommittee on Europe, Washington, DC, May 3, 2006. <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/65874.htm>

³ Allen G. Sens: Riga and beyond: The political transformation of NATO, NATO Review, 2006. Issue 4, p. 4.

⁴ Karl-Heinz Kamp: The NATO Summit in Bucharest: The Alliance at a Crossroad, NATO Defense College, Rome Research Paper, No. 33. p. 8. November 2007.

területet említett meg: a műveleteket (Koszovó, Afganisztán), a NATO további bővítését, a transzformációt és a szövetség partnerkapcsolatait.⁵

Globális partnerség

Megváltozott a Szövetség, egy szinte kizárólag területvédelemre koncentráló katonai szervezet, amely nem tekintett túl a saját, elsősorban Európa határain, ma műveleteket hajt végre, expedíciós hadviselési képességeket alakított ki, oda megy, ahol a konfliktusok kialakulnak. Partnerországai a földközi-tengeri térségtől a Távols-Keletig és Ausztráliáig húzódnak.

A NATO együttműködése a partnerekkel földrajzi térben is kiszélesedett (Közép-Kelet-Európa, mediterrán térség, Közel-Kelet, csendes-óceáni térség országai), emellett új kockázatok jelentek meg (tömegpusztító fegyverek terjedése, terrorizmus, regionális konfliktusok, failing states, természeti erőforrásokhoz való hozzáférés, szervezett bűnözés, energiabiztonság).

A szövetség különböző típusú partnerkapcsolatai számos kezdeményezést foglalnak magukba, többek között a Partnerség a Békéért kezdeményezést, a Mediterrán Párbeszéd⁶ (Mediterranean Dialogue) az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezést⁷ (Istanbul Cooperation Initiative), a NATO-orosz, NATO-ukrán, a NATO-EU kapcsolatokat, valamint a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést is.

⁵ Looking ahead to NATO's Bucharest Summit, Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at Bucharest University, Romania, <http://www.nato.int/docu/speech/2008/s080111a.html>

⁶ A NATO 1994 végén indította el a Mediterrán Párbeszédként ismertté vált kezdeményezést. Ehhez eredetileg négy ország csatlakozott, Egyiptom, Izrael, Mauritánia, Marokkó. Ezt követően 1995 februárjában Tunézia, 1995 novemberében Jordánia, 2000 februárjában Algéria csatlakozott. A Mediterrán Párbeszédéről lásd Siposné Kecskeméthy Klára: Security and cooperation through education and research in the Mediterranean Area – AARMS, Academic and Applied Research in Military Science, 2004. Issue 2, Volume 3. p. 295-304. Alberto Bin: Enhancing NATO's Mediterranean Dialogue, NATO Review, 2003. Issue 1. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/english/art4.html>

⁷ Az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés a Perzsa-öböl arab országaival (Bahrein, Szaúd-Arábia, Katar, Kuvait, Oman, Egyesült Arab Emírátságok) kíván szoros kapcsolatot kialakítani, és a gyakorlati együttműködést elősegíteni. Célja, hogy a térség országainak stabilizálását, társadalmuk, intézményrendszerük demokratizálását, gazdasági folyamataik egyensúlyának megteremtését segítse. A NATO hosszú távú gyakorlati együttműködést kínál pl. a terrorizmus elleni harc, a tömegpusztító fegyverek terjedése, a drog-, a fegyver- és az emberkereskedelem megakadályozása, hírszerzési és tengeri járőrözési együttműködés (Operation Active Endeavour), katasztrófavédelem és polgári védelmi tervezés, oktatás és kiképzés, a NATO gyakorlatokon való részvétel, a civil-katonai együttműködés és a védelmi tervezés támogatása területein. Az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezésről lásd Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség az isztambuli csúcstalálkozó után, Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, 2005. 2. szám p. 26-29.

Jaap de Hoop Scheffer a jelenlegi és a potenciális partnerországokkal kiépítendő kapcsolat, az együttműködés hatékonyabb szükségességét hangsúlyozta már a 2006 februárjában elhangzott beszédében.⁸ A Szövetség transzformációjának négy – a konceptuális, a katonai, szervezeti és földrajzi – kulcsterületét emelte ki. Külön foglalkozott az Oroszországhoz és Ukrajnához, a kaukázusi, közép-ázsiai partnerekhez, az észak-afrikai és közel-keleti, a Perzsa-öböl környéki, valamint az ázsiai és csendes-óceáni térségben fekvő országokhoz fűződő és kialakuló kapcsolatokkal.⁹

A globális szerepvállalású szervezetté átalakult szövetség érdeke a jelenlegi és a potenciális partnerkapcsolatok erősítése és fejlesztése. Ahhoz, hogy a 21. század kihívásainak meg tudjon felelni, a NATO-nak szüksége van az új szövetségeseik, valamint a nemzetközi közösség segítségére. A NATO főtitkár szavai is jelzik, hogy a partnerségi kapcsolatok új keretére, a partnerségi programok újragondolására van szükség, mert a globális, összetett kihívásokat csak együttműködésben lehet kezelni és ebben a partnereknek is alapvető fontosságú szerepe van és lesz a jövőben is.

A britek és az amerikaiak már a Rigai Csúcsértekezlet előtt felvetették a Szövetség partnerségi koncepciójának reformját. Ekkor született meg az új típusú partnerség fórumának gondolata, amelyet globális partnerségnek neveztek el, égisze alatt a demokratikus orientációjú, azonos módon gondolkodó olyan országok csoportosulnak, amelyek ugyan nem akarnak a Szövetség tagjai lenni, viszont részt vesznek a nemzetközi válságkezelésben. A NATO zsargon csak „kontakt országoknak” (contact countries) nevezte el őket, de a „Négy NEM” országokként is aposztrofálják őket, mivel nem NATO, nem PfP, nem Mediterrán Párbeszéd és nem Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés országok. Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Korea és Japán jelentős módon járulnak hozzá az afganisztáni misszióhoz, és a tengeri járőrözéshez. Ezen országok katonái kockáztatják életüket, ezért jogosan vetődik fel, hogy bizonyos fokú beleszólásuk legyen a döntéshozatali mechanizmusba a műveletek tervezése során. Zbigniew Brzezinski ezen országok számára új státuszt javasolt, nevezetesen a „résztvevők (participants)” megnevezést. Ez a partner és a tagországok közé helyezné el őket. Javaslatát alapján ezen országokkal széleskörűen konzultálnának, de az Észak-Atlanti Tanácsban nem rendelkeznének szavazati joggal. Ennek megfelelően új fórum jönne létre a szükséges konzultációk lefolytatása érdekében.

⁸ Lásd Jaap de Hoop Scheffer 2006. február 4-én a 42. müncheni biztonságpolitikai konferencián elhangzott beszédét <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060204a.htm>

⁹ Lásd Jaap de Hoop Scheffer a Norvég Atlanti Tanács ülésén 2006. március 3-án elhangzott beszédét <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060303a.htm>

A globális partnerség kérdésével foglalkozik a Ronald D. Asmus szerkesztette NATO és a globális partnerek kiadvány is.¹⁰ Részletesen taglalja a Szövetség és Izrael kapcsolatait, az ausztrál álláspontot, Japán érdekeltségét a kapcsolatok bővítésében, külön fejezetet szentel a Perzsa-öböl Együtműködési Tanács (Gulf Cooperation Council) országainak. Ugyancsak foglalkozott a Szövetség Csendes-óceáni lehetséges partnereivel Patrick Goodenough is.¹¹ Ivo Daalder és James Goldgeier NATO Global című Foreign Affairs, 2006 szeptember/októberi számában megjelent cikkükben is arra a következtetésre jutottak, hogy globális problémákat a regionális szervezet egyedül nem tudja megoldani, éppen ezért a NATO-nak szüksége van szövetségesekre, partnerekre ehhez.¹² Felvetik, hogy a Washingtoni szerződés 10. cikkelye szerinti nyitott ajtók politikája az európai országokra vonatkozik,¹³ és a 6. cikkely behatárolja a Szövetség földrajzi kiterjedését.¹⁴ Érvelésük szerint szükséges a 10. cikkely módosítása, mert a demokrácia és a közös értékek iránti elkötelezettség fontosabb kell, hogy legyen, mint kizárólag az adott országok földrajzi fekvése.

¹⁰ Riga Papers, NATO and Global Partners: Views from the Outside, Ronald D. Asmus, Editor, Riga, Latvia, November 27 – 29, 2006, 2006 The German Marshall Fund of the United States, Brussels, Belgium p. 49.

¹¹ Patrick Goodenough cikkei NATO Eyes Partnerships in the East, lásd <http://www.crosswalk.com/1393863/>, Partnership with NATO Could Hold Pros and Cons for Australia, April 28, 2006. <http://www.crosswalk.com/1393862/>

¹² Ivo Daalder and James Goldgeier: Global NATO, Foreign Affairs, September/October 2006
<http://www.foreignaffairs.org/20060901faessay85509/ivo-daalder-james-goldgeier/global-nato.html>

¹³ 10. cikk A Felek egyhangú megegyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához. Minden ekként meghívott állam részesévé válhat a Szerződésnek, ha csatlakozási okiratát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál leteszi. E kormány a Felek mindegyikét értesíti az egyes csatlakozási okiratok letételéről. http://mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/

¹⁴ 6. cikk ** Az 5. cikk alkalmazása szempontjából egy vagy több Fél ellen irányuló támadásnak kell tekinteni fegyveres támadást

- a Felek egyikének területe ellen Európában vagy Észak-Amerikában, Franciaország algériai megyéi ellen, Törökország területe ellen vagy a Felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetek ellen vagy a Felek egyikének hajói vagy repülőgépei ellen ugyanebben a térségben;
- a Felek egyikének fegyveres erői, hajói, vagy repülőgépei ellen, ha a fenti területeken vagy azokon kívül bármilyen más olyan európai területen tartózkodnak, amelyeken az egyik Fél a Szerződés hatálybalépésekor megszálló erőket tart fenn, valamint, ha a Földközi-tengeren vagy az észak-atlanti térségnek a Ráktérítőtől északra eső részében tartózkodnak.

** Ez a cikk a Görögország és Törökország csatlakozásáról szóló 1951. október 15-én kelt jegyzőkönyvvel módosított szöveg.

http://mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/

A globális partnerség elképzelést a Rigai Csúcsértekezlet nem hagyta jóvá, mert számos tagország, többek között Franciaország és Németország is attól tartottak, hogy a globális jelző félreértelmezhető jelzést adhat esetlegesen utalva a Szövetség világméretű terjeszkedésére vonatkozóan. Attól is tartottak, hogy az ázsiai és közel-keleti országok a globális partnerséget egyfajta iszlám ellenes nyugati frontnak vélik. Ugyanakkor a Szövetség régi kelet- és délkelet-európai partnerországai is megfogalmazódott, hogy a globális partnerség a „gazdagok partnerségét” jelenti majd, ez csökkentheti a meglévő partnerségi kapcsolatok és az együttműködés jelentőségét és értékét. A Rigai Csúcsértekezlet a partnerségi programok politikai és műveleti értékét hangsúlyozta, és támogatta az erős partneri viszonyt olyan országokkal, amelyek formálisan nem tartoznak a NATO kötelékébe, ám osztoznak a szövetség biztonsági céljainak megvalósításában.

A megfogalmazott kritikák ellenére a globális partnerség koncepciója, a kapcsolatok intézményesítése megkerülhetetlen. Az érintett országok is támogatják az elgondolást, Ausztrália és Új-Zéland is keresi a lehetőséget, hogy a döntéshozatalba valamilyen módon beleszólhasson, ezen országok műveleti támogatása nélkülözhetetlen. A globális partnerséghez kapcsolódik a Szövetség és a partnerek afganisztáni szerepvállalása is. A NATO először a történelme során érintett szárazföldi műveletekben. A NATO vezetése alatt működő Nemzetközi Biztonsági Támogatási Erők, az ISAF művelet fő feladata az, hogy biztosítsa a békés újjáépítéshez és fejlődéshez szükséges biztonsági feltételeket. A Tartományi Újjáépítési Csoportok fejlesztések fókuszában elsősorban újjáépítés, munkahelyteremtés, a jogállamiság fejlesztése, a mindennapi életkörülmények javítása, oktatási intézmények fejlesztése, az önfenntartó gazdasági körülmények létrehozása állnak.

Karl-Heinz Kamp az említett tanulmányában több kérdést fogalmazott meg a globális partnerséggel kapcsolatban. Milyen kritériumok alapján választják ki a Szövetség globális partnereit, a katonai képességek, a politikai nézetek hasonlósága vagy az adott ország geostratégiai fekvése lesz mérvadó? Mi a helyzet abban az esetben, ha az adott ország jelentős katonai képességekkel rendelkezik ugyan, de politikai rendszere és értékrendje eltér a nyugatitól. Kína jelezte, hogy Tartományi Újjáépítési Csoportban venne részt. Vajon ez potenciális globális partnerré teszi Kínát, amely beleszólhat a NATO döntéshozatalba a műveleteket illetően? Hogyan illeszkedik Oroszország és Ukrajna a globális partnerségbe, figyelembe véve azt a tényt, hogy mindkét ország a Szövetség stratégiai partnere és megkülönböztetett, intézményesített kapcsolatrendszer építettek ki?

A globális partnerség koncepciójával a bukaresti csúcsértekezlet is foglalkozott. A csúcstalálkozó zárónyilatkozatában különösen nagyra értékelték Ausztrália, Japán, Új-Zéland, Szingapúr és Dél-Korea hozzájárulását a Szövet-

ség afganisztáni műveleteihez.¹⁵ Úgy értékelték, hogy jelentős fejlődés ment végbe a politikai párbeszéd, a műveletek támogatása, a biztonsági együttműködés területein. Különösen fontos az egyes globális partnerországokkal kialakítandó Egyéni Együtműködési Programcsomag (Tailored Cooperation Package, TCPA). Meghatározó alapelv az, hogy a tevékenységeknek kölcsönös érdekeken kell alapulniuk, közös kezdeményezésnek kell lenniük, a partnerek önállóan szabhatják meg a részvételük mértékét és szintjét, és az együttműködés nyitott bármely tevékenységre.¹⁶

A NATO globális, a mediterrán térségtől a Csendes-óceánig terjedő partnerkapcsolatokkal rendelkező szövetség, a partnerországok is elkötelezettek a stratégiai célkitűzések mellett és hozzájárulnak a szövetség misszióihoz. A partnerség eredeti célkitűzése többek között olyan katonai képességek megteremtését és fenntartását tűzte ki célul, amely a partnerországok számára lehetővé tette a szövetség békefenntartó, humanitárius és kutató-mentő műveleteiben történő aktív részvételt. A partnerség a szövetségi politikára és katonai képességekre is visszahatott, mert sajátos, egyedi képességeket – stratégiai légi szállító kapacitás – vittek a közös tevékenységekbe, a missziókba, a NATO műveletekbe.

A NATO az egyik legfontosabb multilaterális szervezet. A Szövetség mindig is a közös értékek közössége volt, ma a közös értékek cselekvő közössége, a siker érdekében minden korábbi mértéknél egységesebbnek kell lennie, osztozni kell a kockázatokban és a költségeken is. A NATO globális felelősségű, globális képességű, globális partnerkapcsolatokkal rendelkező szervezet.

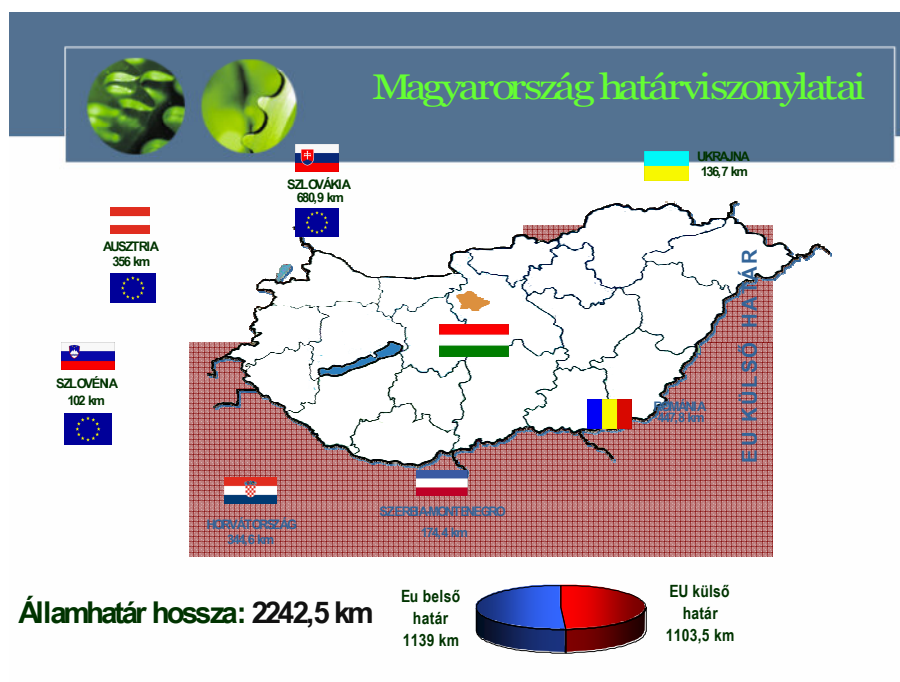
A globális szerepvállalású szövetség érdeke a jelenlegi a potenciális partnerkapcsolatok erősítése és fejlesztése, a partnerségi kapcsolatok új keretének megteremtése, a partnerségi programok újragondolása, mert a globális, összetett kihívásokat csak együttműködésben lehet kezelni és ebben a partnereknek is alapvető fontosságú szerepe van és lesz a jövőben is.

¹⁵ Új-Zéland 2001 óta van jelen Afganisztánban, 2003 óta Tartományi Újjáépítési Csoportot vezet, részt vesz az Afgán Nemzeti Hadsereg kiképzésében, és az EU Rendőr missziójában.

¹⁶ Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008

A SCHENGENI HATÁRNYITÁS ELSŐDLEGES TAPASZTALATAI

Magyarország szárazföldi határai 2007. december 21. óta egybeesnek a schengeni külső és belső határaival.

A schengeni teljes jogú tagság gyakorlati hatálybalépésére 2007. december 20. éjjelt követően impozáns külsőségek keretei között (EU és hazai politikusok jelenléte, beszéde a határátkelőhelyeken, csapatzászló levonás, továbbá látványos sorompó eltávolítás) bekövetkezett. Az elképzelések szerint a belső határrá vált határátkelőhelyeken a hatálybalépést követően a Határőrség útlevélezői levonultak és a határforgalom többnyire akadály, ellenőrzés nélkül beindult és folyik azóta is. Az ezzel kapcsolatos eltérésekre viszonylatonként és esetenként sor elkerült, amelyet az adott viszonylatnál említék meg.

Általános tapasztalat, hogy a határmenti megyék közútjain több rosszabb műszaki állapotú gépkocsit szűrtek ki, amelynek okaként a belső határok átkelőhelyein a szokásos schengeni határellenőrzés elmaradását adták meg.

Személyes tapasztalat, hogy a határnyitást követően a rendészeti szervek fizikálisan eleget ettek, a belső határ követelményeinek, biztosították a zavartalan áthaladást. Különösen fontos ez, mert korábban Hegyeshalomban, Komáromban és Esztergomban sorok és várakozás nélkül nem lehetett átjutni a közös határon. Mára az északi határon lévő Duna hidakon ugyanúgy halad a közúti és a gyalogos forgalom, mint egy közönséges (nem budapesti) mélységben lévő hídon bárhol.

Bár a rövid időszakot statisztikailag elemezni nagyon nehéz, és nem biztos, hogy helyes is, de már vannak adatok, amelyek szemléltetik a helyzetet. Ezek szerint a december 21-e előtti tíz napban 47 tiltott határátlépést fedeztek föl a hatóságok, a következő tíz napban a próbálkozók száma 63-ra nőtt, január első hetében azonban visszaesett. Ugyanakkor az elmúlt 3 hétben a *felderített közokirat-hamisítások száma megnövekedett*, amely során elsősorban *moldáv és török* állampolgárok próbáltak *hamis bolgár és román személyi igazolvánnyal Magyarországra lépni*.

Belső határok

Osztrák-magyar határ:

Az osztrák-magyar határ az EU csatlakozás folyamatában mindig kiemelt jelentőségű és jelképi volt, így a határnyitáskor is a fókuszba került. A hegyeshalmi sorompó eltávolításánál az EU, osztrák és a magyar politika vezetői is jelen voltak. Ugyanakkor a burgenlandi polgárok és a tartomány biztonsági vezetői megfogalmazták a határnyitástól való félelmeit. Ennek megfelelően a korábban a '90-es évek elején a magyar-osztrák határra vezényelt szövetségi hadsereg katonáit nem vonták vissza.

További ellentmondásos helyzet jellemezi az immár belső határként funkcionáló közös államhatár osztrák oldalát. Az egyes osztrák kereskedelmi cégek, bevásárlóközpontok a szokásos magyar vásárlókon túl jelentős vásárlóerő megjelenését tapasztalta, míg az osztrák trafikosok szerint a forgalmuk harmadát is elveszíthetik a keletről, vagyis Magyarországról érkező csempész cigaretta miatt.

Különösen kétarcú a biztonság megítélése Burgenlandban. A *schengeni nyitás* óta *kevesebb betörést követtek* el, illetve kevesebb határsértőt fogtak Burgenlandban, mint az előző év hasonló időszakában. A tartományi rendőrség hivatalos adatai cáfolják a határmenti osztrák lakosság negatív¹ hozzáállását,

¹ Az osztrák átlagpolgár azonban közel sem néz ilyen lelkesen a határok nélküli európai jövőbe: egy felmérés szerint a lakosság csaknem 60 %-a elutasítja a schengeni bővülést, és 75 %-uk attól fél, hogy a határellenőrzések elhagyásával nő a bűnözés. Gusenbauer kancellár a "Die Presse" című osztrák napilapnak adott interjújában elmondta, szerinte az

amely sorompók, behajtani tilos táblák² kirakásában, elhelyezésében, és egyes településeken³ biztonsági szolgálatok felállításában jelent meg.

Ugyanakkor egyre több menekült jelentkezik Ausztriában a határnyitás óta. Ennek következménye, hogy nyugati szomszédunknál a traiskirchener befogadóállomáson december 21-e, azaz a schengeni nyitás óta **megduplázódott a menekültek száma**. A tábornak, amely legfeljebb ötszáz főt tud fogadni, jelenleg 770 lakója van. Osztrák sajtójelentések szerint több menekült taxival vagy vonattal érkezett a schengeni övezet kibővítését követően.

Egyre több autós hajt át tiltakozásul azon a magyar-osztrák határszakaszon, melyet a schengeni nyitás után is lezárva tart a burgenlandi tartomány.⁴

Szlovák-magyar határ:

A majdnem 700 km-es határszakaszon többnyire hétköznapi módon vették birtokba a két ország polgárai a határátkelőket és munkába járás, vásárlás, rokonlátogatás címén nap, mint nap lépik át december 21. óta ellenőrzés nélkül a határt. E nyugodt helyzettől csak az északkeleti városunk Sátoraljaújhely és Trianon által tőle levágott Kisújhely közötti villongás⁵ tér el.

osztrák lélek nagyon komplex, így az alpesi ország lakói mindig félnek valamitől, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az emberek elégedettek aktuális helyzetükkel, ezért nem akarnak változást. A kancellár arra is figyelmeztetett, hogy annak idején szintén Ausztria volt, aki kétségeket fogalmazott meg az Európai Unió keleti bővítésével kapcsolatban, mostanra azonban épp ők profitálnak a legtöbbit az új tagállamokból. Az, hogy a mostani osztrák félelmek mennyire megalapozottak, a schengeni rendszer „beolajozódása” után, néhány hónap múlva derül ki.

² Az elmúlt hetekben helyi szinten feszültséget okozott, hogy az osztrákok több határ menti úton kirakták a behajtani tilos táblát. Gyalogosan, biciklivel át lehet kelni bárhol, ahol erre alkalmas út van, vagy akár a zöldhatáron, csak az autóforgalomtól akarják megkímélni azokat az osztrák falvakat, amik eddig zsákfalvak voltak.

³ **Egy biztonsági szolgálatot fogad föl az ausztriai Sopronkeresztúr (Deutschkreutz) polgármestere, hogy a schengeni határnyitás után a településen járőrözzenek.** Manfred Kölly azt mondta: ezzel a lépéssel "az emberek biztonságérzetét akarjuk növelni". A magyar határtól pár kilométerre fekvő városka polgármestere hozzátette: Sopronkeresztúr költségvetéséből fizetik a magánbiztonsági szolgálat embereit. A tervek szerint a cég alkalmazottai fognak járőrözni a sopronkeresztúri utcákon. Manfred Kölly azt mondta: várhatóan januárban, de legkésőbb februárban munkába állnak az őrök.

⁴ Mint arról az Index korábban beszámolt Fertőrákos és az osztrák falu, Szentmargitbánya (St. Margarethen) között a helyiek számára teljesen váratlanul az osztrákok kirakták a mindkét irányba behajtani tilos táblát, hogy a határnyitás ellenére se lehessen autóval behajtani Ausztriába, bár kiépített út van.

⁵ A szlovákiai Kisújhely vezetősége, valamint a szomszédos ország szakminisztériuma - közlekedéstechnikai okokra hivatkozva - nem támogatja, hogy a járműforgalom elinduljon Sátoraljaújhely és hajdani városrésze között. Így december 21-e után - miként eddig is - csak kerékpárral vagy gyalog lehet átmenni a határon Sátoraljaújhelynél. *Jan Kalinic*, az ezeröttszáz lakosú Kisújhely polgármestere - aki ott jártunk idején épp a december 21-ére tervezett határnyitási ünnepségek előkészítésén munkálkodott - a döntést indokolva azt

Az északi határ menetén idegenforgalomból élő vállalkozók az elmúlt 3 hétben forgalomművekedést tapasztaltak mindkét irányból, amelynek okaként a határforgalom-ellenőrzés felszámolásának következményét, a gyors határon való átjutást jelölték meg.

Szlovén-magyar határ:

A szlovén-magyar határszakasz jelentősen kisebb, mint a többi belső határrá vált szakaszaink. Továbbá a sajátos környezet miatt is szinte „hang” nélkül ment végbe a határnyitás. Szlovéniában az elmúlt időszakban a bevezetett euró és az EU Tanács elnökség van a központban.

A határok mentén eddig a SIS jól üzemelt, több körözött személyt fogtak el. A szlovén és magyar határrendőri szervek között jó együttműködés alakult ki a korábbi időkben, és az a határnyitás óta még nagyobb szerepet kapott.

Külső határok

Ukrán-magyar határ

Az ukrán határon szigorították a vámkorlátozást, és a zöldhatár védelmét is megerősítették. Már a schengeni csatlakozást megelőzően gyarapodott a magyar határőrség állománya, és teljesen felújították gépjárműállományukat. Az okmányellenőrző rendszerüket is fejlesztették, hogy megfeleljen az új elvárásoknak, a zöldhatár fokozott ellenőrzése végett pedig korszerűsítették megfigyelőrendszerüket, így a járőrökön kívül nappali, valamint éjjel látó kamerákkal is figyelik a határszakaszokat a „harmadik” országok irányába.⁶ Schengeni határnyitást követően a kelet kapujára Záhonyra iszonyatos nyomás nehezedett a teher, kamionforgalom tekintetében és sokszor a 24-órás várakozási időt is meghaladta egy-egy kamion sorra kerülése. Ennek oka volt a nyugati késleltetőszűrő (Hegyeshalom) megszűnése de a túloldali rendszerhibák is.

A múlt évben aláírt kishatárforgalmi megállapodás hatása jelenleg még nem érződik. A vízum kiadás terén nem jeleztek különös problémát a vízum árán kívül.

Az idei év első két hetében ötvenhárman követtek el tiltott határátlépést ukrán-magyar határszakaszon. A Barabási Kirendeltség illetékességi területén

mondta: közvetlenül a jelenlegi határátkelő mellett vasútvonal van, az átjárónál a sorompó gyakran megállítja a forgalmat, ami főleg náluk okozhat problémákat. Hozzátette: más településekhez hasonlóan a kisújhelyiek sem szeretnék, ha a faluközpontra naponta autók ezrei haladnának át. Arra ott van a két kilométerre lévő, 1986-ban épített közúti határátkelő. A polgármester szerint e kérdés megoldása nem a két település kezében van, arról az illetékes minisztériumoknak kell megegyezniük.

⁶ Forrás: Bodnár Károly alezredes Nyírbátor

29, a Beregsurányin 19, míg a Kölcsei Határrendészeti Kirendeltség határszakaszán 4 fő jött illegálisan az országba. A migránsok között volt afgán, pakisztáni, szomáliai, ukrán, iraki, de még kenyai és csádi illetőségű is.

A fenti mozgás nem tér el a korábbi időszakban megszokott illegális határátlépők számadataitól. Érdekeség, hogy az illegális határátlépőkről egy több bejelentés a lakosság⁷ köréből származik, amely a lakosság biztonságérzetével kapcsolatos érzékenység növekedését jelzi.

Román-magyar határ

Egyelőre nem hozott változást⁸ Magyarország schengeni csatlakozása a román–magyar országhatáron átkelők számára. A magyarországi hatóságok szerint az Európai Unió tagállamai, köztük Románia polgárait a jövőben is csak személyi ellenőrzésnek vetik alá, a „harmadik”, azaz nem uniós országokból érkezőket autóikkal és csomagjaikkal együtt azonban alaposabban átvizsgálják. Személyesen tapasztaltam meg, hogy zökkenőmentes a határátkelés a borsártándi határátkelőhelyen. Amikor ott voltam hétköznapi munkaidőben mindössze néhány személygépkocsi és teherautó várakozott, hogy átjuthasson Magyarország területére, és szemlátomást akadálytalanul haladt a munka. Románia felé még kevesebben érkeztek. Ez korábban itt elképzelhetetlen volt sorok és várakozó idő nélkül. Ez persze rontja a térségben és az utak mentén található vendéglátó helyiségek forgalmát, mert a hosszú várakozások után mindenki megállt frissítő, vagy más igény miatt.

Ugyanakkor a Románia felől a moldávok⁹ és más nemzetiségek folyamatosan feltűnnek, mint illegális határátkelők.

⁷ A tarpai Tisza-töltés mellett dolgozó fakitermelők tettek bejelentést hétfőn a beregsurányi kirendeltségre, hogy idegeneket látnak a környéken. A kikerülő járőrök az államhatártól mintegy két kilométerre elfogtak öt pakisztáni állampolgárt. Mindannyian menekültügyi kérelmet nyújtottak be, egyiküket a békéscsabai, míg négy fiatalos társát a bicskei befogadó állomásra szállították át.

A Kölcse Határrendészeti Kirendeltség munkatársai keddi hajnalban szintén lakossági bejelentés alapján fogtak el három pakisztáni állampolgárt Tiszabecs belterületén. A barabási kirendeltség egyik szabadnapos járőre pedig Tiszaadony belterületén csípett fülön két afgán határsértőt kedden reggel. Ellenük idegenrendészeti eljárás indult

⁸ *„Nem változott itt semmi a schengeni csatlakozással, ugyanúgy járok át, mint eddig, szinte naponta – magyarázta az egyik szatmárnémeti férfi. – A belépőknél elsősorban cigarettát keresnek, az viszont többnyire Ukrajnából érkezik Magyarországra, így a román határon csak szűrőpróbaszerűen ellenőriznek.”*

Forrás: interjú

⁹ 2008. január 17. hírek: 22 moldáv állampolgár próbált vízum nélkül bejutni a schengeni övezetbe Nagylaknál, egy rönkfát szállító, román rendszámú kamion rakterében. A jármű sofőrje keddi éjjel előtt jelentkezett belépésre a határátkelőhelyen. A kutató-szolgálatot ellátó határrendészek fedezték fel a fatörzseken kuporogó moldávokat, köztük húsz, zömmel fiatal nőt. Mindannyian rendelkeztek útlevelemmel, de vízummal egyikőjük sem.

A határmentén folytatódik a *román állampolgárok*¹⁰ részéről a magyar településeken zajló ingatlan vásárlás.

Szerb-magyar határ

A hegyeshalmi határellenőrzés megszüntetése után a röszkei lett az ország legnagyobb határátkelőhelye. Átlagos hétköznapon öt-nyolc ezer személy kel át a határon, de ez a szám hétvégén 20-30 ezerre, karácsonyi vagy üdülési csúcs-időben pedig 45-50 ezerre emelkedik. A korábbi évtizedben megszokott autók sokasága, most arccal Magyarország felé áll bebocsátásra várva. A Vízum, a szigorított határ és vám ellenőrzés hatásai azonnal jelentkeztek. Különösen nagy volt a forgalom az ünnepek után a Nyugat-Európába visszautazó vendégmunkások miatt.

A schengeni csatlakozás óta változás állt be a Gyulára irányuló szerb turizmus terén. December 21-e után több szoba is üresen maradt a Békés megyei fürdőváros egyik legnagyobb szállodájában, melyeket szerb vendégeké lettek volna, de nem érkeztek meg és távolmaradásuk okául a vízum megszerzésének nehézségeit jelölték meg. A személyes tapasztalat, hogy Szabadkán a magyar konzulátuson benyújtott vízumkérelem lehetőség szerint gyorsan, néhány napon belül elbírálásra kerül, míg a távolmaradók, akik Belgrádban kérelmezték a vízumot, hosszabb időre számíthattak.

Horvát-magyar határ

Jól működik a schengeni információs rendszer (SIS) a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság alárendeltségében működő határrendészeti kirendeltségeken; a napokban egy guatemalai és egy horvát állampolgár fogtak el.

Letenyénél határnyitás óta érvényes szabályok miatt némiképp csökkent a személyi igazolvánnyal érkezők száma, de nagyjából az utasok fele továbbra is ezzel a dokumentummal és hozzá már a betétlappal jelentkezik a magyar határőröknél.

Embercsempészet és illegális határátlépés kísérlete miatt a román határőrség indított ellenük eljárást. Az eddigi információk alapján annyit lehet tudni, hogy a moldávok Nagyváradon gyülekeztek, majd együtt leutaztak Aradra, ahol egy benzinkútnál egy ismeretlen személy segítségével jutottak az ott több órája várakozó kamion rakterébe.

Korábban egy görög kamionban 26 iraki állampolgárt próbáltak meg becsempészni ugyancsak a nagylaki átkelőhelyen, de ők is lebuktak. *Szenti Szabolcs*, a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság szóvivője közölte: Nagylakon 2008-ban már a hatodik alkalommal fedeztek fel tehergépjárműben megbújó, a schengeni övezetbe illegálisan bejutni kívánó személyeket.

¹⁰ Megmagyarázhatatlan eset fordult elő (nem először) a román-magyar határon. Tiltott határátlépést követett el három román állampolgár, akik a határt földúton, illegálisan lépték át, holott mindhárman rendelkeztek érvényes úti okmányokkal.

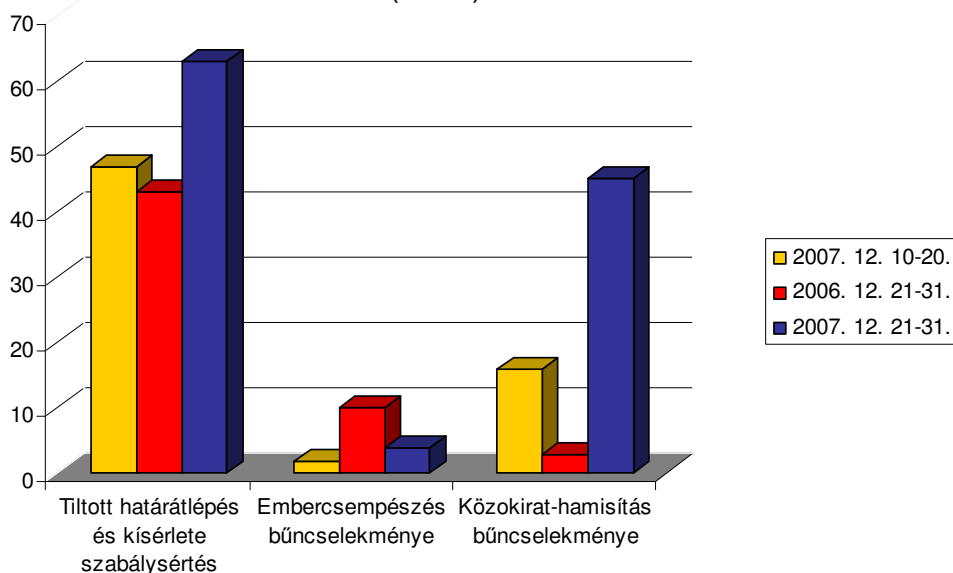
Határon túli hírek:

A bajor tartományi kormányfő, valamint a rendőrszakszervezet elnöke már akkor elhamarkodottnak nevezte a lépést, és most mindketten beigazolódtottnak vélik korábbi aggodalmukat, ugyanis a schengeni övezet kibővítése óta máris több keletről érkező határsértőt fogtak el, mint tavaly az egész év során.

■ Schengen csatlakozást megelőző időszakban

■ A schengeni csatlakozást követő időszakban

■ Az előző év hasonló időszakában (2006)

A Bild Zeitung című lap rendőrségi adatokra hivatkozva azt jelentette, hogy a német hatóságok december 21. és január 7. között a Lengyel- és Csehországhoz közel eső vidéken 614 illegális határátlépőt vettek őrizetbe. A rendőrszakszervezet elnöke azonban utalt arra, hogy ez lényegében csupán a jéghegy csúcsát jelenti, mert ezek az emberek a szűrőpróbaszerűen végrehajtott ellenőrzéseken akadtak fenn.

Nyilatkozatában az illegális belépők elleni burkolt akciók sűrítését, kiváltképpen a belső ellenőrzés szigorítását szorgalmazta.

A múlt év során mintegy 500 határsértőt vett őrizetbe a német rendőrség az ország 1.253 kilométer hosszú keleti határövezetében.

Lengyelország és Csehország a schengeni övezetbe való csatlakozása, pontosabban a határőrizet megszüntetése ellen tüntettek állásukat féltő német rendőrök Odera-Frankfurtban. A rendőrök szerint 1800 állás kerül veszélybe, ráadásul megnőhet a bűnözés is.

Kissé szkeptikus interjút adott a schengeni nyitás kapcsán az EU határőrizeti hivatalának vezetője az *AFP* francia hírügynökségnek. *Ilkka Laitinen*, a varsói székhelyű Frontex finn főigazgatója kifejtette: „*A schengeni övezet kiterjesztésével az EU hatékony eszközről mond le a törvénytelen bevándorlással szemben. Az unió tudatos választása, hogy a személyek szabad mozgására összpontosít inkább, semmint a biztonsági kérdésekre.*”

BERACZKAI ANTAL

A „MEGELŐZŐ KÉSZENLÉT” („Válaszok az érzékelt terroristafenyegetésekre” című reprezentatív felmérés értékelése)

Beraczkai Antal a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – Kossuth Lajos hadtudományi kar – Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza* vagyok. Kutatásom a nemzetközi terrorizmus elleni harcban részt vevő nemzetközi és magyar katonai biztonsági erők (személyek) felkészítésére és tevékenységeire irányul – különösen az V. cikkelyen kívüli NATO (EU, ENSZ, EBESZ) katonai műveletekre vonatkozóan.

A témára irányulva célzottan végeztem reprezentatív felmérést a NATO missziókra felkészülő és már missziót teljesített tisztek, tiszthelyettesek, szerződéses katonák, és polgári alkalmazottak bevonásával. A kérdőívvel célom az volt, hogy feltárjam a Magyar Honvédségben a terrorcselekmények ellen alkalmazott felkészítés helyzetét, annak hatékonyságát, valamint esetleges hiányosságait, abból a célból, hogy az a jövőben rendszerközpontúbbá, és sokkal hatékonyabbá válhasson, növelve a terrorizmus elleni biztonságot.

A felmérést négy alakulatnál végeztem el, melyek mindegyike a gerincét képezi a NATO V. cikkelyen kívüli feladatokban részt vevő magyar katonai erőknek. Így az MH 5. Bocskai István könnyű lövész dandárnál, a 25. Klapka könnyű lovászdandárnál, a 25/88 könnyű vegyes zászlóaljnál és a hódmezővásárhelyi könnyű lövészdandárnál. A kérdőív mennyisége 150 db volt megosztva a felmérésben részt vevő alakulatok állománya között. Minden egyes kérdőív 22 kérdés csoportot tartalmazott feleletválasztásos, és felelet-kiegészítéses módszert alkalmaztam, valamint önálló témakifejtésre is kínáltam – még ha csak a korlátozott mértékben is – lehetőséget. A kérdőívben így mintegy 3300 kér-

* Témavezető_Dr Kőszegvári Tibor nyá vörge, Professor, Emeritus, Dsc

désre adott választ dolgoztam fel. A kérdőív felépítésének megfelelően annak értékelését statisztikai módszerekkel értékeltem. A kérdőív feleletválasztásos kérdései mögé helyeztem a válaszadók százalékos véleményét a kérdéssel kapcsolatban, majd minden egyes kérdéscsoport után rövid magyarázatban foglaltam össze a véleményeket. A kérdéscsoportokat oly módon állítottam össze, hogy azok az általánostól haladtak a felmérés alapcéljában megfogalmazottak felé, továbbá a kérdésekre adható válaszoknál olyan közelségeket alkalmaztam, ami esetlegesen feltárhatja a felkészítésekhez a válaszadók megbúvó igényeit is.

A felmérésben használt kérdésekre adott válaszok az alábbi százalékos eredményeket adták.

1. Ön szerint Magyarország veszélyeztetett-e terrortámadásokkal szemben?
 - Igen 14,9 % .
 - Egyáltalán nem. 23,8 %
 - Kis mértékben 61 %**

A válaszadók feltehetően katonai tapasztalataikból is kiindulhattak akkor, amikor az Igen választ fogalmazták meg. Az egyáltalán nem jelentős arány, hiszen a válaszadók egy negyede gondolkodik így. A kismértékben dominancia arra utal, hogy a katonáink, akik már missziókat teljesítettek nem vetik el egy esetleges hazai terroristatámadás lehetőségét sem.

2. Ön szerint a Magyar Honvédség alakulatai veszélyeztetettek-e a terrortámadásokkal szemben?
 - Igen 10,4 %
 - Nem 5,9 %
 - Kis mértékben 26,8 %
 - Egyáltalán nem 3 %
 - Csak a külföldön feladatot teljesítők 53,7 %**

A válaszadók nagy többsége veszélyeztetve látja a MH alakulatait terrortámadásokkal szemben, a domináns vélemények a hadműveleti területeken szolgáló alakulatainkat látja kizárólag veszélyeztetve. Az egyáltalán nemmel válaszolók száma elenyésző.

3. Ön szerint mi a terrorelhárítás?
 - A terrorcselekmények időben történő felderítése és megelőzése 92 %**
 - A terroristák felderítése és őrizetbe vétele 5,9 %
 - A terrorista szervezetek megsemmisítése 1,4 %
 - A terrorista kiképző központok megsemmisítése 0 %

A válaszadók helyesen értékelték a terrorelhárítás feladatát, ami a cselekmények időben megbízható módon való felderítésére irányul, hogy az alakulatok és személyek ne válhassanak a cselekmények alanyává. Az arány megnyugtatóan önmagáért beszél.

4. Ön szerint mi a terrorfelderítés?

- A terroristák felderítő tevékenysége a támadásra kiválasztott célpontra irányulva. 5,9 %
- A terrorista szervezetek tagjainak azonosítása, szándékaik, céljaik és képességük felderítése 83 %**
- A terrorcselekmények bekövetkezése esetén a károk pontos megállapítása, a védelmi intézkedések fokozása 1,4 %
- Annak a megállapítása, hogy egy végrehajtott támadást mivel, milyen módon, kik követték el és mik voltak az elősegítő körülmények. 8,9 %

A válaszadók 83 %-a helyesen jelölte meg a kérdésre a választ, a két nagyobb % jelzi, hogy azért majdnem 20 % keverte a fogalomhoz tartozó információkat.

5. Ön szerint mik tartoznak a terrormegelőző intézkedések közé?

- Őrzés védelem fokozása 11,9 %
- Felkészítés alapossága megelőző rendszabályok oktatása és bevezetése 62,6 %**
- Ellenőrző áteresztő pontok felállítása és üzemeltetése 8,9 %
- A terrorista módszerek alapos elemzése 16,4 %

A válaszadók nagy része a felkészítésre helyezte a nagyobb hangsúlyt. A terrorista módszerek eljárások alapos elemzésére adott viszonylag nagyszámú válasz mutatja, hogy sokan ezt fontosnak tartják a megelőző intézkedések között, tehát későbbi oktatása elemzése a témának célszerű lenne a felkészítés rendszerében.

6. Ön szerint a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai missziókat fenyegetheti e terrortámadás?

- Igen 59,7 %**
- Nem 13,4 %
- Kismértékben 22,9 %
- Egyáltalán nem 4 %

A külföldön szolgálatot teljesítő katonai alakulataink a válaszadók mintegy 60 %-a szerint fenyegetett a terroristatámadások által, még akkor is, ha egyes területeken már konszolidáltak a viszonyok évek óta, mint Bosznia-Hercegovina, vagy mint például Koszovó.

7. Ön szerint elegendő felvilágosítást - oktatást kapott általánosan vagy a missziókba történő kiküldése előtt a terrorista szervezetekről, módszereikről és a terror ellen ható rendszabályokból?

- Egyáltalán nem kaptam 8,9 %
- Kaptam, de szerintem nem elegendőt 77,6 %**
- Mindenre kiterjedő részletes tájékoztatást kaptam 9,1 %
- Ilyen jellegű felkészítésről nem is hallottam 4,4 %

Katonáink nagy része bár kapott terrorellenes felkészítést az alakulatánál, azonban a magas szám arra utal, hogy további igény merül fel arra, hogy alaposabb felkészítésben részesüljenek. Az egyáltalán nem kaptam válasz abból adódhat, hogy sokszor a kontingensek összeállításánál más alakulatoktól is érkeznek katonák, akik esetleg később kapcsolódhattak a kiképzésbe.

8. Tisztában van-e/volt-e azzal, hogy a hadműveleti területeken milyen terrorszervezetek milyen típusú támadásaival kell/ kellett számolnia? Erre vonatkozóan elegendő felkészítést kapott e biztonsága érdekében?

- Nem kaptam 10.4 %
- Kaptam de szerintem nem elegendőt 76.1 %**
- Kaptam, ami szerintem elegendő 11.9 %
- Mindenre kiterjedő felkészítést kaptam 1.4 %

A későbbi terrorellenes felkészítésekben különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a műveleti területekre készülő állomány a térségben működő terrorista szervezetekről és azok módusz operandijáról megfelelő tájékoztatást kapjon.

9. A felkészítés eredményeként voltak-e kétségei azzal kapcsolatban, hogy a terrorista támadások kísérőjelenségeit időben azok bekövetkezése előtt megfelelően felismeri?

- Igen 37.4 %
- Egyáltalán nem 14.9 %
- Bizonytalan voltam 47.7 %**

Az igen és a bizonytalan válaszok kétséget kizáróan mutatják, hogy ez a terület is komoly további felkészítést igényel, hiszen ez egy szerves része, hogy katonáink időben tudják észlelni, és kétséget kizáróan felismerni a terrorista támadások előtti kísérőjelenségeket.

10. Volt-e félelme valaha, hogy ön vagy családtagjai terrorista támadás alanyává válhatnak?

- Meg sem fordult a fejemben 68,6 %**
- Igen aggódtam néha 31,4 %
- Folyamatosan aggódtam emiatt

Úgy gondolom, hogy egy felkészítésben fontos szerepet kell, hogy kapjon a pszichológiai szolgálat is, hiszen mint a kérdésre adott válaszok is mutatják elég nagy számban katonáinkat, foglalkoztatta, vagy időről időre foglalkoztatja, hogy terrorcselekmény áldozatává válhat.

11. Bármilyen terrorizmussal kapcsolatos információ észlelése esetén tudja/tudta-e , hogy mit szükséges tennie?

- Tudtam 40.7 %**
- Gondoltam 34,3 %
- Nem tudtam 1,4 %
- Bizonytalan voltam/vagyok benne 23,8 %

A kérdésre adott válasz gondoltam és bizonytalan voltam/vagyok benne együttes aránya nem elfogadható a hadműveleti területre készülők a terrorizmus elleni harcban is szerepet vállaló alakulatainknál. Így ezeket a kérdéscsoportokat is külön témaként kell megfogalmazni a jövő terrorizmus elleni biztonsági felkészítésekben.

12. Ön szerint a terrormegelőző felkészítés alapos és rendszerbe foglalt?

1	2	3	4	5
nem volt felkészítés 10,4%	hiányos volt a felkészítés 68,6%	elegendőnek tartottam 16,4%	jó színvonalú részletes volt 2,9%	kiváló felkészítést kaptam 1,4%

A válaszra adott százalékos arány alapján egyértelmű az, hogy a katonáknak nagyobb az igénye egy bővebb a terrorellenes felkészítésre.

13. Ön a felkészítéshez tudna e saját tapasztalataiból elképzeléseiből hozzátenni?

- igen (kérjük, fejtse ki röviden, hogy mit?)

- nem

14. Speciális beosztásban kapott-e Ön külön terrormegelőzésre irányuló felkészítést és azt elegendőnek tartotta e?

- kaptam, ami szerintem elegendő volt 7,4 %
- egyáltalán nem kaptam 52,4 %**
- csak rövid figyelemfelhívó felkészítést kaptam 37.3 %
- nagyon részletes hasznos felkészítést kaptam 2,9 %

A missziókban sok olyan beosztás van, amire alaposabban fel kell készíteni az állományt, pl. az őrállományok, a járőröknek a terrorista felderítést célszerű alaposabban oktatni, hiszen ők azok akik elsősorban észlelhetik ezeket.

15. Valaha a szolgálat teljesítése során megfordult e a fejében, hogy Ön is áldozata lehet terroristatámadásnak?

- Igen 47,7 %
- Nem 52,2 %**

A kérdés kapcsolódik a 10-es kérdéshez. A pszichológiai felkészítés nélkülözhetetlen a terrorellenes felkészítésekben.

16. Kapott-e Ön felkészítést arra, hogy mit tegyen ha terrortámadás éri alakulatát?

- Igen 44,7 %**
- Igen de szerintem nem elegendőt 44,7 %**
- Egyáltalán nem 10,6 %

Összességében a 89 % megnyugtató arányt jelez, viszont a további igény is megmutatkozik ezzel kapcsolatban.

17. Ön szerint az MH-ről, az alakulatokról nyíltan hozzáférhető információkat felhasználhatják-e a terroristák esetleges támadásaikhoz, célpontválasztásukhoz?

- Igen, mert ez segít számukra összegyűjteni az adatokat a támadásukhoz. 42,2 %
- Nem az ilyen információkkal nem sokra mennek 13,4 %
- Szerintem más módszerekkel dolgoznak 44,7 %**

A kérdésre adott 42,2 % mutatja, hogy a katonák szerint a nyílt információk hozzájárulhatnak a terroristák célpontról való információgyűjtéséhez.

18. Egyetért-e Ön azzal, hogy sok a nyíltan kint lévő információ? Ön terrormegelőzés szempontjából szabályozná ezeket a területeket?

- Igen szerintem sok a feleslegesen kint lévő információ egy fegyveres szervezetnek védenie kell magát, át kell gondolni, hogy milyen információt adunk ki nyíltan. szabályoznám a területet. 80,5 %**
- Nem szerintem a nyíltság a demokrácia terméke, nem kell szabályozni 19,5 %

Ezt ebből a szempontból a hadműveleti területen, de a hazai területen is érdemes alaposabban figyelemmel kísérni, szabályozni a jövőben.

19. Ön milyen véleménye szerint feleslegesen kint lévő információkkal találkozott? Kérem, soroljon fel néhányat:

- Ki, hol, mire készül, és mikor
- Előljárók a NET-en fényképpel, missziók a NET-en.
- Őrzés-védelmet ellátók összetétele
- KMZ-ről képek, adatok, időpontok kerülnek nyilvánosságra
- Alakulatok mozgásai nagy sajtónyilvánosságot kapnak

20. Ön szerint a hadseregben melyik szervezet feladata a terrorcselekmények felderítése és elhárítása?

- A hadseregben ilyen szervezet nincs, a Rendőrség végzi ezt a feladatot 4,4 %
- A Magyar Köztársaság Katonai Biztonsági Hivatala hatásköre. 53,7 %**
- A Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Hivatala hatásköre. 40,2 %
- A Katasztrófavédelem feladata 1.5%

Az 1995 évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról egyértelműen a KBH hatáskörébe sorolja a kérdésben szereplő feladatokat. A katonai állomány alaposabb biztonsági oktatásában erről lényeges, hogy további felkészítést, felvilágosítást kapjon.

21. Ön szerint a külföldön szolgálatot teljesítő katonai szervezetek ellen milyen terroristatámadásokkal lehet leginkább számolni? Kérem, hogy csak egyet jelöljön meg.

- Orvlövész- belövésekkel 10,4 %
- Emberrablásokkal 2,9 %
- Öngyilkos merényletekkel 10,4 %
- Gépkocsiba rakott robbanóanyag felrobbantásával 16,4 %
- Utak mellé telepített időzített vagy távirányított bombákkal 59,9 %**
- Biológiai vagy kémiai anyagok alkalmazásával 0 %

A válaszok aránya a hadműveleti területeken a legnagyobb veszélyeztetést mutatja, ennek oktatása jelentős szerepet kell, hogy kapjon a terrorellenes felkészítési programban.

22. Összességében Ön elegendőnek tartja-e és miként értékeli a terrorcselekmények megelőzésére irányuló felkészítéseket?

1	2	3	4	5
nem megfelelő 47,7%	Megfelelő 31,3%	Átlagos 6,4%	Jó 4,6%	Kiváló 0%

A kérdőívvel kapcsolatos következtetések:

A válaszadók válaszaikban megfogalmazták, hogy Magyarország nem fenyegetett terroristátámadásokkal szemben.

A külföldön feladatot teljesítő állományt veszélyeztetve érzik a terroristátámadások által.

Egyértelmű a vélemény arról, hogy a terrortámadásokkal szemben egy programon alapuló rendszerszemléletű felkészítés a megoldás.

A katonák közel egyharmadát foglalkoztatta/foglalkoztatja a gondolat, hogy terrorista támadás áldozatává válhat.

A katonák több felkészítést igényelnek a missziók előtt, véleményük szerint sok az alakulatokról kinn levő információ, ami segítheti a terroristákat a célpont kiválasztásában felderítésében jobb megismerésében.

A terrortámadások közül a IED,VBIED módszereket tartják a legelterjedtebbnek a hadműveleti területeken.

Összességében a felmérés alapján az a véleményem, hogy a Magyar Honvédségben egy Terrorizmusellenes védelmi-felkészítési program (TEP) adná meg azt a keretet, ami magába foglalhatná a hazai és a NATO EU, ENSZ, EBESZ műveletekben feladatot teljesítő katonáállomány felkészítését. Nem járunk elöl, és nem vagyunk lemaradva, hiszen sok NATO-ország ugyanebben a helyzetben van, keresi, kutatja az utat, hogy miként nyújthat nagyobb biztonsági ernyőt, védelmet a terrorizmus elleni harcban részt vevő katonáinak.

MUSZLIM RADIKALIZMUS EURÓPÁBAN

Civilizációs, kulturális különbségek

Az arab térség muszlim országainak 1950-es, '60-as évekbeli függetlenné válása óta, a különböző indíttatású ottani bel- és külpolitikai krízisek hatására, továbbá a nyugat-európai munkaerő igény következtében a muzulmánok egyre növekvő számban vándoroltak nyugatra. Európában ennek a folyamatnak kialakult rendje volt azáltal, hogy a világ különböző muszlim államaiban élő egyének és családok rendszerint az egykori gyarmattartóknál kerestek új otthont. Az ekkor kialakult gyakorlat szerint Indiából, Pakisztánból és Bangladesből Nagy-Britanniában, Algériából, Marokkóból és Tunéziából pedig Franciaországban telepedtek le a legtöbben. Az indonézoknak Hollandia biztosított új hazát, a törökök pedig a háború utáni Németországban végzett több évtizedes vendégmunkás tevékenységükből következően jelentős számban maradtak és telepedtek le az országban.

Az elmúlt évtizedekben több hullámban zajló muszlim bevándorlás eredményeként ma 20 millió körüli az európai muszlimok létszáma.¹

Franciaországban a 2001-es felmérések szerint 4 millió 155 ezer fő volt a muszlim lakosság nagysága, ami a becslések szerint mára mintegy ötmillióra emelkedett. Ezen bevándorlók több, mint fele Észak-Afrikából érkezett az országba.² A németországi muszlimok számát 3,2 millióra becsülik (50 ezer a német áttértek száma), amiből a törökök képviselik a kétharmados többséget.³ Nagy-Britannia 1,7 millió fős muszlim kisebbségének túlnyomó többsége a pakisztániak közül kerül ki. Belgiumban a 2003-as adatok szerint 400 ezer muszlim él, az összlakosság 5 %-a. A többi európai ország is jelentős muszlim bevándorolt kisebbséggel rendelkezik, amelynek létszáma folyamatosan nő.

¹ KARLSSON, Ingmar: *The Clash of Civilizations – A European Perspective*.

In: <http://www.abisf.com/pdf/TheClashOfCivilizationsAEuropean.pdf>, p. 16. 2007. 09. 17.

² VIORST, Milton: *The coming instability*. Washington Quaterly, Fall 97. In: <http://www.foreignaffairs.org/19971101faessay3813/milton-viorst/algeria-s-long-night.html> 2007. 10. 21.

³ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az Iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. In: Corvina Kiadó, Budapest, 2004. p. 372.

A bevándorlás kezdeti, egyértelműen pozitív következményei mellett hamarosan nyilvánvalóvá váltak a nagymértékű bevándorlásnak az őshonos lakosságra nézve negatív hatásai és következményei is. Az őslakosság és a muszlim bevándorlók közötti problémák sokrétűek.

Mindenekelőtt az okozta és okozza a problémát, hogy a muszlim kisebbség demográfiai mutatói az őshonos lakosokéhoz képest teljesen ellentétesen alakulnak. Míg az őshonos népesség jó esetben is csak igen kis mértékben növekszik (de sok helyütt már csökken), addig a muszlim kisebbség növekedési üteme igen jelentős.⁴ Ezt a létszámot a jóléti állam már egyre kevésbé képes kezelni, ami gazdasági és szociális problémákat okoz. A jóléti állam modelljének fokozódó működési zavarai – amely helyzetért sokan a vendégmunkások tömegét tették felelőssé – az őshonos lakosság körében idegengyűlöletet váltott ki.

A demográfiai problémakör mellett számos más ellentét is terheli az őshonos európaiak és bevándorló muszlimok közötti viszonyt. Ilyenek például a civilizációs különbségek, ami az egyén helyzetét illető nyugati és iszlám civilizáció különbözőségében nyilvánul meg. A nyugati civilizációban az individualizmus áll a központi helyen, az iszlám civilizációban a kollektívizmus, a közösséghez való tartozás határozza meg az egyén helyzetét, értékét a társadalomban. Ebből is következik, hogy a közösséghez tartozó muszlim bevándorló sokkal kevésbé képes az új hazája társadalmába integrálódni, mintha individumként dönthetne a sorsáról.

A következő fontos kulturális ellentét a vallás jellege. Az iszlám vallás az egyén életének minden területére kiterjedő totalitásával, szabályozási igényével gyakran ütközik a nyugati szekuláris gyakorlattal, ami az iszlámmal ellentétben kifejezetten törekszik arra, hogy a politikát és a vallást különválassa. Az őshonos lakosság nehezen tolerálja az iszlám hagyományok ilyen mértékű befolyásoló szerepét és ebből a konfliktusból származnak a „fejkendőügyek”⁵, amelyek valójában csak a jéghegy csúcsaként szimbolizálják a két kultúra különböző elveinek napi ütközését.

⁴ Nemcsak a demográfiai mutatói rosszabbak az őshonos lakosságnak, de a korösszetétele is sokkal kedvezőtlenebb, mint a muszlim bevándorlóké. Brüsszelben, az EU „fővárosában” 2003-ban az újszülöttek 57%-a muszlim volt. VIDINO, Lorenzo: *No Safe Heaven. Belgium ought to look within*. In: <http://www.nationalreview.com/script/printpage.p?ref=/comment/comment-vidino062503.asp> 2007. 10. 22.

⁵ Franciaországban (de Németországban is) máig ható konfliktusokat eredményezett a muszlim lányok iskolában történő fejkendőviselésének engedélyezése: 1989 októberében egy francia középiskola három muszlim diáklányának megtiltották, hogy az órákon fejkendőt viseljenek. Az ügyből országos vita bontakozott ki, végül az Államtanács elvi állásfoglalásában az oktatási intézmények hatáskörébe utalta a vallási megkülönböztetők viselésének engedélyezését. In: <http://www.karpatinfo.net/article12763.html>, 2006. 02.06.

A nyugat-európai „muszlim probléma” következő aspektusa a bevándorlók alkalmazkodási, integrációs hajlandósága. Az új, szekularizált közegbe érkező vallásos muszlimok első reakciója a hagyányaiktól teljesen idegen, romlottnak tekintett nyugati életmód elutasítása, és a tradicionális értékekhez való megújult ragaszkodás. Ez egyfelől azt a paradoxont eredményezi, hogy az új országban merevebb vallási szabályokat követnek, mint a saját hazájukban tették, másrészt a bevándorló generáció az utódaikban erőteljes iszlám identitást akar kialakítani. Ehhez járul még hozzá a kettős identitástudat problémája, ami az új haza és a tágabb értelemben vett világméretű muszlim közösséghez (umma) való tartozást együttesen jelenti, ugyanakkor az új haza őshonos lakosainak esetleges ellenséges magatartása az iszlám identitást, az „ők”-kel szemben a „mi” tudat elkülönülését erősíti bennük. A muszlim közösségek külföldről érkező, ott tanult vallási vezetői szintén a külső kapcsolataikat erősítik, az integrációt elváró fogadó országgal szemben.

Az integrációra kevés hajlandóságot mutató, vallásukban, szokásaikban, hagyányaikban, életmódjukban elkülönülő muszlimokkal szemben természetes módon alakul ki ellenérzés a befogadó ország őshonos lakosaiban. Ez a mindennapok rasszista megnyilvánulásai mellett a politikai szélsőséges szervezetek megalakulásában⁶ is tetten érhető tendencia a muszlim közösségből is ellenreakciót, tiltakozást, félelmet, vagy éppen radikalizmust vált ki. Különösen a másod és harmadgenerációs fiatalok mutatnak nagy fogékonyságot a radikális iszlám ideológiák iránt. A fogadó országban született állampolgárokként, szüleik bevándorló komplexusától már nem terhelve, de gettókban, szegregált körülmények között, munkanélküliségtől sújtva sokkal inkább fogékonyak a saját iszlám vallásuk tanai iránt, és ez sokszor az egyetlen kapaszkodó számukra saját kilátástalan helyzetük megmagyarázására. A többségi társadalom elutasító magatartásával, esetleg rasszizmusával szemben az iszlám egyfajta dacos, kulturális önmeghatározás, ami a kitaszítottak a valahova tartozás reményét adja. A muszlim közösségeket magukban foglaló európai országok számára ezek a dühös, frusztrált egyének jelentenek komoly veszélyt, akik az atyáikat befogadó országban megélt sérelmeiket a radikális iszlám ideológia elfogadásával és szélsőséges csoportokhoz csatlakozásukkal kívánják orvosolni (*homegrown terrorists*).

A muszlim radikalizmus felerősödése

Az Európában élő muszlim közösség egésze szempontjából a radikális ideológiára fogékonyak létszáma elenyésző, mindössze egy ezrelékről van szó,

⁶ A 2003. májusi belgiumi választásokon a szélsőjobboldali, és élesen bevándorlóellenes álláspontot képviselő Vlaams Blok a szavazatok 20 %-át szerezte meg. A 2004-es belgiumi EP választásokon a flamand szélsőjobb vezetője 14,3 %-ot szerzett. *Választási eredmények Ausztriától Szlovéniáig*. Népszabadság Online. In: <http://www.nsz.prim.hu/cikk/321920/>, 2004. 06. 13.

azonban ez is több ezer főt jelent.⁷ Ugyanakkor a muszlimok túlnyomó többsége – különböző mértékben megtartva az iszlám vallását és kultúráját, de – alkalmazkodik a többségi társadalom elvárásaihoz.

A franciaországi muszlim kisebbségek körében az iszlám háromféle megnyilvánulását tartják számon: a „nyugodt iszlám”, a szekularizált iszlám, és a reiszlamizáció. Az első kettő azokat öleli fel, akik megőrizve vallásukat és kultúrájukat beilleszkedtek az őshonos társadalomba. A harmadik kategória viszont azokat a külvárosi, marginalizálódó rétegeket foglalja magában, akik szociális és egyéb problémáikat az iszlám egyfajta radikális interpretációja segítségével kívánják orvosolni.

Nagyjából hasonlóképpen csoportosít a német szakirodalom is. A németországi muszlim kisebbség körében három fő áramlat mutatható ki: a liberálisok, a konzervatív-mérsékelték és az iszlamisták. A liberálisok erős kisebbségben vannak. A konzervatív-mérsékelték álláspontja szerint az iszlám állam, mint forma csakis egy többségi iszlám társadalom esetében alkalmazható. Egy iszlám kisebbség számára a szekuláris állam is elfogadható, ameddig biztosítja a vallásszabadságot. Az iszlamisták viszont a befogadó országot a „háború házának” (*dar al-harb*) tekintik, ahol a muszlimoknak nem szabad integrálódniuk, hanem a hitetlen környezetben, egyfajta „gettó-izlám” keretében, az iszlám előírásainak minél teljesebb mértékben érvényt szerezve kell élniük.⁸

Egy Németországban 1997-ben megjelent felmérés⁹ szerint, amelyik 1221 fő 15 és 21 év közötti németországi török fiatal körében végzett empirikus vizsgálat eredményét adta közre, a harmadik generációs török fiatalok többsége radikális, fundamentalista, az erőszakot támogató álláspontot képviseli. Ez arra utal, hogy a muszlim kisebbségek német társadalomba történő integrálódásának problémái a második és a harmadik generáció esetében nemhogy nem szűntek meg, de még csak nem is csökkentek.¹⁰

Bassam Tibi, a Szíriában született, de közel 45 éven keresztül Németországban élő, és a Göttingen Egyetemen tanító iszlám szakértő kidolgozta az „Euroiszlám” koncepciót, mely szerint a jelenlegi kölcsönös elutasítás a betelepülő muszlimok és az őshonos lakosság között – annak tükrében, hogy Német-

⁷ KIS-BENEDEK József: *A nemzetközi terrorizmus jelenlegi tendenciái Európában*. In: *Felderítő Szemle*, V. évfolyam, Különszám, 2006. január, p. 12..

⁸ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az Iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. In: Corvina Kiadó, Budapest, 2004. p. 372-373.

⁹ HEITMEYER, Wilhelm – MÜLLER, Joachim – SCHRÖDER, Helmut (eds.): *Verlockender Fundamentalismus. Türkische Jugendliche in Deutschland*. In: Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997.

¹⁰ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az Iszlám világ és a Nyugat*. p. 371. Lásd még: Benke László: *Önkéntes apartheid*. In: <http://hetilap.hetek.hu/index.php?cikk=62943>, 2007. 01.12.

ország mostani 20 %-os, etnikailag nem német lakossága 50 év távlatában 50 % fölé emelkedik – egy lehetséges „polgárháború receptje”. Véleménye szerint a megoldás az, hogy Európának kicsit iszlamizálnia (vagy az iszlámnak európaizálnia) kell annak érdekében, hogy a muszlimok integrálódjanak bele és elsősorban oda, semmint a nemzetközi muszlim közösséghez tartozónak vallják magukat. Egyfajta követendő modellnek a középkori iszlám Spanyolországot tekinti, ahol muszlimok, keresztények és zsidók békében és viszonylagos harmóniában éltek egymással.¹¹

A muszlim bevándorlókkal szemben kiemelkedően toleránsnak tekintett Nagy-Britanniában több, mint másfél milliós létszámú, szegregált muzulmán közösség él. Egy felmérés szerint legalább a fele felszámolná a nyugati társadalmat, egyharmaduk bevezetné a saríját (iszlám törvénykezést), 16 %-uk pedig ezen célok elérése érdekében még a terrorista módszereket is elfogadhatónak tartja. Az egyik brit kutatóközpont vizsgálatai kimutatták, hogy a brit muzulmánok 81 %-a tekinti magát először muzulmánnak, és csak azt követően hazája állampolgárának.¹²

Amerikai terrorszakértők véleménye szerint Európa azért sérülékeny a szélsőséges iszlám ideológiával szemben, mert amellet, hogy mindig is menedéket kínált a hazájukból politikai, vagy gazdasági okokból elűzöttek számára, a nagylelkű jóléti rendszerrel párosuló liberális bevándorlási törvényei révén elsősorban az identitásuk megőrzését bátorította, semmint asszimilációjukat, esetleg integrációjukat. Ez a nem-asszimilációs politika azt eredményezte, hogy a bevándorló és demográfiai képességük révén rohamosan növekvő muszlim közösség elkülönült a többségi társadalomtól, amely izoláció egyben megakadályozta őket abban is, hogy a hagyományos európai kultúra, társadalom és szemléletmód részeivé váljanak. Ebből következően az Európába bevándorolt muszlim diaszpóra számára a fogadó országok inkább lakhelyként szolgálnak, semmint új hazaként.¹³

A fenti, kedvezőtlen folyamatok ellenére a bevándorló muszlim közösségek integrációjának problémája a madridi és londoni terrorista merényletek előtt elsősorban szociológiai és társadalomkutatói, nem pedig biztonságpolitikai terület volt.

¹¹ LOWERY, George: *Europe's failure to integrate Muslims called a „recipe for civil war”*. In: Cronicle
Online. <http://www.news.cornell.edu/stories/Sept07/Tibi.gl.html>, 2007. 09. 26.

Bassam Tibi professzort az „Euroiszlám” („*leitkultur*”) elmélete nyilvánosságra hozatalát követően a német média „nemkívánatos személlyé” nyilvánította, ezért áttelepült az Egyesült Államokba, ahol jelenleg a new yorki Cornell Egyetemen tanít.

¹² *NBH évkönyv-2006*. In: <http://www.nbh.hu/evk2006/06-0041.htm>, 2007. 05. 02.

¹³ *Radicalization in the West: The homegrown threat*.

In: [http://sethgodin.typepad.com/seths_blog/files/NYPD_report-Radicalization in the West.pdf](http://sethgodin.typepad.com/seths_blog/files/NYPD_report-Radicalization_in_the_West.pdf), p. 84. 2007. 10. 11.

Madrid és London azonban új helyzetet teremtett az európai muszlim radikalizmus értelmezésében és kezelésében. Az előzőekben már említett civilizációs különbségek mellett fontossá vált megvizsgálni a konkrét okokat, illetve azokat a folyamatokat, amelyek a merényletek végrehajtásához vezettek.

A muszlim országok kormányainak szélsőségesek elleni fellépése következtében a külföldre menekülők egy része nem arab országban telepedett le, hanem Nyugat-Európában kért politikai menedékjogot, amit többnyire meg is kaptak. Ezen folyamat eredményeként az a paradox helyzet állt elő, hogy a nyugati típusú modernizációt elutasító, radikális iszlám ideológiát vallóknak Nyugat-Európa biztosított menedéket, ők pedig a multikulturális társadalomra jellemző toleranciát kihasználva ezekben az országokban folytatták tovább az iszlám radikalizmust terjesztő tevékenységüket.

Ezen betelepülő iszlamistákra, valamint a bennszülött (*homegrown*) muszlimok egy részére, akiknél a már korábban említett vallási, szociális indíttatásból szintén lezajlott egy belső radikalizációs folyamat, nagy hatást gyakoroltak az iszlám térségből érkező olyan hírek, amelyek az „iszlám ügy” térnyeréséről számoltak be. Különösen az 1979-es iráni események járultak hozzá jelentős mértékben a nyugat-európai muszlimok szemléletének megváltozásához, akik úgy érezték, hogy az iszlám alternatíva térnyerésére esély van a befogadó országokban is. Az iráni síita befolyást ellensúlyozni akaró szaúd-arábiai szunnita irányzat pénzügyi segélyei eredményeként mecsetek tucatjai épültek Európaszerte, ahova egymás után érkeztek a muszlim identitás és egység megőrzését hangoztató külföldi hitszónokok.¹⁴

A radikalizációs folyamat fontos elemévé lépett elő az internet is, amin keresztül az erre fogékony muszlimok folyamatosan figyelemmel kísérték az „iszlám harcának” eseményeit. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az így radikalizálódott egyének többsége inkább a külföldi „szent háborúban” való részvételt kereste, mint a befogadó ország elleni fellépést. E mögött nem valamifajta fogadó ország iránti lojalitás húzódott meg, hanem az, hogy az internetes tudósítások, propaganda filmek az iszlám földjére betolakodó fegyveres ellenséggel szembeni harcban részt vevő „szent harcosokat”, mudzsahedeket heroikus, szimbolikus jelentőséggel ruházta fel, és az ezen szent küzdelemben való részvétel fontosságára helyezte a hangsúlyt. Az egyének azért is voltak fogékonyak ezen felhívásokra, mert a saját átlagos, esetleg elnyugatiasodott életmódjukat, illetve az ezzel kapcsolatban érzett „bűnüket”, a nemes iszlám ügyért való hősiesség kiállításával kívánták kompenzálni. Változást a helyszínben – de a lényeg megtartásával – a szalafita dzsihadizmus ideológiájának a szélesebb térnyerése hozott, amely az igaz muszlim „autonóm ellenállására” áthelyezve a hangsúlyt azt hirdette, hogy hitetlenek ellen bárhol, bármikor fel lehet lépni.

¹⁴ KIS-BENEDEK József: *Észak-afrikai iszlám radikális csoportok tevékenysége Európában*. In: Felderítő Szemle, 2007. március, VI. évfolyam, 1. szám. p. 78.

A nyugat-európai muszlimok nézeteire igen jelentős befolyást gyakorló másik esemény a szovjetek elleni afganisztáni háború volt, amelyben több tízezer „arab afgán” önkéntes vett részt. Az iszlám győzelmét hozó fegyveres harcban radikalizálódott veteránok a hazatérésük után saját országuk korrupt rezsimeinek, szekuláris politikai rendszereinek a megdöntésére törekedtek, ami ezen kormányok megtorló fellépésére újabb menekülthullámot indított el Európa irányába. Az iszlám ügyét világszerte sikerre vinni kívánó, a hitetlenek elleni dzsihadizmus ideológiáját valló, de hazájukból elüldözött veteránoknak ismét az az európai térség adott biztos menedéket, amelyet a saját szekuláris kormányaik után a legnagyobb ellenségüknek tartottak. Az al-Kaida színre lépésével ezek az Európában letelepedett, de a beilleszkedést elutasító egyének és csoportok természetes kötelességüknek tekintették az iszlám globális ügyének a támogatását, emellett azonban kapcsolatokat építettek ki a hazájukban a kormány ellen harcoló terrorszervezetekkel is. A kezdeti időszakban elsősorban pénzügyi segítségekkel – bár önként jelentkezők révén is – segítették ezt a globalizálódó harcot, de egyre nyilvánvalóbb volt – főleg hogy a Nyugat támogatta az otthoni szekuláris rendszert –, hogy a harc színtere előbb-utóbb áttevődik a befogadó ország területére is. Az afgán veteránok kapcsolatai révén a muszlim világ különböző terrorszervezetei jelentős bázisokat alakítottak ki a nyugat-európai országokban és – pénzügyi, logisztikai támogatás érdekében – folyamatos kapcsolatot kerestek mind a bennszülött iszlám militánsokkal, mind pedig azon illegálisan Európába érkezett, alacsony iskolázottságú, gyakran bűnözésből élő muszlim egyénekkel, akik a fogadó országban elszenvedett sérelmeiket, frusztrációjukat kívánták megtorolni az iszlám radikális megoldást kínáló tanainak elfogadásával, illetve az ezt hirdető szélsőséges csoportokhoz való csatlakozásukkal.

A muszlim világban létrejött terrorszervezetek majd mindegyikének van valamifajta bázisa Európában és a tengeren túli országokban. A Hezbollah és a Hamasz mellett ugyanakkor Európára elsősorban az alábbi észak-afrikai terrorszervezetek jelenléte jelent veszélyt:¹⁵

- az algériai „Fegyveres Iszlám Csoport” (*Groupe Islamique Armée – GIA*);
- a GIA-ból kivált „Igehirdetés és Harc Szalafita Csoport” (*Groupe Salafist pour la Prédecation et le Combat – GSPC*), amely 2007 januárjában felvette az „Al-Kaida az Iszlám Maghreb Földjén” nevet;
- a „Líbiai Iszlám Harci Csoport” (*Libian Islamic Fighting Group – LIFG*);
- a „Tunéziai Harci Csoport” (*Tunisian Combatant Group*);
- a „Tunéziai Iszlám Front” (*Tunisian Islamic Front*);
- a „Marokkói Iszlám Harci Csoport” (*Groupe Islamique Combattant Marocain*);

¹⁵ KIS-BENEDEK József: *Észak-afrikai iszlám radikális csoportok tevékenysége Európában*. p. 81-84.

- az egyiptomi „Egyházból Kiközösítettek és Emigráltak” (*Al-Takfir wa'al Hijra*), amelynek Európán kívül több sejtje működik Marokkóban, Algériában, az Egyesült Államokban és Kanadában is. Ezen szervezettel állt kapcsolatban a holland Theo van Gogh filmrendezőt meggyilkoló személy is.¹⁶

Az észak-afrikai és egyéb külföldi terrorszervezetek jelenléte ellenére (amelyek helyi képviselői többnyire csak segélygyűjtéssel és toborzással foglalkoznak, tényleges műveleti munkával igen ritkán), az igazi veszélyt nem ezek a szervezetek, hanem a spontán radikalizálódott („megtért”) egyének jelentik. Ezek a nyugati társadalmak tisztos, többé-kevésbé asszimilálódott, vagy csak integrálódott állampolgárai látszólag az életmódjukra vonatkozó minden konkrét, jelentősebb körülmény, vagy behatás nélkül, életük egy bizonyos szakaszában váratlanul megváltoznak és egy két-három éves radikalizációs folyamat eredményeként a globális szalafita dzsihadizmus fanatikus híveivé válnak. Ez az egyéni szinten végbemenő, de csoportos formában realizálódó radikalizáció az őshonos többségi társadalom számára a muszlim kisebbség önkéntes kulturális izolációja következtében kevésbé látható, de még a muszlim közösségen belül is nehezen detektálható. Veszélyességét a vírusos fertőzésekhez hasonló jellege adja, ami azt jelenti, hogy egy adott közösségen belül – bizonyos később részletezendő specifikumokkal – bárkit, bármikor megtámadhat és különböző mértékben betegíthet meg. Van, akinek a szervezete ellenállónak bizonyul, van, aki már a kezdeti stádiumban kigyógyul belőle, és van, akit nem csak, hogy lever a lábáról, de tőle sok más emberre is átkerülhet a fertőzés.

A new yorki rendőrség terrorellenes szakértői a közelmúltban a nyugati országok ellen végrehajtott terrorcselekményeket feldolgozva tanulmányt¹⁷ készítettek a bennszülött (*homegrown*) muszlim kisebbség radikalizációjának jellemzőiről.

A 2004. márciusi madridi, a 2004. novemberi amszterdami, a 2005. júliusi londoni, a 2005. novemberi ausztráliai (Sydney/Melbourne), és a 2006. júniusi kanadai (Torontó) eseteket feldolgozó tanulmány megállapítja, hogy a globális szalafita dzsihadizmus ideológiáján radikalizálódó egyének négy szakaszon át jutnak el terrorcselekmények végrehajtásához: (1) az ideológiával való megismerkedés, az ideológiával szembeni sérülékennyé válás korai-radikalizációs szakasza (*pre-radicalization*), (2) az ideológiával való azonosulás szakasza (*self-*

¹⁶ Bár a merényletet az amszterdami Hofstad-csoport követte el, ennek tagjai és az Egyházból Kiközösítettek és Emigráltak szervezetének tagjai között a személyi kapcsolatokon keresztül szoros kötődés mutatható ki.

¹⁷ *Radicalization in the West: The homegrown threat.*

In: [http://sethgodin.typepad.com/seths_blog/files/NYPD_Report-Radicalization in the West.pdf](http://sethgodin.typepad.com/seths_blog/files/NYPD_Report-Radicalization_in_the_West.pdf), 2007. 04. 05.

identification), (3) az indoktrinációs szakasz, amelyben az egyén fenntartás nélkül, már a cselekvésre is készen áll (*indoctrination*), (4) a dzsihadizáció szakasza, amely egy konkrét akció megtervezését, előkészítését és végrehajtását foglalja magában (*jihadization*).

Az öt különböző nyugati ország területén bekövetkezett terrorakció muszlim résztvevőinek elemzése kapcsán a folyamatba („radikalizációs inkubátorba”) bekerülő terrorista általános profilját az alábbiak szerint rajzolták meg:

- 35 év alatti férfi (bár az utóbbi időben a muszlim nők is növekvő mértékben kötelezik el magukat a dzsihadista ideológia mellett, szerepük – Nyugaton – elsősorban támogatói feladatok ellátására korlátozódik);
- az adott demokratikus berendezkedésű nyugati ország állampolgára és lakója;
- változatos etnikai háttérű, másod-, vagy harmadgenerációs bennszülött;
- a középosztályhoz tartozik, szociálisan nem hátrányos helyzetű;
- tanult, legalább felsőfokú iskolai, esetenként egyetemi végzettséggel rendelkezik;
- korábban nem volt radikális, de még elkötelezetten vallásos beállítottságú sem;
- általános, hétköznapi élete és munkája van;
- büntetlen előéletű, esetleg apróbb szabálysértések, kihágások jellemzik;
- amennyiben a közelmúltban tért át az iszlámra, ez különösen sérülékennyé teszi.

A fenti tanulmány megállapításai is alátámasztják azt az általános véleményt, hogy a nyugati típusú demokráciák veszélyeztetettsége immár új fázisba lépett azzal, hogy a területükön élő békés muszlim közösség kulturális-civilizációs okok miatt kevésbé integrálódott egyes tagjai nem csak, hogy rendkívül sérülékennyé váltak a globális dzsihadista ideológiával szemben, de a tőlük távol eső válságkörzetek mellett immár a születési helyükön is készen állnak merényletek elkövetésére.

A helyzet veszélyességét az adja, hogy nem konkrét, szervezett terrorcsoportok tevékenysége ellen kell fellépni, hanem viszonylag rövid időn belül – 2-3 év – radikalizálódott egyének, vagy azok spontán megalakult csoportjai ellen. Ráadásul ezek az egyes egyénekből lezajló folyamatok nem láthatók előre, ritkán érzékelhetők a külvilág számára, és a folyamatosan növekvő muszlim közösség bármelyik tagjánál bekövetkezhetnek.

A jelenség elleni fellépést illetően kétségtelen, hogy a biztonsági szolgálatoknak az ilyen típusú terrorizmus kezelése során nagyobb figyelmet kell szentelniük az okok szociológiai aspektusaira. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a fő feladat e biztonsági és rendvédelmi szervek előrejelző, felderítő képességeinek a

javítása. Az elmúlt időszak ugyanis bebizonyította, hogy az újabb terrormerény-
letek elmaradása nem a radikalizálódott bennszülött muszlimok hajlandóságának
a csökkenésében keresendő, hanem a biztonsági szervek szívós munkája
akadályozta meg újabb robbantások végrehajtását.¹⁸

A biztonsági szervezetek képességeinek erőteljes fejlesztése szükséges és
nélkülözhetetlen, ugyanakkor a probléma egésze szempontjából mégiscsak
tüneti kezelést jelent. Az igazi megoldás egy átfogó, európai integrációs politika
bevezetése lenne, amit a muszlim közösségekkel való intenzív párbeszéd lefoly-
tatásának, problémáik megismerésének és lehetőség szerinti megoldásának a
szándéka kellene, hogy megelőzzön. Ez a feladat annál is inkább sürgető, mert a
folytatódó bevándorlás és a muszlimok közötti magas születési arány miatt az
Egyesült Államok Nemzeti Hírszerzési Tanácsának (NIC) becslése szerint az
európai muszlim lakosság 2025-re megduplázódik.¹⁹

Ezen tendencia ismeretében felvetődik a kérdés: Az előregedő európai
őshonos lakosság a muszlimok létszámának növekedése, és az iszlám előretör-
ése közepette hogyan tudja majd fenntartani a társadalmi kohéziót, a jóléti
társadalom vívmányait és végső soron az elmúlt évszázadok eredményeként
kialakult polgári szabadságjogokat és nyugati típusú liberális demokráciáját.

* * *

A nyugati típusú társadalmakat demokratikus államberendezkedésük,
liberális bevándorlási szabályozásuk sérülékennyé teszi. Az 1960-as évek
munkaerő igénye következtében bevándorolt muszlimok őshonos lakosságot
messze meghaladó demográfiai mutatói, valamint ezen tömegek többségi
társadalomtól való kulturális elkülönülése sürgősen kezelendő problémát jelent
az egyes országok számára. További veszélyforrás a muszlim kisebbség egyes
tagjaira befolyást gyakorló globális dzsihadista ideológia, amely a fogadó
országban megélt egyéni sérelmeket kollektivizálja, így a saját társadalmá ellen
forduló egyén erőszakos fellépését vállalható, nemes kötelezettséggé emeli.
Ennek a folyamatnak a megállítása rendkívül összetett intézkedéssort követel,
ami a globalizáció körülményei közepette nem választható el a tágabb
értelemben vett muszlim világon belül zajló társadalmi folyamatától és annak
kimenetelétől. Ilyen értelemben a nyugat-európai társadalmak a saját muszlim
közösségeik szélsőséges ideológiával való megfertőződését, radikalizálódásának
megállítását az elhárító jellegű belbiztonsági intézkedések mellett egyrészt egy
újfajta, átfogó európai integrációs politika bevezetésével, másrészt viszont az
arab térségben zajló muszlim társadalmi mozgalomba való közvetett, okos,
megfontolt, csillapító jellegű beavatkozással tudják elérni.

¹⁸ KIS-BENEDEK József: *A nemzetközi terrorizmus jelenlegi tendenciái Európában.* p. 12.

¹⁹ *Radikális muszlimok Európában.* In:

<http://hvg.hu/hvgfriss/2007.50/200750HVGFriss125.aspx>, 2007. 11. 12.

A XX. SZÁZAD HÁBORÚI ÉS A TERRORIZMUS ELLENI HARC JELLEMZŐINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA KATONAI, POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI KONTEXTUSOK ALAPJÁN

Napjainkban a hadseregeket és azok vezetését leginkább foglalkoztató téma az aszimmetrikus hadviselés. Számos tanulmány, dolgozat és gyakorlati tapasztalatokat összefoglaló jelentés vagy feljegyzés foglalkozik ezzel a témával. A jelentős érdeklődés és nagyszámú tudományos munka keletkezésének ellenére sem állíthatjuk, hogy mindent tudunk erről a kérdéstről. Ennek oka pedig az, hogy a nyugati hadseregek katonái előtt új kihívások, új problémák adódtak, azonban az erre adandó válaszok és megoldások lassabban, de jelentős véráldozatok árán és tanulási folyamat eredményeként jönnek létre. Éppen ezért a téma aktualitása még sokáig megmarad. Jelentőségét mi sem mutatja jobban, hogy ezen hadviselési forma megjelenése alapvető változásokat idézett elő mind politikai, mind társadalmi, gazdasági, de legfőképpen katonai értelemben.

Mára már szinte közhelynek számít, hogy az aszimmetrikus hadviselés a XXI. század háborúinak egy létformája. Mindez fontos alapkérdéseket von maga után. Miért alakult ki és terjedt el ez a hadviselési forma és legfőképpen miért változtatta meg hirtelen – szinte egyik napról a másikra – az egész világot? Melyek azok a legfőbb problémák, amelyekkel a világ országainak, de legfőképp polgárainak szembesülniük kell? Miért nehéz a felmerülő dilemmákra megnyugtató választ adni?

Jelen publikáció célja mindössze egy áttekintés arról, hogyan változott, formálódott időről időre a hadviselés a XX. században, és mely problémák merülnek fel jellemzően a napjainkban folyó hadműveletek során. Az áttekintés fontos része ezen kérdéskör gazdasági, politikai és társadalmi kontextusának érintése.

A hadviselés változásai és azok társadalmi, gazdasági hatásai a XX. Században

A XX. század történelmi háborúit nagy katonai potenciállal rendelkező államok vívták egymás ellen, a konfrontálódás okai között gazdasági, politikai, vallási, nemzetiségi érdekütközéseket találhatunk.

Az I. valamint II. világháborúban részt vevő hadseregekre a százezres, milliós létszám volt jellemző. Összetételében a sorozott állomány volt a meghatározó, a hivatásos katonák leginkább a tisztikarban vagy a felső vezetők körében jelentek meg. Ezen összetétel volt az adott hadsereg harcértékének egyik meghatározó tényezője. A másik döntő aspektust az alkalmazott haditechnika valamint az új fejlesztések elterjedésének üteme jelentette.

Az I. világháborúban például egy technikai vívmány – a harckocsi – elterjedése döntően befolyásolta az állóháborúban megfáradt, és véres veszteségeket szenvedett csapatok további harctevékenységét. Előtte a kisebb sikereket csak aránytalanul magas ember- és eszközvesztéssel érhették el. Ezek az eredmények harcászati szempontból alacsony jelentőséggel bírtak, hadművelési és hadászati vonatkozásban pedig a legtöbb esetben egyenesen jelentéktelenek voltak.

Ugyan a harckocsi alkalmazása kezdetben sikertelennek bizonyult, az akkori angol hadvezetés gyorsan kiértékelte az eredménytelenség okait, és ezzel kezdetét vette egy új típusú hadviselés, amely a szárazföldi csapatok gépesítésére épült. Ezzel párhuzamosan természetesen a tengeri és légi harceszközök innovációja is megjelent. Ezen fejlesztések jelentőségét minden hadvezetés felismerte, és igyekezett hatékonyabb, jobb fegyvereket fejleszteni. Katonai szempontból az I. világháborút követő időszakot nevezhetjük a *gépesítés korszakának*.

A II. világháborút megelőző években és a háború alatt a gépesítés, új fegyverrendszerek kifejlesztése rohamos gyorsasággal folyt. Ennek következtében tovább módosult az egyes frontokon, harcmezőkön alkalmazott harcmodor is.

A harctéri sikerek alapvető feltételét a létszámbeli fölény, a tüzérő de legfőképp a gyorsaság jelentette. Az 1939-es és 1940-es évek harceljárásainak alapvető elve a villámháború elméletén alapult. Ezt a harcrajtát a német csapatok alkalmazták legelőször, jelentős sikereket érve el ezáltal. A háború kezdetén a megtámadott országok csak védekező harcot tudtak vívni az elsöprő, nagy erejű támadásokkal szemben.

Az új fegyverrendszerek – például a T-34 harckocsi – megjelenése és tömeges elterjedése alapvetően változtatta meg a háború lefolyását. Ebben az időszakban ugyan még nem beszélhetünk arról, hogy az új haditechnikai eszközök bevetésének következtében kevesebb katona halt volna meg, azonban a néhány évtizeddel korábbi harcokat meghatározó „állóháborúk” már sokkal kisebb számban fordultak elő.

Ezen időszak vizsgálata során nem kerülhetjük meg a háború politikai, társadalmi és gazdasági változásának kérdéskörét sem.

A háború politikai döntések eredménye, következménye volt, ugyanakkor a háború erőteljesen visszahatott a politikára. A háborút viselő országok társadalmát a besorozás intézménye, a bombázások, éhínség, és a családtagok elvesztése sújtotta. Számos olyan szociális kérdés háttérbe szorult, amely egyébként békeidőben jelentősnek, vagy a közvéleményt foglalkoztatónak számított.

A II. világháborút nem véletlenül illetik az „anyagháború” néven is. A milliós létszámú hadseregek ellátása, veszteségeinek pótlása a hátszágok termelési képességének kapacitásától függött. Ennek megfelelően ebben az időszakban a hadigazdasági szempontok határozták meg az ipar, a kutatás és fejlesztés, vagy a bányászat, fém- és kőolaj kitermelés formáit.

Mint ismeretes, ennek a potenciálnak a fontossága az egyes hadviselő felek szempontjából alapvető jelentőségű volt. Míg a II. világháború vége felé a német csapatok haditechnikai és üzemanyag utánpótlási gondjai kritikussá váltak, addig az orosz fél és az USA a biztonságos és távoli hátszágában hihetetlen mennyiségben állított elő harckocsikat, löszereket. A hatalmas olajmezőkben és ásványi kincsekben gazdag ország folyamatos utánpótlást tudott biztosítani csapatainak. Ezen gazdasági tényező biztosította az Egyesült Államok haderejének sikerességét, valamint a szövetséges országok – főleg Nagy-Britannia – életben tartását is.

Kijelenthetjük tehát, hogy a XX. század hadviselő feleinek alapvető sikerességét a katonai erőkön és technikai fejlettségen túl jellemzően az adott ország gazdasági ereje határozta meg.

A XX. század második felét a '90-es évekig a hidegháború időszakának nevezzük.

A világ bipolarizációja következtében globális értelemben is keletről és nyugatról beszéltünk. A totális szembenállás két szuperhatalom, a Szovjetunió valamint az Amerikai Egyesült Államok, illetve a vezetőik mögött álló katonai, politikai tábor között volt.

Szerencsére ebben az időszakban valós háborúról nem beszélhetünk. Egy esetleges tényleges világméretű összecsapás beláthatatlan következményekkel járt volna, mivel az elmúlt idők hadifejlesztésének eredményeképpen egy újabb időszak, az *atomkorszak* vette kezdetét. Az akkor már létező fegyverek globális pusztító erejének következtében egy esetleges éles összecsapás mindkét fél pusztulásához vezetett volna. A hatalmas fegyverarzenálok pusztasága is elegendő volt az elrettentéshez.

A tényleges katonai összeütközés elmaradásának ellenére a kelet és a nyugat valójában folyamatosan „közvetett harcot” vívott egymás ellen. Ezek a harcok egyaránt voltak katonai, politikai és gazdasági jellegűek.

A konfrontálódások a két világhatalom érdekszférájába tartozó országok politikai kommunikációjában, gazdasági programjaiban és az egyes országok gazdasági és katonai támogatásában manifesztálódtak. Mindkét hatalom pénzügyi és katonai támogatást nyújtott a politikailag hozzá közelebb álló, és háborút vívó országok számára, hogy saját érdekszférájába vonhassa azokat, vagy az oda tartózkodókat megtarthassa.

Jellemző példaként említhetjük Kubát, ahol sokáig az amerikai érdekek érvényesültek, azonban Fidel Castro és társai 1959-es forradalmát követően az ország a szovjet érdekszféra alá került. Ebben az esetben a két szuperhatalom közti érdekharca kiéleződött és a kubai rakétaválsághoz vezetett. A legtöbb katonai szakértő és elemző szerint, ebben az időszakban csak nagyon kevés választotta el a világot a harmadik világháborútól. A helyzet elmérgesedésének folyamatát vizsgálva nyomon követhető a két szuperhatalom „játszmáját”.

A konfliktus azzal kezdődött, hogy az Egyesült Államok Trident típusú interkontinentális rakétákat telepített Törökországba, melyek hatósugara elérte a Szovjetuniót.

Az arra a korra jellemző katonapolitikai helyzetben, a Szovjetunió ezt egyértelműen fenyegető lépésként értékelte. A fegyverek hatósugara csak az egyik probléma volt: közelségük, ebből adódóan rövid repülési idejük miatt, egy esetleges amerikai támadás esetén csak minimális idejük maradt volna a reagálásra, így kétséges volt a rakéták becsapódás előtti megsemmisítése.

A kialakult helyzet ellensúlyozására a Szovjetunió titokban ballisztikus rakéták telepítését kezdte meg a stratégiaileg kiváló földrajzi adottságokkal – a szigetország partjai mindössze 120 km-re vannak Florida államtól – rendelkező Kubába. Így gyakorlatilag mindkét fél közvetlen csapás tudott mérni a másikra. A feszültség akkor éleződött ki igazán, amikor az amerikai fél felfedezte a rakétakilövő állomások kialakítását célzó munkálatokat. A további fegyverek érkezésének megakadályozására tengeri blokádnak alá vette Kubát. A rakétákat és katonai felszereléseket szállító orosz hajók egy része visszafordult, egy másik része pedig megállt. Azonban a már szárazföldre szállított ballisztikus rakéták harckészé tétele és kilövő állásaik kiépítésének munkálatai előrehaladott állapotban voltak. Az Egyesült Államok kormánya tisztában volt azzal, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy a szovjet rakétacsapatok elérik a teljes harckészültséget, Amerikai közvetlen veszélynek van kitéve egy esetleges szovjet támadással szemben. A helyzetet tovább bonyolította az is, hogy a kilövő állomásokra irányuló esetleges megelőző légi csapást a szovjet fél, csapataik elleni közvetlen támadásnak értékelné. McNamara védelmi miniszter és a Kennedy kormány válságstábjának szerinti, legvalószínűbb háborús forgatókönyv szerint a két szuperhatalom játszmájában a következő lépésként a Szovjetunió elfoglalná Nyugat-Berlint. Ezt a lépést azonban már a NATO tekinthette volna agresszióknak. A helyzet egyenes következményeként a Nyugati és Keleti hatalmak között totális

háború törne ki. A konfliktust végül az utolsó pillanatban a két szuperhatalom egy titkos egyezséggel oldotta meg. A szovjetek kivonták fegyvereiket Kubából és fél évvel később az Egyesült Államok is leszerelte hasonló bázisait Törökországban.

Az eset kiválóan mutatja a szovjet és az amerikai fél katonai és politikai játszmáját. Jellemzően azonban a közvetlen összecsapás esélye igen kicsi volt.

Említhetjük itt további jellemző példaként az ázsiai országok esetét is: míg Koreában és Vietnámban az amerikai csapatok nagy reguláris erőkkel vettek részt, az orosz fél katonai tanácsadókkal és fegyverekkel támogatott. Afganisztánban ez a helyzet fordítva volt. A Szovjetunió volt a megszálló, és a katonai potenciálját bevető ország, az amerikai fél pedig a nemzeti csapatokat támogató fél.

A hidegháború időszakát – a világháborúkhöz hasonlóan – a nagy létszámú tömeghadseregek jellemezték. Ezek harcképességének fenntartása, vagy távoli országokban zajló konfliktusokban történő esetleges bevetése hatalmas pénzüsszegeket igényelt. A nyugati világra a nyílt, demokratikus államrend volt a jellemző, ahol a szabadpiac és gazdasági verseny által jelentős erőket fordíthattak a technikai, haditechnikai kutatásokra és fejlesztésekre, valamint a hadseregek működtetésére úgy, hogy emellett a társadalmi és szociális fejlődés folyamatosan fenntartható volt. Egyik jelentős változásként értékelhetjük, hogy az egyes országok polgárai a háborús terheket közel sem úgy érezték, és élték meg, mint azt korábban a két világháborúban. A gazdaságot pedig a jelentős katonai ráfordítások ellenére sem a hadigazdaság törvényszerűségei irányították.

Mindez a Szovjetunió esetében másképpen alakult. A zárt társadalmi lét, a diktatórikus politikai vezetés és a tervgazdálkodásos rendszer az élet számos pontján megmutatta gyengeségeit. Sem a technikai, sem pedig az emberi erőforrások fejlesztése területén nem tudta tartani a versenyt a nyugati világgal. A szovjet befolyási övezet támogatása, saját hadseregének fenntartása csak a nemzeti össztermékből (GDP) történő aránytalan ráfordítással valósulhatott meg. A szovjetek afganisztáni háborúja már pontosan megmutatta gazdasági erejének korlátait. A szovjet hadsereg megszálló erőinek létszáma nem érte el a hadászati szempontból kívánt mértékűt, és a szovjet vezetés ezzel már a hadműveletek megindítása előtt tisztában volt. Számukat azonban nem növelhették, mivel fenntartásuk és folyamatos ellátásuk gazdasági szempontból lehetetlen lett volna.

Ezen helyzet változását csak az egyik vagy másik politikai rezsím összeomlása jelenthette, így az egyedüli út a „gazdasági fegyver” helyes alkalmazásában rejlett. A nyugati világot a jelentős ráfordítások ellenére a pénzügyi összeomlás nem fenyegette, ez azonban a keleti tömb helyzetére már nem volt teljesen igaz. A „gazdasági fegyver” koncepcióját jól példázza Ronald Reagan,

nem sokkal a megválasztása után tett kijelentése: „...halálra fogom fegyvereztetni őket...”.

A tudatos fegyverkezési versenybe való hajszolással a Szovjetunió nem tudott lépést tartani, és az afganisztáni háború elhúzódása ezt a hatást csak felerősítette. Ugyanakkor az országot belső konfliktusok is terhelték, amelyek tovább gyengítették hatalmi pozícióját. Ezek együttes következményeként a '90-es évek elején a Szovjetunió összeomlott, a bipoláris világrend megszűnt létezni.

Az 1990-es évek további háborúit a balkáni konfliktus és az öbölháború jelentette.

A NATO erők, és ezen belül is főként az USA, hatalmas fegyverezést vonultatott fel, de ezek igazi harcértéke nem a létszámban, hanem technikai fejlettségükben rejlett. Az első Öböl-háború során a főszerep a precíziós fegyvereké volt, melyek fejlettsége messzemenőig meghaladta az iraki csapatok által alkalmazott orosz típusú haditechnikai eszközök képességét. Az amerikai csapatok alacsony veszteséggel, különösebb akadály nélkül verték szét az iraki hadsereget. Harceljárásaikban már megjelentek a civil lakosságot óvó intézkedések. Az ország gazdasági potenciáljának köszönhetően olyan fegyverrendszereket fejleszthettek ki, amelyek pontossága biztosította, hogy a célobjektumokon túl a lehető legkisebb pusztítást végezze a civil lakosság körében.

Itt említést kell tenni a Szenes Zoltán által meghatározott hadviselési formákról, amely szerint 3 alapvető formát különböztethetünk meg: a modern, a posztmodern és a premodern háborút.

A modern háborút jellemzően magas technológiai színvonalú hagyományos erők vívják. Ide sorolja a világháborúkat, a koreai és vietnami háborút, illetve az öbölháborúkat. Az öbölháború azonban más, információs hadviseléssel foglalkozó szakemberek szerint, az alkalmazott új eszközök és módszerek szerint, posztmodern háborúnak tekinthető.

A posztmodern háborút a meghatározás szerint szintén magas technológiájú fegyveres erők összecsapása jellemzi, azzal a különbséggel, hogy a hadviselés már megfontolt veszteségkorlátozáson alapul. Ennek a hadviselési formának egyik tipikus modellje a koszovói háború.

A premodern hadviselési formát a nyugati civilizációtól idegen szociális jellegű és tömeges civil áldozatokat követelő „vér és vas” típusú technológia jellemzi. Ugyan a hadviselő felek ebben az esetben is használhatnak modern technológiájú fegyvereket, de mentalitásukat antimodern szemlélet jellemzi. Ez a hadviselési forma egyaránt tartalmazza a hagyományos vagy félkatonai tevékenységet, illetve az aszimmetrikus harceljárás módszereket.

Alapvetően a „Sivatagi Vihar” politikai szempontból inkább siker volt az amerikai félnek, mintsem teher. Az USA népességét pénzügyi téren sem viselte meg különösebben ez az időszak, az átlagpolgár a hadjárat időszakában is ugyanolyan életszínvonalon élt, mint előtte.

Nagyon érdekes azonban ennek a háborúnak a két szemben álló fél társadalmára gyakorolt hatása. Az iraki nép természetesen testközelből tapasztalhatta meg a háború borzalmait, a családtagok besorozását és a nélkülözést. Azonban a korábbi háborúk során előforduló atrocitásokhoz és veszteségekhez képest az iraki társadalom kevesebbet szenvedett. „Fájdalmát” inkább a Szaddam Husszein által vezetett rezsimnek köszönhette, sem mint a Koalíciós Erők támadásának.

Az Egyesült Államok társadalmát a háború egészen újszerű módon érintette. Több magas rangú katonai vezető is beszélt arról, hogy az amerikai nép szinte fel sem fogja, hogy egy másik földrészen országa hadat visel. A televízióban megjelenő felvételek, amelyek egy bomba zuhanását és célba csapódását mutatták, igen népszerűvé váltak, és az átlagember a háborút egy videojátékhoz hasonlította.

Összességében megállapítható, hogy a világháborúk óta a hadviselésnek nemcsak a katonai formája változott meg, hanem a gazdaságilag fejlett és továbbfejlődő országok tekintetében politikai, társadalmi és gazdasági aspektusai is merőben más arculatot mutatnak.

Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a harcok mely földrész vagy állam területén folynak. Értelemszerűen a háború által sújtotta térségekben mindig sokkal jelentősebb volt a harcok társadalmi, gazdasági kihatása. Ezzel együtt azonban megállapíthatjuk azt is, hogy még a más földrészen – nem hazája területén – hadat viselő országok között is különbözőek a háború okozta hatások a saját társadalmukra nézve.

A fentiekből kitűnik, hogy a XX. század eleje és közepe tájékán a harcok jelentős társadalmi és gazdasági változásokat okoztak még azoknál az országoknál is, amelyek nem a saját területükön harcoltak. Erre jó példa az Egyesült Államok, amely Japánban és európai területen is jelen volt, vagy Németország a II. világháború kezdeti időszakában.

Fél évszázad elteltével az Öböl-háborúban vagy a Balkánon, az Egyesült Államok és a NATO tagországok – főleg Nagy-Britannia – szintén egy országot megszálló, átfogó hadviselést folytattak, azonban ezek kihatásai országuk és más részt vevő országok saját, belső életében, a korábbihoz képest teljesen más képet mutattak. Az idő előrehaladtával, és a gazdasági fejlődés ütemével összhangban társadalmuk számára jobban elviselhető következményekkel jártak.

Míg a vietnami háború alatt az Egyesült Államokban rendszeres béketüntetések és diáklázadások voltak, úgy a '90-es évek harcaival kapcsolatosan az amerikai és a harcokban részt vevő európai társadalmak részéről inkább a csöndes tudomásulvételt lehet észlelni. Ennek oka döntően az, hogy ezek az államok messzemenőig kevesebb veszteséget szenvedtek a harcokban, melyek politikai, pénzügyi hatása is kevésbé volt érezhető az átlag polgár szintjén.

A XX. század végén még semmi előjele nem mutatkozott az új típusú, világméretű fenyegetésnek, amely a 2001. szeptember 11-i terrortámadással vette kezdetét.

Az aszimmetrikus hadviselés jellemzői és annak társadalmi, politikai és gazdasági hatásai

A korábbi kihívásokhoz képest, a terrorizmus esetében egy új típusú harcmodorral állunk szemben, amely a hadtörténelemben szokásos eljárásokhoz képest, merőben eltérő reakálási módozatokat kíván.

Az aszimmetrikus hadviselés kialakulását a terrorizmus által veszélyeztetett válságövezetek eltérő – akár több száz vagy ezer kilométerre lévő – elhelyezkedése indukálta. A válságsújtotta övezetek nem mutatnak szignifikáns összefüggéseket sem népességföldrajzi tekintetben, sem pedig terepviszonyaikat illetően. Terrorizmus által fertőzött területnek tekinthetjük többek között Irakot, Afganisztánt, Szomália területét vagy a csecsenföldi régiót.

Az eddig megismert háborúk során egyértelműen meg lehetett különböztetni a szemben álló feleket, az ellenséges csapatok között húzódó frontvonal is átlátható, meghatározható volt. Az aszimmetrikus hadviselés esetében azonban a feleket elválasztó arcvonal nem létezik.

A fenyegetettség jellemzőit tekintve hasonló vagy ugyanaz, de egymástól független, más-más földrészen húzódó területeket érint. A fenyegetettségre adott válaszreakció is ennek megfelelően, az adott válságterület sajátosságaihoz alkalmazkodva változik.

Korunk fő katonai problémájának megértéséhez tisztázni kell, hogy egyáltalán milyen jellegű fenyegetettséggel vagy harcmodorral állunk szemben. Az egyes terrorista csoportok tevékenységében sok azonos vonást, alapvetően figyelhetünk meg, függetlenül az adott térség különbözőségeitől.

A terrorista hadviselés formai jellemzői illetve alapelvei között fellelhetők a *gerilla harcmodorban*, a *diverziós harctevékenységben* és a *szabotázsakciókban* is.

A *gerilla* hadviselési formát jellemzően az erőhátrányban lévő fél alkalmazza, lényegi elemei közé tartozik az álcázás és a rugalmasság. Ezt a formát alkalmazták sikerrel például a kubai kommunista lázadók. A Batista rezsím reguláris hadserege ellen vívott harcok során változatos terepviszonyok között, az ellenfélnek sok veszteséget okoztak, azonban a frontális összeütközéseket kerülték. Harctevékenységük oly hatékony volt, hogy az '50-es évek végén a lázadó csapatok Fidel Castro vezetésével bevonultak Havannába, és sikeres forradalmat hajtottak végre az uralkodó rezsím ellen.

Jellemző példaként említhetjük még Mao Ce-Tung-ot is, aki a kifárasztó gerilla hadviselés elméletének megteremtője. Ennek lényege abban áll, hogy az erősebb ellenféllel szemben a gerillák visszavonulnak és megvárják, míg az előrenyomul. Ekkor rajtaütésekkel megzavarják, és akkor mérnek rá csapást, amikor kimerült. A kifárasztás mellett a Mao típusú irányvonal jellegzetessége a tudatos, szakaszokra bontott felépítés.

A II. világháború idején a francia ellenállók tevékenységét jellemezték a szabotázsakciók, amelynek során főként kommunikációs hálózatokat és vasúti vonalakat semmisítettek meg. Mivel a megszálló hadsereg az ellenállókkal szemben nagyobb létszámú, jobban felszerelt és szervezettebb volt, ezért ezzel az erővel szemben csak a szabotázs sajátos eszközrendszerével tudtak valamelyest hatásos ellentevékenységet folytatni.

A *diverziós* harctevékenység napjaink hadseregeinek egyik jellemző szegmense, amelyet általában a különleges műveletekre felkészített egységek hajtanak végre.

Megfigyelhetjük, hogy a felsorolt harceljárásokhoz hasonlóan a terrorista harcmodor is hasonló alapelvek szerint szerveződik: *váratlan rajtaütések, veszteségokozás, és az ezáltal kialakuló pszichés helyzet (félelem, bizonytalanság) fenntartása, a frontális összeütközés elkerülése, állandó kezdeményezés, a meglepetésszerű támadás előnyeinek kiaknázása, a szemben álló fél harci moráljának rombolása, logisztikai és egyéb kiszolgáló célpontok támadása.*

A terrorizmus azonban az eltérő motiváció miatt nem sorolható az említett hadviselési formák közé. A terrorcselekményeket alapvetően politikai és ideológiai célok indukálják, végrehajtói nem tesznek különbséget a harcoló egységek és az ártatlan lakosság között, rajtaütések, robbantások, gyors és rövid ideig tartó tűzcsapások jellemzik.

A korábbi háborúkhöz képest a terrorizmus elleni globális harcban érintett hadseregeknek egy teljesen eltérő közegben és módon kell tevékenykedniük. Az ellenség a legtöbb esetben láthatatlan, kis csoportokban, sejtekben tevékenykedik. A haditechnika fejlett vívmányai bizonyos tekintetben ezzel a fenyegetéssel szemben nem képesek a fölényt érvényre juttatni, a válságkezelésben a katonák személyes közreműködése szükséges.

A korábbi harci tevékenységekkel ellentétben, a NATO hadseregeinek speciális kihívásokkal kell szembenéznük. Fő probléma, hogy rengeteg esetben civilek lakta területet érint a konfliktus, ahol a legkisebb fegyveres beavatkozás is polgári áldozatokkal járhat. A felkelők, gerillák, terroristák legtöbbször a lakosság körében próbálnak elvegyülni, ezért döntően láthatatlan a jelenlétük. Ilyen közegben nemcsak az esetleges támadások elhárítása a csapatok feladata, hanem a válság táplálását jelentő helyi bűnözés – fegyvercsempészet, drogtermelés – megakadályozása is cél. További nehézségeket jelenthet a békeműveleteket végző csapatok számára az idegen kulturális- és nyelvi közeg, ahol könnyen alapvető kommunikációs problémákkal találják szemben magukat.

A különböző földrészekén folytatott válságkezelő, terrorelhárító akciók sikeressége erősen megkérdőjelezhető. A 2001 óta világszerte folyó hadműveletek óta tisztán látható hogy a teljes siker, tehát a terrorizmus felszámolása belátható időn belül nem megvalósítható. Az apróbb sikerek, eredmények hatalmas erőfeszítésekkel és emberáldozatokkal járnak. Több dokumentumfilm és tévériport taglalja, hogy az Irakban szolgáló csapatok mekkora veszteséget szenvednek ott tartózkodásuk alatt, azonban a lázadók támadásainak számát nem tudják csökkenteni. Némi stabilitást ugyan elértek, de ez az eredmény is csak viszonylagos.

A fent említett helyzetnek szintén újszerű társadalmi és politikai hatásai vannak. Irakban és Afganisztánban az újjáépítés és a gazdaság működésének elindítása, fellendítése hosszú folyamat. Ennek alapvető követelménye az újjáépítés és egy stabil politikai vezetés felállítása, amelynek eredményei később lesznek érzékelhetőek.

Társadalmi szempontból azonban a kép sokkal árnyaltabb. Afganisztánban és Irakban a népesség a békefenntartó csapatokat nem mindenhol felszabadítónak fogadja. Több térségben a megszálló, elnyomó erőket látják bennük, amely további ellenségeskedéshez vezet.

Ennél azonban sokkal érdekesebb az a szituáció, amely a békefenntartó csapatok saját országai határán belül alakult ki.

Az előző fejezetben végigkísérhettük, hogy a nyugati világ társadalmait és átlagemberét az idő előrehaladtával egyre kisebb mértékben érintették az egyes háborúkkal kapcsolatos események. Ezen országok gazdasága is könnyebben elbírt a háború költségeit, így azok anyagi vonzata szintén kevésbé volt érzékelhető a polgárok számára.

Napjainkban, az aszimmetrikus hadviselés korában a társadalmi és gazdasági tényezők sok tekintetben hasonlóak a '90-es évekéhez. Az említett tényezőkön belül ugyan érezhető változás, akár pozitív, akár negatív értelemben, de összességében tekintve azt mondhatjuk, hogy a hadviselő országoknak a korábbi elmélet alapján ezt a terhet is könnyedén kellene viselniük.

Azonban az egyértelmű katonai és gazdasági fölény ellenére a békefenntartó csapatok közel sem érnek el olyan katonai sikereket, mint korábban. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy a csapatok rengeteg veszteséget szenvednek, amelynek egyenes következménye a társadalmi támogatottság csökkenése, a tüntetések számának emelkedése. A társadalmi ellenérzések pedig az egyes kormányzatok politikai tevékenységére is hatással vannak. Így a hadviselő csapatok háttországában zavar keletkezik, ebből következően a fronton harcoló csapatok támogatásában nem kizárólag katonai-szakmai szempontok érvényesülnek. A társadalmi nyomásra több nemzet kormányzata csapatokat vont ki a válságövezetektől, amely azonban az ott továbbszolgáló katonák biztonságát és feladatellátását veszélyezteti.

Ebből is látható, hogy a terrorizmus korában az előző évtizedek katonai, politikai és társadalmi változásaira jellemző tendenciái nem a már megszokott irányba változnak. Jelen korunkban a korábbi törvényszerűségek miszerint: *a fejlettebb, gazdagabb állam gyorsabb hadisikereket ér el és ezzel polgárai körében támogatottsága és elismerése is nő, a háború költségeinek vállalása könnyebb* – már nem igaz.

Az aszimmetrikus hadviselés nehézségei nemcsak az újszerű harcmodor nehéz kezelhetőségében vannak, hanem abban, hogy a szövetséges nemzetek csapatai is érthető ellenérzéssel viseltetnek. A NATO tagállamainak legnagyobb hadseregei ugyan magukénak tudhatják az egyértelmű haditechnikai és létszámbeli fölényt, országaik gazdasági dominanciáját a világban, ennek ellenére ezek a tényezők ma már nem jelentik egyértelműen a siker kulcsát is.

A terrorizmus hatásai közvetlenül a válságterületen szolgáló csapatokat érintik, közvetetten azonban az ezeken a területeken szolgáló katonák anyaországának polgárait is, akik nyomásgyakorlása a politikai döntésekre szintén a hadviselő csapatok érdekei ellen irányulnak.

Tipikus példa erre a madridi metróröbbsntás, amelynek következtében a kormányon lévő erők elveszítették a választásokat, így az ellenzék került hatalomra, akinek egyik legelső lépése a spanyol katonák kivonása volt a terror sújtotta övezetből. Nem szükséges részletezni, hogy ez a lépés mekkora űrt hagyott maga után a hadműveleti területeken, és mennyiben akadályozta a lázadó erők elleni harcot.

Összefoglalva megállapítható, hogy a globális terrorizmus elleni harc nem kizárólag a hadműveleti területeket érinti, hanem az aszimmetrikus hadviselést folytató csapatok saját országaira, az ez által okozott politikai, társadalmi és gazdasági zavarok kezelésére is vonatkozik. Örökérvényű elv, hogy stabil, támogató háttország nélkül a harcoló csapatok is gyengébbek. Azonban míg a világháborúk során az egyes harcban álló országok népei – a megszálló

országgal kollaborálókat kivéve – általában egységes összefogással küzdöttek, dolgoztak és támogatták katonáikat, úgy napjainkban a terrorizmus pszichés hatásai miatt ez a háttérbázis sok helyen inogni és meggyengülni látszik.

Ezen probléma kezelésének módjáról, tehát a polgárok meggyőzéséről, a támogatás megszerzéséről, valamint a politikai kitartásról kevesebbet olvashatunk és hallhatunk. A probléma megoldása a XXI. századot jellemző fontos aspektus. A korábbi elméletek egy része nem, vagy csak bizonyos tekintetben érvényes, új kihívások keletkeztek, amelyekre új válaszokat kell adni. Láthatjuk, hogy a terrorizmus elleni harc ilyen módon már nem kizárólag katonai feladat, hanem bonyolult, sok befolyásoló tényezőt tartalmazó, összetett rendszer, melynek mind a válságsújtotta, mind a békefenntartó csapatokat küldő országok társadalma és gazdasága integráns részét képezi.

Felhasznált irodalom:

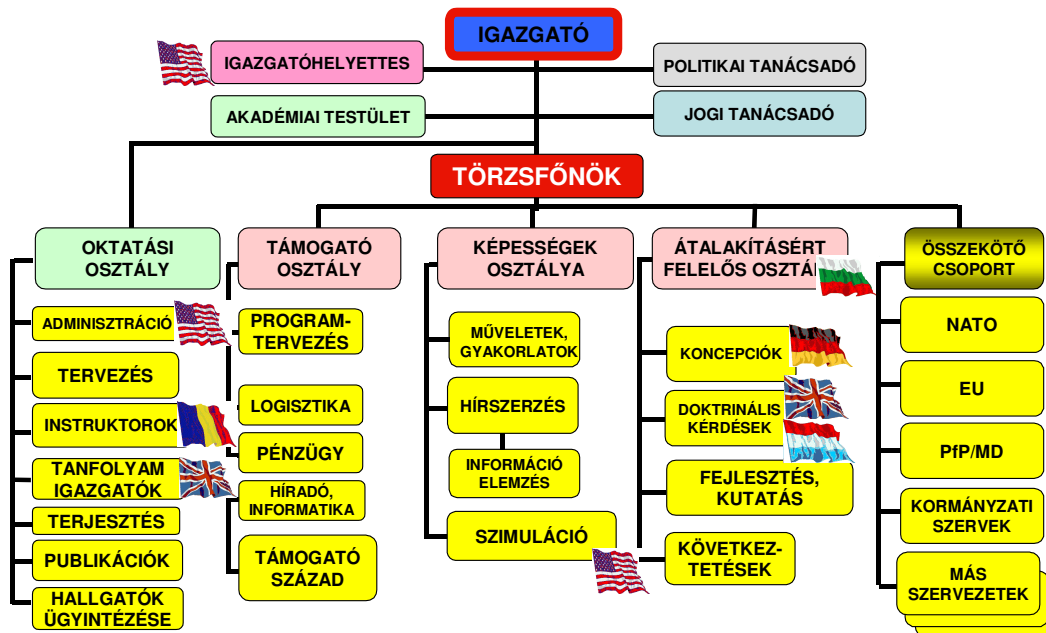
1. Szenes Zoltán: A jövő háborúja. Katonai kihívások a 21. századelején; Rubicon, 2006/2-3.
2. Tálás Péter: A modern háború; Rubicon, 2006/2-3.
3. Tálás Péter: Az irreguláris hadviselés. A terrorizmus; Rubicon, 2006/2-3.
4. Porkoláb Imre: Aszimmetrikus hadviselés az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai, 2005
5. John Keegan: A háborús felderítés; Európa Kiadó, Budapest, 2005

RÉCSEI MIHÁLY

A TERRORIZMUS ELLENI VÉDELEM TUDÁS-KÖZPONTJÁNAK ÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK BEMUTATÁSA

Az MK KBH egyik, az alaprendeltetéséből adódó feladata a terror-ellhárítás, amelynek kiemelten fontos, szerves részét képezi a nemzetközi együttműködés. Ezek döntő többsége nem publikus, de azért vannak olyan területei is, amelyekről a nyílt Szakmai Szemle is tudósítást adhat. A publikációmban többek között szeretném bemutatni a NATO által akkreditált, Ankarában működő Terrorizmus Elleni Védelem Tudás-Központját (Centre of Excellence Defence Against Terrorism, a továbbiakban: COE-DAT), ahol egy konferencián vettem részt a közelmúltban. A terrorizmus olyan aszimmetrikus fenyegetés, amely nem ismer országhatárokat. Ebből adódóan az ellene folyó harc hatékonyságának egyik meghatározó záloga a nemzetközi együttműködés folyamatos szélesítése, politikai averziók csökkentése, a keletkezett ismeretek egymás közötti megosztása, amelyben a kis lépések politikáját kell követnünk. A cikkben a COE-DAT által megjelentetett kiadványokban szereplő publikációk némelyikének ismertetésén túl tervezem számba venni azokat a nemzetközi szervezeteket is, amelyek sokat tesznek a terrorizmus elleni harc terén.

A NATO Szövetséges Erők Transzformációs Parancsnoksága (Allied Command Transformation, a továbbiakban: ACT) koncepciójában 14 NATO oktatási központ létrehozása szerepel. Ezek egyike a COE-DAT. Törökországgal az ACT vezetése a szándéknyilatkozatot 2003.12.01-én írta alá. Az oktatási központ akkreditálására 2006.08.14-én került sor Ankarában. Jelenleg Törökországon kívül 6 további NATO tagország (Bulgária, Hollandia, Románia, Anglia, Németország, valamint az USA) delegálta a reprezentánsait a COE-DAT jelenleg 54 fős létszámmal működő szervezetébe. A COE-DAT összekötő tisztelet delegál az elvi irányítást végző, Norfolkban (USA) található ACT-be. A COE-DAT következőkben látható állománytáblája 93 főre készült, amelynek arányait tekintve 60 %-át a törökök, míg 40 %-át a szponzor nemzetek tervezik feltölteni. A belépés lehetősége bármelyik NATO tagország részére nyitva áll, de időbe kerül, mire az állománytábla teljesen feltöltődik. A COE-DAT igazgatója egy török ezredes, helyettese pedig egy amerikai főtiszt.

A COE-DAT a terrorizmus elleni harc jegyében széles körű együttműködést alakított ki többek között a Bécsben működő ENSZ Kábítószer és Bűnügyi Hivatal (United Nations Office on Drug and Crime, a továbbiakban: UNODC) Terrorizmus Prevenciós Központjával, a NATO kiképző központjaival, az EUROPOL-al, az EUROJUST-al, a Független Államok Közössége Antiterrorista Központjával, Kína Jelenkori Nemzetközi Kapcsolatok Intézetével, az Izraeli Terrorelhárító Intézettel, valamint az USA több egyetemével. A meghívott előadók többsége is az együttműködő szervezetektől érkezik, de a meghívottak között gyakran szerepelnek a „Partnerség a Békéért” (Partnership for Peace, a továbbiakban: Pfp) folyamathoz csatlakozott országok, a jugoszláv utódállamok és a „Mediterrán Dialógus” (Mediterranean Dialogue, a továbbiakban: MD) országainak professzorai is. 2008. májusáig 80 ország 2890 hallgatója vett részt a különböző rendezvényeken, ahol 550 előadást hallgattak meg 48 ország reprezentánsaitól.

A COE-DAT tevékenysége szemináriumok, konferenciák, és tanfolyamok szervezéséből áll. A visszatérő témák között szerepel a terrorizmus elleni nemzetközi együttműködés, kiemelten a nemzetközi jogszabályi háttér (ENSZ, EU, NATO) elemzése. 2008 februárjában, Bosznia-Hercegovinában tartott a COE-DAT kihelyezett konferencián behatóan foglalkoztak ezzel a témakörrel. De a 2008. évi témakörök között szerepel a terrorizmus elleni harc nemzetközi együttműködése, a számítógépes terrorizmus (Cyber Terrorism), a terrorizmus szociális, pszichológiai és ideológiai hátterének vizsgálata, a terrortámadások okozta sokkhatás kríziskezelése, a biológiai terrorizmus, az öngyilkos merény-

lők elleni védelem, valamint az általam is látogatott kurzus, amely a közlekedés és szállítás terrorérzékenységet és a hatékony védekezés lehetséges intézkedéseit vette számba. A programok többsége törekszik az esettanulmányokból levont következtetések, tanulságok megvitatásával elősegíteni a terrorvédelem elleni még hatékonyabb felkészülést. A képzési rendszerüket jól egészíti ki egy szimulációs informatikai rendszer. A COE-DAT lenyűgözően kultúrált, minden igényt kielégítő körülmények között működik. A konferencia helyszínének felszereltsége, technikai háttere magas színvonalú. A konferenciák előadásanyagait a kurzusok végén mindenki megkapja CD-n. A szervezők minden esetben kérik a rendezvények résztvevőit egy „Program Értékelő Kérdőív” kitöltésére, amely ezzel a visszacsatolással a fejlődés irányába mutató következtetések levonását hivatott szolgálni.

A COE-DAT a konferenciák, tanfolyamok szervezése mellett széles körű publikációs tevékenységet is folytat. A rendszeresen megjelenő kiadványaik között megkülönböztetett helyen szerepel a konferenciákon elhangzott előadásokat taglaló szakfolyóirat, amelybe bekerülhet a terrorelhárítással összefüggésben álló, a közérdeklődésre számot tartó bármilyen más publikáció is. A COE-DAT heti jelentést is készít a terrorizmus aktuális híreiről. A tervezett programokat összegző hírlevél mellett a COE-DAT rendszeresen frissített honlapját (www.coedat.nato.int) is figyelemmel kísérhetjük. Nagy figyelmet fordítanak a kiadványaik, szakmai tanulmányaik széles körű terjesztésére.

A COE-DAT a működése során szerzett tapasztalatok alapján a terrorizmussal összefüggésben az alábbi kiemelten fontos megállapításokat tette közzé:

- A terrorizmus politikailag motivált, kitervelt erőszakos cselekmény, amelynek hosszú időkre visszamutató történelmi gyökerei vannak;
- Csupán 1936 és 1981 között 109 különböző definíció készült a terrorizmusra, mivel szinte lehetetlen ezt a tevékenységet egy körmondatba besűríteni (az ENSZ a mai napig nem rendelkezik a nemzetek által akkreditált fogalom meghatározással);
- A terrorizmus egységes értelmezése eredményezheti a hatékony prevenciót;
- A terrorizmus a globális méretei miatt mindenkit fenyeget;
- Egyetlen országnak sem állhat érdekében bármilyen szempontok alapján támogatni terrorista csoportokat;
- A terroristák soha korábban nem voltak olyan veszélyesek, mint napjainkban, mivel folyamatosan fejlődött a merényletek elkövetésére alkalmas technikai hátterük és az elszántságuk is egyre nagyobb;
- Egyetlen országot sem hagyhat hidegen egy másik ország, népcsoport ellen elkövetett terrorista cselekmény;

- Az egyik országban elkövetett terrorcselekmények áttevődhetnek a szomszédos országokba is;
- A terrorizmus célpontjai a maguk konkrétságán túlmutatóan az emberi civilizáció egésze elleni kihívásként értékelendők;
- Nem vezet sehová az a gondolkodásmód, hogy különbséget lehet tenni egy terrorista és egy „szabadságharcos” között;
- Egyetlen terrorcselekményt sem igazolhat az elért eredmény;
- Az ideológiai alapon elkövetett terrorista cselekmények mögött 1968 és 2004 között a nacionalista-szeparatista törekvések álltak az első helyen;
- A terrorizmus elleni harc elengedhetetlen feltétele a globális szintű nemzetközi együttműködés megteremtése és hatékonyságának folyamatos biztosítása;
- A terroristák hideg fejjel használják ki a globalizáció gyenge pontjait, a részükre ez által nyújtott mozgásteret;
- Napjainkban a terrorizmus kis híján egy foglalkozási formává vált, a munkanélküli, éhező, lecsúszott emberek között könnyen talál utánpótlásra;
- Azokban az országokban, ahol jóléti társadalmat teremtettek, ahol az oktatási színvonal a befogadókészség, az empátia, a tolerancia magas szinten áll, a terrorizmus visszaszorul;
- Összességében megállapítható, hogy a terrorizmus az emberiség egésze ellen elkövetett bűn.

A COE-DAT hírlevele 2008. februárjában ötödik alkalommal került kiadásra. Az első cikk a 2007-ben elkövetett, nyílt forrásból származó információkon alapuló terrorcselekményeket veszi számba. A 9.804 terrortámadás 26.196 életet követelt és 37.510 sérülést okozott. 2.465 embert raboltak el. Az ország-listán Irak áll az első helyen 4.559 terrorcselekménnyel (az összes terrorcselekmény 46,5 %-a) és 16.306 áldozattal (62 %). Irakot Afganisztán követi a sorban 1.060 terrorcselekménnyel (11 %) és 2.129 halálos áldozattal (8 %). A harmadik helyen India áll 1.001 terrorcselekménnyel (10 %) és 1.357 halálos áldozattal (5 %). Indiában meglepően nagy számú, közel kétszáz terrorszervezet működik. A következő a sorban Pakisztán, ahol elsődlegesen a tálibok követik el a terrorcselekményeket. A további sorrend: Sri Lanka, Thaiföld, Szomália, Törökország, Nepál, míg a 10. helyen Nigéria végzett. A terrortámadások túlnyomó többsége, 3.450 (35 %) fegyveres támadás volt. A második helyen a robbanóanyaggal elkövetett terrortámadás állt, 3.194 elkövetéssel, ami 32 %-ot tett ki. Ezek közül 491 volt az öngyilkos merénylet. Ez az összesítés sokat elárul a terrorfenyegetettség gócpontjairól. A több mint 26 ezer áldozat semmivel sem igazolható, értelmetlen veszteség.

A második cikk szerzője Ahmet Tuncer török ezredes, a COE-DAT igazgatója, aki a pénzmosásáról, mint a terrorizmus anyagi hátterét biztosító, a

nemzetközi szervezett bűnözés által végzett illegális tevékenységről ad néhány újabb ismeretet. Ezen a területen érhető leginkább tetten a nemzetközi bűnözői és a terrorista csoportok közötti együttműködés. A volumenét tekintve ez a bűncselekmény a második legnagyobb „jövedelmezőséget” biztosítja. Ezen a területen markánsan megjelennek a politikai érdekek is. Nagyon bonyolult a felderítése, mivel az elkövetések többsége mély konspirációban kerül végrehajtásra, számtalan megtévesztő, figyelemelterelő művelet kíséretében. A felderítése az esetek többségében jelentős politikai, gazdasági érdekeket sért. Az Európai Unió felmérése szerint évente megközelítően 1,3 ezermilliárd dollárt „fehérítenek ki” a világban. Ennek fele az illegális bűnözésből származó jövedelem meghatározó többségét jelentő drogtermelésből és forgalmazásból áll össze, amely a világkereskedelem közel 10 %-át teszi ki. A drogtermelés legnagyobb országai között Afganisztán, Irán, Pakisztán, Laosz, Mianmar, Thaiföld, Kolumbia, Vietnam, Mexikó, India, Kína valamint a Közép-Kelet országai állnak. Néhány országban a kábítószer-termelésből- és forgalmazásból származó jövedelmek egy része direkt módon jut el az ott működő terrorista szervezetekhez. A cikk talán nem véletlenül a Kurd Munkáspártot (a továbbiakban: PKK) emeli ki ezek közül. A kurd nemzeti jogokért küzdő, marxista ideológiai alapokon nyugvó gerillacsoport a működési feltételei megteremtéséhez ópiumot és vadkendert termel Anatóliában, a libanoni Bekaa-völgyben, valamint Irak északi részén található földjein. Ezek egy részét Nyugat-Európán értékesítik. Csak Németországban 300–500 ezer kurd él, akik közül kb. tízezer PKK szimpatizáns. A német rendőrség gyakran ért tetten PKK-tagokat jelentősebb mennyiségű heroin forgalmazásán. A cikk a továbbiakban a pénzmosás módozatait ismerteti, amelyben a korrupció és az összefonódás játssza a legnagyobb szerepet. Még számtalan országban van gond a bankrendszer állami kontrolljának leszabályozásával, amely kellő mozgásteret hagy a pénzmosásra. Ezen a területen pozitív fejleményként értékelhető, hogy az Európai Unió jogszabályalkotása általi szigorítások jelentősen szűkítették ezt a bűnelkövetési formát.

A kiadványban egy érdekes elemzés szól az öngyilkos merénylőkről, amelyet Arif Ekmen török ezredes, a COE-DAT tanfolyam igazgatója készített. Az öngyilkos merénylet a terrorista cselekmények olyan elkövetési válfaja, ahol a robbanóanyagot működésbe hozó személy maga is megsemmisül. Az összes terrorcselekmény mindössze 3 %-át teszi ki, de rendkívül nagy emberáldozattal jár. A demonstratív pusztítás miatt nagy visszhangra talál a nemzetközi sajtóban. Az esetek túlnyomó többségében mély vallásosságból, mártíromságból követi el. Alkalmazásának meghatározó komponense, hogy bőséggel vannak önkéntesek erre a feladatra, akik egy rövid kiképzést követően szinte gondolkodás nélkül, fanatizmustól vezérelve hajtják végre a robbantást. A bekerülési költség alacsony. A terroristák az ún. „gyenge” célpontokat preferálják. Nehéz a preventív jellegű felderítése, megakadályozása. Az elkövető az esetek túlnyomó többségében életét veszti, így nem lehet kihallgatni. Az öngyilkos merénylők egy részét már gyerekkorukban készítik fel erre a feladatra. Többségük egyedülálló,

fiatal férfi. Sokan közülük a megdicsőülés biztos tudatában hajtják végre a szörnyű tetteiket. Az öngyilkos merénylő ismertetőjegyei között megtalálható a sok fedőruházat viselése, a kezek zsebben tartása, hátzsisák viselése, a szemkontaktus kerülése, ideges viselkedés, túlzott izzadás, mormolt imádkozás. Izraelben ez az elkövetési forma áll az első helyen, és sajnálatos módon 26-szor több áldozatot követel, mint az egyéb terrorakciók. Nem minden terrorszervezet használ fel céljai elérése érdekében öngyilkos merénylőket. Az öngyilkos merénylők elleni műveletek döntő eleme a helyes kockázatelemzés, szervezetek részletes feltérképezése, a tervezett végrehajtás kockázatának hatékony biztonsági intézkedésekkel történő növelése, a beépülés, az ismertető jegyek széles körű „figyelőztetése” (pl.: az Interneten folyó forgalmazás kulcsszavak szerinti szűrése), a terrorista csoportok robbanóanyaghoz jutási lehetőségeinek beszűkítése, és gyanú esetén a határozott preventív intézkedések haladéktalan megtétele. Ezek összefoglalását célozza meg a következő táblázat, amely természetesen nem lehet teljes.

A bűnelkövetés megelőzésének huszonöt intézkedése				
Az erőfeszítések fokozása	A támadás kockázatának növelése	A célobjektum attraktivitásának csökkentése	A provokáció lehetőségének csökkentése	Nincs megbocsátás
1. A lehetséges célobjektumok megerősítése	6. Külső védelem megszervezése	11. A lehetséges célobjektumok álcázása	16. A frusztráltság és stressz csökkentése	21. Szilárd, világos szabályok
2. Az intézményekbe való beléptetés rendjének kialakítása, működtetése	7. A lakókörnyezeti éberség, figyelem növelése	12. A célobjektum áthelyezése	17. A vitatkozás, egyet nem értés kerülése	22. Demonstratív instrukciók
3. Az intézet elhagyása monitoring rendszerének kiépítése	8. A névtelenségbe burkolózás lehetőségének csökkentése	13. A tulajdonjogi viszonyok precíz behatárolása	18. Az érzelmi közömbösség csökkentése	23. A lelkiismeret felkeltése
4. A bűnöző eltérítése a szándékától	9. Területi felelősök alkalmazása	14. A piac szétdarabolása	19. A bénító nyomás semlegesítése	24. Az együttműködőkészség fenntartása
5. Az események ellenőrzés alatt tartásának eszköztára	10. Hivatalos megfigyelés alkalmazása	15. A büntetés enyhítése lehetőségének megtagadása	20. A bűnkövetéstől, bűnisméltéstől való elrettentés	25. A drog- és alkoholfogyasztás erős kontroll alatt tartása

A 2007. októberében Macedóniában megtartott „kihelyezett” konferencia a terrorizmus szervezeti és pszichológiai összetevőit, valamint csoportdinamikáját vette górcső alá. A rendezvényen a NATO, a PpP és MD országok képviselői mellett 33 macedón szakember is részt vett a védelmi tárca, a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium, a Kríziskezelő Központ, valamint a Polgári Légi Irányítási Központ képviseletében. A macedónok elmondták, hogy a Kríziskezelő Központjukba futnak össze a terrorizmussal kapcsolatban keletkezett információk. Központosított kontroll alatt tarják a miniszteriális szervek ilyen irányú tevékenységét, amely felöleli az információgyűjtés, tervezés, felkészülés és a gyakorlati végrehajtás fázisait. Az előadások során többször elhangzott, hogy a szervezett bűnözői körök és a terrorista csoportok a kölcsönös érdekek mentén rendkívül szoros kapcsolatot építettek ki egymással, sőt sok esetben az akcióikat is összehangolják. A konferencia jelentőségét a megrendezés helyszíne tette az átlagosnál hangsúlyosabbá.

A COE-DAT másik fontos, 2008-ban első alkalommal kiadott anyaga a terrorizmussal összefüggő aktuálisnak ítélt publikációkat tartalmazza. Bárki jelentkezhets a kiadvány szerkesztőségénél angol nyelvű, a terrorizmus elleni harccal összefüggő dolgozataival. Az első számban 7 publikáció kapott helyt. Ezekben tallózva szeretnék a továbbiakban megemlíteni néhány figyelmet érdemlő felvetést. Kimberley Thachuk, a Washingtonban található Nemzeti Védelmi Egyetem Technológiai és Nemzeti Biztonsági Központjának tudományos kutatója szerint a terroristák rendkívül jól alkalmazkodtak a globalizáció adta lehetőségekhez. A működésükhöz szükséges pénzügyi háttér megteremtéséhez, fenntartásához a nemzetközi szervezett bűnözéssel kiépített kapcsolataikon, a szimpatizánsok támogatásán túl jól kiaknázzák a világszerte magas volumenű korrupcióból adódó lehetőségeket. A pénzteremtés terén prioritást élvez a kábítószer-kereskedelemben, az illegális fegyverkereskedelemben, biológia, kémiai, és nukleáris anyagok kereskedelmében, valamint az embercsempészsben játszott szerepük. Példaként említi az értekezés a 2004. márciusában elkövetett madridi terrorakciót, melynek költségeit a terroristák teljes egészében kábítószer-kereskedelemből nyerték. Amerikai források szerint a világ 25 legnagyobb terrorszervezetének mindegyike szoros kapcsolatban áll a drogkereskedelemmel. A nemzetek hosszú távú terrorelhárító stratégiája csak akkor valósítható meg eredményesen, ha teljes körű nemzetközi együttműködés, hatékony információcsere övezi. Ez az együttműködés a 2001. szeptember 11-én elkövetett terrortámadás hatására nagy lendületet kapott és sok eredményt is hozott. A biztonsági szabályok szigorítása különösen a pénzmosás elleni harc terén hozott látványos eredményeket. A terroristák rákényszerültek a belső konspiráció fokozására, új módszerek alkalmazására, amellyel a bűnüldözés sajnálatosan nem mindig tudja tartani a versenyt. A korrupció magas foka a megvesztegetés, zsarolás útján újabb pénzforrást jelenthet a terroristáknak. Néhány terrorista csoport kiterjedt ügynökhálózattal rendelkezik, melyen keresztül képes hiteles értesüléseket szerezni az ellenük tervezett akciókról. Ebből adódóan rendkívül fontos a korrupció csökkentése úgy a kormányzati, mint a magánszférában.

A terrorizmus elleni harc nemzetközi együttműködésének jogi kereteiről Dominika Švarc, a Ljubljani Egyetem kutatója adott áttekintést. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa több határozatában foglalkozott a nemzetközi béke és biztonság kérdéskörével. A 1269. számú (1999), a 1373. számú (2001), a 1456. számú (2003), a 1566. számú (2004) és a 1735. számú (2006) ENSZ határozat mindegyike foglalkozik a nemzetközi terrorizmussal, mint a biztonságra leginkább veszélyes agresszióval. Ezek közül kiemelést érdemel a 1373. számú határozat, mivel ez hozta létre az ENSZ Terrorelhárító Bizottságát, amelyben megtalálható a Biztonsági Tanács mind a 15 tagja. A bizottság 3 albizottságra tagozódik. Az ENSZ Terrorelhárító Bizottság a fennállása óta 5 különleges konferenciát szervezett, az utolsót 2007. októberében, Kenyában. A 1535. számú (2004) határozat alapján jött létre az ENSZ Terrorelhárító Bizottság Végrehajtó Igazgatóságát. A 1044. számú (1996), a 1189. számú (1998), a 1267. számú (1999), a 1368. számú (2001), a 1530. számú (2004), a 1611. számú (2005), valamint a 1618. számú (2005) ENSZ határozatok elítélték az egyes államok által támogatott terrorista cselekményeket. Az ENSZ Líbia, Szudán és még a tálib uralom alatti Afganisztán ellen léptetett hatályba szankciókat a 748. számú (1992), a 1054. számú (1996), a 1267. számú (1998), a 1526. számú (2004) és a 1617. számú (2005) ENSZ határozatokban. Az értekezés további része az ENSZ által az arányos fellépés jegyében jóváhagyott fegyveres beavatkozás nemzetközi jogi háttérét járja körbe. A szerző megállapítja, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni katonai preventív intézkedésekre kizárólag az ENSZ Biztonsági Tanácsának jóváhagyásával kerülhet sor.

Fontos anyagnak tartom Davide Casale kutató értekezését, amely az EU terrorelhárítással kapcsolatos jogszabályi háttérét ismerteti. A szerző a bevezetőjében megemlíti madridi, valamint a 2005. júliusi londoni terrortámadásokat, amelyek szükségessé tették a még hatékonyabb ellenintézkedések megtételét. Ennek keretében Európai Bizottság feladatul szabta az EUROPOL-nak, valamint az EUROJUST-nak a terrorizmus elleni intézkedések összehangolását. Erre a 2005. decemberében kiadott, az „EU Terrorelhárító Stratégiáját” tartalmazó, közel 200 intézkedést magában foglaló terv szolgált alapul. Ebben szerepel az ENSZ Kábítószer és Bűnügyi Hivatala Terrorizmus Prevenciók Központjával való együttműködés kialakítása is. A stratégiában foglaltak szerinti feladatok négy alapvető területre oszthatóak:

1. Védelem: Az állampolgárok és az infrastruktúra fizikai védelmének biztosítása, ezáltal sebezhetőség csökkentése; az EU külső határainak megerősítése; a határátlépések szigorú ellenőrzése; részletes kockázatelemzések készítése a kritikus, veszélyeztetett infrastruktúra vonatkozásában.

2. Megelőzés: Az EU belső területeinek fokozottabb rendőri ellenőrzése, védelme; széles nemzetközi együttműködés; hatékony megelőző intézkedések megtétele; a rutinszerű intézkedések kerülése; a repülőtereken fokozott utas- és csomagellenőrzés; a 100 milliliter feletti folyadék feletti flakonok,

tároló eszközök elvétele; a tengeri- és folyami kikötők, hajók, rakományok fokozott ellenőrzése.

3. Bűnüldözés: Közös akciók indítása a nemzetközi szervezett bűnözői körök, terroristák felderítésére, elfogására; EU normatívákra alapuló egységes jogszabályi rendszer kialakítása a terrorizmus elleni harcot illetően.

4. Válaszadás: A kiemelt célpontként számba jöhető objektumok megerősítése, a lehető legkisebbre csökkentve az esetleges terrortámadás következményeit, hatását; fokozott védelem biztosítása a repülőterek és kikötők számára.

Az **EUROPOL** (European Police Office) 1992-ben jött létre, székhelye Hága. A nemzeti bűnüldöző szervek (rendőrség, bevándorlási hivatalok, vámhivatalok) delegálnak a szervezetbe képviselőket. Célja az EU tagországok nemzetközi szervezett bűnözés és terrorizmus elleni harcának összehangolása. Az EUROPOL Igazgató Tanácsába minden EU tagország egy-egy főt delegál. Az EUROJUST-al 2004-ben együttműködési megállapodást írt alá. Éves rendszerességgel elkészíti a „A terrorizmus Európai Unión belüli helyzete és tendenciái” címet viselő jelentését. Az Európai Tanács 2005/671/JHA határozatában foglaltak alapján 2005. szeptemberétől fogadják a terrorcselekményekkel kapcsolatos jelentéseket. Az EUROPOL által kiadott jelentés szerint 2007-ben 583 jelentés érkezett, túlnyomó többségük Franciaországból és Spanyolországból. A terrorcselekmények mögött elsődlegesen szeparatista, extrémista törekvések álltak. Megállapítást nyert, hogy az EU-n belül 2007-ben nőtt a terrorcselekmények és a letartóztatások száma. Az EUROPOL tevékenységének hatékonyságát jelentős mértékben javítja a 2004. január 01-én hatályba lépett Európai Körözést Elrendelő Elfogatóparancs és az ezen alapuló Kiadatási Kérelem. Ennek értelmében az EU-n belül bármelyik tagország által körözött személyt a többi tagországban kötelező letartóztatni és a megfelelő jogi procedúrákat követően át kell adni az illetékes országnak.

Az **EUROJUST** (The European Union's Judicial Cooperation Unit) az EU igazságügyi nemzetközi együttműködő szerve, 2002-ben jött létre. Hágában található a székhelye. A tevékenységükről szóló 2007. évi jelentésük szerint 1.085 ügyel foglalkoztak, amely jelentős növekedést mutat az előző évekhez képest. Ezek között szerepelt, pl.: az olaszok megkeresése, mely szerint nemzetközi körözést adtak ki egy szervezett bűnözői csoport tagjai ellen. A gyanúsított kör elfogását követően kiderült, hogy együttműködtek az Al-QAEDA terrorszervezettel tagtoborzás, alvó sejtek kialakítása, valamint terrorcselekményre való felkészítés terén. Az EUROJUST 2008. májusában Portorozsban megtartott stratégiai jellegű konferenciáján foglalkoztak a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harc keretein belül az embercsempészet, valamint az illegális migráció problematikájával.

A továbbiakban fontosnak tartom néhány szóban ismertetni a Bécsben található **ENSZ Kábítószer és Bűnügyi Hivatala Terrorizmus Prevenációs Központja (UNODC)** néhány paraméterét. A szervezet feladatai között szerepel többek között, a jogi szaktanácsadás. Ezzel segíti az ENSZ határozatokban való eligazodást, ezek jogértelmezését. A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni harcban is jogi segítséget ad az országoknak. Kapcsolatot tart az ENSZ BT Terrorelhárító Bizottságával, ennek Nyomozó Hivatalával, az INTERPOL-al, valamint számtalan más nemzetközi szervezettel (NATO, EU, Arab Liga, Afrikai Unió). A BT Terrorelhárító Bizottsága eseti jelleggel országjelentést kérhet a terrorizmus helyzetét illetően a Terrorizmus Prevenációs Központtól. A központnak jogosultsága van az adott ország meglátogatására, egyes kérdések helyszínen történő megvitatására. Szintén feladata új kezdeményezések felkarolása, a jogszabályok közötti összhang elősegítése, a nemzetközi konferenciákon előadások megtartása.

A nemzetközi rendőri szervezetek közül nem maradhat ki a fentiekben már emlegetett **INTERPOL** (The International Criminal Police Organisation), mint a világ legnagyobb nemzetközi rendőri szervezetének rövid bemutatása, amely jelenleg 186 tagországot számlál. Központja Lyon-ban van. 1923-ban hozták létre. Minden tagországban létrehozta az INTERPOL helyi képviselőjét. A szervezet alaprendeltetése a bűnmegelőzés és nemzetközi nyomozások vezetése, koordinálása. Az INTERPOL létrehozott egy globális, minden tagországot magában foglaló kommunikációs hálózatot, amely lehetővé teszi a releváns ismeretek időben történő célbajuttatását. Ehhez tartozik egy átfogó adatbázis, amelyben nevek, személyi adatok, ujjlenyomatok, arcképek, DNS minták, körözött személyek, lopott vagy elvesztett személyi igazolványok, útlevelek, lopott autók, műtárgyak, festmények, valamint bűncselekmények elkövetéséhez köthető fegyverek találhatóak. Az INTERPOL hat kiemelt nyomozati területe a kábítószer kereskedelem, a szervezett bűnözés, a szökésben lévő személyek keresése, a pénzügyi visszaélések, a korrupció, emberkereskedelem, valamint a **terrorizmus**. Foglalkozik értékeléssel, elemzéssel, új elkövetési módszerek felderítésével. Az INTERPOL Műveleti Központja az év minden napján 24 órában működik.

Bassam Tibi, a Cornell Egyetem (USA) professzora az ideológiai alapú terrorizmusról készített elemző értekezést. Ezen belül is elsődlegesen az iszlám fundamentalizmuson alapuló terrorizmust boncolgatta. Ebben a témakörben a KBH Szakmai Szemléjében már számtalan publikáció jelent meg ezért csupán néhány érdekesebb információ közlésére szorítkozom. 57 iszlám államot foglal magában az „Iszlám Konferencia”, az egyetlen ideológiai alapon létrejött regionális nemzetközi szervezet. Ezek között az arab államok között nagyon kevés az állampolgárai számára teljes demokráciát biztosító ország. A többségében nem működhet legálisan a politikai ellenzék sem. Nagyon sok ingatag, robbanás-közeli ország van közöttük, mint pl.: Jemen és Szomália. A dzsihadiz-

mus nem szimpla terrorizmus, hanem egy folyamatos radikális veszélyforrás a nemzetközi biztonság egészére, amely bármikor destabilizációhoz vezethet. Erre a 2001. szeptember 11. elrettentő példával szolgált. Az irredenta dzsihad a nem iszlám hívők által megszállt területek visszaszerzésére irányul, a belső dzsihad a magukat mohamedánnak valló, de annak el nem ismert kormányok ellen, míg a globális dzsihad a nyugati világ ellen harcol. A nyugati civilizáció globalizáció útján való terjedése egyre türelmetlenebbé radikálisabbá teszik a muszlim hívőket. A keresztény hit agresszív térhódításáról felállított prekoncepciójukkal radikalizálni tudják az „igazhitűeket”. A globális dzsihad egy „Új Hidegháborúként” fogja fel a jelenlegi helyzetet. A konfrontációjuk első vonalában Izrael áll. Szerencsére azért jelentős számban vannak képviselői az ún. Euro-izlám irányzatnak is. Ide sorolható Törökország, Egyiptom és az Európában élő muszlimok túlnyomó többsége.

A közlekedés és szállítás terrorérzékenységet és a hatékony védekezés lehetséges intézkedéseit taglaló, 2008. május elején a COE-DAT által Ankarában megszervezett konferenciával kapcsolatban csupán az előadások témaköreinek felsorolására vállalkozom, mivel az anyagok feldolgozása még folyamatban van. Az előadásokról a COE-DAT szerkesztett kiadványt ad ki rövidesen.

A konferencián elhangzott előadások az alábbiak voltak:

- A terrorizmus története, eredete, az ok-okozati összefüggések feltárásának újabb aspektusai;
- A terrorizmus hatása a szállítás és közlekedés biztonságára;
- A mobilitás fokozatos növelésével járó kockázatok a terrortámadások veszélyét illetően;
- A terrorizmus társadalompszichológiai vonatkozásai;
- A nemzeti szállítás és közlekedés kritikus, könnyen támadható területei;
- A szállítási (földi, légi, vízi) útvonalak, valamint szállító eszközök biztonsági helyzete, veszélyforrások;
- A tengeri szállítások biztonsága a terrorveszélyeztetettség és az embercsempészet oldaláról nézve;
- Az ENSZ által elfogadott és hatályban lévő, a terrorizmussal összefüggő, nemzetközi jogszabályi háttér;
- Az Európai Unió szerepe a terrorizmus elleni harc nemzetközi együttműködésében;
- A szállítással és közlekedéssel kapcsolatos terrorfenyegetettség ismeretető jegyeinek elemzése;
- A londoni metróállomások ellen elkövetett robbantás tapasztalatai;
- A számítógépes terrorizmus alkalmazásának kockázatai a szállítás és közlekedés terén;

- A döntést támogató rendszerek szerepe a krízishelyzetek kezelése során;
- A felszíni közlekedés megszervezését, a kockázati elemek kiszűrését támogató számítógépes rendszerek.

Összegzés: A COE-DAT személyi állománya nagy erőfeszítéseket tesz a terrorizmus elleni harc elméleti alapjainak rendszerezése, a tennivalók számbavétele, a vélemények nyílt konzultációkon, vitákban történő ütköztetése, különböző szempontok alapján történő megtárgyalása terén. Az általuk folytatott műhelymunka jelentős mértékben járul hozzá a terrorelhárító szervezetek nemzetközi együttműködése hatékonyságának javításához. Ehhez igyekszik megnyerni az adott témakör legjobb szaktekinetelyeit. Lehetőséget ad a meghívottak számára a személyes ismerkedésre, a szakmai munkavégzéssel kapcsolatos közös problémák megvitatására. A COE-DAT fentiekben részletezett erőfeszítéseinek haszna már napjainkban is érezhető.

Felhasznált irodalom:

1. Defence Against Terrorism Review; (2008. tavaszi első szám).
2. COE-DAT Newsletter (2008. február, 2. évfolyam 5. szám).
3. COE-DAT Activity Guide for 2008.
4. United Nation Office on Drugs and Crime: Delivering Counter-Terrorism Assistance

KISS ZOLTÁN – SZTERNÁK GYÖRGY

ADALÉKOK A TÁRSADALMI PROBLÉMÁK HÁTTERÉNEK ÉRTELMEZÉSÉHEZ

A demokratikus társadalmakban vannak olyan kérdések, amelyek hangoztatása ugyan nem tilos, de amelyeket az állampolgárok nem is vitatnak valamilyen, hallgatólagosan elfogadott indok alapján. Ilyen kérdés volt hosszú időn keresztül hazánkban a szegénység, a munkanélküliség, az analfabétizmus vagy a roma lakosság helyzete. Az elmúlt hónapok eseményeit figyelve valószínűsíthető, hogy a felsoroltakkal – különösen a roma lakossággal – kapcsolatos korábbi „szokásjog” megváltozott.¹

A szegénységről és a romák helyzetéről bővebben egyebek között Debreczeni József fejtette ki véleményét, aki egy korábbi írásával igyekezett felrázni

a közvéleményt a magyarországi romák életével, kilátásaival kapcsolatban.² Több, ismert szakértő vitatkozott a szerzővel a napi- és folyóiratok hasábjain, keresve a választ a megoldásra. Tanulmányunkban reagálunk erre a vitára is, s több olyan hazai és külföldi szerző írásaira is, akik állást foglaltak a címben vázolt témakörök kutatása során.

Véleményük összegzéseként, hivatkozva több, az említett vitában megszólalt szerzőre, megállapíthatjuk: hazánkban a felsorolt konfliktusok (válságok) kezeléséhez szükséges politikai feltételek jókora hányada hiányzik. Ez nem csupán azt jelenti, hogy a parlamenti pártoknak nincsen érdemi, elfogadott és a gyakorlatban valóban használható módon alkalmazható stratégiája a szegénység, a roma kérdés kezelésére. A munkanélküliség, a szélsőségeség, az erőszak kezelésére is csak nehezen működtethető programok léteznek. A jelenlegi politikai légkörben esélye sincs az említett stratégiák meghirdetésének, megvitatásának; az egyeztetésnek, a megállapodások megkötésének legelemibb feltételei is hiányoznak.

Magyarországon a szegénység, a hátrányos csoportok helyzete, valamint az ehhez kapcsolható „megélhetési bűnözés” időzített bombát jelent a társadalom számára. Sokan, őszinte együttérzéssel megírták, hogy egyre több ember szorul rá a segélyekre és egyre nagyobb számú csoportokat jellemez a kilátástalanság, a magárahagyottság. Ugyanakkor az elszaporodó önbíráskodásra, a félkatonai szervezetek felvonulására, a gyűlöletbeszéd általánossá válására az említett problémák megoldatlansága nem adhat engedélyt semmilyen körülmények között.

Több társadalomkutató véleménye szerint néhány éven belül nagy valószínűséggel számítanunk kell arra, hogy a világ más térségeiből egyre többen érkeznek Európába a jobb megélhetés reményében. Ezzel együtt célszerűnek látszik megoldani a bevándorlás jogi, szociális, közbiztonsági kérdéseit is, ugyanis belátható ideig az uniós munkaerőpiacnak jól képzett bevándorlóra van szüksége, de a tényleges bevándorlók többsége nem ilyen. Ez a probléma más megközelítésben a következő: 2025-re az Európai Unió lakosságának negyven százaléka idősebb lesz hatvan évnél. Továbbá, erre az időre mind a férfiak, mind a nők átlagos életkora nyolcvan év felett lesz. Ha a népesség növekedése nem lesz számottevő, akkor mind kevesebb aktív kereső fog „eltartani” mind több nyugdíjas korút szinte valamennyi tagállamban, így hazánkban is. A bevándorló emberek nagyobb része azonban „nem kívánatos személy” a többség számára, mert jelenlétükkel, követelésekkel a társadalomban meglévő problémákat súlyosbítják. Várhatóan ez a helyzet alakul ki hazánkban is. A nyugat-európai demokráciák tapasztalatai alapján az is biztosnak látszik, hogy a többség és a kisebbség kérdésében gyors megoldásokra szinte semmi esély nincsen a közép- és kelet-európai térségben sem.

A romák kérdése folyamatosan a '90-es évek végétől van jelen a magyar társadalomban, mint lehetséges konfliktusforrás. A témával kapcsolatban Tamás Pál, az ismert szociológus fejtette ki véleményét, amely jól hasznosítható a tanulmány címében jelzett probléma kutatásához.³ Tamás Pál azt javasolja, hogy a kontinensen meglévő, hasonló problémák ellenére, a romák kérdésének megoldását magyar sajátosságból kiindulva célszerű kezelni, mert csak ez vezethet el a megnyugtató megoldáshoz. Semmi esetre sem szolgálhat mintául az amerikai fekete-fehér kérdés kezelésének sémája – állítja a szerző. Ugyanakkor a Rodney Stark-féle modell elemzése, az általánosítható tapasztalatok figyelembevételével hozzájárulhat a kérdés több oldalról történő megközelítéséhez, egy elfogadhatóbb megoldáshoz.⁴ Véleményünk szerint a modell alkalmas lehet a szélsőséges, erőszakos szervezetek csoportdinamikájának vizsgálatára, a szervezkedés folyamatának megismerésére is. Más szóval, Rodney Stark eredményeinek ismerete megkönnyíti a lehetséges megoldások feltárását a kutatómunka során. A tanulmány terjedelmi lehetőségeit nem túllépve, a következőkben elemezzük Rodney Stark legfontosabb megállapításait. A Rodney Stark-féle modell leírásáról és felhasználásáról a hazai problémák elemzése során jól hasznosítható tanulmányt írt Béres János.⁵

Általánosítható tapasztalat lehet: amikor az emberek azért kezdenek szervezkedésbe, hogy elindítsanak, vagy éppen megakadályozzanak változásokat; tevékenységüket társadalmi szintű mozgalomként azonosíthatjuk. A társadalmi szintű mozgalmak fejlődése meghatározható törvényszerűségek mentén zajlik. Ezek ismeretében nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a mindenkori hatalom a mozgalmakat kezelni tudja. Ez fordítva is igaz: ha a politikai hatalom nem ismeri fel idejekorán a törvényszerűségeket, vagy nem hajlandó az elégedetlenséget, az „értelmezési keretet” kezelni, akkor elmulasztja a folyamat kezelhetőségének az esélyét, vagy később már csak komoly erőfeszítések árán kezelheti azt. Az értelmezési keret tulajdonképpen a sztrájk, a tüntetés, az erőszakos cselekmény kiváltó oka, amely lehet politikai, intézményi, érdekérvényesítési, szociális, faji és más természetű. Jelen esetünkben az értelmezési keret, a tanulmány címében vállalt kutatás tükrében, a szegénység, a hazai romák helyzete a szegénység, a munkanélküliség stb.

Egy társadalmi mozgalom létrejöttének okaként a szakirodalom két megközelítést fogad el. Az *első*, a kollektív viselkedésre helyezi a hangsúlyt, amelynek lényege, a mozgalom az emberek csoportjának felhalmozódott sérelmeire adott válaszként születhet. A *másik* megközelítés szerint lényegében nem a sérelmeken van a hangsúly, hanem az „erőforrás-mozgósítás” képességét kell vizsgálni, mint egy a társadalmi mozgalom elindítása szempontjából fontos feltétel meglétét. Más szóval, a célirányos szervezőmunka, a megfelelő emberi és anyagi erőforrás a társadalmi mozgalom elindításának a feltétele – elemzi bővebben dolgozatában Béres János. Megjegyezzük, hogy az értelmezési keret tükrében, külön-külön is vizsgálható a tömegek magatartása, valamint az erőforrások megléte a mozgalom (sztrájk, tüntetés) elemzése során.

Nagyon leegyszerűsítve, kimondhatjuk, az emberek általában csak akkor indítanak el valamilyen változást követelő folyamatot, ha elégedetlenek a meglévő helyzettel. Ha kellő létszámban élnek ugyanazon sérelmeket és osztják ugyanazt a többé vagy kevésbé tudatosult vélekedést, álláspontot, akkor teljesen elfogadható, hogy megtalálják a lehetőséget az összefogásra a helyzetük javítása érdekében. Megjegyezzük, a sérelemnek valódinak kell lennie, mert ellenkező esetben az összefogás hamar széteshet, vagy nem éri el a kellő létszámot a társadalmi szintű változtatás megvalósításához.

Tapasztalatok alapján a társadalmi szintű mozgalmak a kezdeti „fellángolás” után csak akkor tudnak megerősödni, ha a részt vevőknek van valami reményük a sikerre. Ha a folyamatokon (problémákon) javítani lehet, akkor bekövetkezik az a helyzet, amit a szociológusok, társadalomkutatók „növekvő várakozások forradalmaként” határoznak meg. A lehetőség, hogy a körülményeket (romák helyzete, szegénység, munkanélküliség stb.) meglehet változtatni, arra ösztönzi a résztvevőket, hogy békésen vagy erőszakosan, meg is változtassák. Ha nincs remény a sikerre, mert a hatalom keményen fellép, nincs meg a kellő számú társadalmi támogatottság, nem valós a probléma, a hatalom kész a tárgyalásos rendezésre stb., akkor mozgalom „elhal.”

A Rodney Stark-féle modell említi a „mozgósító eseményt,” mint fontos mozzanatot a folyamatban. Ez nagyon gyakran valamilyen mindenkire hatással bíró esemény, súlyos társadalmi igazságtalanság, amit az emberek sérelmeik „szimbólumaként” élnek meg. Azt a kollektív érzést keltheti, hogy elérkezett az idő a cselekvésre. Mozgósító esemény lehet, hazai tapasztalatok alapján, nemzeti ünnep is. Ebben az esetben a szervezőknek számolniuk kell azzal is, hogy a társadalom többsége inkább a nemzeti ünnep eszméivel azonosul, nem a vélt vagy valós értelmezési kerettel.

A közelmúlt hazai eseményeit elemezve megállapítható, hogy a társadalmi szintű mozgalmakat, szerveződések általában ismert, „elismert” személyek, „vélemény-vezérek” kezdeményezik, majd később vezetik. Lényeges, hogy a mozgalom élére álló személy a társadalom melyik szintjén, milyen társadalmi beosztást foglal el; mekkora a társadalmi elfogadottsága, eléggé karizmatikus személyiség-e ahhoz, hogy valamelyik csoport vagy a mozgalom élére álljon?

Nagyon csekély a sikeres mozgalom valószínűsége, ha nem sikerül a tömegeket mozgósítani (például egy valóságosnak látszó ideológia nevében), vagy nincsen elegendő anyagi forrás. Különösen fontos a szervezők mozgósító tevékenysége a mozgalom kezdetén, amikor még az elfogadók közül is többen félnek a hatalom megtorlásától. Ezért fontos a hatalom részéről a korábban említett értelmezési keret felismerése, mert ekkor még megvan a tárgyalásos rendezés esélye, vagy az egyértelmű tiltás lehetősége. Ilyenkor legfontosabb a demokratikus környezet és a demokratikus „játékszabályok” betartása. Ebben az esetben a társadalmi szintű mozgalom, szervezkedés kiteljesedhet (teljesülnek

céljai), vagy a hatalom időlegesen (véglegesen); békésen, vagy erőszakkal visszaállítja az „eredeti helyzetet.” A demokratikus „játékszabályok” megsértése esetén bármelyik fél hiteltelenné válhat.

Természetesen az említett modell csak elméleti keretet ad az elemzéshez, a valóság (a magyar gyakorlat) mindig sajátosságokkal bír, így sajátos kezelési módszereket igényel. Rodney Stark-féle modell elemzése után a napi- és folyóiratokban megjelent tanulmányokat felhasználva elemezzük a hazai társadalmi problémák hátterét. A magyar sajátosságokról jól hasznosítható összefoglalót találunk a Nemzetbiztonsági Hivatal 2006-ban kiadott évkönyvében.⁶

Ennek lényege a következő: A szélsőséges csoportok által elkövetett alkotmányos berendezkedés megváltoztatását célzó köztörvényes bűncselekmények nem a hatalomra kerülést, sokkal inkább egy antidemokratikus csoportnak a jelenlegi hatalom kiküszöbölésére (leváltására) való törekvését szolgálják. Ilyen cselekmények zajlottak le az utóbbi két évben, nemzeti ünnepeinken. A szélsőséges, erőszakos csoportokra jellemző, hogy egy meghatározó személy köré csoportosulnak az azonos szintű egységek, részlegek. Az elkülönülés földrajzi, területi megkötöttségből is adódhat.

A csoportok célkitűzése: a demokratikus parlamenti rendszer felszámolása, új politikai rendszer kiépítése. *Fontos tudnunk, hogy a szervezők, az aktivisták alkotmányellenes törekvéseket képviselnek, amelyet a törvény büntetni rendel el* – olvasható többek között az évkönyvben.

Azoknak, akiknek a hátrányos tömegek tragikus helyzete, a szociálisan leszakadt csoportok elvadultsága és az ebből fakadó, folyamatosan növekvő megélhetési bűnözés mindennapos valóság, nincs szüksége ideológiai alapon működő, szélsőséges, erőszakos szervezetekre, mert azok megjelenése az egyes régiókban semmilyen megoldást nem ad és nem is ígér. Sokkal inkább szükségük van társadalmi méretű, hiteles programra, amely alapján a szegényeknek, romának és nem romának, öregnek és fiatalnak egyaránt lehetősége van a felzárkózásra. A program megvalósítása, amely nagyon sok pénzbe kerül és a költségek megtérülése hosszú időt vesz igénybe, számos hátrányos helyzetű ember életkörülményét javíthatja; és nem elhanyagolható eredményként lehetőséget adhat a szélsőségesség, az erőszakosság és a megélhetési bűnözés visszaszorítására.

A szakirodalom szerint a bűnözés személyes döntés eredménye, személyes felelősség. A szélsőséges ideológiával szemben, elsősorban nem köthető népekhez, társadalmi csoportokhoz. Nem lehet kollektív felelősség a megélhetési bűnözés elkövetése sem. Nincsenek bűnös népek, népcsoportok, csak bűnelkövetők. Véleményünk szerint, aki nem fogadja el a felsorolt állításokat, az a jogrend, a demokrácia helyett a szélsőségességet, erőszakosságot képviseli. Ellenük fel kell lépni a jogállam keretei között, a hátrányos helyzetűek és a társadalom többségének védelme érdekében. A jogállami keret feltételezi a

hatékony titkosszolgálatok, és a rendőrség működését, társadalmi elfogadottságát, amelynek alapja a törvényhozás által elfogadott rendőrségi stratégia.⁷ Visszatérve egy megjegyzés erejéig *az értelmezési keretre*: fejlett demokráciában az elképzelhetetlen, hogy néhány tíz emberből álló szélsőséges csoport megdöntheti a demokratikusan megválasztott politikai hatalom uralmát.

Az erőszakos, sőt a nyílt erőszakos folyamatok, megnyilatkozások, rendezvények mindennapos jelenséggé váltak hazánkban. Ezek egy részében felelősség terheli a közélet szereplőit és a politikai vezetőket is.

A szélsőséges folyamatok és a hozzájuk kapcsolható rendezvények veszélyessége abban van, hogy velük szemben, a legtöbb esetben hiányzik a mértékadó, hivatalos hang, amelyik felhívja a figyelmet a demokrácia megsértésére, az állampolgárok többségének zaklatására, a demokráciában elítélendő ideológiák terjedésére. Hazánkban néhány olyan szélsőjobboldali erőszakos mozgalom alakult meg, amely nem a jelenlegi hatalmat utasítja el, hanem a magyar államot, annak politikai és gazdasági berendezkedését, a társadalmi közállapotokat.

A szélsőséges, erőszakos csoportokkal olyan probléma is van hazánkban, hogy a zsidókkal szemben mesterségesen szítják a vallási és a faji gyűlöletet (antiszemitizmus). Ezt a tevékenységet már a határokon túl is elítélte a közvélemény.⁸

A rendezvényeken elhangzó uszító, szélsőséges szónoklatok szerepet játszanak az erőszakos cselekmények elszaporodásában, végső soron a bűnözés növekedésében. Ehhez nagyban hozzájárul az is, hogy az elkövetők többsége büntetlenül marad, sőt a jobboldali sajtó még népszerűsíti is őket nyílt vagy alig leplezett uszító írásokkal. Így egyre nagyobb nyilvánosságot kap a szélsőségeség, az erőszakosság.

Ormos Mária történész professzor az említett jelenségről a következőt mondja: *a nemzeti ünnepek alatt, Budapest utcáin látható brutális jelenségekben van a legnagyobb veszély. Az elszabadult indulatú, szélsőséges csoportok nem tekinthetők jelentős tömegnek. Éppen ezért érthetetlen, hogy a hatalom a jogállam eszközeivel miért nem képes megvédeni a szabadságjogokat.*⁹ Elfogadjuk Ormos Mária véleményét, hiszen a hatalom az elmúlt közel két évtizedben mindent megtett, hogy a szabadságjogokat a lehető legszélesebb értelemben éljük meg, ugyanakkor sorozatosan elmulasztja annak lehetőségét, hogy meg is védje a megszerzett jogokat a szélsőségesektől. Ez azért is érthetetlen, hiszen az alkotmányból és a törvényekből nem hiányoznak a szabadságjog gyakorlásához szükséges paragrafusok, ugyanakkor azok nagyon sérülékenyek.

Az elmúlt időszak eseményeire hivatkozik Varga Gábor pszichiáter, főigazgató főorvos, akinek véleménye szerint a magyar társadalom agresszívebb lett az utóbbi időben. Megállapítását vizsgálati eredményeire alapozza, miszerint hazánkban tíz emberből kettő érzékelhető személyiségzavarral küzd. Ez azt

jelenti, hogy közel kétmillió ember kerülhet szorongásos, bénító helyzetbe, amely veszélyes cselekményre készítheti. Továbbá, az említett kétmillió emberből mintegy háromszázezer folyamatos orvosi kezelésre szorul, de ők az orvost nem keresik fel.¹⁰ Ugyanakkor Varga Gábor megjegyzi, hogy Nyugat-Európa fejlett államaiban is hasonlóak az arányok pszichiátriai szempontból. Ennek oka, hogy az emberek szociális vágyai és a valóság között egyre szélesedik a szakadék szinte a kontinens valamennyi államában, ez feszültséget okoz és agressziót vált ki az emberek többségénél.

Az utóbbi hónapokban megtartott rendezvények uszító, szélsőséges szónokait hallgatva, a jogkövető magatartást tanúsító állampolgár felháborodása teljesen nyilvánvaló: *egyesekek miért sajátítják ki a nemzethez való tartozás jogát; miért használhatnak a magyar kultúrát megszegő kifejezéseket politikai rendezvényeken; miért nem szabunk gátat a szélsőségeseknek és az erőszaknak?* Tovább sorolhatjuk a kérdéseket, mert nem lehet nem észrevenni a demokráciát bomlasztó agressziót, az újnáci irányzatokat és a terror új megjelenéseit az említett rendezvényeken. Ugyanakkor pontosan tudjuk, hogy régóta működő, kipróbált demokráciák sem tudják megoldani mindazt, amire vállalkoztak, ott is vannak hasonló rendezvények és erőszakos események. A szélsőséges és erőszakos szervezetek, csoportok rendezvényein elhangzott szónoklatokkal a *magyar nyelv* szempontjából probléma van. A nemzetről nem lehet egyes szám harmadik személyben beszélni, szónokolni. A nemzet ilyen formában, személyként nem létezik.¹¹ Véleményünk szerint, aki nem ilyen értelemben használja a nemzet kifejezést, az csak képzeleg a politikáról, a demokráciáról és a hatalomról.

A rendezvényeket más megközelítésben elemezve megállapíthatjuk, hogy a politika, a média olyan teret hozott létre az eseményekről szóló tudósítások során, amiben semmi sem az, ami valójában. Ezt figyelembe véve újabb kérdést fogalmazhatunk meg: *a szólásszabadság elvének megsértése nélkül miképpen lehetne szabályozni a hisztérikus légkörben egyre durvább gyűlöletbeszédet?*¹²

Mit ért a jog szólásszabadságon? Szólásszabadság – minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket – így szól az ENSZ által 1948-ban elfogadott *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*. Eszerint olyan alapjogról van szó, amely egyfelől magában foglalja a szólás szabadságát (vagyis a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot és a cenzúra hiányát), másfelől a tájékozódás szabadságát (azaz a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot). A szólásszabadság egyetemes érték, amely független az egyes országok politikai berendezkedésétől, kulturális és vallási hagyományaitól. Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy 1976-os határozata úgy fogalmaz, hogy a szólás szabadsága nemcsak azokra az információkra és eszmékre vonatkozik, amelyeket az emberek jó néven vesznek, hanem azokra is, amelyek bántják, felháborítják, vagy zavarják a lakosság bármely részét. A szólássza-

badságnak ugyanakkor vannak korlátai is: például a *személyes adatok*, a katonai és *államtitkok*, a bűncselekményre való felhívás. Egyes országokban törvény tiltja a *gyűlöletbeszédet*, valamint a *nemzeti szimbólumokat* és a közerkölcsöt sértő kifejezések használatát is. Ugyanakkor még a demokratikus országok jogszabályai is eltérők: az Egyesült Államokban megengedőbb, míg Nyugat-Európában általában szigorúbb a szabályozás. Véleménynyilvánítás, gondolatközlés szabadsága, mint alkotmányban biztosított politikai, kollektív szabadságjog.

Megfigyelhető az is, hogy az utóbbi időben a szegénységgel és a romák helyzetével kapcsolatos viták többségét a leegyszerűsített érv, a nem valódi igazság felsorolása uralja a vitatkozók, cikkírók részéről. A nyilvános viták szereplői nem valódi, gyakorlati tapasztalatokon alapuló tételeket sorolnak fel, olyan vélelmezett igazságokra építik érvelésüket, amelyek megkérdőjelezhetők. Ebből következik, hogy nem hangzanak el az igazán eredményes megoldásokra javaslatok, több esetben a vitázók nem is törekednek a megoldások keresésére.

Különösen veszélyesnek ítélnél a hazai parlamenti demokrácia szempontjából, hogy ha a szélsőséges, erőszakos szervezetek „hallgatólagos támogatást” kaptak és kapnak politikai pártoktól, politikusoktól és neves közéleti személyektől. A társadalom többségének bizonytalanságát tovább fokozta, hogy az elemzők többsége nem a szélsőséges, erőszakos szervezet megalakulásának valódi okával, programjának vizsgálatával foglalkozott, hanem a jelképek valódiságával, használatával. Az egyik szélsőséges szervezet valódi szándékára a társaszentgyörgyi rendezvényen ismerhetett rá a közvélemény, amikor a „cigánybűnözés ellen” vonultak fel a faluban. A folyamatban nem csekély szerepe volt a médiának, amely „megsokszorozta” a vélt „fontosságot” és a „népszerűséget.”

A szegénységgel, a romák helyzetével, de a szélsőséggel és az erőszakkal kapcsolatban a média elmulasztja a tényfeltárást, a részletekbe menő, pontos helyzetleírást. Inkább a rövid és felszínes ábrázolás módszerét alkalmazza, nem tér ki a mértékre és az okokra. Így a problémát a társadalmi kapcsolatokról kiszakítva ábrázolja. Az olvasó, a néző sok esetben azt tapasztalja, hogy a társadalmi szintű probléma a főszereplő személyes balszerencséje, hibája.

Ezek a „médiamódszerek” összességükben a társadalmi összefogás, a szolidaritás ellen hatnak. Ezzel tovább erősítik a szegények és a romák elszigeteltségét; más szempontból, a szélsőségesség és az erőszak jogosságának érzetét az állampolgárok egy részénél.

A szélsőséges, erőszakos szervezetek tevékenységével, rendezvényeik bemutatásával kapcsolatos médiamódszerekről Zsolt Péter médiaszociológus fejtette ki véleményét, amely a következőkben foglalható össze.¹³ A média egyik lehetséges magatartása (módszere, stratégiája) lehet az esemény elhallgatása. *Másik*, tájékoztatás az eseményről, a szervezők megszólaltatása. Az objektivitást viszont akkor szolgálja, ha a másik fél (a hatalom képviselője) is elmondhatja véleményét. Ennek természetesen az a veszélye is fennállhat, hogy a tudósítás, a

műsor hosszabb időtartamú lesz a kelleténél. Ugyanakkor ezt ellensúlyozhatja a „magas hírérték,” amely kényszerítheti a tudósítót. Elemzésében Zsolt Péter felhívta a figyelmet a kamera elhelyezésére (paparazzitechnika), alkalmazására, amely nagymértékben befolyásolhatja a riport nézettségét.

Véleményünk szerint demokráciában az állampolgárok többségének önbecsülése követeli, hogy ne szélsőséges, nacionalista, újnáci indulatok irányítsák a közéletet. Ebben a kérdésben szükség van a parlamenti pártok és vezetőik együttműködésére. Önbecsülésünk követeli tovább, hogy a legfejlettebb civilizációk normái szerint viselkedünk minden körülmények között; megadva egymásnak a tévedés lehetőségét. Ugyanakkor, a nyugati demokráciák gyakorlata alapján, szigorúbban kell büntetni a gyülekezési joggal való visszaélést, az erőszakos cselekményeket.¹⁴

A társadalom tagjainak többsége riadtan tapasztalja azt a tömeglélektani folyamatot, amit a szakemberek úgy jellemeznek, hogy az erőszak könnyűvé, önmagát felmentővé válik, ha ellenségét, miként minden korábbi faji, politikai üldöztetés idején megtörtént, kívül helyezi az erkölcsi kategórián, jóformán nem tekinti emberi lénynek. Ennek a gondolatnak a terjedését segítik az internetes portálok, amelyek már „jobboldali Magyarországról” beszélnek, a sajtószabadság intézményére hivatkozva. Erős Ferenc pszichológus szerint a szélsőséges, erőszakos szervezetek felosztatásának társadalmi igénye ugyan növekedett az utóbbi időben, de ezzel a szervezeteknek lehetőségük nyílik ideológiájuk felülvizsgálatára és újra teremtésére. Ez növelheti tagjaikban az üldözöttségtudatot, a mártíromság tovább erősítheti őket. A felosztatással a probléma nem oldódik meg.¹⁵ Elfogadva a pszichológus véleményét, a nyugati tapasztalatokra hivatkozva állíthatjuk, hogy a jelenség maga, amit a szervezet képvisel, a betiltással nem szűnik meg, csak legfeljebb más formát ölt. Ez akkor válik komoly problémává hazánkban, ha tartós eleme lesz a mindenkori politika eszköztárának.

Véleményünk szerint az említett jelenséget már nem lehet „kézlegyintéssel” elintézni, ugyanis nem átvitt értelmű kifejezésekről (metaforákról), nem szónoki fordulatokról van csupán szó. A szónokok valamennyiünkhöz szólnak, mert demokrácia van és szólásszabadság. Ugyanakkor a „Hunnia-mozgalom” szélsőséges, erőszakos szervezet, hasonlóan a világ más fundamentalista szervezeteihez, egy alternatív állam létrehozását tűzte ki célul, az alkotmány keretei között. „Új honfoglalásra van szükség, új államot építünk” – fogalmaznak honlapjukon, amely bárki érdeklődő számára elérhető. Megjegyezzük, hogy a fundamentalista mozgalmak bárhol a világban hasonló ideológiák és célok megvalósításáért „harcolnak.” A mozgalom veszélyességét fokozza, hogy hasonló eszmék világszerte megerősödő folyamatait figyelhetjük meg.

Ennek tükrében a demokratikus társadalom többsége azt tapasztalja, hogy felmentést kapnak az uszító szélsőjobboldal képviselői a bíróságokon. Más szóval, a határozott elítélés elmaradása esetén a demokrácia és annak intézmé-

nyei sérülnek; a szélsőséges, erőszakos kisebbség felvetheti a diktatúra megvalósításának lehetőségét. Amennyiben a szélsőségesség, az erőszakosság teret nyer a társadalomban, fennáll a kockázata annak, hogy a demokráciára jellemző szabadságjogok veszélybe kerülnek.

Magyarországon nem elhanyagolható az egyházak tanításait követő emberek száma. Ennek alapján nem hagyható figyelmen kívül az egyházak állásfoglalása sem a szélsőséges, erőszakos szervezetekkel kapcsolatban. Korábbi tanulmányunkban, cseh példa alapján úgy gondoltuk, hogy hazánkban is hasonló határozottságnak leszünk tanúi. Valószínű személyi és anyagi okok következtében nem ez történt. A katolikus egyház vezetése napjainkban is kitart álláspontja mellett, hogy a zászlószentelő „magánemberként” vett részt a rendezvényen. Ugyanakkor a református egyház határozottsága: *„a jelenség mögött meghúzódó problémákra a magyar társadalomnak, illetve a politikai élet szereplőinek nyílt, békés párbeszéd során kell megtalálnia a kivezető utat. Minden szélsőséges, erőszakos megoldás elfogadhatatlan.”* Ezt a nyilatkozatot megelőzően a református egyház vezetése eljárást indított zászlószentelő papja ellen, aki nyilvánosan bocsánatot kért. A katolikus és az evangélikus egyház határozott állásfoglalását továbbra is várja a társadalom többsége. Erre az egyértelmű és határozott állásfoglalásra azért is lenne szükség, mert hazánkban nem kevés azoknak a száma, mint korábban már hangsúlyoztuk, akik az említett két egyház tanításait követik.

Véleményünk szerint nem az a probléma, hogy az egyház politizál. A társadalom részeként miért ne tehetné ezt? A baj inkább az, hogy a legközvetlenebb módon és nagyon sokszor a legszínvonalatlanabb pártpolitikai csatározásokba belekapcsolódva óhatatlanul az egyik oldal támogatójává „süllyed,” melynek során a papok és a lelkészek egy része konkrét politikai kérdések felkért (önkéntes) szakértőjeként vezetik félre híveiket. A II. vatikáni zsinat nem véletlenül intette a katolikus egyházat, hogy az egyház semmiképpen ne kapcsolódjon politikai közösséghez vagy rendszerhez. A politikai közösség és az egyház függetlenek egymástól, a maguk területén autonómiájuk van.

A nem kellő határozottsággal elítélt szélsőségesség és erőszakosság elvezetett az ország egyes községeiben előforduló iskolai kiközösítésekhez. (Megjegyezzük, más tényező is.) Továbbá, a kiközösítés ma már megtalálható más területeken is. A tragikus az, hogy a kiközösítés nélküli oktatás, amely alapja a kisebbségek, a hátrányos helyzetűek felemelkedésének, mint óriási konfliktusforrás, eltűnik a politikai vitákban. Valamennyien tudjuk, hogy minden gyereknek joga van tanulni és iskolába járni a demokratikus társadalom kereteiben. Ettől őket eltiltani nem lehet, időkorlátokat (kétnapos tanítási hét) sem lehet szabni. A korlátozások nem vezetnek sehova, csupán az iskola gettósodik. A helyi önkormányzat a korlátozásokkal, elkülönítéssel a könnyebb megoldást választja, nem keresi az önkormányzat által támogatott programokat, amelybe bevonja a szülőket és a pedagógusokat. Véleményünk szerint az iskolai elkü-

lönítés, kiközösítés tudománytalan fajelmélet (rasszizmus), ami nem szolgál jó példával a tanulóknak, sőt. Ezek a jelenségek a fiatalok körében mintául szolgálnak, védekező és támadó mechanizmusokat, szokásokat, cselekvéseket fejleszhetnek ki. Más szóval a gyermekbűnözés lehetőségét teremtik meg. Ormos Mária történészprofesszor erről a következőt mondja: „*a politika nem kínál olyan magatartásmintákat, amelyekben az egyébként akár még jó szándékú és magas műveltségű fiatalok is jól éreznék magukat. Emiatt találhatók fiatal értelmiségiek a szélsőséges, erőszakos szervezetek, csoportok rendezvényein. A fiataloknak ez a csoportja az említett szervezetekben rendezettséget, „tisztaságot” s számukra szimpatikus igazságot lát, miközben ennek felkínálásával elmaradnak a parlamenti pártok.*”¹⁶

A gyerekeket nem lehet kirekeszteni a közösségekből semmilyen indokkal, állítja Vekerdi Tamás pszichológus, aki az egyes iskolákban előforduló jelenségekkel is magyarázza a gyermekbűnözést hazánkban. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a gyerekekről nem szabad végső ítélete alkotni, hanem a szabályokat megsértő fiatalok csoportját vissza kell illeszteni a szabályokat betartó nagyobb csoportba. Hamis az az állítás is, mondja a pszichológus, miszerint hazánkban nem növekszik a gyermekbűnözés, mert közben csökken a gyermekek száma, és az elkövetők erőszakossága is növekszik. A szakemberek szerint a jelenség kialakulásában szerepet játszik a televízió is, hiszen a szülők elfoglaltsága, leterheltsége miatt, a gyerekek idejük nagy részét a képernyő előtt töltik. Ott azt látják, hogy a problémáikra az erőszakosság a jó válasz. Mit javasol a pszichológus a gyermekbűnözés megoldására? *A nevelés egyik alapja, hogy a tett ne maradjon következmény nélkül. A gyermek elkövetőt szembesíteni kell cselekedete következményeivel és felelősségre kell vonni. Ha néhány napon belül nincs következménye a tetteknek, akkor az már a tett megerősítésével egyenlő. A közös, kiscsoportos tevékenység bevezetése az iskolákban csökkentheti a gyerekekben meglévő feszültséget, és alkalmazkodóbbá tenné őket – állítja Vekerdi professzor.*¹⁷

Megdöbbenő adatokat közölt Csemáné dr. Váradi Erika, a Miskolci Egyetem docense „Tinédzserként az erőszak hálójában” című előadásában.¹⁸ A fiatalok általában olyan műsorokat néznek és olyan játékokkal játszanak, amelynek mondanivalója (tartalma) az erőszak. A fiataloknál ezek a műsorok és játékok „csak annyi kárt okoznak,” hogy műsorfüggők lesznek. Ebben a világban egyedüli értékmérő a gazdagság és a siker. Az odavezető út és módszer nem számít. A jelenséggel együtt folyamatosan növekszik az erőszakot elszenvedő iskolások száma is. Továbbá, fellazulnak és felbomlanak családi kötelékek, a fiatalok egyedül vannak otthon, ami elősegíti a kirekesztettség érzetének kialakulását. Megjegyezzük, hogy a kijelentés eltúlzott, ugyanakkor mindenképpen célszerűnek látszik figyelembe venni és az előadó vizsgálatait tovább elemezni. Az iskolai erőszak problémájáról más megközelítésben a következő olvasható Figula Erika tanulmányában.¹⁹ Az erőszak valóban megtalálható az iskolák többségében. Ez arra kell, hogy ösztönözze a pedagógusokat, a szülőkkel együtt

keressék a megoldás lehetőségét. Az iskolai felmérések eredményeire alapozva a megkérdezett gyerekek 12,8 %-a volt már támadó; 26,14 %-a áldozat és 26,53 %-a agresszív (sérült) áldozat; 34,53 %-a valószínű félelem miatt nem adott választ, vagy szemlélő volt. Ugyanakkor az események a szemlélőket sem hagyták érintetlenül. Számos esetben meríti ki az iskolai erőszak fogalmát az iskolákban és kollégiumokban bevett és „jópofának” tartott gyakorlat (beavatási szertartásokkal járó kegyetlenkedések), melyekre az intézmények nem ritkán büszkék is.

Belátható az is, hogy a súlyos társadalmi problémákat az iskola önmagában nem képes megoldani. Továbbá, a szabad iskolaválasztás hazánkban ma kevesek kiváltsága. Más szóval, a szegény és roma családoknál a szabad iskolaválasztás csupán illúzió, számukra a minőségi oktatás szolgáltatásai elérhetetlenek. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy nem csupán „magyar jelenségről” van szó. A szegénység, az iskolázatlanság, a kirekesztés, a szélsőségesség, az erőszak megtalálható Rio de Janeiro, Kairó, New York utcáin is. Az igazi veszély, nevelési és oktatási szempontból, hogy ezek a gyerekek először az iskolában találkoznak rendszerességgel, fegyelemmel, követelménytámasztással, mert az otthoni környezetükben ez teljesen hiányzik. Ugyanakkor, ha az iskolában ezért mellőzésben, kirekesztésben részesülnek, személyiségük olyan mértékben sérül, ami később már nagyon nehezen orvosolható.

Véleményünk szerint a faji, teljesítmény- vagy szociális alapú elkülönítésnek nem az a legkárosabb következménye, hogy „lehetetlenné teszi az oktatást”, hanem az, hogy feláldozza az érintett gyerekek jövőjét.²⁰ Azok a gyerekek, akik kiszorulnak az oktatásból később munkanélkülivé lesznek, növelve ezzel a megoldatlan problémák sorát.

Hazánkban nagyjából egymillió embernek nincs munkahelye, nem tanul, nincs nyugdíja. Ezek egy része egészen biztosan feketemunkából él. Felvetődik a kérdés, mi a helyzet azokkal a romákkal, akik korábban dolgoztak, de ma már nincs szükség a munkájukra, mert képzetlenek? Véleményünk szerint azok a romák, akik néhány tíz évvel korábban a „fekete vonatokon” ingázva lakótelepeket, utakat és vasutakat építettek, tisztességes munkát végeztek. A rendszerváltást követően, vagy azzal egy időben közel kétfélmillió munkahely szűnt meg, amely nyilvánvalóan először a képzetleneket, a segédmunkát-végzőket érintette a legnagyobb mértékben. Ez a folyamat a romák százezreit érintette az ország elmaradott térségeiben, de legalább ilyen mértékben a magyar lakosságot is, csak nekik kezdetben könnyebb volt a városban, ideiglenesen munkát találni. Ennek a folyamatnak az lett az eredménye, hogy napjainkra az ország egyes részein majdnem tökéletesen „zárt világok” alakultak ki.²¹ Mielőtt a zárt világok állapotáról szólnánk, tegyünk egy rövid kitérőt a cigányság felé, felhasználva Soós István korábban már említett tanulmányát.²² *„Cigány, cigányság; ehhez a szóhoz, illetve fogalomhoz évszázadok óta igen sokszínű, túlnyomórészt negatív előjelű, néha pedig túlzó, torz képzetek társulnak még napjainkban is. A cigány*

a civilizált, polgári életmóddal, erkölcsökkel, szokásokkal ellentétes, elnézett, megvetett, egyes területeken gyűlölt magatartásformát testesít meg. Ugyanakkor jelentette azt az embertípust is, aki nem tisztel sem tekintélyt, sem törvényt, megveti az együttélés kötelező érvényű formáit, és csak saját elképzelése szerint hajlandó élni, pusztán ösztöneire és képzeletvilágára hagyatkozva.”

Más szóval a cigány népet elsősorban életmódja, cselekedetei és külseje után ítélték meg, vetették meg, vagy éppen üldözték, olvasható a tanulmányban, ahol a szerző nyomon követi több mint öt évszázados jelenlétük legfontosabb állomásait a Kárpát-medencében. Az említett megítélés az elmúlt évszázadok alatt, egy-két alkalmon kívül, szinte alig változott. Csak az utóbbi évtizedekben sikerült a korábbi felfogást árnyaltabbá tenni, amiben nem kis szerepe van magának a cigányságnak is, életmódjának részbeni megváltoztatásával. Ezt követően térjünk vissza a „zárt világokhoz.”

A szegénységben élők számára az ország egyes körzeteiben, az említett zárt világokban, két lehetőség van csupán a megélhetés szempontjából: a segély és a lopás. *Ez a megállapítás ott mindenkire vonatkozik, nem csak a romákra – állítja több társadalomkutató.²³ Nem nemzetiségi hovatartozástól, hanem a helyzettől függ, hogy milyen lehetőségek mutatkoznak a munka, az iskola és más területeken. Hazánkban az említett elmaradott területeken a magyarság és a romák több mint ötszáz éve élnek együtt. Kultúránk döntő többségben közös, egy sor azonossággal és különbözőséggel.*

Nincs ilyen megkülönböztetés, hogy roma bányász, segédmunkás stb. A magántulajdonhoz való viszony sem etnikai sajátosság. Van, aki lop, és van, aki nem; és sorolhatjuk tovább a példákat.

Mi a helyzet azokkal a romákkal, akik ma is benépesítik az ország szinte valamennyi építkezését, és keményen dolgozva elvégzik a „piszkos” munkát, sokszor úgy, hogy becsapják őket? Azok előtt a képzetlen, generációk óta nyomorban élő emberek előtt, akiknek nincs meg a lehetőségük a legalantasabb munka elvégzésére sem, milyen lehetőségek vannak? Van-e a kérdésekre magyarázatuk az elemzőknek, a szakértőknek?

Romhányi Tamás a Miskolc melletti Lyukóvölgybe keresett a kérdésekre választ, sajnos nem sok sikerrel.²⁴ Mielőtt nagyon gyorsan megadnánk a választ, célszerű tanulmányozni az alkotmány a közoktatási törvény és az Európai Unió joganyagainak egyes paragrafusait az egyenlő bánásmóddal kapcsolatban. Más szóval, bekövetkezik-e a romák egyenjogúsítása (emancipációja) valaha is hazánkban; a romák behozzák-e történelmileg kialakult hátrányukat; versenyképes tudást szereznek-e; a leszakadottak találnak-e munkát, tanulási lehetőséget a jobb megélhetés reményében – kérdésekre minél előbb meg kell találni a választ, mert így kezelhető a konfliktus. Ezek a gondolatok nem csak a romákra

vonatkoznak hazánkban, mert a termelés korszerűsödése következtében tömegesen lettek munkanélküliek azok, akik képzetlenek, munkakultúrájuk nem felelt meg a modern technika kiszolgálásához.

A szakemberek véleménye szerint hazánk mintegy 1500-2000 településén található romatelep, vagy olyan utca, ahol romák élnek. A piacképtelen, sokszor komfort nélküli ingatlanokban kirekesztett családok élnek, melyek nagy számban nevelik fel a következő, önmagát eltartani képtelen generáció tagjait. Ugyan a családok egy része dolgozna és keresi a jobb élet lehetőségét, de a romatelep foglyul ejtette őket. A romatelep zsákutca. A telepeken 90-100 %-os a munkanélküliség; orvosi jelentések szerint heti gyakorisággal lesz terhes egy-egy tizenéves lány. Ugyanakkor az is igaz, hogy életformává vált, hogy a családok a segélyből élnek, és a gyerekek iskoláztatását sem mindegyik család akarja. Bizonyított, hogy a segély jelentős része a kocsmákba vándorol, miközben közhasznú munkára alig találni jelentkezőt a telepeken. Más szóval, a segély folyósításának megkezdését néhány napi közmunkához célszerű kötni, hogy az ösztönözzön a munkára. Megoldást kell a telepeken találni arra, hogy a tartósan munkanélküli, ám dolgozni tudó és akaró emberek visszakerüljenek a munkába. A jelenlegi segélyezési forma a valóban munkaképes embereket nem ösztönzi a legális munkavégzésre, ami a helyi közösségekben ellenérzést vált ki. Roma kérdésben a társadalomban egyre növekszik a feszültség, a romák egy részének kilátástalan a sorsa, megoldást kell találni, hogy ne eltartottjai legyenek az országnak.

Az ország településeinek kétharmadában élnek romák nagyon eltérő körülmények között. A települések legnagyobb részében a romák általában szociálisan erősen rétegzettek. Vannak gazdagok, vannak tisztességes szegények, és vannak nagyon szegények. Erre a rétegződésre komoly befolyással van a település földrajzi elhelyezkedése, az etnikai arány, a kulturális hagyomány és az esetleg meglévő konfliktusok. Megállapítható az is, hogy a települések nagyobb részében egyelőre a konfliktusok még kezelhetők. Ugyanakkor a gyűlölködés, a megfélemlítés, a bűnbakkeresés, az erőszak, a problémák eltussolása nem lehet megoldás.

A lakosság nagyobb része nyugtalanítónak tartja a fajelmélet térnyerését, felháborítja őket a szélsőséges, erőszakos szervezetek rendezvényein elhangzó beszédek tartalma, az „ünneplés,” és különösen felháborító az a magatartás, amit a bíróságok tárgyalótermeiben megengednek maguknak.

Azt is látni kell a romákkal kapcsolatos kérdésekben, hogy mindkét fél problémaérzékenysége hozzájárulhat a konfliktus kiszélesedéséhez, elmélyüléséhez. Ennek színtere lehet az iskola, az utca, a szórakozóhelyek, mint a helyi együttélés kialakult formái. Tamás Pál szerint a konfliktuskezeléssel kapcsolatban érdemes odafigyelni néhány olyan jelenségre a magyar társadalomban,

amely veszélyezteti a megoldások sikerét az önkormányzatok részéről. Ezek a következők: *először*, folyamatosan nő az elválasztás, elkülönítés (szegregáció) a társadalom csoportjai között, elsősorban az iskolákban, az életvitelben és a lakóközösségekben.²⁵ Az a probléma, hogy ha ez a tendencia folytatódik, akkor általános és veszélyes jelenséggé válik: az emberek csak a hasonlóak társaságában, saját kulturális mintájukon belül érzik magukat biztonságban. *Másodszor*, az egyre fokozódó elszegényedés miatt az emberek egyes csoportjai túlélési hálózatokba rendeződnek. Sajnos, a szerveződések közé tartozik a szélsőségeség és az erőszakosság a mindenkori hatalom ellen. *Harmadszor*, a jelzett probléma valós megoldása helyett általánossá vált a társadalomban és a kommunikációban, a politikai ellenfélben keresni a hiba okát.

Elindult egy tudatos verseny, a hatalom megszerzése, megtartása érdekében, a probléma megjelenítéséért. *Ha nagy a baj helyi szinten, akkor könnyebb pénzt kicsikarni az államtól*, vallják a helyiek. Ugyanakkor ezzel a tevékenységükkel a kelleténél jobban felnagyítják a problémát. Másképpen, nem az okok megszüntetésére törekszenek, hanem a politikai ellenfél befeketítésére. Nem törekszenek megoldási-modellek kidolgozására. Ebben az esetben már nem a probléma (előítélet, konfliktus) kezeléséről van szó, hanem a politikai konfliktus helyi szinten történő elmélyítéséről, ez az igazi veszély.

Más megközelítésben, a magyar jogrendszer 2002-ig nem is tartalmazta az elkülönítés tilalmát. Ekkor jelent meg az első olyan jogszabály, amely ösztönözte az iskolákat, hogy vegyes osztályokat hozzanak létre. Azóta csak néhány év telt el, ez kevés idő arra, hogy mindenütt elfogadják a tiltó rendszabályt. A roma kérdés megoldatlanságában eljutottunk a kritikus pontig. A szélsőséges, erőszakos szervezetek felismerték ezt a helyzetet, és ennek megfelelően alakították ki stratégiájukat: nyíltan a romák ellen fordultak.

Célszerűnek látszik figyelniük a német választási eseményekre, ahol bebizonyosodott, kiközösítő politikával nem lehet kampányolni. Mindamellet pontosan tudjuk, hogy Németországban is léteznek idegenellenes, újfasiszta érzelmek, szervezetek, rendezvények. A német társadalom döntő része azonban határozottan elítéli ezeket, a politikai pártok vezetőinek többségével az élen.

Kérdés csupán az, mennyi időre van szükség, hogy megértsük a kiközösítés ártalmait, veszélyeit; elfogadjuk az együttélés méltóságát. Nem nyugodhatunk bele, hogy az ország egyes területein tömeges méreteket öltött a nyomor és a kilátástalanság. Nem nyugodhatunk bele abba sem, hogy az iskolarendszerünk nem eléggé alkalmas a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére. Az integrált oktatás feladataihoz kevés a forrás, a tanárok felkészültsége és legfőképpen a társadalmi szintű elszántság, akarat. Nem fogadhatjuk el azt sem, hogy a jogállam még nem elég erős, gyakran születnek nem helyes döntések, terjed az önbíráskodás, az erőszak és, a statisztikai adatok ellenére, jelentős mértékű a bűnözés.

Véleményünk szerint a konfliktusok szélesedni fognak, az ország egyes régióiban egyre több lesz a tragédia, a konfliktuskezelés egyre több pénzt fog felemészteni hosszú időn keresztül és nagyon kevés eredménnyel.

A hazai romák ügyét nem lehet pusztán megoldatlan szociális kérdésként kezelni. Szembe kell nézni a kulturális vonásokkal is. A megoldásban segíteniük kell a gazdag, a tehetősebb romáknak; nagyon fontos volna, ha legalább egymással leülnének tárgyalni a jövőjükéről. Sokkal általánosabb, komolyabb és sürgős megoldásra váró problémáról van szó, ami nem a napi politika szintjén kell, hogy vita tárgya legyen, a média szalagcímeiben. Más megközelítésben, „ijesztő, hogy máig nem indult tisztességes, szakmailag felkészült, elfogulatlan vita a cigányság helyzetéről.”²⁶

A megélhetési bűnözés, a szegénység ellen esélyteremtéssel lehet küzdeni elsősorban. Meg kell teremteni a létbiztonság, a munkához jutás, a tanulás és a lakhatási biztonság minimális feltételeit az ország minden régiójában. Véleményünk szerint a szegények, a romák gondjain keresztül lehet a legjobban látni a társadalom konfliktusait, a megoldatlan problémákat. A szélsőséges, erőszakos szervezetek által képviselt ideológia, „értelmezési keret” csak felerősíti a meglévő problémák tüneteit, nyilvánvalóbbá teszi a létező gondokat.

A társadalmi, gazdasági változások eredménye nem az egész lakosság számára érzékelhető, sőt az utóbbi időben a politikai megosztottság növekedése azt az érzetet kelti, hogy a gazdasági megosztottság is folyamatosan növekszik. Itt három megjegyzést kívánunk tenni:

A magyarországi politikai, gazdasági problémák hátterében három összetevőt sorol fel a szakemberek többsége: *először*: a demokratikus átalakítás során növekvő nehézségekkel kell szembenézni, amikor a közvélemény várakozását és az ellentétes követelményeket egyeztetjük. A követelések középpontjában az anyagi biztonság megteremtése áll, amelyet az állam, különféle okokból, egyre kevésbé képes teljesíteni a többség számára. *Másodszor*: a mélyen megosztott társadalomban csak komoly erőfeszítéssel lehet fenntartani egy szilárd, demokratikus politikai rendszert, amely megfelelően működteti az intézményeit. Magyarországon gyakorlatilag nincsen párbeszéd a meghatározó politikai erők között, amely hatással van a társadalom valamennyi területére. *Harmadszor*: az említett problémák érintik a politikai kultúra erkölcsi gyökereit is, ami azt jelenti, hogy a demokráciában alkalmazott tárgyalási formák és módszerek sem működnek hatékonyan.

Másodszor, mértékadó gazdasági elemzések szerint, néhány éven belül kimerülnek a növekedést gyorsító hatások, így lassúbb átlagos fejlődéssel kell számolni 2026-ig. Ez jelentős veszély lehet, amit mérsékelhet a stratégiai távlatokban jól kidolgozott kül- és gazdaságpolitika.²⁷ Van egy másik, megoldásra váró feladatunk is: Magyarországon az energiafelhasználás (olaj, földgáz) nagyon behozatalfüggő (rendkívül nagy a „sebezhetőség” kockázata). A behozat-

tal forrása jelenleg pedig Oroszország. A kőolaj 84,3 %-a, a földgáz 75,6 %-a orosz import. További probléma forrása lehet: *először*, a szakemberek előrejelzése szerint, a hazai készletek 2010-2015 között kimerülnek. *Másodszor*, a győrbaumgarteni vezetékben is nagy valószínűséggel orosz földgázt tudunk importálni, csak drágábban. Hazánkban használt energiahordozók 12,9 %-a szén, 23,6 %-a kőolajszármazék, 45,2 %-a földgáz, 12,1 %-a atomenergia és 6,2 %-a megújuló energia.

Harmadszor, valódi politikai egyetértésre volna szükség, elsősorban egy sor belpolitikai kérdés megoldásában. A különböző pártok képviselőinek vissza kellene vinnie a politizálást (ellenséges magatartást) a parlament falain belülre.

Erről a problémáról azért kell szólnunk, mert ilyen körülmények között rendkívül nehéz, csaknem lehetetlen közös megállapodásra jutni a társadalmi problémák kezeléséhez szükséges törvények elfogadásában; a jól működő intézmények kialakításában, létrehozásában; a vezető szakemberek kiválasztásában. Reméljük, a közeljövőben nem következik be olyan nagyságú szélsőséges, erőszakos cselekmény, amely kikényszeríti a párbeszédet, az említett döntések sorozatának kivitelezését. Ugyanakkor a felsorolt feladatokat (törvényi szabályozás, szervezeti átalakítás) a működőképesség veszélyeztetése-, a bizalom- és a hitelesség elvesztése nélkül már nem lehet elnapolni. Ugyanakkor a demokráciában a demokratikus alapintézmények létrehozása csak az egyik, s láthatóan a könnyebbik feladat, ennél fontosabb, ezek törvényes működtetése, működésük átláthatósága, hiba és törvénysértés esetén, szankciók alkalmazása. Minden intézményes rendet, így a demokratikus rendszert is csak demokratikus magatartásmód, politikai kultúra tarthat össze. Az intézmények csak akkor és addig létezhetnek, amíg az intézményt működtetők, az érdekeltek hisznek benne.

A szakemberek szerint egy valódi foglalkoztatáspolitikára van szükség hazánkban a „munka világából kisodródott” tömegek számára a tudás, az intenzív és átfogó képzési (átképzési) programok révén a foglalkoztatás felé. Ez nem lesz ellentétes a gazdasági fejlődésünk felgyorsításával, sőt hanem annak leghatékonyabb eszköze lehet. Jelenleg ugyanis tragikusan alacsony az aktív lakosság aránya, az 57 %-kal valóban az utolsók vagyunk az Európai Unió tagállamai közül. Ez az arány a gazdasági fellendülés legnagyobb akadálya, mert hiányzik a szakképzett munkaerő, a fiatalok tömegei az elmaradott vidékeken állás nélkül tengődnek. Megoldás lehet a szigorú, ösztönző és támogató intézkedések bevezetése: *aki képes és akar dolgozni, az ne a rendszeres szociális segélyre rendezkedjen be. A segélyezés feltétele legyen, hogy a munkanélküli képes-e és akar-e munkát vállalni.* A segélyekkel összefüggésben az is probléma, hogy csekély a különbség a segély és a minimálbér között, emiatt sokan nem mennek el dolgozni, inkább a segélyt válasszák. Ennek megoldása nem a minimálbér növelése, inkább át kellene tekinteni, hogy szükség van-e a minimálbér intézményére.

A társadalmi problémák megoldásához jó módszer lehet a következő: „*Magad legyél a változás, amit a világban látni akarsz*” – fogalmazta meg Mohandas Karamchand Gandhi.

Hogyan értelmezzük mi ezt a gondolatot? Meg kellene érteni, hogy nem lehet megrekedni a jobb-bal ellentétben. Ennek a szembenállásnak, a társadalmi problémák kezelése szempontjából, nincs semmi értelme. A társadalmi problémák megoldásához felelősségét érző és vállaló politikusokra, állampolgárokra van szükség, aki hozzájárul a közös feladatok megoldásához, vállalja azt, ami rá hárul. Pontosán tudja az állampolgár, hogy mekkora a politika felelőssége az emberek megosztottságában, a szélsőséges, erőszakos indulatok elszabadulásában, de ez nem ad és nem is adhat felmentést az egyénnek. Az egyéni és közösségi felelősségérzet hiánya a hatalommal való folyamatos szembenállást eredményezi. Változás csak akkor lesz, ha az az emberek szívéből indul ki. A politika tud segíteni vagy akadályozni, de maga nem ér el semmit.

Hasonló megközelítést tett Inotai András, a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetének igazgatója a Népszava kulturális és társadalomkritikai mellékletében.²⁸ A problémák megoldásához legfontosabb a felelős állampolgári magatartás. Inotai professzor a következő példával magyarázta megjegyzését. *Magyarországon a munkaképes lakosság 57 %-a dolgozik és ezzel nemcsak a fiatalokat és az időseket kell eltartania, hanem az egyébként munkaképes lakosság további 43 százalékát is.* Másképpen, a magyar munkaerőpiacon közel egymillió olyan munkavállaló van, akire felelőtlen gondolkodás a jellemző, aki az adóhatóság szerint adót nem fizet, vagy a töredékét annak, amit kellene. Ugyanakkor lehet, ő követeli az ingyenes oktatást és az ingyenes egészségügyi ellátást. Ez a jelenség, a közgazdászok véleménye szerint, döntő eleme lehet egy széles társadalmi réteg anyagi leszakadásának is. Az említett „társadalmi szokással” együtt megjelent a társadalmi szintű tudatszennyezés, a gyűlöletbeszéd, a gazdasági kérdések nacionalista-populista értékelése, ami elszakadt valós számadatokon nyugvó értékeléstől; ennek alapján kialakult a társadalom egyes csoportjainál egy szélsőséges, erőszakos magatartásforma, ami a józan többség és a külföldiek megítélése szerint, botrányos közállapotokat hozott létre hazánkban. Ha ez folytatódik, drámaian fog romlani az ország megítélése, a külföldi befektetők elfordulnak tőlünk, ellehetetlenítjük normális európai jelenlétünket. *„A gyűlölködés, a hatalomvágy, egy saját eminens érdekeit felismerni képtelen, megfertőzött gondolkodásmód Magyarországot egy szétdúlt, esztelen-ségben és rendetlenségben tobzódó harmadik világbeli ország szintjére süllyesztheti”* – fogalmazott Inotai András.

Különböző tanulmányokban többször találkoztunk a „tudásalapú társadalom” fogalommal, mint stratégiai célkitűzéssel.²⁹ Megjegyezzük, hogy a magyar munkaerő képzettsége még nagyon messze van a tudásalapú társadalom szerkezetétől. Közel ötmillió munkavállaló nyolc általános iskolai végzettséggel vagy annál kevesebbel rendelkezik. További három és fél millió pedig szakközép-

iskolai végzettséggel, érettségivel bír. Az egyetemi vagy főiskolai végzettségűek száma mindössze egymillió. Összességében, a munkavállaló korú felsőfokú végzettségűek harmada – ötszázezer fő – tudásalapú, magas hozzáadott értéket termel, miközben állami szinten foglalkoztatni kellene öt és fél millió kimondottan alacsony képzettségű embert. Véleményünk szerint az említett arányok megváltoztatása nem csupán gazdasági ésszerűség, hanem kikerülhetetlen erkölcsi kötelesség is.

Más megközelítésben, alacsony a foglalkoztatás a 14-25 éves korosztályban, vélhetően azért, mert a végzős diákok olyan alaptudással hagyják el a középiskolát, amivel nem, vagy csak nagyon nehezen tudnak elhelyezkedni. Alacsony továbbá a nők foglalkoztatása is hazánkban, mert mi működtetjük a „leggalánsabb” családtámogatási rendszert Európában. Ugyanakkor ennek a rendszernek semmilyen eredménye nincsen, hiszen a születésszám az egyik legalacsonyabb nálunk a kontinensen.³⁰

Hazánknak az Európai Unióhoz történő felzárkózását gátló legfontosabb tényező egyike, hogy rossz a felsőoktatásban végzettek aránya. Javítani szükséges a tudományos és műszaki tanulmányokat folytató diákok létszámát a magyar egyetemeken és főiskolákon. Ha Magyarország javítani szeretné az unióban elfoglalt pozícióját, még inkább fel kell kelteni a gyerekek és a fiatalok érdeklődését a műszaki tudomány és a matematika iránt, motiválni kell a fiatalokat arra, hogy a természet, a műszaki tudomány, a technika és a matematika területén folytassanak tanulmányokat – állítja Zágoni Miklós egyetemi tanár.³¹

A hazai és a külföldi szerzők véleményét összegezve megállapíthatjuk, a magyar lakosság jelentős része ma sem érti egészen, mitől lehet sikeres egy ország a lakóival együtt a jelenlegi politikai és gazdasági körülmények között. Többen nem értik vagy nem akarják elfogadni, hogy a hazai viszonyok a szabadságról, a felelősségvállalásról, a folyamatos változáshoz történő rugalmas alkalmazkodásról szólnak. Egyáltalán nem a szélsőségességről, az erőszakosságról, a törvények megsértéséről a társadalom valamennyi tagja részéről. *Széles körű egyetértésre és együttműködésre van szükség, elsősorban a vezetők és a politikusok részéről. A politikai elit számára adott a feladat, függetlenül ki van hatalmon: Magyarország felzárkóztatása a fejlett Európához és a világhoz.*³¹

Véleményünk szerint a sikeres magyar jövőkép záloga a felnövekvő generációra fordított beruházás. Más szóval a gyermeknevelés, az oktatás, a kultúra támogatása. Világossá kell tenni a polgárok számára, hogy az uniós csatlakozás első évei nem hoznak azonnali gazdasági fellendülést, sőt sok esetben a kormányoknak kényszerű intézkedéseket kell bevezetnie, ami a szociális területeket is érinti. Ezekre azért lesz szükség, hogy teljesíthessük az unió pénzügyi feltételeit.

A kérdés az, hogy a mindenkori politikai hatalom mennyire veszi figyelembe a tudomány, a kutatók eredményeit, jelzéseit a probléma megoldása során.

Jegyzetek

- 1) Tanulmányunkban mind a roma, mind a cigány megnevezést használjuk. A Magyarországon kialakult gyakorlat szerint az érintett lakosság romaként vagy cigányként határozza meg önmagát. Soós István: A cigányok Magyarországon. História 1987. évi 4. száma. Tények Magyarországról. A cigányok/romák Magyarországon. Külügyminisztérium 2004.
- 2) Debreczeni József: Nyíltan és őszintén. Népszabadság 2008. február 9. Melléklet 4. oldal.
- 3) Tamás Pál: Rengés-előrejelzés. Népszabadság 2008. február 7. 14. oldal.
- 4) Stark, Rodney: Sociology (Thenth ed.) Wadsworth, Belmont, 1992.
- 5) Béres János: Társadalmi mozgalom és erőszak. Rendészeti Szemle, 2007. 4. szám.
- 6) Szélsőséges csoportok, szervezetek. Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Hivatala, Évkönyv 2006.
- 7) A jól működő demokratikus társadalomban olyan rendőri szervezetre van szükség, amelyre igaz a semlegesség, a kiszámíthatóság, nyitottság és átláthatóság, hatékonyság és eredményesség, a vezetők, valamint a személyi állomány esetében dominál a megbízhatóság, elszámoltathatóság, szakszerűség, szakmai tisztesség. Csányi Csaba: A rendőrség morális „válságának” értelmezése. Rendészeti Szemle, 2008. évi 1. száma. 89-96. oldalak.
- 8) A gárda bejutott az antiszemitizmus-jelentésbe. Népszabadság 2008. március 20. 10. oldal.
- 9) A szabadságjogokat meg kell védeni. Népszava 2008. március 17.
- 10) Hajba Ferenc: Golyóálló mellényben. Népszabadság 2008. február 23. melléklet 14. oldal.
- 11) Nemzet: történelmileg kialakult tartós emberi közösség, amelyet a közös nyelv, közös terület és gazdasági élet s a kultúrában megnyilvánuló közös lelki sajátosságok tartanak össze. Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 997. oldal.
- 12) Gyűlöletbeszéd: aki a nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen a nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el. Törvénytervezet 2008. február 19.
- 13) Zsolt Péter: Normasértés és etika. Népszabadság 2008. március 17. 12 oldal.
- 14) Alkotmány 62 §-a kimondja: A törvényben meghatározott esetekben a rendőrségnek – figyelmeztetést követően - *fel kell oszlatnia* a rendezvényt. Ezek az esetek a következők: a) a gyűlés a törvény általános rendelkezéseiben foglalt tilalmak egyikébe ütközik; b) a résztvevők fegyveresen vagy felfegyverkezve jelennek meg; c) a bejelentéshez kötött rendezvényt bejelentés nélkül vagy tiltó határozat ellenére tartják meg. Az általános rendelkezések szerint a törvény *tárgyi hatálya* békés összejövetelekre, felvonulásokra és tüntetésekre terjed ki, viszont nem vonatkozik a különböző választási gyűlésekre, vallási szertartásokra, rendezvényekre, körmenetekre, kulturális és sportrendezvényekre, valamint a családi eseményekkel kapcsolatos rendezvényekre. A jog gyakorlása korlátjaként a törvény bűncselekmény elkövetését vagy arra való felhívást, valamint mások jogainak és szabadságának sérelmét határozza meg.
- 15) Amilyen hirtelen jött, úgy el is tűnhet a gárda. Népszava 2008. február 7. 8. oldal.
- 16) Az Országos Cigány Önkormányzat szóvivője ezt azzal egészítette ki az *MTI-nek*, hogy minden felelősen gondolkodó politikusnak, közéleti személyiségnek, vallási vezetőnek azon kell munkálkodnia, hogy vegyük komolyan az egyre durvább és nyíltan megjelenő rasszista, antiszemita és fasisztoid szellemiséget. *Ifj. Bogdán János* szerint olyan tisztességes és emberközpontú társadalmat kell építeni, amelynek központjában maga az ember áll, függetlenül attól, hogy milyen a bőrszíne, vallási felekezete és milyen

- népcsoportokhoz tartozik. Valamennyi ember cinkos a bűnösök között, ha nem emeli fel szavát, és nem tesz a rasszizmus, a megkülönböztetés ellen. A szabadságjogokat meg kell védeni. Népszava 2008. március 17.
- 17) Gyereket nem lehet kirekeszteni a társadalomból. Vasárnapi Hírek, 2008. január 27.
 - 18) Egy átlagos magyar gyerek 18 éves korára 40 ezer gyilkosságot lát a televízióban. Általában ezek a fiatalok heti 44,5 órát a számítógép és a televízió előtt, olyan játékokkal játszva, amelyek általában 18 éven felülieknek ajánlott. Árad az erőszak a képernyőről. Népszava 2008. február 29. 16. oldal.
 - 19) Figula Erika: Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. Új Pedagógiai Szemle 2004. évi 7-8. száma. Budai Marianna: Tehetünk ellene? – A gyermeki agresszió. Dinasztia Tankönyvkiadó. Budapest, 2005.
 - 20) Borovszky Tímea: A nyomor nem válogat. Népszabadság 2008. január 24. 12. oldal.
 - 21) Tamás Gáspár Miklós: Újra és újra a cigánykérdésről. Népszabadság 2008. február 15. 13. oldal.
 - 22) Soós István: A cigányok Magyarországon. História 1987. évi 4. száma.
 - 23) A rendszeres szociális segélyben részesülők régióként 2007-ben (ezer fő): Nyugat-Dunántúl 5,5; Közép-Magyarország 5,9; Közép-Dunántúl 6,2; Dél-alföld 18,4; Dél-Dunántúl 21,0; Észak-alföld 37,9; Észak-Magyarország 38,1. (Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium).
 - 24) Romhányi Tamás: Vándorlás a Lyukóvölgybe. Népszabadság 2008. február 7. 6. oldal.
 - 25) A hivatalosan bevallott 173 gettóiskolánál jóval több van az országban, becslések szerint ez a szám 400 is lehet. Az iskolai tanulók közel 4 százalékát minősítették fogyatékosnak, akiknek nagy része roma származású. A borsodi kisegítő osztályok tanulóinak 98 százaléka cigány. Forrás: Mozgalom a Deszegregációért Alapítvány.
 - 26) Czene Gábor: Cigánykerék. Népszabadság 2006. december 9. 12. oldal.
 - 27) Mark Leonard: The Geopolitics of 2026. The Economist, The World in 2006.
 - 28) Tudatszennyezés és társadalmi gyűlölködés. Népszava 2008. március 1.
 - 29) Információs társadalom, 2003. évi 1. száma.
 - 30) Simor András: Újjászületést! Lemaradás vagy felzárkózás – ez ma a kérdés. Népszabadság 2008. március 22.
 - 31) Zágonyi Miklós: A sereg halad, a hajtó marad. Népszabadság 2005. december 29.

ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ – KÁRPÁTALJA TÉRSÉGÉNEK ÉRINTETTSÉGE

Az Európai Unió keleti irányú bővítése, és a schengeni övezet kiterjesztése jelentős geopolitikai változásként érintette a kelet-közép európai térséget, mellyel párhuzamosan előtérbe került az illegális migráció, mint veszélyforrás jelentősége, valamint az Európai Unió külső határai biztonságának kérdésköre. A határok jelentősége, szerepe átértékelődött, amely változás fokozottan érintette a Kárpátok Eurorégió¹ központi térségeként megjelenő Kárpátalját.

Jelen tanulmány célja, hogy a nemzetközi illegális migráció jelenségének, összetettségének kapcsán rávilágítson az Ukrajna részét képező Kárpátalja tranzit szerepére.

Kárpátalja területi elhelyezkedése

Kárpátalja², a Kárpát-medence észak-keleti részén elhelyezkedő terület. Észak-keleten Lvov és Ivano-Frankivszk ukrán megyékkal, délen Romániával és Magyarországgal, nyugaton Szlovákiával és Lengyelországgal határos. A térségen áthalad a Kárpátok vonulata, így több mint 80 %-a hegyvidéki terület (legmagasabb csúcsa a Hoverla - 2061 m). A terület legnagyobb folyója a Tisza.

Kárpátalja területe összesen 12 800 km², lakossága (2004. januári adat szerint) 1 251 ezer fő, amely az ország össznépségének 2,6 %-át teszi ki. A megye 13 közigazgatási járásra oszlik, ahol 10 város, 28 városi jellegű település, 561 község és kistelepülés található. A megye székhelye Ungvár, melynek lakossága 117 ezer fő.

¹ A Kárpátok Eurorégiót Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Ukrajna egyes határ menti megyéi alkotják

² A térséget sokféleképpen nevezték: Kárpátalja, Ruszka Krajna, Ruszinszko, Podkarpatska Rus, Ruténföld, Kárpát-Ukrajna. Hivatalos neve Kárpátontúli Terület (Zakarpatszkaja oblaszty).

Történeti áttekintés

Feltárt régészeti maradványok³ bizonyítják, hogy a terület már az ősidőkben lakott volt, majd a honfoglalás idején átvonulási területként, később védelmi térségként szolgált. Az Árpád-házi királyok határvédő sávot (gyepút) alakítottak ki, majd a tatárjárást követően végvárok kiépítése kezdődött. A betelepítésekkel párhuzamosan létrejönnek a vármegyék. Az Anjou-korban a területet erőteljes fejlődés jellemzi egészen a mohácsi csatavesztésig. Az ezt követő évszázadokban németek, törökök és tatárok pusztítják az ott élőket és javaikat.

Bocskai István, Bethlen Gábor és I., illetve II. Rákóczi György fejedelemsége alatt a terület többnyire Erdélyhez tartozott. Rákóczi Ferenc szabadságharc idején a magyarság központja, valamint kuruc–labanc csatározások színtere. Az 1717. évi utolsó tatárjárást, majd az 1738-1742. között dúló pestisjárvány következtében a lakosság nagy része kihalt, majd a terület a kincstár, illetve a Schönborn család tulajdonába került.

Kárpátalja igazi geopolitikai jelentőséget csak a XX. században kap. 1918-ig az ország legelmaradottabb régiójaként a történelmi Magyarország része, egységes régiót azonban nem alkot. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a versailles-i békeszerződések következtében Csehszlovákia⁴, a II. világháború alatt Magyarország⁵, a II. világháborút követően a Szovjetunió⁶ (1946. január 22-én Kárpátalját az Ukrán SZSZK Kárpátontúli Területévé szervezik), 1991. után pedig a függetlenné vált Ukrajna része.

Kárpátalja népességének etnikai összetétele

Kárpátalja évszázadok óta vegyes etnikumú, ahol számos nemzetiség élt és él együtt. 2001-ben lakosságának 80,5 %-a ukrán (1 010 ezer), 12,1 %-a magyar (151,5 ezer), 2,6 %-a román (32,1 ezer) 2,5 %-a orosz (31 ezer), valamint szlovák, német, lengyel, cigány, zsidó, belorusz, cseh, örmény, és azeri volt⁷.

³ (A területen folytatott régészeti ásatások során a paleolit, illetve neolit korszakba sorolható lelőhelyeket tártak fel) - forrás: Benedek András – A tettenérhető történelem, IKVA, Bp., 1993 33 o.

⁴ 1919.03.13-i antant döntés után az 1919.09.01-i Saint-Germain-en-Laye-i szerződéssel kerül Csehszlovákiához

⁵ 1938.11.02-i Bécsi Döntéssel kerül a terület vissza Magyarországhoz (1939. évi VI törvénycikk a kárpátaljai területnek az országgal való egyesítéséről)

⁶ 1945.01.20-i magyar-szovjet fegyverszüneti egyezményben Magyarország lemond Kárpátaljáról

⁷ Tacis projekt "Carpathia 2003-2011" - Agency of Regional Development and Cross-Border Cooperation Transcarpathia

1. táblázat: A terület etnikai összetétele 1880–1979 között⁸

Év	Összes lakos	Magyar	%	Ruszin, Ukrán, Orosz	%	Zsidó	%	Német	%	Román	%	Szlovák Cseh	%
1880	408 971	105 343	25,7	244 742	59,8	31 745	7,8	16 713	4,1	8 611	2,1
1910	605 942	185 433	30,6	330 010	54,5	64 257	10,6	11 668	1,9	6 346	1,0
1921	619 304	111 052	17,9	372 523	60,1	80 132	12,9	19 284	3,1
1930	733 956	116 584	15,9	447 127	60,9	91 839	12,5	13 273	1,8	34 032	4,6
1941	852 546	245 286	28,8	502 329	58,9	78 272	9,2	13 244	1,5	15 587	1,8	6 838	0,8
1959	920 173	146 247	15,9	716 063	77,8	12 169	1,3	18 346	2,0	12 289	1,3
1979	1 155 759	158 446	13,7	940 319	81,3	3 848	0,3	3 746	0,3	27 155	2,3	8 914	0,8
1979*	1 155 759	194 000	16,8	906 000	78,4	2 639	0,2	3 478	0,3	29 485	2,4	7 329	0,6

Közlekedési útvonalak

A térség közlekedési hálózatát, útvonalait tekintve, a Kárpát-medence természetes keleti határán, a Kárpátok hágóin átvezető utakat kell megemlíteni, amelyek egyfelől összekötő útvonalakat jelentettek nyugat és kelet között, mindamellet azonban védelmi szempontból is fontos szerepet töltek be az elmúlt évszázadokban a keletről jövő ellenség feltartóztatása során. A Kárpátok nyugati oldalán a vasútvonalak szerepe a XX. század első felében kerül előtérbe (pl.: a trianoni béketárgyalások során), amely közlekedési vonalak a kelet-nyugati irány mellett, az északi és déli térségek közötti összeköttetést is biztosították.

Napjainkban a térség átmenő, tranzit szerepét, a kelet-nyugati irányú közlekedési útvonalak jelentőségét kell megemlíteni, így az E50 (Prága – Presov – Vysné Nemecke – Ungvár – Munkács – Ternopil – ...), az E58 (Bécs – Pozsony – Kassa – Ungvár – Munkács – Suceava – Chisimau) európai útvonalakat, vagy akár a tervezett „V. Pám-Európai Közlekedési Folyosót (Velence – Ljubljana – Budapest – Ungvár – Lvov), amely – köztes jelleggel érintve Kárpátalját – az Adriai térséget kötné össze a Kárpátoktól keletre eső területekkel.

⁸ Forrás: 1880, 1910, 1941-magyar népszámlálások-, 1921, 1930-csehszlovák népszámlálások, 1959, 1979, 1989-szovjet népszámlálások adatai, 1979-dr. Kocsis Károly számítása

Tranzit illegális migráció

A migráció okainak keresése kapcsán láthatjuk, hogy annak nagy része egyértelműen gazdasági jellegű. A migránsok egy része (főként a mobilizálható, fiatalabb rétegek) jobb életfeltételeket és lehetőségeket keresve indul meg a gazdaságilag fejlettebb területek felé, más részük konfliktusok vagy akár természeti katasztrófák elől menekülve hagyja el hazáját és indul meg a számára „biztonságot nyújtó” területek irányába.

Gyakran több ezer kilométeres utat megtéve jutnak el a migránsok az Unió schengeni külső határaihoz, ahol a kibocsátó térségekben végbemenő migrációt előmozdító, vagy azt növelő események hatása a migránsok számában, illetve etnikai összetételében jelenik meg. Példaként említhető, hogy „a tálibok afganisztáni hatalomra kerülése után, az 1999-ben Kárpátalján elfogott 7400 illegális bevándorló közül mintegy 4000 afgán volt”⁹.

Az illegálisan megjelenő migráció valós okai azonban az esetek többségében a háttérben maradnak, így a jelenség áttekinthetetlensége, valamint az ahhoz több szállal is kapcsolódó jogellenes cselekmények (pl. embercsempészet, közokirat-hamisítás, beutazási és tartózkodási tilalom megszegése, a terrorizmus, a kábítószer-, vagy akár a fegyvercsempészet) miatt jelentős biztonsági veszélyt jelent az Európai Unió számára.

Ha az Európai Unióba irányuló migrációs útvonalakat vizsgáljuk, az ICPS egyik tanulmánya¹⁰ - a CIREFI szakértőire hivatkozva - több globális migrációs útvonalat is definiál. Ezek közül az egyik a „közép-európai útvonal”, amelyet főként a volt szovjet utódállamokból, a Közel-Keletről és Távols-Keletről, valamint Délkelet-Ázsiából érkezettek használnak. Az útvonal áthalad Oroszországon, Ukrajnán, Lengyelországon és Szlovákián. A vándorlók többsége nem kíván a köztes területeken letelepedni, végső céljuk valamely fejlett nyugat-európai országba eljutni.

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna földrajzi elhelyezkedésénél fogva ilyen tranzit területként jelenik meg a kelet-nyugati irányú népességmozgás folyamatában. Az Ukrajnába „befelé” irányuló illegális népességmozgásokat tekintve a legjelentősebbek az orosz és moldáv határszakaszok. Egyes becslések szerint a nyugatnak tartó illegális migránsok mintegy 70 %-a¹¹ érkezik az orosz-ukrán határon keresztül az országba. A bejutásnál már jóval nehezebb feladat elé állítja a migránsokat az Unió, illetve a schengeni határokon történő átkelés, így a kedvező alkalomra várva vélhetően nagyszámú migráns „gyűlt fel” az ország

⁹ Forrás: Kárpátinfo hírportál

¹⁰ Internal Centre for Policy Studies, ICPS newsletter, #8 (312), 2006

¹¹ Kárpátinfo - Illegális bevándorlók: Kárpátalja mint átjáróház – 2006.11.17.VI. Évfolyam, 46. szám

területén. Egyes becslések napjainkra, több millióra teszik az országban lévő migránsok számát¹².

A belépés módját tekintve, – egy vonatkozó tanulmány¹³ megállapításai szerint – az Ukrajnába történő belépés (2006. I. félév) a volt szovjet utódállamok (Azerbajdzsán, Grúzia, Örményország, Oroszország, Moldávia, Üzbegisztán) esetében nagyobb részben legálisan, a főként távol keleti (Kína, Banglades, Pakisztán, Vietnám) országokból azonban, a megfelelő papírok hiányában illegálisan történtek.

Az Ukrajnából „kifelé” irányuló migráció kapcsán a kárpátaljai térség szlovák-ukrán határszakasza a legaktívabb, amely mellett azonban a magyar-ukrán, román-ukrán és a Kárpátalja esetében rendkívül rövid lengyel-ukrán határszakaszokat is meg kell említeni. A kárpátaljai határszakaszra a migránsok több irányból érkeznek: nagy részük Moszkva irányából, míg mások Odesszából jutnak el Kijevbe, a térség nemzetközi migrációs útvonalainak egyik fő csomósodási helyére, ahonnan már gyakran választott útirány a Kárpátok Eurorégió területe.

Kárpátalja

A Kárpátaljai régió szerepét vizsgálva hangsúlyozni kell, hogy régió számos olyan földrajzi és történelmi sajátossággal bír, amelyek érintetté teszik a tranzit jellegű migráció folyamatában:

- Kárpátalja területe több ország (Európai Unió és az Unión kívüli) határtérségeit köti össze, így vonzó „útirány” a nyugatra igyekvő migránsok számára. A viszonylag kis földrajzi térségben öt ország nemzetközi határai találkoznak.
- Kárpátalja tágabb, politikai/adminisztratív határokkal széttagolt, környezetét történelmileg kelet és nyugat közötti „kapuszerep” jellemzi.
- A térségen halad keresztül a keletet és nyugatot összekötő egyik fő közlekedési útirány.
- A lakosság jelentős része választja a határmenti kereskedelmet, virágzik a feketekereskedelem, és a különböző típusú csempésztevékenységek.
- A központi területekhez viszonyított gazdasági elmaradottság, periféria helyzet, valamint vallási, nyelvi és etnikai sokszínűség jellemzi a térséget.

¹² (lásd: Dominic Swire: Slovakia: The EU's Thin Line, 2007, www.tol.cz)

¹³ Irina Pribytkova – Juris Gromovs, Migration Trends 2004-2006, Söderköping Process countries, EC 2007.

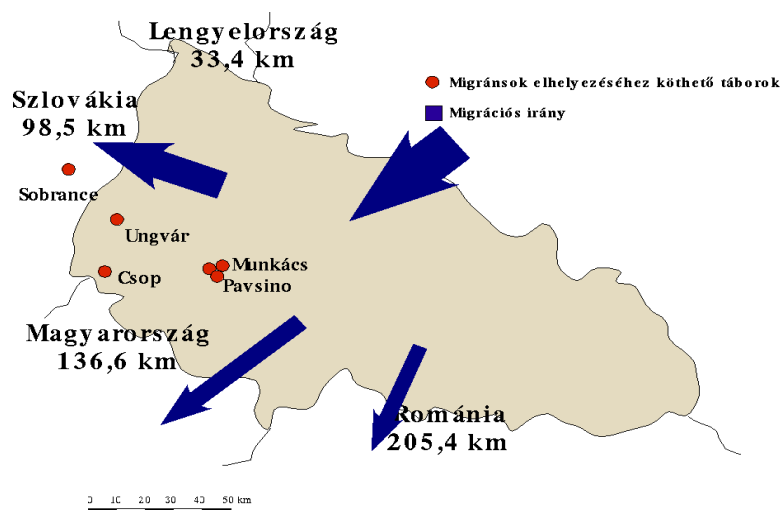
Az elmúlt években, a Kárpátalját körülvevő határszakaszok szerepe átalakult, amely folyamat még napjainkban is tart (Románia várható Schengen tagsága). Habár az Európai Unió földrajzilag már a 2004-es bővítésével közelebb került a migrációt kibocsátó térségekhez, Ukrajna közvetlen EU szomszédságával a térség volt szocialista országainak migrációt csökkentő „szűrőszerepe” is megszűnt, illetve keletebbre tolódott.

A „többlépcsős” geopolitikai változások eredményeként Kárpátalja tágabb térségében:

- Európai Unió belső határok (szlovák-lengyel, szlovák-magyar),
- az Európai Unió belüli schengeni határ (magyar-román),
- Európai Unió külső határ (román-ukrán),
- Európai Unió és schengeni közös külső határok (ukrán-magyar, ukrán-szlovák, ukrán-lengyel) jöttek létre.

Ukrajna legnyugatibb megyéje, Kárpátalja, több mint 470 km hosszan Európai Unió országokkal vált határossá, melyek közül három ország (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország) érintett határai összesen 268 km hosszan, schengeni határként érintik a vizsgált ukrán megyét.

1. ábra: Kárpátalja – az illegális migráció főbb irányai

A szlovák-ukrán határszakasz viszonylagos rövidsége (98,5 km) ellenére talán a legjelentősebb ukrán kilépési pont a migránsok számára. Az ország Unió csatlakozását megelőzően a határszakaszon közel megduplázódott az elfogott migránsok száma (a 2002. évi 2399 főről 2003-ra 5483 főre emelkedett¹⁴), majd 2005-2006-ban a térség „legérintettebb” határán, azonban már csökkenés volt megfigyelhető.

¹⁴ World Migration 2005 – Regional overview selected geographic regions – Migrants in Enlarged Europe, chapter 7, p.152.

Szlovákia esetében a 2004-2006 közötti időszakban a határokon feltartóztatott migránsok nemzetiségi összetételét tekintve Moldávia, Oroszország, Kína, India, Grúzia és Ukrajna voltak a meghatározó kibocsátó területek. Magyarországon tekintetben is hasonló helyzetet figyelhetünk meg. Az előző évtized végének országos szintű, az illegális migráció nagyságára vonatkozó statisztikai adatai az északi szomszédunkhoz hasonló emelkedést mutattak, majd az utóbbi években már folyamatos csökkenés volt megfigyelhető.

2. Táblázat:

„Illegális határátlépők száma” (Szlovákia) és „Határokon elfogott személyek száma” (Lengyelország, Magyarország)“(év/fő) ¹⁵								
Szlovákia			Lengyelország			Magyarország		
Nemzetiség	2004	2005	Nemzetiség	2004	2005	Nemzetiség	2004	2005
Oroszország	1921	1278	Ukrajna	1884	1388	Ukrajna	394	770
Moldova	941	1126	Moldova	276	355	Moldova	882	231
India	1295	582	Oroszország	557	456	Szerbia	354	419
Kína	993	435	Csehország	330	261	Románia	226	240
Grúzia	828	356	Vietnam	146	325	Törökország	50	17
Bangladesh	184	233	Belorusszia	101	98	Bulgária	22	26
Pakisztán	445	192	Grúzia	59	86	Grúzia	-	29
Vietnam	145	136	Örményország	80	70	Kína	16	8
Ukrajna	166	122	Kína	218	66	Albánia	7	34
Egyéb	1416	718	Egyéb	821	493	Egyéb	193	176

Az elmúlt 15 év során több mint 35 ezer illegális bevándorlót tartóztattak fel Kárpátalján, akik közel 60 országból, többségükben Délkelet-Ázsiából származtak¹⁶. Az ukrán Állami Határőrszolgálat egyik tisztviselőjére hivatkozva egy kárpátaljai hírportál 2005-ben közel pedig 5000 illegális migráns elfogását említi Kárpátalján¹⁷.

Amellett, hogy Ukrajna maga is jelentős migrációt kibocsátó ország, a térség másik meghatározó kibocsátó területe, Moldávia. A Romániával és Ukrajnával határos ország esetében Románia közelsége, és a nyelvi kapcsolatok a romániai migrációs irány választását egyértelműsítik, azonban a szlovák-ukrán határon feltartóztatott moldávok száma alátámasztja, hogy előszeretettel választják Szlovákián keresztül az Unióba vezető útirányt is.

A közép-kelet európai volt szocialista országokban a rendszerváltások óta olyan alapvető gazdasági változások mentek végbe, melyek az 1991-ben

¹⁵ source of data: www.soderkoping.org.ua

¹⁶ Kárpátinfo - Illegális bevándorlók: Kárpátalja mint átjáróház – 2006.11.17.VI. Évfolyam, 46. szám

¹⁷ Forrás: Kárpátinfo- Egyre strukturáltabb az illegális migráció 2006-05-16

függetlenné vált Ukrajna irányába jelentős életszínvonalbeli különbségek kialakulását eredményezték. A munkahelyhiánnyal küzdő Kárpátaljai határtérségben élők közül sokan választották a határ menti kereskedelmet, valamint a fekete-kereskedelem, illetve csempésztevékenység valamely formáját.

Az illegális migrációhoz kapcsolódóan talán az embercsempészetet kell kihangsúlyozni, amely esetében tagadhatatlan a nyelvi, illetve helyismerettel (zöldhatár) rendelkező helyi közreműködők részvétele. „Vitathatatlan, hogy a tiltott határátlépések, illetve az illegális migrációval kapcsolatos cselekmények tartósan és döntően az átkelőhelyek közötti zöldhatáron történnek”¹⁸, míg más esetekben a határátkelőn próbálnak a migránsok az Unióba jutni, melynek során gyakran használnak fel hamisított úti okmányokat, vízumokat.

A Kárpátinfo hírportál szerint „...a zöldhatáron való átjutáshoz vezetőként használt helyiek előnye, hogy az évek során minden bokrot, minden fűszálat megismertek a terepen, s gyakran legalább olyan jól fel vannak szerelve, mint maguk a határőrök...”¹⁹. Tény, hogy aktív az embercsempész tevékenység a régióban, ahol a határ menti településeken élők közül sokaknak az embercsempészség jelenti a fő megélhetési forrást²⁰.

3. Táblázat²¹:

Embercsempészség bűncselekményét elkövető ukrán állampolgárok (Magyarország)		
2004	2005	2006
95 fő	130 fő	97 fő

Tiltott határátlépés és kísérlete (ukrán-magyar határszakasz)		
2004	2005	2006
65 fő	79 fő	151 fő

* * *

Az Európai Unió bővítése, majd a schengeni övezet kiterjesztése nyomán Kárpátalja geopolitikai helyzet jelentősen átalakult. A területen keresztül futnak a Kárpátokon átívelő kelet-nyugati tranzitútvonalak, a terület köti össze a legközelebb Romániát Szlovákiával és Lengyelországgal, továbbá Közép-Európa

¹⁸ Kobilka I-Ritecz Gy-Sallai J – A Magyar Köztársaság államhatárainak ezredfordulós kriminál földrajza – KBH Szakmai tudományos közlemények, 2003.

¹⁹ Kárpátinfo - Illegális bevándorlók: Kárpátalja mint átjáróház – 2006.11.17.VI. Évfolyam, 46. szám

²⁰ Pénzért a vasfüggöny is átjárható -Mark Franchetti riportja - The Sunday Times (fordítás – Kárpátinfo)- 2008.02.02.

²¹ Forrás – Határőrség, statisztikai adatok

kapujaként funkcionál kelet irányába. Az Unió bővítése és a schengeni külső határok hosszú távú hatásait ugyan nem lehet tisztán látni a soknemzetiségű, földrajzilag, társadalmilag és történeti fejlődésében egymáshoz szervesen kötődő külső határ menti térségben, amely ráadásul elhelyezkedésénél fogva az új típusú biztonságpolitikai kihívások többségét viseli magán, annyi azonban bizonyos Kárpátalja tranzit területként kiemelten érintett a kelet-nyugati irányú illegális migráció folyamatában.

Felhasznált irodalom:

1. Catherine Miller (22 October 2007), Slovakia on EU migration frontline - BBC, Slovakia-Ukraine
2. Dobák Imre: Illegális migráció Európa keleti felén - Magyar rendészet 2006/2
3. Dövényi Zoltán - A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás néhány területi aspektusa - http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2005_03/cikk.php?id=947
4. Kobolka I-Ritecz Gy-Sallai J – A Magyar Köztársaság államhatárainak ezredfordulós kriminál földrajza – KBH Szakmai tudományos közlemények, 2003.
5. Malynovska, Olena - Caught Between East and West, Ukraine Struggles with Its Migration Policy, National Institute for International Security Problems, Kyiv, 2006 <http://www.migrationinformation.org>
6. Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe Carpathian Euroregion: Prospects and Challenges, Sanatorium Karpaty, nov.23-25, 2000, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association
7. SCHLETT István - A kisebbségi autonómia intézményei In: Nemzeti és etnikai kisebbségek / (szerk. Beréti László) Budapest: ZMNE, 2000.
8. SCHLETT István - Kárpátalja: Magyarok egy sokismeretlenes egyenletben, Kisebbségnézőben Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1993.
9. Süli-Zakar István, Prof. dr. – A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség Stratégiai Fejlesztési programja – Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség, Magyar Tagozat - Regionális Fejlesztési Munkabizottság, Róna-Régió Terület- és Településfejlesztési Korlátolt Felelősségű Társaság 2004. Nyíregyháza
10. TÓTH István - Ukrajna - Néhány gondolat az eredetről, Valóság, 1998/11.
11. TÓTH István - Kárpátalja - térség az érdekek keresztútján, Pro Minoritate, 1997/ősz
12. VARGA György A migráció Ukrajnában, Régió, 1999/3-4

KONZULTÁCIÓ

DEVECSERI GÁBOR

A SZERZŐDÉSES LEGÉNYSÉGI ÁLLOMÁNY KIÁRAMLÁSI MUTATÓINAK KONSZOLIDÁCIÓJA

1. rész

Bevezető

Minden szervezet felső vezetésének, – különösképpen a személyügyi vezetőknek – az álma az olyan munkaerő, aki eredményesen dolgozik, kellő kompetenciával rendelkezik, gyorsan integrálódik és sajátítja el a szükséges ismereteket, fejleszthetők a készségei, képességei, erős a szervezeti kötődése, általános problémamentesség jellemzi és mindezen tulajdonságait – a lehető legalacsonyabb áron – a munkaadó rendelkezésére is bocsátja. Kétségkívül van ilyen munkavállaló, de nem ez a jellemző. Annak ellenére, hogy jól képzett személyügyi szakemberek, bevált módszerek, eszközök és stratégiák, állnak rendelkezésére a munkahelyi vezetőknek, ez mégsem tekinthető egyszerű feladatnak.

Még az olyan nagy szervezetek, mint például a Magyar Honvég is komoly problémákkal küzd a humánerőforrás toborzása és megtartása terén. Márpedig egy szervezet optimális feltöltöttségében ez a két tényező igen nagy szerepet játszik. Az ezzel összefüggő feladatrendszereket a nagyobb szervezeteken belül olyan szekciók végzik, amelyek kellő rálátással és szakmaisággal támogatják és valósítják is meg egyben a humánstratégiai elgondolásokat.

A Magyar Honvédség nehéz időszakot tudhat maga mögött. A rendszer-váltás óta a többszörös racionalizáción átesett szervezet – és ezek elemei – a munkavállalóinak jelentős részét elveszítette. A gazdaság teljesítőképessége, a védelmi politika vagy akár a NATO tagságból eredő kötelezettségvállalások erősen hatnak Magyar Honvédség mindennapjaira. Ott, ahol a külső körülmények befolyása olyan jelentős változásokat eredményez, amelyek veszélyeztethetik az alapfeladatok ellátását, rendkívül gyors, rugalmas és hatékony lépések szükségesek a struktúra fenntartására, a kívánt célok és a minőségi haderő elérése érdekében. A Magyar Honvédségen belül a szerződéses legénységi állomány kiáramlása éves viszonylatban nagyjából 20 %-os. Figyelembe véve az érintett állományba fektetett anyagi és technikai ráfordításokat, ilyen magas

fluktuációt hosszú távon nem lehet fenntartani. A Magyar Honvédségen belül különálló toborzó szakterület, illetve az alakulatok parancsnokai, személyügyi vezetői felelnek a humánerőforrás biztosításáért. A megtartást részben törvények, rendeletek, intézkedések, másfelől olyan alternatív módszerek és stratégiák biztosítják, amelyek többnyire a szervezeti elemeken belül is eltérő képet mutatnak. A toborzás és a munkaerő megtartás szolgálatában a motivációs és a kompenzációs háttér kiemelt jelentőségű.

Minden munkavállalót más és más motivál arra, hogy munkát vállaljon a Magyar Honvédségnél. Munkám során rendkívül sok álláskeresővel találkozom. Rövid beszélgetés után tisztázódik a munkavállalás legfőbb oka, ami komoly segítséget jelent a kiválasztásban és a hiteles tájékoztatásban. Elméletem szerint az alapmotivációkat 4 fő csoportra lehet osztani: *a jövedelem iránti igény, a lakóhely és a munkahely közötti távolság, a szakma iránti kötődés és a kényszer*. A jelentkező a döntését a rendelkezésére álló ismeretek alapján hozza meg, ezért nagyon fontos a célok és a lehetőségek közötti kapcsolat tisztázása. Abban az esetben, ha a dolgozó megtalálja a számítását, sokkal könnyebben viseli el a munkavégzéssel kapcsolatos esetleges negatív hatásokat, nehézségeket. Bármennyire furcsa az alapmotivációk közül elegendő csupán egy, hogy elnyomja a másik hármat. Az anyagi megbecsülés rendkívül fontos minden ember életében. Akit a pénzszerezés lehetősége motivál, az viszonylag hamar külszolgálatban, misszióban találja magát, ami – akár periodikusan ismételve – jelentős anyagi forrásokhoz juttatja. Ez az igény minden munkavállaló részéről megfogalmazódik, de a fiatal, egyedülálló, anyagi nehézségekkel küzdők számára jelent igazi megoldást, akit nem érdekel a lakóhely és a munkahely közötti távolság. A távolság áthidalhatatlansága, a mobilitás hiánya leginkább a családos, gyermekét egyedül nevelő vagy a „kényelmes” munkavállalók problémája. Az ő prioritásuk a kiszámítható, számukra kedvező munka és- utazási idővel magyarázható. A jelentkezés stádiumában a legritkább a szakma iránti elkötelezettség. Ezen nem szabad csodálkozni, hiszen egyre kevesebben lesznek azok, akik honvédelmi nevelésben részesültek, sorkatonai szolgálatot töltöttek, vagy bármilyen kapcsolatot építettek a Magyar Honvédséggel, esetleg a hozzá kapcsolódó civil szervezetekkel, akik a honvédelmi hagyományőrzést vagy a modern katonai ismeretek közvetítését tűzték ki célul. Végül egy nagyon is jellemző problémakör, amit röviden csak kényszer munkavállalásnak nevezek. Számtalan formában, minden korban, országban és szervezetben ott van. A kényszer nyomására hozott döntés nem túl bizalomkeltő sem a munkavállaló, sem a munkáltató részéről. Ami miatt mégis jelen van a motivációs elemek között, az talán az átformálásba vetett munka, ami a szakma iránti elkötelezettség irányába vezeti a munkavállalót, a remény, hogy a kiválasztás megfelelő eredményeket hoz és a pozitív tapasztalat, ami igazolja, hogy az állomány jelentős részénél kialakult az elhivatottság valamilyen formája.

A szerződéses legénységi állomány kiáramlási mutatóinak konszolidációja

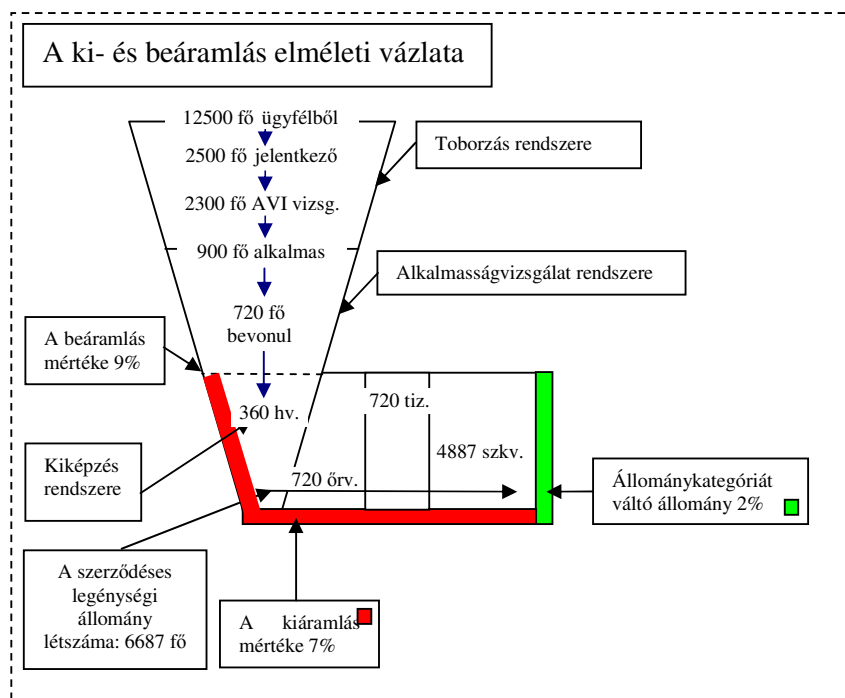
Sokak szerint a legénységi állomány kiáramlása nagymértékben csökkenthető lenne a kompenzációs elemek optimalizálásának hatására. Ez az állítás, ha igaznak is bizonyulna, önmagában nem oldaná meg a minőségi állományváltást és a kiáramlás egészséges szintre történő redukálását (szinten tartását). A fluktuáció egy természetes folyamat a szervezeten belül, aminek mértékét **nem tudomásul venni**, hanem egy viszonylag tág intervallumon belül **tervezni kell!** Nagyon nehéz meghatározni azt, hogy mi számít egészséges fluktuációnak és mi az, ami ettől eltérően nem kívánatos egy szervezet életében. A formális szervezetek kevésbé érzékenyek a nagyszámú létszámingadozásra, ezért hajlamosak elhanyagolni ezt a kérdéskört, főleg abban az esetben, ha nem végeznek profitorientált tevékenységet. dr. Krisztián Béla – a Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Humán Menedzsment Tanszék, tudományos főmunkatársa - szerint a fluktuáció mértékének megállapításánál a munkavállalóba fektetett pénzeszközök relatív megtérülése komoly támpontot jelenthet. A Magyar Honvédségen belül nehéz a befektetés és a megtérülés között meghatározni azt a pontot, ahonnan rentábilisnak tekinthető egy katona. Talán egy képzeletbeli határ húzódik a kiképzés befejezése és az alakulatnál történő szolgálatteljesítés között, de ez sem jelenti automatikusan a befektetés végét, vagy a megtérülési szakasz kezdetét.

Több mint egy évvel ezelőtt a Magyar Honvédségen belül olyan racionalizációs folyamatok indultak el, amelyek a szervezet jelentős részét érintették, többek között olyanokat is, amelyek mindennapjait, a szerződéses legénységi állományú katonák ki- és beáramlási mutatói erősen befolyásoltak. Az érintett szervezeti elemek tervezésekor már tisztában kellett lenni azzal, hogy ezek a folyamatok pontosan milyen értékek között fognak mozogni. Minél tágabb intervallumban kerül meghatározásra a fluktuáció, annál nagyobb „rátartással” kell a szervezeti elemeket megtervezni. Mint tudjuk, a racionalizációra nem ez a jellemző. Ennek tudatában, az akkori viszonyoknak megfelelően a szervezeti elemek infrastrukturális, tárgyi, technikai és humánerőforrás igényét arra a szintre csökkentették, amit a ki-és beáramlási adatok megköveteltek. Két évvel ezelőtt, mikor papírra vetették az új szervezeti struktúrát, a szerződéses legénységi állomány fluktuációja körülbelül 7 és 9 % között mozgott, vagyis az érintett katonai szervezetek ilyen értékek mellett a feladatukat minden különösebb megerőltetés nélkül el tudták látni. Ezek a számok a befektetett anyagi, technikai eszközök és humánerőforrások pénzben kifejezhető értékének ismeretében még mindig elég magasak. **Véleményem szerint - hosszú távon - a ki-és beáramlás értéke 5-7 % között kell, hogy mozogjon, esetleg stagnáljon, vagyis törekedni kell az állandóságra.** A „konstans” jelző itt nem egy konkrét szám, hanem a szerződéses legénységi állomány mindenkori létszámának, százalékos formában meghatározott, – tág intervallumon belüli – vándorlási mutatója. Tulajdonképpen az sem baj az, ha a szervezet ettől eltérő kiáramlást tart egészségesnek, de azt a

szervezeti elemek érintettsége miatt előre meg kell határozni, a szükséges fejlesztéseket el kell végezni és mindent meg kell azért tenni, hogy ez az érték a kívánt intervallumon belül maradjon.

A légénységi állomány ki-és beáramlásában kiemelt szerep jut a toborzó, alkalmasság-vizsgálati, kiképzési rendszereknek és természetesen az alakulatoknak, ahonnan a humán erőforrás igény megfogalmazódik. Ez az igény számszerűen az előmenetelre tervezett szakaszvezetők állományváltásából és a tényleges kiáramlásból eredő hiány eredménye. Abban az esetben, ha a kiáramlás mértéke „egészséges szinten mozog”, ebből az igényből kiindulva lehetne a legszemléletesebben bemutatni ennek az állománykategóriának a mozgását a Magyar Honvédségen belül és kívül. A jól ismert állapotoknak köszönhetően azonban onnantól kell elindulnunk, ahol a rendszer a legkevesebb jelöltet képes átengedni, vagyis a kiképzés oldaláról. Ez nem kritika, csupán egy ésszerű folyamat utolsó állomásának mesterséges korlátja, amit – jelen körülmények között – még akkor sem szabad feloldani, ha kétszer, háromszor annyi igény fogalmazódik meg, mint amennyit képes ez a rendszer kielégíteni. Éves viszonylatban ez a szám 720, vagyis kéthavonta 120 főt képes kiképezni a Központi Kiképző Bázis Szentendrén, amiből az alakulatoknak tényleges munkavégzésre – a 2007-es év tapasztalatai alapján – nagyjából 88 %-a kerül átadásra, vagyis maximum 634 fő. **Ez a szám tehát tökéletesen illeszkedik, ahhoz a 9 %-hoz, amire a beáramlásban érintett szervezeti elemek ki lettek találva.**

A folyamatban az ezt megelőző szervezeti elem az alkalmasság-vizsgálat rendszere. Hatékonysága nagymértékben múlik a toborzók munkáján. Ahhoz, hogy 720 fő eltudja kezdeni a kiképzését, alkalmas vagy korlátozással alkalmas minősítéssel kell rendelkezzen. Ehhez viszont a toborzó rendszernek körülbelül 2500 fő alkalmasság-vizsgálatát kell kezdeményezni, vagyis ennyi jelentkezőt kell realizálni. Természetesen legalább ötször annyi ügyféllel kell foglalkozni hiszen a munkaadó és a jelentkező szándékai nem minden esetben találkoznak, vagy az utóbbi egyszerűen a törvényi feltételeknek nem tesz eleget. A 20 toborzó irodára kivetített fejenkénti 620 fő ügyfélforgalom éves viszonylatban soknak tűnhet, de ez feltétlenül szükséges ahhoz, hogy az alakulatok elvárásai teljesüljenek. Könnyen kiszámolható tehát, hogy minden huszadik érdeklődőből képződik 1 kiképzett katona. Ez a szám nagyjából kétszerese a rendszeresített légénységi állomány létszámának. Az elméleti modell megalkotásából könnyen nyomon követhető ez az arány.

Egy kis kitérő...

Sokan úgy gondolják, hogy a fent említett szervezeti elemeknek a szerződéses légénységi állomány utánpótlásán kívül más feladata nincs. **Ez egy súlyos tévedés!**

A Hadkiegészítő Parancsnokságok – kötelékében – Toborzó és Érdekvédelmi Központok valamint Toborzó és Érdekvédelmi Irodák kerültek kialakításra. A hadkiegészítő parancsnokságok rendeltetése a Hvt. 60.§ alapján illetékességi területükön az alábbi tevékenységekkel összefüggő honvédelmi feladatok ellátása: A honvédség állományának toborzás útján történő kiegészítése; megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején a honvédség hadkötelesekkel történő kiegészítése, valamint a védelmi igazgatási szervek tevékenységének segítése; a honvédség rendvédelmi szervek részére szükséges gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség teljesítése; A honvédség nyugállományú tagjai, a hadkötelesek (volt hadkötelesek), illetve azok hozzátartozói szociális érdekeinek védelme, valamint kegyeleti tevékenység. Ezen felül: pályára irányító tevékenység a MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola, valamint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem hallgatói létszámának biztosítása érdekében; katonai pilóta jelöltek toborzása az NFTC programra; (közvetlenül az MH RFO és közvetetten a Nyíregyházi Főiskola részére); a Magyar Honvédség népszerűsítése rendezvényeken, előadásokon, médiákon keresztül.

Az **Alkalmasság-vizsgáló Intézet** végrehajtja a katonai tanintézetbe, a hivatásos illetve szerződéses állományba jelentkezők pályaalkalmassági vizsgálatainak; a külföldi missziókba, tanintézeti képzésre jelentkezők alkalmassági vizsgálatainak; a rendvédelmi szervezetek tanintézeteibe, illetve állományába

jelentkezők pálya és munka alkalmassági vizsgálatainak szervezését és végrehajtását; a vizsgálatok lezárását követően az alkalmasság elbírálását; a MH HEK PAB, PSZAB és FAB működtetését; a külföldi missziókból visszatérő állomány visszaszűrésének tervezését, szervezését és végrehajtását. a MH személyi állományának munkaköri alkalmasság és foglalkozás-egészségügyi vizsgálatát.

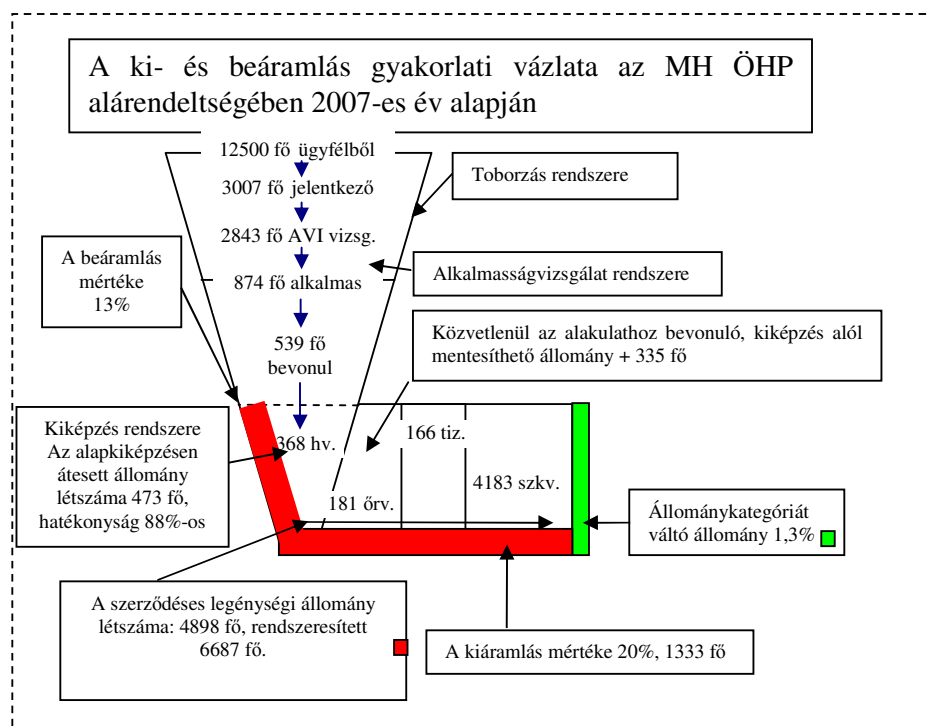
Az **MH Központi Kiképző Bázis** az MH katonai szervezetei szerződéses legénységi állománya, az MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskolába (a továbbiakban: MH KPTSZI) a polgári életből tiszthelyettes nappali alapképzésre felvételt nyert és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre (a továbbiakban: ZMNE) főiskolai alapképzésre felvett ösztöndíjas hallgatók részére egységes program és követelmény alapján alapkiképzés végrehajtása, valamint külön jogszabályban, HM Honvéd Vezérkar főnöki intézkedésben meghatározott speciális, rövidített katonai alapképzések végrehajtása; a szerződéses legénységi állomány előmeneteléhez kötelező át- és továbbképzések végrehajtásában való részvétel, a parancsnoki beosztású tiszthelyettesek részére tanfolyamrendszerű katonai vezetői képzések végrehajtása; a tényleges katonai állomány szükségszerű vagy előírt kiegészítése érdekében biztosítandó, megfelelően képzett hadművelési tartalék kialakítása céljából tartalékosok és önkéntes tartalékosok felkészítése és kiképzése; a ZMNE-re főiskolai alapképzésre felvett ösztöndíjas hallgatók részére központi program és követelmény alapján általános katonai és gépjárművezetői kiképzés végrehajtása, valamint a képzés logisztikai támogatása; módszertani felkészítő foglalkozások és kiképzési célú katonai rendezvények végrehajtása; a nemzetközi békefenntartói felkészítésben és műveletekben való részvétel; a katasztrófavédelmi felkészítésben és védekezésben való részvétel.

A szerződéses legénységi állomány ki- és beáramlási mutatói függetlenek a fent felsorolt feladatrendszerektől. Erre a kis kitérőre is csupán azért volt szükség, mert a rendeltetésből adódó leterheltség magyarázatul szolgál arra, hogy miért nem kívánatos az elvi modelltől nagymértékben eltérni.

Folytatás...

Az elvi modelltől eltérően a gyakorlatban a ki- és beáramlás folyamata sokkal összetettebb és bonyolultabb, mint azt sokan gondolnák. A munkavállalók befolyásolása külső és belső oldalról egyaránt jellemző. A külső alapvetően a munkaerő-piaci hatásokban nyilvánul meg, ahol a Magyar Honvédség – bármennyire is formális szervezet – csak egy apró szelete a teljes piacnak (túl nagy befolyással nincs rá). A szervezeten belüli, vagyis belső befolyás is két részre osztható: lehet pozitív és negatív irányú. A pozitív irányú befolyás jelenti mindazt, amitől és ami miatt a munkavállaló a Magyar Honvédség kötelékében kíván maradni. Ennek megfelelően a negatív befolyás a szervezettől való eltávolodást eredményezi. A gyakorlati modellben felvázolt ki és beáramlás folyama-

tában a negatív befolyás elemzése jelenleg sokkal fontosabb, hiszen ezt megszüntetve vagy csökkentve lehet konszolidálni a fluktuációt.

A problémák okai:

(biztonság és kiszámíthatóság hiánya, kompenzációs és motivációs légkör hiánya, az elhivatottság állapotának alacsony foka, félrecsúszott szociális transzferok /leszerelési segély-hűségpénz/, az állomány iskolai végzettségének irracionális eltolódása /korlátozott előmeneteli lehetőség/, a vezetői felelősség hiánya, a mentesítéssel állományba vehető jelentkezők számának csökkenése)

Pár évtizeddel ezelőtt még a biztonság és a kiszámíthatóság jellemzett minden állami szervezetet. Ez nem csak a szocialista embertípusba, az idősebb generációkba ivódott bele, hanem többgenerációs tévhitté nőtte ki magát. A gyermekek azóta felnőttek és javarészt a szülők tapasztalataiból merítettek információt a Magyar Honvédségről. A rendszerváltással a munkaerőpiac is átalakult. A '90-es évek elején jelentkező hirtelen megugró munkanélküliség az állami szervezetek racionalizációjának is köszönhető volt. A biztonság és a kiszámíthatóság mára új értelmet nyert. A kiszámíthatóság egyet jelent a tudás és kompetencia alapú előmenetellel, valamint a „tripla L” szemléletének elfogadásával és alkalmazásával. „Ki mint vet, úgy arat” – ahogy mondani szokták és ez a szemlélet a XXI. század munkavállalóira különösen igaz. Annak ellenére, hogy az utóbbi években folyamatos reálbércsökkenés volt tapasztalható a jövedelem, a béren kívüli juttatások, és a külföldi munkalehetőség meghatározó a munkavállalók számára.

A munkavégzés ellentételezésére, kompenzálására a közvetlen anyagi típusú juttatások sokak szerint sokkal alkalmasabbak, mint azok az elemek, amelyek fontosak ugyan, de mindenki számára nem elérhetőek. Gondolok itt az alakulatok nyújtotta lehetőségek közötti különbségekre. Hiába van Székesfehérváron uszoda, szauna, vagy teniszpálya, azt – a használatára egyébként jogosult – a Várpalotán szolgáló katona nem fogja igénybe venni. Az üdülési lehetőség is hasonlóképpen aggályos. A kedvezményes lehetőségeket többnyire a jobb anyagi helyzetben élők, magasabb illetménnyel rendelkezők engedhetik meg maguknak.

A szociális transzferekhez fűződő viszonya a munkavállalóknak „érdekorientált”. A rászorultság elve alapján működő juttatások rendszere egyeseknek kifejezetten előnyös, míg mások számára egyenesen irritáló. Az előző bekezdésben már kifejtett hozzáférés és hozzáférhetetlenség kérdésköre itt is érvényes.

2001. évi XCV. törvény 68.§ (1) bekezdése értelmében „A szerződéses katona a szerződésben vállalt szolgálati idő letöltésekor, illetőleg amennyiben a szolgálati viszony ezelőtt szűnik meg, a szolgálati viszony megszűntekor – a (3) bekezdésben foglaltak kivételével leszerelési segélyre jogosult. A leszerelési segély összege a szerződéses szolgálatban tényleges eltöltött: 0-5 évig évenként 1,6 havi, 6-10 év után évenként 1,2 havi, 11-20 év után évenként 1 havi távolléti díjjal azonos.” A törvényalkotók bizonyára megtudják magyarázni ezt a paragrafust, de nekem úgy tűnik, hogy ezzel egyenesen arra ösztönözzük a legénységi állományú katonát, hogy szereljen le (sőt ne csak egyszerűen leszereljen, hanem ha lehet minél korábban tegye meg ezt a lépést). Félreértés ne essék, nem a pénzt sajnálom ettől az állománytól, ...sőt! Még azt is el tudom fogadni, hogy a leszerelési segélyre szükség van, de csakis abban az esetben, ha a rendszerben maradó állomány a hűségéért – bizonyos időközönként – ennél nagyobb összeget kap.

Az elhivatottság és a hazaszeretet mindig is kiemelt jelentőségű volt a szervezethez való viszony megfogalmazásakor. A toborzás folyamatában, az alkalmasság vizsgálat részeként, pszichológusok bevonásával próbálják a jelentkezők közül kiszűrni a legalkalmasabbakat. A munkában töltött évek hatással vannak a munkavállalókra, olyan környezetben élnek, dolgoznak, vesznek részt kiképzéseken, vagy képviselik hazájukat külföldön ahol az elhivatottságuk elengedhetetlen. A bevezetőben megemlítettem, hogy nem olyan nagy baj az, ha a jelentkező a kezdetek kezdetén nem rendelkezik az elhivatottság olyan fokával, mint egy huzamosabb időn keresztül szolgálatot teljesítő katona. Ezen az állapoton lehet változtatni és az esetek döntő többségében változik is. A professzionális haderő kialakításának egyik sarkalatos pontja volt a sorállomány megszüntetése és ezzel összhangban a szerződéses legénységi állomány felduzzasztása. A sorkatonáktól hazaszeretet még csak-csak, de elhivatottságot senki nem várhatott el. Azt szokták mondani, a pénz nem lehet az érzéseket megvásárolni.

A hazaszeretet és az elhivatottság is egyfajta érzés, ami, ha nem is megvásárolható, de a pénztelenség, vagy az alacsony kereset miatt háttérbe szorítható. Nem árt óvatosnak lenni ezen a területen, hiszen hiába az elhivatottság vagy a hazaszeretet, ebből nem lehet családot fenntartani.

A munkaerőpiac hatásaira a szervezet, mint munkaadó – formális mivoltából adódóan – képtelen rugalmasan reagálni. A munkavállaló ezzel szemben érzékeny a változásokra. Abban az esetben, ha a munkáját jobb áron képes értékesíteni a civil szférában, akkor megteszi. Nem fog azon gondolkodni, hogy hány millió forintba került, vagy meddig tartott a kiképzése. Abban a jövedelemkategóriában, amibe a szerződéses legénységi állományú katona tartozik sajnos elegendő nettó 5000 forint különbség, hogy továbblépjen. A konvergencia programnak köszönhetően az utóbbi évek reálbércsökkenése bőven meghaladta ezt az összeget.

2006-ban, a humánpolitikai irányelvekben megfogalmazódott a minőségi elv és ezzel új irányt és feladatot szabott a honvédelmi miniszter a toborzás rendszerének és a katonai alakulatok vezetőinek. A minőségi elven történő humánerőforrás biztosítás elsősorban az iskolai végzettség alapú kiválasztást jelentette, vagyis a szakmunkás és érettségi bizonyítvánnyal rendelkező jelentkezők preferálását az alapfokú végzettséggel rendelkezőkkel szemben. Mára a minőségi elv jelentése átalakult, aminek alapvetően 2 oka van. Egyfelől a munkaerő-piacon a középfokú végzettséggel rendelkező álláskereső azon csoportja, akiket a Magyar Honvédség is keresett, jobb áron tudta a civil szférában értékesíteni a munkáját. Ennek következtében a „lefölözés elvéből” szépen lassan áttértünk a „maradékelv” kényszerű alkalmazására. Másfelől hamar kiderült az is, hogy a szerződéses legénységi állományú katonák jelentős részének teljesen felesleges középfokú végzettséggel rendelkeznie. Az elvi vázlatból is látszik, hogy 100 legénységi állományú katonából éves viszonylatba csupán kettő kap tiszthelyettesi, vagy magasabb beosztást. A rendszeresített létszámhoz képest a gyakorlatban ez a szám még elkészerítőbb, a 100 főt sem éri el (1,3 %). Papíron persze jól mutat, hogy az őr, a kezelő, vagy mentesítő katona érettségivel rendelkezik, de komoly frusztrációt és ezáltal magasabb kiáramlást eredményez az állomány iskolai végzettségének irracionális eltolódása. Az egészséges arány meghatározása biztosítja a tiszthelyettesi állomány utánpótlását, de nem jelent veszélyt a legénységi állomány kiáramlási mutatóira.

A kompenzációs és motivációs légkör kialakítása is rendkívül fontos. A reményvesztett, elkeseredett, céltalan és elhanyagolt munkavállalónak nincs túl nagy haszna a szervezet számára és ezt ők is érzik. Szemes László-Világi Rudolf a *Személyügyi feladatok rendszere* című könyvében a kompenzációt 2 nagy csoportra osztja: pénzbeli és nem pénzbeli juttatásokra. A pénzbeli juttatások a munkabérből az és az anyagi ösztönzést közvetlenül szolgáló elemekből állnak. A nem pénzbeli juttatások rendszere nagyon kiterjedt és számtalan formában

állhat a munkavállalók rendelkezésére. A szociális, jóléti és kulturális juttatások, a tanulmányi költség címén elszámolt élőmunka ráfordítás vagy a munkavégzéshez kapcsolódó juttatások elemeiből a munkaadó dönti el, hogy milyen mértékben és arányban kíván kompenzációs célokra felhasználni. „Természetesen a magasabb jövedelem önmagában is motivál. Ha az alapbéren kívül lehetőség van jutalom, prémium vagy részesedés fizetésére, ezzel érdekelté tehető a munkavállaló, hogy azonosuljon a szervezeti célokkal, és hogy az addigi teljesítményét a meglévő tartalékai mozgósításával növelje. A pénzben kilátásba helyezett motivátorok mellett azonban számos egyéb eszköz létezik, amely kisebb-nagyobb mértékben ugyancsak képesek a teljesítmény fokozására motiválni” Természetesen nincsenek és nem is lehetnek kőbe vésett szabályok arra vonatkozólag, hogy a kompenzációs eszközök közül melyiket és milyen mértékben használ fel adott szervezet. Az viszont tagadhatatlan, hogy a kompenzációs elemek közül néhány annyira meghatározó, hogy az a toborzásba és a munkaerő-megtartásba ékelődve komoly versenyelőnyt eredményezhet a munkaerőpiacon.

A Magyar Honvédségen belül azok a vezetők, akik kapcsolatba kerülhetnek a legénységi állományú katonákkal, nem minden esetben rendelkeznek kellő információval a humánerőforrás biztosításának háttéréről. Túl könnyen vállnak meg a katonáktól abban bízva, hogy belátható időn belül pótlásukat a rendszer biztosítja.

Szükséges lépések:

Biztonság és kiszámíthatóság

A biztonság és a kiszámíthatóság stabil háttérét a politika és a katonai felső vezetés hosszú távú honvédelmi stratégiája biztosítja. A humánstratégia adaptációja erre épülve kell, hogy megvalósuljon akár a szervezet fejlesztéséről, vagy éppen a leépítéséről legyen is szó. A racionalizáció tudatos, jól megfontolt, ésszerű lépések folyamatából áll, aminek eredményeképpen a szervezet gazdaságosabban, hatékonyabban kell, hogy működjön. Ezt minden munkavállaló megérti, még akkor is, ha saját munkája vagy beosztása kerül is veszélybe. Azt azonban nehezen viseli, ha mindez a tudta nélkül, hirtelen és megalapozatlanul történik. Ezért szükséges a szervezeti és strukturális változásokról, az állományt érintő leépítésekről, átszervezésekről, humánerőforrás gazdálkodással kapcsolatos lépésekről időben tájékoztatni az érintetteket.

Motivációs légkör és kompenzáció (elhívatottság erősítése)

A vezetőnek nagyon nagy szerepe van a munkaerő megtartásában. A motivációs légkör kialakítása nem könnyű feladat. A világosan megfogalmazott elvárások, a team szellem kialakítása, a becsületes és határozott döntéshozatal, az egyéniség- és kompetenciafüggő bánásmód, a kihívást jelentő feladatok, az akadályozó tényezők megszüntetése mind-mind részét képzik az ösztönző környezetnek. Bármilyen célt is fogalmazzunk meg, e nélkül komoly sikereket nem

lehet elkönyvelni. Mivel motiválni a kompenzációs rendszerrel, elemekkel is lehet, ezért nem meglepő, hogy a motivációnál taglalt felvetések a kompenzáció oldalán is megjelennek.

A Magyar Honvédség szervezetben, a szerződéses legénységi állomány teljes létszámához képest a tavalyi évben közel 20 %-os volt a kiáramlás. Az állomány utánpótlására, – ha az alkalmasság vizsgálat, vagy a kiképzés szűk keresztmetszetének kiszélesítése nem lehetséges – más módszert kell találni. Élni kell a kompenzáció nyújtotta lehetőségekkel, ha kell a szervezet egészére kiterjedő *illetményfejlesztést kell végrehajtani*. Nem szabad megvárni, amíg az egyensúly felborul, csak azért mert a kormányzat konvergencia programja nem nyújt lehetőséget a bérek rendezésére. Az ellehetetlenítés mára valósággá vált ebben az állománykategóriában, pedig az évek óta tartó reálbércsökkenés és a kiáramlás közötti kapcsolat figyelemfelkeltő hatása egyértelmű információkat szolgáltatott a szakma számára. A kiáramlás számadatai nem ingadoztak, hanem egyértelműen magas ívben emelkedtek. Ez a folyamat 3 éve tart és egyre több szervezeti elemet hoz kellemetlen helyzetbe. Megsínyli az alakulat, ahonét hiányzik a feladat-végrehajtó közeg, az alkalmasság vizsgálat és a kiképzés rendszere, ahol a teljesítőképességük határán hajtják végre feladatukat, a toborzórendszer, ahol versenyképtelenné vált ajánlatok miatt hatékonysági problémák mutatkoznak és végül megsínyli az a munkavállaló is, aki előbb vagy utóbb racionálisan kezd gondolkodni és – az általa annyira kedvelt területéről kénytelen – a munkaerőpiac jobb ajánlatai felé fordulni.

Sokan az anyagi megbecsülésen kívül nem képesek más kompenzációs lehetőséget elfogadni, pedig bizonyára van más megoldás is.

A költségtérítések kiterjesztése is valamilyen szinten anyagi természetű, de a munkavégzéssel összefüggő és éppen ezért kiváló motivátor. Ilyen támogatási forma pl. az albérleti hozzájárulás, vagy a kedvezményes hitel lehetősége is.

A kompetenciák bővítése, a tudás, mint elismert érték beivódott a munkavállalók mindennapjaiba. Tudják, hogy e nélkül nincs továbblépési, vagy előmeneteli lehetőség, sőt ennek hiányában a meglévő pozíciójuk is ingataggyá válhat. Nem meglepő tehát, hogy a munkavállalók szívesen vállalnak fel olyan többlet leterheltséget jelentő elfoglaltságokat is, amelyek a kompetenciáik fejlesztését és ezáltal az esélyeik növelését eredményezik. Vagyis a képzési, továbbképzési, átképzési lehetőségek, magasabb iskolai végzettség megszerzésére irányuló képzések szintén kiváló motivátorok.

Vezetői felelősség kialakítása

Sajnos nincs minden vezető tisztában azzal, hogy mekkora erőfeszítésekbe kerül a Magyar Honvédségen belül a legénységi állomány pótlása. A felelősség kérdésében eljutottunk arra a szintre, hogy minden toborzó egy kódot

hordoz magával, aminek segítségével a toborzás személyi hatékonysága is nyomon követhető. A teljesség érdekében ezt ki kellene terjeszteni azokra a vezetőkre is, akiknek legénységi állományú beosztottjai vannak. Ennek segítségével nem csak alakulatokhoz, hanem, személyekhez, szakterületekhez, tevékenységekhez is köthető lenne a kiáramlás. Az eredmények vizsgálata lehetőséget teremtene a megtartással összefüggő feladatok konkrét meghatározására és eredményesebb végrehajtására.

A kiáramlás szinten tartásához a szervezet egészére kiterjedő – mindenki által hozzáférhető – információs bázisra és lokális probléma-megoldási képességre van szükség. A szervezeti elemek parancsnokainak felelősége túlmutat a lokális ki- és beáramlási mutatók szinten tartásán. Az országos adatok figyelembevételével kell meghozni minden személyügyi vonatkozású döntést még akkor is, ha ez közvetlenül az adott alakulat érdekeit sérti. Gondoljunk csak bele abba, hogy a tiszthelyettes állománykategóriától felfelé – általános beosztások tekintetében – az előmeneteli lehetőségek néha csak helyőrség, illetve alakulatváltással oldhatóak meg. Ezen felül szociális, egyéni vagy szervezeti érdekek is eredményezhetik a fent említett változásokat. A magasabb rendfokozattal összefüggésben, magasabb vagy más jellegű beosztás új lendületet adhat a munkavállalónak. Felvetődhet kérdésként, hogy ezen változás lehetőségétől miért fosztanánk meg a legénységi állományú katonát. Abban az esetben, ha a katona szolgálati jogviszonyát fenn kívánja tartani, de más beosztásban vagy helyőrségben szeretne szolgálatot teljesíteni, akkor meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy ezt valóra tudja váltani. Ennek a fajta lokális kiáramlásnak a szervezet egészére nézve nincs negatív hatása. Ha a legénységi állományú katona ilyen irányú elképzelései nem valósulnak meg csökkenhet a munkája hatékonysága, a motiválhatósági szintje, kihatással lehet az „egészségi állapotára”, sőt a lemondás kényszerű lehetősége is fennáll. A lemondásnak természetesen vannak előzményei. Apró vagy határozott jelek, amelyek árulkodnak a katona szándékáról. A vezetőnek ebben az esetben cselekedni kell a szervezet érdekeinek figyelembevételével. Ezért kell az információs bázist létrehozni – akár a KGIR rendszerén belül is – amihez minden vezető közvetve, vagy közvetlenül hozzájuthat és az információk birtokában határozhatja meg a személyügyi jellegű döntések menetét. *Ezek a blokkok alapvetően a ki és beáramlási mutatók aktuális állapotát kell, hogy közvetítsék!* A vezetői döntéshozatal rendkívül komplex mechanizmusában, az alapfeladatok maradéktalan ellátása érdekében, a megfelelő információ birtoklása elengedhetetlen. Akarni és tudni kell bánni ezekkel az információkkal! A kiáramlási mutatók konszolidált, illetve a mai krízis állapota között húzódó szakadék áthidalását ezzel a szemléletváltással kell elkezdni.

A beosztás vagy alakulatváltás egy informális un. passzív továbbképzési lehetőségét is hordoz magában. Ezek többnyire olyan speciális szakmai ismeretek, amit nem az alap és szakkiképzés központi tematikája, hanem az alaku-

latoknál végrehajtott gyakorlati munkavégzés során szerezhettek meg a katonák. Egy másik területen, az alakulatot vagy beosztást váltó katona a társainak úgy adja át ezeket az ismereteket, hogy közben tudomást sem vesz róla.

Leszerelési segély – (hűségpénz)

A leszerelési segély a hozzáfűzött reményeket a maga idejében beváltotta, mára azonban a pusztá létezése is elegendő ahhoz, hogy negatívan befolyásolja a kiáramlási mutatókat. A lehető legrövidebb időn belül meg kell szüntetni a segély rendszerét és be kell vezetni helyette a hűségpénzzel kombinált segélyt. Bárhogy is kerüljön ez a rendszer kialakításra, anyagilag jobb helyzetbe kell hozni azt a munkavállalót, aki a szervezetben marad, azzal szemben, aki leszerel. A következő – általam összeállított – példa nagyjából azonos ráfordítás mellett ciklikus anyagi támogatást biztosít azok számára, akik a rendszerben kívánnak maradni (a számadatokat minden esetben meg kell szorozni a távolléti díjjal). A segély folyósításának természetesen vannak feltételei, amit a 2001. évi XCV. törvény szabályoz. A meglévő és a javasolt rendszer összehasonlítása a feltételek teljesülése esetén érvényes.

Évek száma	Meglévő rendszer		Javasolt rendszer		Meglévő ráfordítás	Javasolt ráfordítás	Ráfordítás különbsége
	Rendszerben maradó állomány	Leszerelő állomány segélye	Rendszerben maradó állomány hűségpénze	Leszerelő állomány segélye			
1	-	0-5 évig évenként 1,6 havi,	-	0.8	1.6	0.8	-0.8
2	-		-	1.6	3.2	1.6	-1.6
3	-		3.3	-	4.8	3.3	-1.5
4	-		-	0.9	6.4	4.2	-2.2
5	-		-	1.8	8	5.1	-2.9
6	-	6-10 év után évenként 1,2 havi	3.6	-	9.2	6.9	-2.3
7	-		-	1	10.4	7.9	-2.5
8	-		-	2	11.6	8.9	-2.7
9	-		3.9	-	12.8	10.8	-2
10	-		-	1.1	14	11.9	-2.1
11	-	11-20 év után évenként 1 havi távolléti díjjal azonos	-	2.2	15	13	-2
12	-		4.2	-	16	15	-1
13	-		-	1.2	17	16.2	-0.8
14	-		-	2.4	18	17.4	-0.6
15	-		4.5	-	19	19.5	-0.5
16	-		-	1.5	20	21	+1
17	-		-	3	21	22.5	+1.5
18	-		-	4.5	22	24	+2
19	-		-	6	23	25.5	+2.5
20	-		-	7.5	24	27	+3

A legfőbb különbség abban mutatkozik, hogy nem kell leszerelni ahhoz a szerződéses katonának, hogy bizonyos időközönként nagyobb összeghez jusson. A Magyar Honvédség részéről abban az időintervallumban, amikor a legtöbben

szerelnek le megtakarítás realizálható, míg az utolsó 5 évben, amit jelenleg kevesen tudnak teljesíteni, plusz ráfordítás. Ez természetesen csak relatív ráfordítás, hiszen összességében a tapasztalt és jól képzett katona huzamosabb időn keresztül történő foglalkoztatása gazdaságosabb, mint a nagyobb számú, rövidebb ideig tartó foglalkoztatás.

Az állomány iskolai végzettségi szintjének racionalizációja

Bizonyára mindenki számára teljesen egyértelmű az, hogy az előmeneteli rendszer nem teszi lehetővé minden munkavállaló számára az iskolai végzettségének megfelelő legmagasabb beosztás betöltését és rendfokozat viselését. Az iskolai végzettség amúgy sem elegendő önmagában arra, hogy a munkavállaló előmeneteli elképzelései valóra váljanak. Egy-egy állománykategórián belül a kompetenciák tartalmának és szintjének – helytelenül magas – elvárásai szükségtelen feszültséget okozhatnak. A belső toborzás elveiből kiindulva az alacsonyabb állománykategóriából magasabbra történő előléptetésnél szóba jöhető munkavállalók 1:3-5 arányát túllépni nem célszerű. Legénységi állomány tekintetében ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy egy tiszthelyettesi beosztásra maximum három-ötszörös lehet a túljelentkezés, vagyis ennyien rendelkezhetnek az előléptetés feltételeivel. Ennek az aránynak a fenntartását már a beáramlás fázisában, vagyis a toborzási folyamatban is figyelembe kell venni. Az alakulatoknak összehangoltan a toborzórendszerrel ezen elvek mentén kell megfogalmazni a munkavállalóval szemben támasztott igényüket.

A mentesítéssel állományba vehető jelentkezők számának stabilitása (Az önkéntes alapkiképzési rendszer kiépítése)⁶⁷

A 2004-ben, az utolsó sorállományú katona leszerelésével elkezdődött egy visszafordíthatatlan folyamat a tartalékos állomány létszámát illetően. Úgy szoktam fogalmazni, hogy a satu két „pofája” folyamatosan közeledik egymáshoz, vagyis a tartalékállományba vonható volt sorkatonák száma évről évre csökken, míg az utánpótlás – ami a leszerelt szerződéses legénységi állományú katonákból képződik nem elégséges.

Az általam javasolt fluktuációs szint betartása és a szerződéses legénységi állomány beáramlásához köthető szervezeti elemek maximális kihasználtsága mellett éves viszonylatban több száz kiképzett tartalékos képződne. Az önkéntes alapkiképzési rendszer kiépítését az alakulatok humán erőforrás igényének gyors kielégítése és az önkéntes tartalékos rendszer hosszú távú gyakorlati alkalmazhatósága érdekében kell létrehozni!

⁶⁷(Ennek a problémakörnek az elemzését - „Az önkéntes alapkiképzési rendszer vázlata” címmel - jelen dokumentum folytatásaként később részletesen kifejtem.)

A szerződéses legénységi állományba vétel folyamata hosszadalmas és körülményes eljárás. Előfordulhat az is, hogy az alakulat, a KGIR a rendszeren keresztül leadott munkaerő igényléstől számítva 1-1,5 év múlva kap kiképzett katonát. A folyamat során gyakran előfordul, hogy az ügyfél vagy a Magyar Honvédség (objektív okok miatt pl.: katonai alkalmatlanság, biztonsági vizsgálat eredménye, humánpolitikai irányelvek stb.) úgy dönt, hogy nem kívánja folytatni az eljárást. Minél előrébb jár az ügyfél annál több időt és pénzt áldoz a Magyar Honvédség arra, hogy a rendszerében tudhassa.

A javasolt rendszer az alábbi problémákra jelent megoldást:

- A katonai alakulatok igénye az alapkiképzésen átesett állományból kerül kielégítésre, így gyorsabban jutnak munkaerőhöz.
- A jelentkező és kiképzésben résztvevő az alakulat állománytábláján a konkrét beosztást nem foglalja feleslegesen, ezért a felvételi folyamat kezdeti szakaszában képződő kiáramlással együtt járó többletmunka nem jelent plusz leterheltséget a személyügynek.
- Konszolidált fluktuáció mellett évente több száz kiképzett tartalékos képződne, amely állományból alapkiképzés alóli mentesítéssel ki lehetne elégíteni a váratlanul jelentkező létszámhiányokat.
- Az alapkiképzésre történő toborzás stabil, tervezhető és kiszámítható szakmai munkát eredményezne, ami nem lenne kiszolgáltatva a kedvezőtlen – humánerőforrás gazdálkodással kapcsolatos – hatásmechanizmusoknak.

* * *

Folytatás: (2. rész) - Az önkéntes alapkiképzési rendszer vázlata

Folytatás: (3. rész) - Kompetencia alapú alternatív előmenetel

Meglévő rendszer			Javasolt rendszer		
1.	A toborzó iroda felkeresése, tájékoztatás				A toborzó iroda felkeresése, tájékoztatás
2.	Regisztráció, további tájékoztatás	2-3 nap-2 hónap	A katonai alakulat igénye a regisztrált állományból kerül kielégítésre. Ideális esetben az igénytől számított 8-10 hónapon belül megkezdheti a katona a szolgálatát. (akár több év is lehet)	2-3 nap	Tájékoztatás, regisztráció
3.	Regisztrált ügyfélnek beosztás felajánlása (jelentkeztetés)+AVI időpont igénylés	1-2 hét-1év		1-2 hét-1év	Önkéntes katonai kiképzés felajánlása, elfogadása esetén jelentkeztetés
4.	Az AVI-hoz szükséges okmányok és igazolások beszerzése	2 hét-2 hónap		2 hét-2 hónap	A jelentkezéshez szükséges okmányok és igazolások beszerzése
5.	Részvétel a pályalkalmassági vizsgálaton/ katonai alkalmasság eredményéről értesítés	2 nap/4 hét-4 hónap		1nap/2 hét-4hét	Részvétel a pályalkalmassági vizsgálaton/minimális/
6.	Bevonulás, állományba vétel (szerződéskötés), katonai alap-és szakkiképzés	1 hónap-1év		3hónap-1év	Bevonulás önkéntes katonai alap kiképzésre (fizikai felméréssel a kiképzés végén)
7.	Tényleges katonai szolgálat megkezdése az alakulatnál	6 hónap		1-2 nap	Regisztráció módosítás
				A katonai alakulat igényét a regisztrált és önkéntes kiképzésen részt vett állományból elégítjük ki. Ideális esetben az igénytől számított 3-4-hónapon belül megkezdheti a katona a szolgálatát.	1-2 hét-1év
			1 nap		Részvétel a pályalkalmassági vizsgálaton/ csak pszicho, eü.
			2-5 hónap		Bevonulás szakkiképzésre
			néhány nap		Katonai szolgálat

A MAGYAR ENERGIAELLÁTÁS FORRÁSAI ÉS A LÉGKÖRI SZENNYEZŐDÉS

A hazai természeti erőforrások egy része (a kőolaj és földgáz) megfelelő eljárásokkal kitermelhető. A felhagyott értékes szénvagyon azonban a közkeletű és csak részben indokolható ökológiai ellenállás miatt hagyományos eljárásokkal kevéssé igénybe vehető. Hasznosítása más módszerekkel megoldható. A kőolaj, földgázterületek és széntelepek viszont alkalmasak a CO₂ elnyelésére, így értéktermő tényezők lehetnek.

Az ipari forradalom óta tudjuk, hogy a légkörbe juttatott, úgynevezett üvegházhatású gázok tartják vissza a Naptól érkező sugarak mind nagyobb részét. Ezért alapvető szükséglet, hogy a káros kibocsátást csökkenthessük. Az EU a széndioxid kibocsátás (a széndioxid a legfőbb üvegházhatást okozó gáz) fokozatos csökkentésére vállalt kötelezettséget 2012-ig. A teljes csökkenés az 1990-es év adataihoz képest 8 % lesz. A hazai ásványkincs birtokában a széndioxid kibocsátás csökkentésére illetve ennek lekötésére több mód kínálkozik, amelynek környezetbiztonsági és gazdasági jelentősége van.¹

A kibocsátás-kereskedelem

A kereskedelemre alkalmas kibocsátási jogok piacát e kötelezettségvállalás teljesítése érdekében teremtették meg.² Az EU-hoz 2,23 milliárd tonnás széndioxid kibocsátási kvótát rendeltek, szemben a világ teljes, 25 milliárd tonnás kibocsátásával, ami közvetlenül 3 % körüli hiányt okoz az emissziós kereskedelmi piacon. Európa a Kiotói Jegyzőkönyv szerinti célkitűzésétől 2 %-kal marad el, bár a helyzet országonként változó. Ennek eredményeképpen 2008-tól kezdve növekednie kell majd a kibocsátási megtakarításoknak, ami drasztikusan befolyásolja majd a kibocsátási jogok árfolyamát.³

¹ Krisztián Béla: A magyar energiaellátás forrásai és a légköri szennyeződés. Előadás szerkesztett anyaga. TAIEX Global warming-climate change, the environmental challenge. Conference. Kecskemét, 2008. április 15-16.

² Lesi Mária és Pál Gabriella: A széndioxid-emisszió kereskedelemelméleti alapjai és Európai Unió szabályozása. Az EU széndioxid emisszió kereskedelmi rendszerét bevezető irányelv, az átvételhez kapcsolódó feladatok és várható költségvetési hatások” című kutatás résztanulmánya, 2005. március. A tanulmány a szerzők véleményét tükrözi, azaz nem tekinthető a Pénzügyminisztérium hivatalos álláspontjának. www.pm.gov.hu

³ Vö.pl. Andor Ágnes - Fazekas Dóra: A szennyezési jogok kezelése a gazdálkodó szemszögéből: számviteli kérdések. Vezetéstudomány. 2008.3.44-59.

A kibocsátás a tüzelőanyag fajlagos és felhasznált mennyiségétől függő abszolút mértéke eredményezi, hogy hazánk energiafelhasználásából jelentős mennyiségű üvegház-hatást növelő gáz kerül a légkörbe. Ezek közül a CO₂ a legjelentősebb. Minden elégetett GJ hőmennyiségből földgáz, olaj, illetve szén esetén 55, 75, 95 kg CO₂ jut a légkörbe. Ez jól egybevághat a fűtőértékre, illetve égéshőre vonatkoztatott referencia számaival.⁴ Az IEA 1999-es jelentése szerint a teljes Európát tekintve a szénerőművek CO₂ kibocsátása országonként 0,4 és 1,2 kg/kWh között változik, míg ez a MEH 1995-2000-es időszakára vonatkoztatott, az egyes hőerőművek önbevallásai alapján figyelembe vett adatok szénél 1,26–1,31 kg/kWh-ot (míg földgáznál 0,43–0,67 kg/kWh-ot) mutatnak. Fentiekből megállapítható, hogy az általánosan elfogadott 55, 75, 95 kg/GJ kibocsátás optimális rendszerkialakításnál, gondos üzemelésnél „teljes égésnél” képzelhető el, a gyakorlatban ennek többszörösre is előfordulhat.

Az alapvető számítások elvégzéséhez ezen értékekre tudunk alapozni, illetve konkrét méréseket kell végeznünk. Az energiaszektor CO₂ kibocsátása az 1986. évi 80 millió tonnáról 2000-re 55,7 tonnára csökkent. Az összes üvegház-hatású gáz CO₂ egyenértéke ugyanakkor 98,5 millió tonnáról 80,3 millió tonnára redukálódott. Kiotói célkitűzés-vállalásunk 92,6 millió tonna/év. Így országosan jelentős „szabad”, azaz eladható CO₂ kibocsátással rendelkezünk.

A 2005 évtől az Európai Unióban, így Magyarországon is megkezdődött a szén-dioxid-kvóták adásvétele.⁵ Az üvegházhatású gázok csökkentését célzó emisszió-kereskedelemben az ügyletek fő haszonélvezői a kibocsátási jogok eladásából megújuló létesítmények lehetnek. A Nitrokémia 2000 Rt. pl. a 2006. és 2007. évre, összesen húszezer úgynevezett EU-kibocsátási egységet adott át meg nem nevezett vevőjének, 12,50 eurós egységenkénti áron. Ezzel – bár a hazai kvóták elosztását jelentő nemzeti allokációs terv még nem volt készen – nálunk is megtörtént az első gyakorlati lépés a szén-dioxid-kereskedelem irányába. A brüsszeli kibocsátás kereskedelemre vonatkozó irányelve lehetővé teszi, hogy a tagállamok kormányai üvegházhatású gázokra kibocsátási egységeket, kvótákat osszanak szét a szén-dioxidért felelős létesítmények üzemeltetői között. Az uniós irányelv értelmében a kormányoknak a kvóták döntő hányadát ingyenesen kell szétosztani az egyes szektorok vállalatai között. Az emisszió kereskedelem a tőzsdéhez hasonlóan működik. Vagyis a kvóták értékét majd itt is a kereslet-kínálat aránya határozza meg. Az emisszió kereskedelem első, kísérleti szakasza 2007-ig tartott. A 2008. idei évre érvényes ingyenes szén-

⁴ Recknagel-Sprengler-Schramek: Fűtés és Klimatechnika 2000. Dialog-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2000.

⁵ A lebonyolításra a Pénzügyminisztérium a Vertis Pénzügyi Környezetvédelmi Tanácsadó Kft.-t - amely maga is aktív kereskedő - választotta ki. A Vertis csoport az értékesítésre felkínált 1,2 millió tonnás szén-dioxid-kibocsátási mennyiségből 2007. december 11-én összesen 1,197 millió tonnát értékesített, egységenként 7,42 eurós áron. Az ügylet 8,9 millió euró (2,2 milliárd forint) bevételt eredményezett.

dioxid kibocsátási kvótákat eredetileg 2007 ősszel kellett volna kiosztani, ám elképzelhető, hogy ehhez csak nyár elején juthatnak hozzá a magyar cégek.⁶

Az egységek szétosztását az érintett vállalatok is késleltetik, amelyek nagyobb kvótához szeretnének jutni. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az Unió a hazánknak járó károsanyag-kibocsátási kvótát idén 10 %-kal csökkentette. Hazánk a döntést megtámadta az Európai Bíróságon. A jogvita akár másfél évig is elhúzódhat, ez pedig érzékenyen érintheti a hazai ipari cégeket és az erőműveket is. Hasonló magyar helyzet is kialakult. A KvVM honlapján jelent meg "Az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelméről szóló 2005. évi XV. törvény végrehajtásának egyes szabályairól szóló 213/2006 (X. 27.) Kormányrendelet módosításáról készült kormányrendelet tervezetéről" c. anyag. Az előterjesztés 10. melléklete szerint a Mátrai Erőmű Zrt. kibocsátási egységét drasztikusan csökkentették, amit azt eredményezheti, hogy a társaság termelését és ezzel egyidejűleg a létszámot is csökkentheti. Ez az intézkedés azt is eredményezheti, hogy energiainport tovább növekedik, emellett komoly nemzetgazdasági hátrányok keletkeznek. A BDSZ ezért levélben kereste meg Kiss Pétert, a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszterét és más illetékeseket. A kitermelés új technológiai bevezetésével másrészt a szén-dioxid-gazdálkodás ismert, de nem alkalmazott formái bevezetésével feltételezhető eredményekhez jutunk.⁷ Ezzel jelentősen csökkenhet a

Energiatermelés és biztonság

Az energia hazai és európai összefüggésekben kiemelt biztonságpolitikai kérdés. A biztonsággal kapcsolatos megfontolások folyamatosan szerepelnek az uniós nyilatkozatokban. „A NATO-nak nagyobb szerepet kellene játszania tagállamai energiabiztonságának védelmében.”⁸ A biztonságpolitika specifikus területeivel foglalkozott A megváltozott biztonsági környezet című konferencia.⁹ Egyik tudományos témakiírásában a *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem katonai műszaki tudományok osztálya* is az energiakérdéssel foglalkozik, „A hazai- és az európai energiabiztonság növelését szolgáló eljárás – és eszközrendszerek kutatása-fejlesztése” címmel jelölt meg feladatcsoportot.¹⁰

⁶ Vö. a 13/2008. (I. 30.) Korm. rendelet a 2008-2012 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Kiosztási Terv kihirdetéséről, valamint a kibocsátási egységek kiosztásának részletes szabályairól és a Kék Duna Rádió.2008. március 17.

⁷ A Magyar Állami Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet (ELGI) által folyó kutatás dr. Fancsik Tamás igazgató vezetésével a szén-dioxid „eltemetése”, szén-dioxid bontó baktériumok alkalmazása, szilárd vagy folyékony formában történő megkötés tárgyában folyik.

⁸ Jelentette ki az atlanti szervezet főtitkára Macedóniában (2007.06.29.,forrás: mno.hu)

⁹ Tudományos Konferencia. A MK Katonai Biztonsági Hivatala és a MH Geoinformációs Szolgálat. Budapest. 2007. május 24.

¹⁰ Témavezető Solymosi József egyetemi tanár, ZMNE.

Az Európai Unió teljesítményének egyik kritikus tényezője a biztonságos energiaellátás. Az Unió ipari áramfogyasztása 1999-2004 között 9,5 %-kal, a háztartásoké 10,8 %-kal nőtt.¹¹ 2006-ban Oroszország adta az EU olajimport harminc százalékát, ez a fogyasztás 27, a gázimport 44 %-át szolgálja. Ez utóbbi a fogyasztás 24 %-át biztosítja.¹²

Az egyes országok energiatermelése – az alapanyagok és felhasználók, a továbbítórendszerek – történelmileg meghatározó egy-egy terület fejlődésének alakulásában. Hazánkban az eltűnt mélyművelésű kőszénbányászat mellett és helyett kialakult egyéb energiahordozó termelési formák és létesítmények, a más technológiákkal érkező szervezeti és tudásrendszerek befolyásolják egy-egy kisebb vagy nagyobb régió életképességét. Az európai szándékok a versenyelőny növelésére és megtartására a termelés és szolgáltatás mennyiségi és minőségi növelését, a szervezettség és az erőforrás-kihasználtság fokozását jelentik. Biztosítani kívánják a fenntartható fejlődést, amit egy, a természeti erőforrások fenntartható használatát felügyelő kormányközi testület (International Panel for Sustainable Resource Management, IPSRM) igyekszik koordinálni.¹³ Ez minden országra érvényes, mert azzal, hogy az Európai Unióba bekapcsolódtak, a feladatok is a nemzeti feladatok közé kerültek. Ezek környezeti elemektől befolyásoltak, amelyek a megújított tőkefogalom nyomán azon reális javak készletét jelentik, amelyből újabb javakat lehet előállítani. Így megkülönböztetünk:

- gyártott, előállított,
- humán,
- társadalmi, szervezeti és
- természeti (ökológiai, környezeti) tőkét.

Ez utóbbi természeti tőkét a föld, a levegő, a vizek valamint az ökológiai rendszerek alkotják.¹⁴ A természeti tőke körébe tartoznak azok a tényezők is, amelyek az energiaforrásokat érintik.¹⁵

A nemzeti energiaiparok két feladat előtt állnak: egyrészt eleget tenni a saját szükségletnek, másrészt hozzájárulni az európai energiarendszer teljesítőképességéhez. A nemzeti feladatok, közte az energiaellátás globális versenyipiaci

¹¹ Greenfo. 2005.

¹² Szalontay Mihály (2007): Kézfogás az oroszokkal a szakadék felett. Magyar Hírlap. Május 21. p.10.

¹³ A Bizottság Budapesten 2007. november 9.-én (péntek).tartotta alakuló ülését.

¹⁴ Két új ökológiai fogalom, a „természeti tőke” és a „környezeti fenntarthatóság” értelmezése és alkalmazása gyakorlati problémákra (Öszeállította Boros Tiborné). Műszaki Információk-környezetvédelem 9-10. 2004. p.3-23.

¹⁵ Ásványvagyon stratégiát sürgetett dr. Esztó Péter a Magyar Bányászati Hivatal elnöke a BDSZ. XXX. Kongresszusán, Balatonfüred.2005. november 10-11. Az ásványvagyon értékét 7 ezer milliárd Ft-ra becsülte.

követelmények közé került.¹⁶ A nemzeti szükségletek és feladatok nem szűnnek meg, de a verseny piacon a villamos áram kereskedelmi cikk, amelynek beszerzése mögött globális versenytársak állnak.

Hazánkat érzékenyen érinti az energiahelyzet. Egyrészt az energiaellátás nemzetközi függősége miatt. A hazai energiaellátás kb. 70 %-ban importfüggő. A Magyarországon felhasznált szén 24 %-a import. Az olaj 75, a földgáz 84, a villamos energia 17 %-a származik külföldről. A hazai villamosenergia-felhasználást kitevő paksi atomerőmű ezért nem helyettesíthető mással, bővítését is ez indokolja. A hazai energiahelyzet függvénye a szén-dioxid kvótákkal kapcsolatos intézkedéssorozat is.¹⁷ A vállalkozások igényelte kvótától nagyságrenddel marad el a Nemzeti Kiosztási Tervben szereplő hivatalos kvóta. A szükséglettől elmaradó kvóta következtében a vállalatok arra kényszerülnek, külföldről vásárolják meg a működésükhöz hiányzó kvótamennyiséget. Ez indokolatlanul hátrányos helyzetet teremt számukra, miközben ezzel a pénzkiáramoltatással is a külföldi versenytársak előnye növekszik.¹⁸ Az ország villamosenergia-igénye közel 9000 MW. A környezetkárosító erőművek leállításával közel 1000 MW-os kapacitás esik ki. Mindemellett a kibocsátóknak számolniuk kell az ökohatékonyság soktényezős követelményeivel is, amelyek már a bekerültek a vállalatok stratégiai portfólióba is.¹⁹

Az ásványvagyron érték és a felhasználhatóság új lehetőségei

Hazánk ásványvagyona jelentős,²⁰ a rendelkezésre álló szénmennyiség alkalmas lenne a jelenleg csökkenő-stagnáló, de hosszú távon növekvő villamos energia hőigényének kiszolgálására. A jelenlegi termelést alapul véve kőolajból 18 évre, földgázból 22 évre elegendő megkutatott készlettel rendelkezünk. Ez nem fedezi a hazai igényeket, a hazai felhasználás kb. 18-19%-át biztosítja a

¹⁶ E körben több elemzés született, pl. Paizs László-Mészáros Mátyás Tamás: Piachatalmi problémák modellezése a dereguláció utáni magyar áramtermelő piacon. Közgazdasági Szemle. 2003. 9. vagy Gordos Péter: Gondolatok a magyar áramtermelő piac piachatalmi problémáinak elemzéséhez, elemezhetőségéről. Közgazdasági Szemle. 2005. 2. p.184-194.

¹⁷ Új fejlemény, hogy a kormány az ún. akadálymentesítési csomagban azt javasolja, hogy az emissziós kvótákkal kereskedő társaságok a szén-dioxid üzleteken elért eredményük felét levonhassák adóalapjukból. A szén-dioxid üzletek jelentős részét Budapesten kötnék, így ez az emissziós érdekelteket ide vonzaná. A kormány összesen 93, 7 millió tonnányi kibocsátási egységet oszt ki 236 hazai cégnek. Kvótapiaci központ lehetünk. Világgazdaság. 2005. március 16. p.1, 11.

¹⁸ Állásfoglalás a széndioxid-kvótáról. A Bányászati Ágazati Párbeszéd Bizottság állásfoglalása. Bányamunkás. 2004. 6. sz.p.1-2.

¹⁹ WBCSD-UNEP. Eco –Efficiency and Cleaner Production-Changing the Course to Sustainability. 1996.

²⁰ Több mint 100 évre elegendő építőanyag-ipari nyersanyag (homok, kavics, agyag, kő) és jelentős szulfidos réz-ólom-cinkérc és más ásványbányászati nyersanyag áll rendelkezésre.

kőolaj és földgáztermelésünk, több mint 80 %-ában importra szorulunk.²¹ A földgáz- és kőolajkutatások hazai és külföldi vállalatok útján változatlanul folynak.

A hazai szénvagyon hosszú távon alkalmas lehet a villamosenergiaigény maradéktalan kielégítésére. 2003-ban a magyarországi primer energiából a villamos erőművek összesen 388,4 PJ energiát, ebből 330,5 PJ-t villamos energia-termelésre, 57,9 PJ-t hőszolgáltatásra használtak fel. Az összes energia-felhasználásból a szénerőművek összes tüzelőhő igénye kb. 120 PJ volt. Az Országos Ásványvagyon Nyilvántartás szerint hazánk 50 millió tonnánál nagyobb kitermelhető kőszén és 100 millió tonnát meghaladó kitermelhető lignit előfordulással rendelkezik. Ez a szénvagyon az erőművek jelenlegi tüzelőhő igényét figyelembe véve a széntüzelésű erőműveket 515 évig, az összes magyarországi villamos erőművet 159 évig képes fűtőanyaggal ellátni. Biztatóak a már korábban ismert makói árok lelőhelyek mellett felfedezett gázmezők (Okány-1, Zsadány- É),m amelyek egyrészt további, alapos gazdaságossági számításokat igényelnek, másrészt ezek a hagyományos módszerekkel a nagy mélység miatt nem termelhetőek ki.²²

Újabb szénerőmű építésekkel (és bármilyen égetéses rendszerrel) a légköri szén-dioxidterhelést növeljük, egyben tartós környezetterhelést indukálunk, amelyet nemcsak ökológiailag de gazdaságossági érdekből is célszerű elkerülni vagy határfokát csökkenteni.²³

Az energiakérdés a hazai gazdaság régtől vizsgált köre. Elsősorban a széntermelést érintő megoldásokra helyezük a vizsgálatokat. Ha a elhagyott szénvagyont tekintjük, jelentős értékkel számolhatunk. Véleményünk szerint nincs vége a szénkorszaknak csak más úton közelítünk az értékes vagyonhoz.²⁴ Míg 1990-ben a hazai és importforrások még fele-fele arányban fedezték a hazai energiaszükségletet, 2007-re a hazai arány egyharmadra zsugorodott, miközben a hazai teljes felhasználás enyhén csökkent. A cserearányromlás egyik tényezője a növekvő energiainport. Az importenergia ára euróban, dollárban és forintban egyaránt emelkedik. A cserearányromlás fékezi a GDP-növekedési mértékét. A GDP-ből képződő nemzeti jövedelemből elsőként a hazai külföldi tulajdonú

²¹ Vö. A Magyarország ásványi nyersanyagvagyona c. kiadvány, a MÁFI és a MVM közleményei.

²² Gázt talált a MOL és az Aspect. Népszabadság. 2007. június 12. p.13., a

²³ Harangozó Gábor: A környezeti teljesítményértékelés módszerei. Vezetéstudomány. 2008.2.38-50.

²⁴ Vö.pl. Fejér Leontin, Krisztián Béla, Oswald György Vége van Magyarországon a szénkorszaknak? Ipar-Gazdaság, 1991. 3. sz. 34-38. 40. és Dr. Krisztián Béla, dr. Podhorány Gyula, Széles Lajos, Oswald György, dr. Fejér Leontin, dr. Gutman György: A hazai szenek használati értékének növelési lehetőségei. BKL Bányászat. 1991. 10. sz. 405 és köv.

vállalatok veszik ki részüket. Ez a nemzeti jövedelem rendkívül lassú növekedésével és a jövedelmek nagyarányú koncentrációjával jár együtt. Bár a magángazdaság piaci elsődlegessége, a multinacionális vállalatok együttműködése, világméretű gyakorlata általánosan ismert, a hazai gyakorlat érdemben alig vagy semmit nem tett egy ténylegesen kritikus helyzet megelőzésére. A jelenlegi intézkedések a piaci résztvevőktől elvárt megfelelési kényszernek tudhatók be, amelyeket kevéssé tisztázott fejlesztési szándékok, és politikai tájékozódás kísér. Hiányzik a magyar energia-integrációs stratégia, nincsenek részstratégiák (így pl.: az energiaellátási biztonsággal kapcsolatban).²⁵ Ugyanakkor nemcsak elvárás, de EU-s követelmény a károsanyag-kibocsátás csökkentése.²⁶

A föld szénvagyona 10 trillió tonnára tehető. Ebből az Európára eső hányad 130 milliárd tonna. Ennek a vagyonnak kevesebb mint 1/6-a bányászható gazdaságosan a hagyományos bányászati módszerekkel. Hatalmas készletek maradtak tehát a föld alatt, amelyek más technológiákkal, pl. a White Coal Energy (tisztá szén energia) UCG-technológiával biztonságosan és környezetkímélő módon hasznosíthatók. Az UCG-szintézisgáz előállítás költsége előzetes költségbebecslések szerint jelenleg 2–2,5 angol font/GJ, amely alacsonyabb a földgáz jelenlegi 6 font/GJ áránál.

A magyar ipari szénvagyon nemzetbiztonsági érték. A hatályos magyar bányajog szerint az ásványi nyersanyagok in situ állapotukban a Magyar Köztársaság tulajdonát képezik.²⁷ Az állam feladatait illetően az ásványvagyongazdálkodásért a bányafelügyelet (Magyar Bányászati Hivatal és a Magyar Geológiai Szolgálat) felelős, az ásványvagyon-védelmi és felhasználási feladatokban a környezetvédelmi miniszter működik közre. A privatizációs lendületben a nyersanyagtermelés visszaszorítása, korlátozása, az energiapolitikai koncepció sok vitát váltott ki.²⁸ A bányabezárások folyamatos alkufolyamataiban a tényleges termelés súlya fokozatosan erodálódott – az érdekvédelemnek végül érdemben nem volt mit védenie. Sorra számolódtak fel értékes termelési kapacitások, szűnt meg és alakult át a jelentős emberierőforrás-háttér. Megmaradt azonban a nagy értékű ásványvagyon, amely in situ állapotban több

²⁵ Világgazdasági Kutatóintézet Idézi: Új kockázatokkal szembesül a magyar külpolitika. Népszabadság. 2007. július 31. p.7. 1

²⁶ Kovács Ferenc (2003)Az üvegházhatás és a globális felmelegedés egy kérdéséről. BKL Bányászat. 2003.6.p.404-414. továbbá pl. Huba József (2006): Az uniós csatlakozás hatása Magyarország természeti- erőforrás-gazdálkodására. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.173.oldal. Fókuszban az energia (2006). A világ energiaellátottsága. Kommunikáció-menedzsment. Különszám. Business Club. Budapest.p.42-45.

Füst Antal (2001): Gondolatok az ásványvagyongazdálkodásról. BKL Bányászat. 2001. 3.p.119-125.

²⁸ A Kormány által 1999. július 27-én elfogadott új energiapolitikai koncepció alapjaiban rengetti meg a magyar energiaellátás biztonságát, a nemzeti érdekek feladásával járó intézkedések jóvá nem tehető sorozatában. Hegedüs Csaba (1999): Egyesületünk a magyar(szén)bányászat egyetemes érdekeinek szolgálatában. BKL. Bányászat. 1999. 6.p.443-446.

lehetőséget ad hasznosításra. Erre évtizedes próbálkozások folynak kezdve a kőzetpermeabilitás vizsgálatától (a földalatti gázosítás érdekében)²⁹ vagy a magyarországi szenek felhasználhatóságának komplex elemzéséig. Az ásványvagyon újjáértékelés feladatára hívta fel a figyelmet többek között Fodor Béla, Kiss Csaba és Kontsek Csaba³⁰ tanulmánya. Amennyiben az értékes szénvagyon felhasználása erőművi célokra kevésbé megoldható, hasznosításuk más formáira törekszünk. Egyrészt a kitermelés új technológiai bevezetésével másrészt a széndioxid gazdálkodás ismert, de nem alkalmazott formáinak bevezetésével.³¹ Ezzel jelentősen csökkenhet a hazai széndioxid kibocsátás, ami kedvezően alakíthatja a kibocsátási kvóta gazdaságos kezelését. A többletkibocsátást az első – 2005. január 1-től 2007. december 31-ig terjedő – időszakban 40 €-val bünteti a direktíva t/évenként, a második – 2008 január 1-től 2013 december 31-ig terjedő – időszakban ez 100 EUR/t/év, ami a kibocsátás szabályozását és a kibocsátók stratégiai magatartását befolyásolja.

A szén-dioxid kibocsátás komplex korlátozása között olyan eljárásokat is találunk, amelyek segítségével tovább bővíthetjük a káros anyag kibocsátás elleni lehetőségeket.

A következőkben két lehetséges és bár nagy beruházással járó, de távlatokban sikert ígérő eljárással mutatunk be, amelyek a technikai megoldásokon túl térségi fejlesztési érdekként is kezelhetőek.

A szén-dioxid föld alatti tárolása

A szén-dioxid föld alatti használata hazánkban nem újdonság. Bányászataink évtizedekkel ezelőtt a világon az elsők között alkalmazta segédanyagként a széndioxidot a szénhidrogének, a földgáz és kőolaj kitermeléséhez. A fúrólukakon át bepréslt szén-dioxid a kőzetek pórusaiban tárolódik el. A fúrólukak lezárása után a tároló ismét zárttá válik. Az eljárás a 800-1000 méternél mélyebben fekvő záró rétegek alápréssel oldható meg biztonságosan – itt már elegendően nagy a nyomás, hogy a szén-dioxid cseppfolyós maradjon. Ez a gyakorlat alkalmas arra is, hogy az ipari eredetű szén-dioxidot elhelyezzük, ezzel a kibocsátást csökkentsük.³²

²⁹ Krisztián Béla: A mecseki szenek porozitása és CH₄-át bocsátó képessége. Akadémiai Pályázat. 1955,

³⁰ Fodor Béla, Kiss Csaba, Kontsek Tamás (1999): A magyar ipari szénvagyon ésszerű hasznosításához szükséges felülvizsgálat és újraértékelés indokainak, valamint gazdaságossági alapkérdéseinek tényleges elemzése. BKL Bányászat. 1999.6.p.426-442.

³¹ A Magyar Állami Eötvös Lóránd Geofizikai Intézet (ELGI) által folyó kutatás dr. Fancsik Tamás igazgató vezetésével a szén-dioxid „eltemetése”, szén-dioxid bontó baktériumok alkalmazása, szilárd vagy folyékony formában történő megkötés tárgyában folyik.

³² Goldsworthy, Martin: Geological sequestration of CO₂. a contribution to emission reduction. Előadás. TAIEX Konferencia (TAIEX Global warming-climate change, the enviromental challenge. Kecskemét.2008. április 15-16.

Az eljárás az erőművi vagy más felhasználók kibocsátási pontjaihoz kötődik. Itt az égéstermék különböző elnyelető rendszereken vezetik át. Ezek a vegyiparban ismert eljárásokkal több lépcsőben megtisztítják a szennyeződésektől. A tisztított szén-dioxidot cseppfolyósítják, majd elszállítják azokba a tárolókba, amelyek alkalmasak erre. Itt tulajdonképpen egy „fordított kéményről” van szó. Ilyen kísérlet folyik a Potsdam melletti Ketzinben egy több mint 20 millió euróval finanszírozott projekt keretében. A támogatáshoz szükséges összeget az EU, a német kormány és az energiaipari vállalatok teremtették elő. A cél a klímakárosító gázok föld alatti tárolásának gyakorlati megoldása. A programban három furatot mélyítenek 800 méteres mélységig egy szinte teljesen gázzáró gipsz- és agyagréteg alatt húzódó, porózus homokkő-rétegbe. Az egyik furaton keresztül két év alatt 60 ezer tonna széndioxidot terveznek a mélybe pumpálni, azaz napi 100 tonnát.³³ A jelentős klímavédelmi potenciállal rendelkező eljárás azonban nem egyszerű és még drága is. A Vattenfall Europe kísérleti projektje a világon elsőként 2008-ban kezdi meg az üzemelést a Szászország és Brandenburg tartományok határán fekvő Spambergben. Hasonló létesítmény építésének tervével az RWE is foglalkozik. A technológia gazdaságos alkalmazása azonban a jelenlegi számítások szerint legkorábban 2020-ban lesz lehetséges. Ennek egyik oka a szén-dioxid kicsapásának költségessége és energiaigényessége, ami jelentős mértékben megterheli az erőművek hatékonyságát.³⁴

A hazai tárolás földtani lehetőségei

Az olaj- és gáztárolók általában alaposan megkutatottak. A legbiztonságosabb CO₂-elhelyezési módot jelentik. Ezek a formációk több millió évig tároltak kőolajat, földgázt és nem egyszer CO₂-t is. Bizonyos esetekben a CO₂ besajtolása további kőolaj és földgáz kitermelését teszi lehetővé, ami hazánkban is ismert eljárás. A többlet-kitermelésből származó bevételek ellensúlyozhatják CO₂ tárolási költségeit. Kanadában a földgáztisztításból származó savgáz (H₂S és CO₂) olajmezőkbe és mély sósvizes formációkba történő besajtolásáról már több éves tapasztalattal rendelkeznek.

A szénterületek is alkalmasak a szén-dioxid tárolására. Bizonyos szenes rétegösszletek nem alkalmasak bányászatra, mivel túlságosan vékonyak, vagy túl mélyen helyezkednek el. A formációk egy részében gyakran metán is van. Ilyen területeken a CO₂ besajtolása jobb megkötődésének köszönhetően, a szén szabadfelületén „megtapadó” metán felszabadulását idézi elő. Ez azt jelenti, hogy maga a szenes rétegösszlet földgázforrássá válhat, amely értékesíthető és ezzel ellensúlyozható a CO₂-elhelyezés költsége. A szénrétegek évmilliók óta tárolják a metánt, így feltételezhetjük, hogy a CO₂ esetében is több ezer éves

³³ A kutatás a potsdami Geoforschungszentrum (GFZ) geológiai kutatóközpontban Günter Borm vezetésével történik.

³⁴ A szén-dioxiddal kapcsolatos információk forrása pl. az Európai Szén, dioxid Hálózat kiadványa, a CO₂NET.

tárolási képesség várható. Az Európai Unió RECOPOL-projektje, amely egy Lengyelországban zajló terepi kísérlet, éppen ezt a tárolási eljárást vizsgálja.³⁵

A földalatti elhelyezések során egyik nehezen megoldható probléma a nagymennyiségben folyamatosan keletkező CO₂ továbbítása a távoli tárolókba. A másik kockázat lehet a CO₂ besajtolása során bekövetkező betápláló fúrás elszerencsétlenkedése jelenti. Ekkor CO₂ kiszabadulása és felfelé mozgása várható. A már földtani formációban tárolt CO₂ hirtelen elszökésére olyan csekély az esély, mint a földgáz elszökésére egy földgázkútból, amely csak igen ritkán fordul elő,

A világ számos intézményében zajlik kockázati elemzés így pl. a CO₂ leválasztás és tárolás kérdéseivel foglalkozik az IEA GHG információs honlapja. A Carbon Sequestration Leadership Forum (CSLF) célja fejlett, költséghatékony technológiák kialakítása mind a szén-dioxid leválasztása, szállítása és hosszú távú, biztonságos tárolása terén.

A szénelgázosítás és CO₂ kezelés összefüggései

Az energia- és nyersanyagárak növekedésével, valamint Európa nagyarányú földgázfüggőségének csökkentése érdekében az utóbbi években újra az érdeklődés előtérbe került a mélyen fekvő széntelepek újmódi hasznosítása. Az 1000 m alatti, hagyományos mélybányászattal gazdaságosan ki nem termelhető szenek csökkentett oxigénáramban való elégetésével színgáz termelhető. Ez alapanya lehet az energia és üzemanyag termelésnek.

A Mecsekben múlt században több kezdeményezés történt a szén földalatti elgázosításának elméleti és gyakorlati kísérletére.³⁶ Magyarországon a kőszénmedencék kinyerhető metántartalma elérheti a kb. 60-100 milliárd köbmétert. Kitaró kezdeményezésre³⁷ a felhagyott szénterületen a Keleti-Mecsek korábbi felmérési adatai alapján folynak kutatások. A vizsgálat célja a Keleti-Mecsek kőszénföldtani és geofizikai adatainak pontosítása, a terület lehatárolása, illetve a mélyen fekvő kőszénvagyon adatainak pontosítása. A kutatási engedéllyel rendelkező White Coal Energy Kft. megbízásából az ELGI a kutatás koordinálásában, a földtani feladatok irányításában, a kőszénföldtani és

³⁵ Több program foglalkozik a kapacitás felmérésekkel, pl. az EU GeoCapacity "Az európai földalatti CO₂ tárolási kapacitás felmérése" című, az A 6. Keretprogram által finanszírozott projekt amelynek megvalósításában az új EU-s tagországok és társult országok is részt vesznek.

³⁶ Pl. Fejér Leontin, Krisztián Béla, Somkuty Sándor, Wein György: Liasz-szenek szénelgázosítási kísérletei laboratóriumi körülmények között. Provizórikus gyakorlati modell kialakítás- lehetősége. Mecseki Szénbányászati Tröszt. Geológiai Osztály. Pécs. 1954-56. Kézirat. Más vizsgálatok is történtek a témában a pécsi Kutatási Központban.

³⁷ Elsősorban Verbőci József okl. geofizikus mérnök vezetésével (Calamites Kft. Pécs)

geofizikai vizsgálatok értelmezésében, a technológia szempontjából alkalmas terület kiválasztásában végez feladatokat.

Az UCG-technológia a szén in situ elgázosítását jelenti. Az elgázosítás fúrólukak lemélyítésével történik, ezeken keresztül víz-levegő vagy víz-oxigén elegyet juttatnak a szénrétegbe. Az UCG tehát egyszerre bányászati és átalakítási (elgázosítás) eljárás, amely egy lépésben valósul meg. Az eljárás végterméke egy hidrogént, szén-monoxidot és metánt tartalmazó (H_2 , CO , CH_4) éghető gáz, az úgynevezett szintézisgáz. Alkalmas fűtésre, energiatermelésre, hidrogén-előállításra, valamint olyan elsődleges fontosságú folyékony üzemanyagok gyártására használható, mint a dízelolaj vagy a metanol.

Az UCG és a CCS (szén-dioxid-lekötés és -tárolás) eljárások kombinált alkalmazása a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének olcsó megoldása. A szintézisgáz összetétele különösen alkalmas a szén-dioxid megkötésére, a nagy mélységű szénrétegekben folyó elgázosítás pedig a nagy nyomás miatt kisebb és kevésbé költséges üzemegység felállítását teszi lehetővé. További lehetőség a szén-dioxid közeli, üres szénkavernákban való tárolása.

Két különböző, jelenleg elérhető UCG-eljárás fejlődött ki eddig. Az egyik a volt Szovjetunióban használt technológián alapul. Jellemzői a függőleges fúrólukak és a fordított égés, amely a szénrétegen belüli repedéseket felnyitja. A másik eljárás – amelyet az Egyesült Államokban és Európában teszteltek már, és amelyet a White Cola Energy hazánkban is alkalmazna –, célorientált fúrólukakat használ a szénrétegen belül, az olaj- és gázkutatás fúrási és kútkiképzési módszereit hívva segítségül. A módszer jellemzője az áthelyezhető besajtolási pont (CRIP – controlled retraction injection point). Ez az eljárás oxigént vagy dúsított levegőt használ az elgázosításhoz. Olyan kutak kialakítása is lehetségessé vált, amelyek irányított fúrások segítségével a széntelep egy bizonyos rétegét pontosan el tudják érni. Ezek a rétegszintek összekapcsolhatók más kutakkal, amelyek a felszínnel állnak kapcsolatban. A fúróberendezéseket olyan szenzorokkal látják el, amelyek „kitapogatják” a széntelep határait, és valósággal a fúrófej elé „látanak”, annak érdekében, hogy előre jelezzék a vetőket és egyéb geológiai formációkat. Az Európában és az Egyesült Államokban végzett kísérletek bebizonyították, hogy a besajtolási pont változtathatósága javítja a folyamat irányíthatóságát, növeli az eljárás hatékonyságát.

A nyers szintézisgáz szabványosított tisztítóberendezésen megy keresztül, amely megtisztítja a kéntől, a higanytól és egyéb szennyezőanyagoktól. Ezután a szintézisgázból kivonják a szén-dioxidot, amely azután értékesíthető az olajiparban az olajkinyerés maximalizálására, vagy visszasajtolható az üresen maradó kavernákba vagy érintetlen szénrétegekbe.

A tiszta szintézisgáz ezután a megfelelő gázturbinákban igen versenyképes árú elektromos áram termelésére fogható. További lehetőség, hogy a szintézisgázt további feldolgozás útján dízelolajjává, kerozinná, metánná, szintetikus nyersolajjává vagy hidrogénné alakítják.

A szén-folyadék átalakítás (CTL)

A Coal to Liquids (CTL) elnevezés azt az eljárást takarja, amelynek során egy gázból folyékony szénhidrogénterméket állítanak elő. Ezt a technológiát számos vállalat, köztük nagy olajvállalatok is sikeresen alkalmazták. Az UCG és a CTL eljárások kombinációját Coal to Liquids (szén-folyadék átalakítás), azaz CTL-nek nevezik, mivel az eredeti energiaforrás a szén.

A CTL három fő lépésből áll:

- A szintézisgáz előállítása: ez az eljárás szilárd, folyékony vagy légnemű nyersanyagokból hidrogént és szénmonoxidot termel.
- Az átalakítás alapja a Fisher-Tropsch (FT) szintézis. A szintézisgázt egy katalitikus reakción keresztül folyékony szénhidrogénekké alakítják, melyben kobalt a katalizátor. A szintézisgáz reakcióba lép a kobalttal, amely a gázban lévő egyszerűbb szénhidrogénláncokat egy hosszabb szénhidrogénláncáá kapcsolja össze (szintetikus nyersolaj).
- A folyékony szénhidrogént ezután szűrik és finomítják, amelynek eredményeként megszületnek a végtermékek, az üzemanyagok: az LPG, a könnyűbenzin (nafta), a kerozin és a dízel. Ezek a végtermékek lényegében kén-, olefin-, fém-, alkohol- és aromásvegyület-mentesek. Ezért a CTL során létrejövő folyékony üzemanyagok jobb minőségűek, mint a hagyományos finomított üzemanyagok.

Az EU és ezen belül Magyarország importfüggése mérséklésében az új technológiai megoldások jelentősége felértékelődik, megadja a kibontakozás útját. A feladatot közösen kell megoldanunk: biztonságos és folyamatos energiaellátás a fenntartható fejlődés és az EU gazdasági versenyképessége és a CO₂ kibocsátás csökkentése jegyében.³⁸

Az EU több hasonló kutatás programot támogat. Közte pl. a szénipar esetében három műszaki csoport (TG) kezdte felváltani az ESZAK szénipari kutatási programja keretében működő öt végrehajtó bizottságot. Ezek a bányászati technológiák (TG1), a konverziós technológiák (TG2) és a „tiszta szén”

³⁸ <http://www.muszakilapok.hu/kornyezetvedelem/uj-iranyok-banyaszatban>

technológiák (TG3) területén működnek.³⁹ Az ásványvagyon hasznosítás és a felszín alatti ásványvagyon hasznosítás programja része a Magyar Bányászati és Földtani Hivatal Stratégiájának is.⁴⁰

Várható lehetőségek

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 5-10 millió euró értékben vásárolna karbonkrediteket, azaz szén-dioxid-kibocsátási jogosultságot Magyarországtól. Ha a pénzügyi szén-dioxid-kibocsátási jogosultság vásárlása megvalósul, Magyarországnak kötelezően a klímavédelemmel összefüggő projekteket kellene abból az 5-10 millió euróból támogatnia, amelyet az EBRD-től kapna. Az ajánlat része az is, hogy a bank a projektekhez 40-50 millió euró hitelt kíván adni. A kvótaüzlettől függetlenül az EBRD azt tervezi az idén, hogy további 60 millió eurónyi hitelt helyez ki energiahatékonysági projektekre helyi kereskedelmi bankokon keresztül, összekötve 10-15 millió euró EU-s környezetvédelmi támogatás folyósításával. Az EBRD a kiotói jegyzőkönyv alapján elszámolható AAU-egységeket (megállapított kibocsátási egységek – AAU) az éghajlatvédelmi vállalásaival rosszul álló Spanyolország és Írország használna fel.⁴¹ A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium egy korábbi közlése szerint Magyarország mintegy 100 millió tonnányi értékesíthető (vagy akár későbbi időkre tartalékolható) AAU-val rendelkezik. Ez szén-dioxid-egyenértékben kifejezve az a felesleg, ami a kiotói jegyzőkönyvben vállalt túlteljesítésével Magyarország számára várhatóan megmarad a megállapodásban szereplő 2012-es határidőig. Az AAU-egységeknek szemben az európai uniós emissziókereskedelemben forgó EUA-egységekével ugyanis nincsen aktuális árfolyama. Feltételezve, hogy az AAU-egységek árfolyama a jelenleg 20 euró feletti EUA-egységeket követi, illetve annál kissé alacsonyabb, akkor Magyarország kvótavagyonra 2012-ig 0,8–1,7 milliárd euró közé tehető.

Ennek hasznosítása környezetvédelmi és gazdasági érdekből egyaránt szükséges. A széndioxid-megkötés a hazai ásványkincs ismeretében: a jövő egyik nagy lehetősége, a biztonságos energiaháttér egyik biztosítéka.

³⁹ Európai Gazdasági és Szociális Bizottság. Brüsszel, 2005. július 19. CCMI/018 Szén- és acélipari kutatás Európai Gazdasági és Szociális Bizottság Vélemény. 1.3.4. fejezet. <http://www.esc.eu.int>

⁴⁰ Magyar Bányászati és Földtani Hivatal Stratégia 2007-2010. Budapest.2007. Az Ásványvagyon gazdálkodás és a Felszín alatti hasznosítás programjai.

⁴¹ 2008. március 26. Hargitai Zsuzsanna, az EBRD magyarországi képviselő-vezetőjének nyilatkozata.

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

LENKEY LÁSZLÓ ZOLTÁN

A KÁBÍTÓSZER ÉS A TERRORIZMUS GAZDASÁGI ÉS SZEMÉLYISÉG-LÉLEKTANI ÖSSZEFÜGGÉSEI

Bevezetés

A terrorizmus az erőszak alkalmazásának, vagy az azzal való fenyegetésnek olyan stratégiája, melynek elsődleges célja félelem, zavar keltése és ennek révén meghatározott politikai eredmények elérése. Etimológiai tekintetben a terror latin eredetű szó, rémületet jelent. Igei alakja, a „terrere” – megrémiszteni, rettegésben tartani, megfélemlíteni kifejezéssel utal az eredeti jelentésre. A félelemkeltés az erőszak minden formájának – a kocsmai verekedéstől a hagyományos hadviselésig – velejárója, segítője lehet, de a terrorizmus esetében ez a viszony fordított. Az erőszak közvetlen áldozatai, kárvallottai legfeljebb csak szimbolikus kapcsolatban állnak az akció valódi céljával. Kiválasztásuk másodlagos jelentőségű, legtöbbször véletlenszerű. A terrorizmus, mint társadalmi jelenség vizsgálata, a politikával fennálló kapcsolata, a terrorizmus és a fegyveres küzdelem összefüggéseinek tanulmányozása, a terrorcselekmények folyamat elemzése, a terrorizmus lehetséges stratégiáinak kutatása napjainkban a biztonságpolitikával, védelmi kutatásokkal foglalkozó valamennyi szakapparátus tevékenységének részévé vált. Az erőszak vizsgálatával foglalkozó társadalomtudományi kutatások átfogó erőszakelméletet mindmáig nem produkáltak. A töredékesen létező erőszak-értelmezések ugyanakkor egyre erőtejemebb figyelmet fordítanak a terrorizmus olyan kísérőjelenségeire, mint például az önmagában is jelentős biztonsági kihívásnak minősülő drog-jelenség és a terrorizmus kapcsolatára. A tanulmány elkészítésével a célom az volt, hogy sajátos megközelítésbe helyezve vizsgáljam a terrorizmus és a kábítószer között fennálló kapcsolat mélyebb összefüggéseit. Ez esetben a terrorizmus és a narkotikumok összefüggéseméletéről legalább két aspektusból kell beszélnünk. A vizsgálat tárgyát képezi az illegális kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus kapcsolata, azaz a narkóterrorizmus, mint a terrorizmus anyagi hátterének előteremtése érdekében folytatott nemzetközi szervezett bűnözés. Ugyanakkor, a most kézben tartott dolgozat rávilágít a drogok és a terrorizmus egy kevésbé ismert területére is, a pszichiátria és a narkotikumok együttes szerepére a terrorcselekményekben,

különösen az öngyilkos merényletekben érintett elkövetők felkészítésében, pszichológiai megoldozásában.

A narkó-terrorizmus, avagy a terrorizmus és az illegális kábítószer-kereskedelem sajátos kapcsolata

A terrorizmus mai világunk egyik legkomplexebb, legbonyolultabb jelensége. Nagyon nehéz meghatározni, mit is takar valójában ez a kifejezés. Az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományokkal foglalkozó szakemberek sokasága próbálkozott a fogalom meghatározásával – több-kevesebb sikerrel. Abban a tekintetben azonban szinte valamennyien egységes álláspontot képviselnek, hogy a terrorakciók rendkívül költség-igényesek. A kétpólusú világtrend megszűnésével jelentősen elapadtak a korábban szinte kimeríthetetlennek tűnő, nehezen követhető, különböző irányokból érkező állami támogatások forrásai. A globalizálódó terrorizmus anyagi hátterének előteremtéséhez már korábban is gyakran nyúltak a társadalomra különösen veszélyes, súlyos következményekkel járó, szervezeten megvalósított bűncselekmények eszköztárához. Az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem napjainkban a terrorizmus egyik tipikus anyagi forrásává vált. A terrorizmus finanszírozásához felhasznált anyagi erőforrások túlnyomó része tehát a kábítószer-kereskelemből származik.

Az al-Kaida meghatározó finanszírozási forrása ma már a kábítószer-bevételeken alapul. E folyamat eredményeként megjelent a narkó-terrorizmus fogalma, ami – nevéből következően – a kábítószer kereskedelem és a terrorizmus egymásra találását jelentette. A fentiek alapján, mint új fogalommal szembesülünk tehát a kábítószer-csempészet és a fegyverkereskedelem körforgásából származó óriási profitból finanszírozott terrorizmussal, a narkó-terrorizmus jelenségével. Az al-Kaida részt vesz az afganisztáni ópiumgazdaságban, de azt nem a termelés szintjén teszi, hanem a kábítószer birtoklás és forgalmazás láncolatának magasabb szintjén. Védelmezi a heroin finomító laboratóriumokat és a szállító karavánokat. A kábítószer bevételekből sokan, igen egyenlőtlen arányokban részesednek. A termelők a legkisebb mértékben profitálnak az üzletből. A legnagyobb arányban részesednek a bevételből a helyi, valamint a regionális csempészek és a hadurak, akik eltűrik, vagy bátorítják az ópium-mák termelését területükön.

Az Egyesült Államok elleni, 2001. szeptember 11.-i támadásokat vizsgáló bizottság megállapította, hogy „az Egyesült Államok kormányának még nem sikerült felderítenie, hogy az al-Kaida honnan, milyen forrásokból, mekkora jövedelemre tesz szert. Ekkor még nem volt döntő bizonyíték arra nézve, hogy az al-Kaida jelentős szerepet játszana a nemzetközi kábítószer-kereskedelemben, vagy bevételének jelentős forrását alkotta volna akár szeptember 11-e előtt, akár azt követően. Ma már az al-Kaida részvétele a kábítószer-kereskedelemben realitás, ám Afganisztánban e részvétel paradox módon, csak a tálibok kiűzését

követően jelent meg, akik iszlám adókat vetettek ki az ópiumkereskedelemre. Hangsúlyozni kell, hogy a tálibokat finanszírozta az al-Kaida és nem fordítva. A szeptember 11-i eseményeket vizsgáló amerikai jelentés a következőképpen fogalmazott: „Szeptember 11-e előtt az al-Kaida legnagyobb kiadása az afganisztáni tálib rezsim finanszírozása volt, amely megközelítette az évi 20 millió dollárt. A kábítószer-kereskedelem a tálibok második legfontosabb bevételi forrása volt, amelyet 1999-ben 80 és 100 millió dollár közé becsültek. A jelenlegi kábítószer-csempészetéről a hírszerzésnek nem sikerült hitelt érdemlő információkra szert tenni. Arra nézve azonban hiteles bizonyítékok állnak rendelkezésre, miszerint az al-Kaida vezetése nem bíz azokban, akik napjainkban ellenőrzésük alatt tartják a délnyugat-ázsiai kábítószer-kereskedelmet. A terror-szervezet arra biztatja tagjait, hogy ne vegyenek részt benne.” Más források is igyekeznek eloszlatni azokat a spekulációkat, miszerint az al-Kaida dollár-százmilliókat nyerne a kábítószer-kereskedelmen, megállapítva, miszerint „a kábítószer-kereskedők nem az al-Kaida természetes szövetségesei”.

Az 1990-es évekre Afganisztán a kábítószer-alapanyag termelés tekintetében megelőzte a burmai arany háromszöget. Közben az al-Kaida Burmában is átvette a kábítószer termelés és csempészet feletti ellenőrzést. A drogkereskedelem fontos szerepet játszik Afganisztán politikai és geostratégiai instabilitásának konzerválásában. Az ebben érdekelt hadurak e bevételek révén erősítették függetlenségüket a központi kormányzattól. Már az 1990-es évek elején is részben a kábítószer-termelés idézte elő az ország szétesését. A kábítószer-kereskedelem feletti ellenőrzés miatt kialakult konfliktusok miatt fordultak egymás ellen a különböző mudzsahed frakciók. Az ópiumgazdaság nemcsak a kétes szövetségesek lekenyerezését, az Északi Szövetség hadurait szolgálta, de a szövetségesek nemzetközi terrorizmusellenes politikája afganisztáni háborújában ellenséges csoportok megerősödését segítette elő, sőt az al-Kaida visszatérését az Afganisztánnal határos pastun törzsi ügynökségekre.

Afganisztán szélesebb gazdasága tekintetében is létfontosságú az ópiumgazdaság, amely az ország legális GDP-jének felét teszi ki. Másrészt a háborús gazdasági viszonyok tették lehetővé a kábítószer-gazdaság növekedését. Számos termelőnek a máktermelés a túlélés egyetlen lehetősége. Kábítószer tekintetében 2004-ben 17-22 %-os terménynövekedést eredményezett. A mákkal beültetett terület két év viszonylatában 64 %-os növekedést mutatott. A termelésben részt vevők száma a 2003-as 1.7 millió főről (a népesség 7 %-a) 2.3 millióra nőtt (a népesség 9 %-a). Ma már az összes tartományban folyik máktermelés. Míg 2003-ban a világ ópium és heroin alapanyagának 76 %-át Afganisztán állította elő, ma már az ország részesedése 87 %. Ami Afganisztán szociogazdasági körülményeit illeti, számos parasztnak az ópiumtermelés az egyetlen lehetőség földhöz és hitelhez jutáshoz. A tálibok a kábítószer-termelés felszámolásához nem vettek igénybe nemzetközi támogatást, sőt ez az ópium árát olyan magasságokba emelte, amivel szemben semmilyen más termény nem volt versenyképes.

Az, hogy 2002-ben az ópiumtermelés 3400 tonnára nőtt, ezzel elérte a tilalom előtti szintet, arról tett tanúbizonyságot, hogy a tilalom mind politikai, mind gazdasági okokból fenntarthatatlan volt. Számos helyen a mák az egyetlen termény, melyet elfogadnak a hitelezők. Egyes közgazdasági szakértők szerint az ország még nem képes az ópiumtermelési potenciál lehetőségeit teljes mértékben kihasználni, ezért nem tekinthető narkó-államnak az aggasztó jelek ellenére sem. Ez a megállapítás alapjaiban mond ellent a biztonságpolitikai szakemberek aggodalmainak. Mivel minden szinten a kábítószer dinamizálja a gazdaságot, a közgazdászok nézetei ellenére igen komoly annak a veszélye, hogy Afganisztánban narkó-állam alakul ki.

Mára a drogok éves nemzetközi forgalmát mintegy 30 milliárd USD-ra becsülik. A helyzet rendkívül súlyos. Mind az európai országok, mind az egykori Szovjetunió utódállamai ma egy Afganisztánból irányított drogagresszióval néznek szembe. Egyedül Oroszországban, 2005-ben több mint 50 tonna Afganisztánból származó kábítószerrel foglaltak le. Az ENSZ kábítószer bűnözés-ellenes irodája szerint, az Európában elfogyasztott heroin teljes mennyiségének mintegy 90 %-a afgán eredetű. Az afganisztáni kábítószer-termelés évről évre növekszik. Úgy tűnik, a fenti adatok alapján megkérdőjelezhetőek mind az afgán hatóságok, mind a nemzetközi közösség erőfeszítései a drogok termelésének és csempészetének elfojtására.

I.

A pszichiátria és a narkotikumok szerepe a terrorcselekményekben

Egy megdöbbenet világ nézte végig 2001. szeptember 11-én a World Trade Center ikertornyai és a Pentagon elleni, terroristatámadásról készült filmeket. Az ilyen elképzelhetetlenül erőszakos cselekedetek sokkoló hatása vitathatatlan. A történetek kapcsán automatikusan felmerül a kérdés: Milyen ember képes ennyire hidegvérű és pusztító cselekményt véghezvinni, egyben saját életét feláldozni a végrehajtásnál? Miféle rögeszmés elme eszel ki és hajt végre ilyen és ehhez hasonló tervszerűen elkövetett tömeges gyilkosságokat? Egyes „szakértők” a szörnyűségek ellenére is azt állítják, hogy napjaink terroristái semmivel sem különböznek, nem irracionálisabbak az átlagemberektől – ugyanis valamennyiünkben lakoznak „démonok” is. Vigyáznunk kell ezekkel a szakértőkkel. Állításaik égbekiáltó hazugságok. A terrorizmust ugyanis létrehozták, az nem magától létezik, nem az emberi természet velejárója. Öngyilkos merénylők nem születnek, hanem megalkotják őket. Az öngyilkos merénylők nem racionálisak – gyengék és könnyen befolyásolhatóak, akikbe belenevelik, hogy könnyörtelenül, ártatlan embereket öljenek meg, és ne foglalkozzanak saját értékrendjükkel. Ők a „gyárilag” megkonstruált orgyilkosok. A személyiségük manipulációjával járó folyamat része magában foglalja a tudatmódosító, pszichiátriai drogok alkalmazását is.

Mielőtt azonban tovább mennénk a narkotikumok ezirányú alkalmazásának irányába, vessünk egy pillantást a drog és a terrorizmus kapcsolatának egy érdekes, etimológiai összefüggésére. Vizsgáljuk meg az „orgyilkos” szó arab megfelelője, az „assassin” kifejezés eredetét. Hassan al-Sabban, 1090-ben „Ismaili Rend” néven egy terrorista csoportot alapított a Kaszpi-tengertől délre, egy hegyi erődítményben. A „Mester” annak érdekében, hogy a követőit gyilkosokká képezze, először különböző narkotikumokkal az öntudatlanságig kábította a jelöltjeit, majd elvitte őket egy csodálatos kertbe, amely tele volt luxussal. Arra sarkallták a terrorista-jelölteket, hogy élvezzék a gyönyört. Ezt követően ismét hasissal „kezelték” őket, és visszatértek a „Mester”-hez, aki így biztosította, hogy hívei soha ne pártoljanak el tőle, hiszen csak megízlelték a paradicsom ízét, ahová akkor nyernek bebocsátást, ha sikeresen végrehajtották kegyetlen megbízatásaikat. A hasis folyamatos használata okán, a gyilkosok „Hashishiyn” néven váltak ismertté. A szó arab jelentése – „hasist használó”. Idővel a kifejezés „Assassin”-re módosult.¹

A történelem folyamán nem egyszer találkozhattunk hasonló, drogok által befolyásolt öngyilkos „hőstettekkel”. A japán „kamikaze” pilóták, akik a II. világháborúban öngyilkos támadások sorát hajtották végre a szövetséges csapatok hadihajói ellen, szintén drogokat használtak arra, hogy kiirtsák magukból az életben maradásra, a túlélésre irányuló természetes impulzusaikat. Az általuk alkalmazott amfetaminok mellékhatásai között szerepel az elmezavar, az eufória és a harciasság.

A téma egyik nemzetközileg elismert szakértője, Beverly Eakman azt mondja, „A terror kimondhatatlan cselekedetei, a kínszenvedés és a tömeggyilkosság sokszor nem azoknak az egyéneknek az eredményei, akik megőrültek, hanem azoké, akik a lelkiismeretüket veszítették el. A szörnyű öngyilkos merényletek a World Trade Center és a Pentagon ellen Osama bin Ladenhez és bin Laden legfőbb tanácsadójához, egy hajdani pszichiáterhez vezetnek. Ez nem az első alkalom lehetett, amikor a pszichiáterek manipulátorként szolgáltak karizmatikus, bár lényegében gyenge és sérült emberi lények mögött – rendszeresen táplálva gyűlöletüket és támadva az egójukat – míg végül még a legbarbárabb tett is valószínűen és racionálisan mutatkozik meg valami elferdített ok nevében.”

Noha szeptember 11. kapcsán a világ Osama bin Ladenre koncentrált, valamint arra, hogy az al-Kaida, és a repülőgép-eltérítők összefüggésben vannak egymással, csak nagyon kevesen tudták azt, hogy a főszerepet egy egyiptomi pszichiáter, Ayman al-Zawahiri játszotta. Vincent Cannistraro, a CIA egykori magas rangú terrorista-elhárító tisztje a Zawahiri ügy lényegére tapintott a következő gondolatokkal: „Zawahiri a hadműveleti főnök, Osama jobb keze. Ő hiszi, hogy az erőszak megtisztít. Ártatlan embereket öl meg.”² Ezt a halálos veszedelmet jelentő terroristát „bin Laden agyának” hívta Muntasir al-Zayat egyiptomi ügyvéd, aki

¹ “Assassin,” Encyclopedia.com entry from Electric Library website.

² Vernon Loeb, “As U.S. Targets Bin Laden, 2 Top Aides Also Draw Security,” *Washington Post*, 3 July 2000

három évet töltött a börtönben Zawahirivel.³ A szeptember 11.-i támadások időszaka nem az első és nem is az utolsó olyan alkalom volt, amikor Dr. Ayman al-Zawahiri és az al-Kaida együtt dolgozott.

2004. március 11-én reggel, csúcsforgalmi időben 10 robbanás vonatokat röpített a levegőbe három forgalmas állomáson a spanyolországi Madridban – 191 halottat és 1900 sebesültet követelve. Hírül adták, hogy a háttérből egy marokkói pszichiáter, Abu Hafiza irányított. Ő tervezte meg, hogy hat emberével időzített bombákat helyeznek el egy egyszerre történő detonációhoz. A taktika célja az volt, hogy felerősítse az erőszakot a nagyobb pszichikai hatás érdekében. Az aprólékos tervezés legalább 10 hónappal korábban megkezdődött, amikor Hafiza több al-Kaida szimpatizánst szervezett be a feladatra. Szaúd-Arábiából az iraki Fallujahba vitte őket. 2004. márciusában a londoni *The Times* tudósítást tett közzé arról, hogy az al-Kaida fiatal férfiakat drogoz, és agymosást végez rajtuk Irakban, abból a célból, hogy öngyilkos merénylőket teremtsen belőlük. A képzés magában foglalta a fájdalmat és a droghasználatot, hipnózissal keverve. Sultan ezredes, az iraki Karbala város rendőrfőnöke szerint „ez egy hosszú eljárás az agymosásukra. Elcsábítják őket pénzzel, aztán drogozni kezdik őket, amíg már csak félig tudatosak.”⁴

Egyéb pszichológiai „agymosó” módszereket is alkalmaztak a terrorista csoportok, beleértve azt a három szakaszból álló eljárást, ami a „felolvasztást”, a „megváltoztatást” és az „újra-fagyasztást” tartalmazza. A „felolvasztás” fizikailag eltávolítja a személyt a rutinjaitól, az információk eredetétől, társas kapcsolataitól és a segítő szervezetektől. Aztán lealacsonyítja a személyiséget, hogy értéktelenként tekintsen önmagára, ezzel feltehetően változtatásra motiválva őt. A „változás” arra inspirálja a személyt, hogy új magatartást tanuljon – sokszor kényszer útján. Az „újra-fagyasztás” magában foglalja a megváltozott magatartás integrációját a személyiség maradékába. A végeredmény: az egyéniség, az erkölcsi ítéző képesség és a személyes felelősség romba döntése. A pszichiáterek és a pszichológusok azzal is büszkélkednek, hogy képesek egyéniségeket orgyilkosokká alakítani ezeknek a módszereknek a használatával. Jóval azelőtt, hogy bárki is hallott volna a „Mandzsú Jelölről” – egy személyt tudtán kívül ölésre programoznak drogok és hipnózis segítségével – a New York-i Colgate Egyetem egykori professzora, George Estabrooks pszichológus a II. világháború folyamán bejelentette a hadműveleti „Mandzsú Jelöltek” létrehozását a Szövetséges oldalon. „Ez a kulcs ahhoz, hogyan kell teremteni hatékony kémet vagy orgyilkost” – mondja, „tudathasadást vagy összetett személyiséget kell létrehozni hipnotizálás segítségével.”

³ Yossef Bodansky, *The Secret History of the Iraq War* (Regan Books, 2004), p. 520, “In Fallujah Al Qaeda Reminds Americans of Mogadishu,” *DEBKA-Net-Weekly* 150, 31 March 2004

⁴ James Hider, “Iraqis Drugged, Brainwashed and Sent to Die for bin Laden,” *The London Times*, 21 Mar. 2004.

Számos tanulmány megerősítette, hogy a pszichotróp drogok képesek átvenni az irányítást az ember elméje fölött, az egyén akarata ellenére. „A drogok használatán keresztül a gyakorlott elmeirányítók tudtak először hipnotikus transzállapotot előidézni.” – írta Walter Bowart „*Az elme kontrollálásának művelete*” című tanulmányában. Önmagukban, közvetlen szuggesztiók nélkül a drogok kiszámíthatatlanul hatnak az elmére. Amikor azonban a drogokat hipnózissal keverik, akkor az egyén kialakított és manipulált lesz, anélkül, hogy tudna erről.”⁵

Az ENSZ által végzett felmérések szerint világszerte 250.000 gyermek kénytelen fegyveres harccal foglalkozni a forradalmárok és a terroristák parancsára. Az Egyesült Nemzetek egyik jelentése szerint e gyermekek közül sokan drog hatása alatt, amfetaminokkal és nyugtatókkal feltöltve „folytatják napokig a gyilkos murikat.”⁶ Corinne Dufka a *Human Rights Watch*-tól kijelentette, hogy „Nagyon szervezett stratégiának tűnt a gyerekek megszerzése, bedrogozása, védelmük és emlékezőképességük összetörése, és harcos gépekké való átváltoztatása. Így nem volt meg az empátia képessége és nem éreztek együtt a polgári lakossággal.”⁷ Colin Ross, M.D., a „*Kék madár: összetett személyiség szándékos létrehozása pszichiáterek által*” írója a kényszerítő pszichiátriai módszerekről kijelentette, hogy a technikák különböző változatai lehetővé teszik egy gyakorlott pszichiátriai szakembernek, hogy beprogramozzon egy egyént arra, hogy erőszakos cselekményeket kövessen el. A hipnózis még erősebb hatást gyakorol, ha drogokkal és fájdalommal keverik. Ross gyanítja, hogy „a drogokkal programozott öngyilkos merénylők száma szinte 100 %.”

Az elmúlt évtizedben világszerte robbanásszerűen megnőtt a fölösleges erőszak. Jobban megvizsgálva ezt az ártalmas jelenséget azt láthatjuk, hogy nagyszámú terrorcselekmény mögött a pszichiátriai kezelések húzódnak. Ahogy Gordon Thomas, egykori tudósító és az „*Utazás az örületbe*” című könyv szerzője írta: „Miközben a politikai terrorizmus már egy ideje a figyelem középpontjában áll, szinte semmi nem került nyilvánosságra arról, hogy az orvosok miként használják fel tudásukat manapság ennek megsegítésére. Amivel eddigi kutatásaim során foglalkoztam, semmi nem készített fel arra a sötét valóságra, hogy az orvosok hogyan pusztítják szándékosan az elmét és a testet, azokat, amiknek gyógyítására lettek kiképezve.”⁸

A következő példák hátborzongatóan bizonyítják azt a feltételezést, miszerint sok esetben a pszichológiai és pszichiátriai kezelés áll a nemzetközi terrorizmus hátterében.

⁵ Walter Bowart, *Operation Mind Control* (Dell Publishing Co. Inc., 1978), p. 84. 14. *Ibid.*

⁶ „Children at Both Ends of the Gun,” UNICEF website, accessed 21 Sept. 2001.

⁷ “Indoctrination,” *Radio Netherlands* website, 2000. 19. Gordon Thomas, “The Terror Doctors,” *Freedom Magazine*, June 2004.

⁸ Gordon Thomas, “The Terror Doctors,” *Freedom Magazine*, June 2004.

Ayman al-Zawahiri: A világ második legveszélyesebbnek ítélt körözött terroristája, Osama bin Laden legfőbb tanácsadója. Egy pszichiáter – sebész, akit terrorizmus miatt bűnösnek nyilvánítottak Egyiptomban, és akit távollétében halálra ítélték. Al-Zawahiri viselkedéstant, pszichológiát és gyógyszeriant tanult a Kairói Egyetemen. Az iszlám ügyvéd, Muntasir al-Zayat szerint Dr. al-Zawahiri viszonya bin Ladenhez olyan, „mint az agy a testhez. Képes átalakítani bin Laden gondolkodását, mentalitását és pusztán, mint afgán Dzsihad támogatót elfordítani abba az irányba, hogy higgyen is benne és terjessze a Dzsihad ideológiát. Az Interpol letartóztatási parancsot adott ki Dr. al-Zawahiri ellen a World Trade Center és a Pentagon elleni terroristatámadásokban való közreműködése miatt. Cofer Black, egy egykori CIA terrorista szakértő, aki most az Egyesült Államok Állami Osztályán dolgozik, azt mondta al-Zawahiriról: „nagyobb fenyegetést jelent, mint bin Laden”.⁹

Abu Hafiza: Marokkói pszichiáter, rangidős al-Kaida vezető, a 2004. március 11-i madridi vonatrobantások egyik kitervelője. A jelentések szerint ő vezette a logisztikai támogatást biztosító embereket a bandavezér Mohamed Attának és más terroristáknak, akik részt vettek a szeptember 11-i támadásokban a World Trade Center és a Pentagon ellen. Összefüggésbe hozták a 2002. április 11-i öngyilkos merénylettel is, melyben huszonegy ember, főként turista, vesztette életét a tunéziai Djerba üdülőszigetén. Szintén kapcsolatba hozható a marokkói casablancai robbantásokkal, amelyeket autóba rejtett bombákkal és más eszközökkel hajtottak végre 2003. május 16-án. Ekkor negyvenhárman haltak meg, közöttük tizenkét öngyilkos merénylő, a sebesültek száma pedig több mint száz volt.

Dr. Aziz al-Abub (más néven: Ibrahim al-Nadhir): Ő az a pszichiáter, aki Bejrútban a terroristák által elrabolt túszok megkínzása és kihallgatása mögött állt. Al-Abub politikai meggyőzést, „agymosást” és más pszichológiai módszereket tanult a Patrice Lumumba Egyetemen Moszkvában, az 1980-as években. Megismerkedett a legújabb szovjet technikákkal, amelyek arra irányultak, hogy „egy személyt hosszú időn át passzívan tudjanak tartani és az ellenállási szándékát csökkenteni”. „Energia tablettákkal” látott el öngyilkos merénylőket és beléjük ültette az önfeláldozás és meghalás dicsőségének gondolatát. Tevékenységének fő célpontja az emberek elméjének átformálása, kihasználva a terrorista cselekedetek utóhatásaként jelentkező feszültséget és félelmet.

Egy New York-i professzor 1955-ben a nyilvánosság figyelmeztetése céljából lefordított és kiadott egy szovjet kézikönyvet. A mű címe *Agymosás: Egy orosz pszichopolitika tankönyv szintézise* volt. A tankönyv azokat a módszereket tárgyalta, amelyekkel az orosz pszichiáter, Ivan Pavlov a korai 1900-as években, kutyákon végzett kísérletekkel eljutott a „kondicionált válasz”

⁹ James Hider, “Iraqis Drugged, Brainwashed and Sent to Die for bin Laden,” *The London Times*, 21 Mar. 2004.

teóriájához. Pavlov munkái alapozták meg azt a mai napig is élő pszichiátriai téveszmét, miszerint az emberek, a kutyákhoz hasonlóan, alapvetően programozható állatok, akikre csak a félelem és a jutalmazás hat. Pavlov kísérleteiből egyenes út vezetett azokhoz az embertelen agymosó technikákhoz, amelyeket Szovjetunió és Kína használt a huszadik század közepén. A korai orosz pszichiáterek, úttörő munkát végezve a pszichiátria tudományában, pontosan észlelték, hogy a hipnózist heveny félelem váltja ki. Felfedezték, hogy úgyszintén előidézi érzelmi természetű sokk, rendkívüli nélkülözés, ütlegetések és drogok is. A szovjetek úgy jellemezték a pszichopolitikusokat, mint az egyének, hivatalnokok, hivatalok és tömegek gondolatai és lojalitása fölötti uralom megszerzésének és megtartásának, valamint a mentális gyógyításon keresztül az ellenséges nemzetek leigázásának művészei és tudósai. A kézikönyv feltárja, hogy a háború vagy bombázások pusztá fenyegetése elegendő a hisztéria gerjesztésére. A tananyag a Patrice Lumumba Egyetemen a meggyőzési technikák minden oldalát felölelte, beleértve az eszközöket a manipulálásra, és amikor szükséges, fizikai erő használata nélküli kényszerítésre – írta Gordon Thomas, az *„Utazás az örültségbe, orvosi kínzásba és az elmekontrollálókhoz”* szerzője. A szovjet pszichiáterek tanácsokat adnak terroristáknak, hogy miként érvélik el foglyuk együttműködését drogok használatával. Az ilyen drogok képesek az embert leépíteni az enyhébb gyengeelméjűség közelébe, továbbá hatásukra az ízületek begyulladnak, vagy összezsugorodva például porcleválást idéznek. Lehet a következmény ideiglenes vakság, beszédhiba, önkéntelen vizelet, hajhullás és riasztó mértékű testhőmérséklet-emelkedés.

Thomas megjegyezte, hogy szintén voltak szemináriumok, melyeket „a megfontolt és aktív lépéseknek” szántak, „melyek ahhoz szükségesek, hogy az egyént megfosszák a személyiségétől, majd felépítsenek valami újat a megmaradó pszichikai alapból. Az identitás elleni támadásban kulcsfontosságú tényező volt az infantilis függőség állapotának létrehozása abból a célból, hogy az adott személy zavart állapotba kerüljön és végső soron „meghaljon a világ számára”. A KGB pszichológusai szerint csak ebben a szakaszban kész a személy a „megváltást” elfogadni azoktól, akik addigra már minden cselekedetét ellenőrzés alá vonták.

Más pszichopolitikai központok közé tartozott a Tavistock Intézet Nagy-Britanniában és a Frankfurti Iskola Németországban. Az elmekontroll szakértő, Sydney Gottlieb szerint speciális technikákat fejlesztettek ki arra, hogy „összezúzzák az emberi pszichét addig a pontig, amelyen túl az már mindent elfogad”. A brit pszichiáter William Sargant – Gottlieb társa – javasolta a drogok használatát „ellenálló forrásokon”, megjegyezve, hogy a drogok „funkciója, ezekben az esetekben a kapituláció kiváltása abból a célból, hogy, elősegítse az átmenetet az ellenállásból együttműködésbe.

Ezek a modern kori terror atyjai hangszerelték a hírhedt Hideg Háborús elmeirányító projekteket. Sydney Gottlieb, az USA titkosszolgálat „Fekete

Mágusa” kifejlesztett olyan „technológiákat”, „amelyek szétzúzzák az emberi pszichét olyannyira, hogy az már képes bármit elfogadni”. George Estabrooks, a Colgate Egyetem professzora és pszichológusa élvezettel mesélt második világháborús katonák hipnotizálásáról és programozásáról abból a célból, hogy tudtukon kívül és beleegyezésük nélkül feladatokat hajtassanak végre velük. Estabrooks szerint a bérnyilkosok létrehozása abban áll, hogy az egyén személyiségét „szétválasztják” vagy „több személyiséget” hoznak létre hipnózissal. William Sargent, aki alapítója és igazgatója a Szent Tamás Kórház pszichológiai osztályának Londonban, külön szobákat állított fel az alagsorban elmeirányítási kísérletekhez. Sargent „*Küzdelem az elméért*” című művének kivonatainak fordítását állítólag megtalálták afganisztáni al-Kaida kiképzőtáborokban.

A drog szerepe a rendkívüli, embert próbáló igénybevételek alkalmával azonban nem csak a terrorizmus oldalán van jelen. Amerikai katonai források azt állítják, hogy a pilótáknak egy olyan életvitelt szabnak meg, melynek pszichiátriai izgatószerke is részét képezik, hogy ellenálljanak a fáradtságnak. Ezen drogok lehetséges mellékhatásai közé tartozik a depresszió, agresszió és paranoia. Amerikai médiajelentés szerint 2003 januárjában az a két amerikai pilóta, akik véletlenül dobtak le egy bombát Dél-Afganisztánban, négy kanadait megölve, a bevetés alatt amphetamint szedett.¹⁰ A fegyveres erők tájékoztatása szerint az ehhez hasonló szerek használata része az ellátmánynak. Amfetamint alkalmaznak a fáradtság leküzdésére harc közben, és nyugtatókat, melyek a bevételek közötti alvást könnyítik. A pilóták „hajrá” és „nyugi” piruláknak nevezik a szert. Az amfetamin lehetséges mellékhatásai közé sorolják az eufória, letörttség, görcsös izomtónus tüneteit. A gyógyszer erős függőséget okoz. Lehetséges mellékhatásai az úgynevezett „idiosyncratikus reakciók”, mely során az amfetamin hatására az alany agresszívvé válik, és paranoiás tüneteket mutat. Fennáll a veszélye annak, hogy használója hozzászokik az állandó „stimulál - nyugtat” ördögi körhöz.

* * *

Az Állampolgári Bizottság az Emberi Jogokért (CCHR) néven bejegyzett nemzetközi szervezet 1969 óta vizsgálja a pszichiátria területén történő emberi jogi sérelmeket azzal a szándékkal, hogy megtisztítsa a mentális egészségügy területét. Ma több mint 130 szervezettel dolgozik 31 országban. Tanácsadói testületében orvosok, jogászok, pedagógusok, művészek, üzletemberek, polgári és emberi jogi képviselők foglalnak helyet. Noha a CCHR nem nyújt orvosi vagy jogi tanácsot, szorosán együttműködik és támogatja az orvosokat és az orvosi gyakorlatot. A CCHR gyakran összpontosít a pszichiátria szubjektív „diagnózisainak” tisztességtelen használatára, amelyekből hiányzik minden tudományos vagy orvosi érték, de amelyeket arra használnak, hogy milliárdokban mérhető pénzügyi haszonra tegyenek szert. E hamis diagnózisokra alapozva a pszichiáterek igazolva

¹⁰ “Lawyer Blames Bombing Mistake on Pills,” CBSNEWS.com, 16 Jan. 2003.

látják és előírják a gyakran életveszélyes kezeléseket, beleértve a tudatmódosító szereket, amelyik elfedik a személy alapvető problémáit és megakadályozzák gyógyulását. A CCHR munkája összhangban áll az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával, különösen az alábbi tételekkel:

A pszichiátria hamis diagnózisain, megbélyegző címkéin, önkényes kényszerbeszállítási törvényein, kegyetlen, személyiséget kitörölő „kezelésein” keresztül emberek ezrei szenvednek kárt és tagadják meg tőlük legalapvetőbb emberi jogukat. A CCHR több száz reformot indított el és vezényelt le úgy, hogy tanúszkodott törvényhozói meghallgatásokon, nyilvános meghallgatásokat tartott a pszichiátriai visszaélésekről, a médiával együttműködve.

TANAI KÁROLY

*„Három ellenséges újság rosszabb,
mint háromezer ellenséges szurony.”
(Bonaparte Napóleon)*

A MEGGYŐZŐ KOMMUNIKÁCIÓ A FOGYASZTÓI TÁRSADALOMBAN

Bevezetés

Emberi világunk az utóbbi évtizedekben alapvetően megváltozott, ha tetszik, ha nem. A változást egyrészt a technikai civilizáció fejlődése, másrészt a XX. század eseményei pontosabban azok megismerése, megértése okozzák még ma is, folyamatosan. Aktuális létünket és természetesen a jövőnket is meghatározó pszichikai, társadalmi jelenségek már nem érthetők meg a hagyományos, néhány évtizeddel ezelőtt még használhatónak vélt szemléleti keretben, e téren pusztán terminológiai hiányosságok is akadályt jelentenek. A legújabb kori fejlemények, pld. hit és metafizika inflálódása, a pénz mint egyetemes értékmérő, a kommunikációs világháló, a tömegmédiá, hamis információs miliő, ontológiai elbizonytalanodás, a kulturális globalizáció, mind olyan korszakalkotó mozzanatok, melyek még nem váltak evidensé a szociológiai kategóriák között.

Másfajta lények vagyunk, mint amilyenek eddig gondolhattuk, hihettük magunkat. Az ember kiszámíthatatlan, veszedelmes, persze ez nem hatott ránk az újdonság élményével, hiszen Ticus Maccius Plautus már ie. 200 körül megírta „Asinaria” című művében: „Homo homini lupus” avagy „az ember az

embernek farkasa”. Vészjósló kijelentések hallatán szokás emlegetni azt a visszatérő irodalmi tény, hogy a gondolkodók, írástudók egy része minden korban a sötét jelent és a még sötétebb jövőt vélt látni, a sokkal értékesebb, nemesebb múlt fényében. Ezzel szemben a világ mégsem állt meg, sőt fejlődött, gyarapodott látványosan. Manapság azonban más a helyzet. Jelen korunkat, melyet jobb híján posztmodernnek nevezünk önkéntelenül is a közvetlenül előtte zajló modern végéhez, a 19-20. századhoz hasonlítjuk. A premodern korban az embernek sok köze volt az eredendő természetéhez, a modern világ viszont már alapvetően a tudat világa, a posztmodern pedig egyre inkább úgy tűnik, hogy az illúziók és az értékvesztett erkölcsök világa.

A posztmodern korunkban a jelek világa és a valóságos kapcsolata nyomasztóan kaotikussá vált. E helyzetért egyrészt a kommunikációs technikák a felelősek, másrészt az emberi agy, pontosabban a jeleket válogatás nélkül befogadó szuggesztibilis¹ tudat. Megjelent a posztmodern tömegmédiá, egy merőben új, korszakalkotó jelenség, mely a civilizált világban, néhány járulékos tényező segítségével, a tudati virtuális realitást immáron a valóságos realitás feletti hatalomhoz juttatta. A tömegmédiá mai formájában mindössze néhány évtizede létezik, hatása azonban a társadalmi lét alapjait változtatta meg.²

E dolgozat mondanivalója az, hogy a posztmodern tömegmédiá tevékenysége az emberi tudatot felkészületlenül érte, hatásaival szemben védtelenek, kiszolgáltatottak vagyunk. Napjaink tömegkommunikációja lényegileg különbözik elődeitől, így e téren nincs honnan, kitől bölcsességre, jártasságra szert tenni. Aktuális világunk okot ad arra a pesszimista feltételezésre, hogy a kommunikáció, mintegy önállósult erő, átvette az irányítást a tapasztalati valóság és az emberi világ felett, de hatalmát a hamisítások révén veszélyes és káros módon is gyakorolja. Ebben a manipulált világban a profitorientált szervezeteknek napi létérdeke, a nonprofit szervezeteknek pedig alapvető érdeke a tömegkommunikáció káros hatásának kivédése, és a tömegkommunikáció adta lehetőségek maximális kihasználása a saját pozitív image megteremtése érdekében. A médiumok hatalmának és a tömegkommunikációjuk káros hatásának tipikus példája a Nemzetbiztonsági Hivatal negatív reputációja. Perszer ehhez nagymértékben hozzájárult a Nemzetbiztonsági Hivatal ötlettelen és enervált kommunikációs tevékenysége is.

Bízom benne, hogy ezzel a dolgozatommal hozzájárulok a kommunikáció természetének jobb megértéséhez, abbéli reményből indítatva, hogy felismerjük, hogy képesek lehetünk hatékonyan védekezni a hamis szuggesztíók ellen, illetve hatékonyabban felhasználni a médiumokat céljaink érdekében.

¹ Szuggesztibilitásnak a szuggesztíókra, vagyis kommunikációs üzenetekre, sugallatokra való fogékonyságot nevezzük.

² Dr Botond Gyula: Média-mágia. Botond kiadó. 2007. p:11-13.

A médiumok hatásos befolyásolása

Tudományosan igazolt az a mindennapos tapasztalat, hogy a médiumok „befolyása” – hatása – alól senki nem vonhatja ki magát. Elliot Aronson már az 1970-es években evidenciaként említette, hogy a tömegkommunikáció korszakában élünk. Ha már akkor ez jellemző volt, mára már kiteljesedett. Azt is mondhatjuk, hogy korunkat a tökéletes meggyőzés törekvései jellemzik. Valahányszor bekapcsoljuk a rádiót, a tévét vagy az internetet, kinyitunk egy könyvet, folyóiratot vagy újságot, valaki mindig nevelni akar bennünket, vagy arról akar meggyőzni, hogy az ő áruját vásároljuk, hogy az ő jelöltjére szavazzunk, hogy azt tartsuk jónak, szépnek vagy igaznak, amit ő annak ítelt. Ez a reklámban a legnyilvánvalóbb. A gyakorlatilag azonos termékek (pl.: különféle fájdalomcsillapítók, fogpaszták vagy mosóporok) előállítói óriási pénzeket költenek arra, hogy rábeszéljenek minket, hogy az ő csomagolásukban vásároljuk a készítményeiket. A tömegkommunikáció útján történő befolyásolás nem feltétlenül ennyire szembetűnő. A befolyásolás sokszor szinte alig észrevehető, vagy nem szándékos. Még ha a kommunikátorok nem is akarnak feltétlenül eladni valamit, még is sikerrel befolyásolnak minket abban, hogy miképpen lássuk a világot, és hogyan reagáljuk életünk fontos eseményeire.

Vizsgáljuk meg például az „objektív” híreket. Vajon a hírszerkesztők is el akarnak adni nekünk valamit? Valószínűleg nem. De a televízió hatalmas erejű eszköz és igen nagy hatást gyakorolhat viselkedésünkre. A televíziós hírszerkesztők persze sokkal finomabb módon is képesek befolyásolni véleményünket egyszerűen úgy, hogy eldöntik milyen eseményekről fognak beszámolni. Vajon miféle tényezők határozzák meg, hogy milyen eseményeket válasszanak ki a tévéhíradóban való bemutatásra. Nem kisebb szaktekintély, mint a BBC igazgatója mondta, hogy a híradó a szórakoztatás egyik fajtája. Egy tanulmány, amely azt vizsgálta, hogy az emberek miért nézik a híreket, megállapítja, hogy azért mert a legtöbben szórakozásra és kikapcsolódásra vágynak, a tájékozottság csupán másodlagos motívuma a nézésnek. Amikor tehát a szerkesztők eldöntik, hogy milyen eseményekről számoljanak be, és hogy az aznap felvett több kilométer hosszúságú képanyag, mely töredékét sugározzák, döntésük legalábbis részben az anyag szórakoztatási értékének tekintetbevételén alapul. Egy nagyvárost elöntő árvízről szóló filmbeszámoló sokkal érdekfeszítőbb, mint egy gátépítésről szóló riport, ez utóbbi egyszerűen érdektelen látvány. És mégis sokkal érdekesebb hír lehet az, hogy áll a gát. Ugyan úgy a zavargások, bombázások, földrengések, tömeggyilkosságok és egyéb erőszakos akciók is nagyobb érdeklődést váltanak, ki mint az egymáson segítő vagy az erőszak megakadályozásán munkálkodó emberek. Így a híradó inkább az emberek – terroristák, tüntetők, sztrájkolóok, rendőrök – erőszakos megnyilvánulásaira koncentrál, mert ezeket, az akciókat sokkal érdekesebb nézni, mint a békésen fegyelmezetten viselkedő embereket (elég, ha az elmúlt időszak magyarországi eseményeire gondolunk). A hírek ilyen módon való összeállítása azonban nagyon egyoldalú képet fest

arról, hogy mi történik az országban, és pedig nem azért, mert a hírszerkesztők rosszindulatú emberek lennének, akik mindenáron manipulálni akarnak bennünket, ők egyszerűen csak szórakoztatni szeretnének bennünket. Eközben akaratlanul is arról győznek meg, hogy az emberek manapság erőszakosabban viselkednek, mint valaha bármikor. Ettől esetleg szomorúbbak, lehangoltak leszünk, és elkeseredetten állapítjuk meg, micsoda sanyarú életet élünk és milyen aggasztó is az ország állapota. Ez az után kihat arra, hogy hogyan szavazunk, mennyire lesz kedvünk meglátogatni különböző nagyvárosokat, miképpen vélekedünk más nemzetekről. Látjuk tehát, hogy mindez tulajdonképpen elő is idézheti az emberek erőszakos magatartását.

Ennél sokkal tudatosabb és közvetlenebb hatású befolyásolási kísérlet, amely a tömegkommunikációs eszközök által nyújtott anyag gondos kiválasztásán alapul. Gondoljuk el a következő hipotetikus szituációt: Két személy verseng egy képviselői helyért. Az egyiknek sokkal kevesebb pénze van a kampányra, mint a másiknak. Ezért a kispénzű jelölt gyakran megjelenik sajtókonferenciákon, tévévitákon, hogy minél több ingyen-nyilvánossághoz jusson. A riporterek általában tapasztalt újságírók, akik ráadásul nem mindig szimpatizálnak a jelölttel. Nem egyszer nehéz kérdéseket tesznek fel nekik, néha egészen ellenségeseket. A politikus ilyenkor védekező állásba kényszerül. Előfordul, hogy a kamera kedvezőtlen szögben fényképezi esetleg éppen azt mutatja, amint a jelölt az orrát vakarja, nyitva felejt a száját vagy idegesen babrál. Az is megesik, hogy a jelöltnek – ha kemény vagy váratlan kérdéseket tesznek fel – nehezebbre esik megtalálni a helyes választ, ilyenkor dadog és értelmetlen hangokat ad ki.

A jó anyagi alapokkal rendelkező ellenfélnek nincs szüksége arra, hogy ilyen műsorokban szerepeljen. Ehelyett óriási összegeket költ arra, hogy képmagnóra rögzítse reklámbeszédeit. Mint hogy ő fizeti az operatórt és a rendezőt, csak a legkedvezőbb beállításokból fényképezik. Saját kozmetikusa, különleges erőfeszítéseket tesz, hogy eltávolítsa a táskákat a szembe alól, s hogy megjelenését fiatalossá és energikussá varázsolja. A riporter jól előkészített, előre megbeszélte a kérdéseket tesz fel, a válaszok pedig értelmesek, tömörek, határozottak. Ha a jelöltnek mégis megbicsaklik a nyelve, vagy bakizik, az egész jelenetet újraforgatják mindaddig, amíg a szöveg nem lesz nyomdakész.³

A befolyásolás hatékonysága

A fő kérdés a következő: Mennyire hitelesek és hatékonyak azok a nyilvánvaló kísérletek, hogy a médiumok révén különféle termékeket (fogpasztát, autót, bankkölcsönt, pártprogramot) becsomagoljanak és eladjanak. Első megközelítésben úgy tűnik, hogy igen hatékonyak, hiszen mi másért költenének a nagyvállalatok és pártok évente milliókat arra, hogy cikkeiket vagy program-

³ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1994. p:91-92

jaikat beharangozzák? Mindnyájan tudjuk, hogy a játékhirdetések hogyan csapják be a gyerekeket, amikor a legnagyobb bővlikat úgy mutatják be, mint ha azok rendkívül érdekesek lennének. A cél az, hogy a gyerekek a hirdetések láttán kiköveteljék a szülőktől, hogy a reklámozott termékeket vásárolják meg nekik, és ez minden jel szerint működik is. Egy közvélemény kutatás szerint a válaszadók többsége úgy vélte, hogy a televíziós hirdetések hamis állításokat tartalmaznak. A kutatásból az is kiderült, hogy minél iskolázottabb valaki, annál gyanakvóbb, és ezek az emberek azt hiszik, hogy kételkedésük ellenállóvá teszi őket a rábeszéléssel szemben. Ebből arra következtethetnénk, hogy a kommunikátor megbízhatatlanságának tudata önmagában megvéd bennünket attól, hogy közlése hatást gyakoroljon ránk. Ez azonban valószínűleg nem igaz. Ha valaki azt hiszi, hogy védett a befolyásolással szemben ez még nem jelenti azt, hogy valójában ellenáll. Sok terméket a közönség mégiscsak azért vásárol, mert azt a márkát erősen reklámozzák. Vajon attól jobb autó lett a Renault, hogy Fernando Alonso 2006-ben a Forma-1-ben világbajnok lett?

De vajon ugyan olyan jellegű döntés-e az, hogy melyik jelöltre vagy programra szavazzunk, mint amikor kiválasszuk a kedvenc üdítőitalunkat, vagy azt hogy mit fogyasztunk reggelire?

Lehet, hogy meglepően hangzik, de a válasz az, hogy feltehetően igen. Aronson a könyvében leírja, hogy az 1972-es amerikai kongresszusi előválasztások után a kutatók egy csoportja felmérte, hogy a tömegkommunikációs eszközök mennyit foglalkoztak az egyes jelöltekkel. Ezek a kutatók 83 % pontossággal megjósolták, kik lesznek a győztesek, és előrejelzéseiket kizárólag arra alapozták, hogy mely jelöltnek szentelte a legtöbb figyelmet a tömegkommunikáció. Ez a szám félrevezető lehet. Elképzelhető, hogy nem a médiumok kreálják az élen haladókat, hanem velük foglalkozik többet a tömegkommunikáció. Amikor olyan fontos eseményről van szó, mint a választások, a nagyarányú tömegkommunikációs kampányok a legkevésbé érdeklődő és a legkevésbé felvilágosult választókat befolyásolják leginkább. Ezek a szavazók azonban kisebbséget alkotnak ahhoz, hogy bizonyos esetekben megfordíthassák a választási eredményeket.⁴

A meggyőzés és manipuláció elemei

A gyakorlatban nagymértékben az egyénileg vallott értékektől függ az, hogy ki mit tekint egy bizonyos tananyagból oktatásnak és mit propagandának. Akár propagandának, akár felvilágosításnak a meggyőzés (vagy mai divatos szóhasználatnál élve, a manipuláció) ténye a realitás. Nem lesz jobb attól, hogy nem veszünk róla tudomást. Mint ahogy már korábban írtam, a meggyőzést vagy manipulációt célzó közléseknek gyakran vagyunk célpontjai anélkül, hogy tudnánk róla, már csak azért sem árt, ha tisztában vagyunk az ilyen közlésekben

⁴ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1994. p: 95-96.

alkalmazott műfogásokkal. De mielőtt rátérnénk arra, hogy milyen tényezők határozzák meg a közlés hatékonyságát, foglalkozunk egy fontos kérdéssel, a meggyőzés vagy manipuláció etikájával. Hiszen nem csupán célpontjai vagyunk a rábeszélésnek, ilyen célzatú közléseket mi is teszünk. Elliot Aronson szerint valamilyen módon mindig meggyőzés a szándékunk, midőn dicsérünk, vagy szidunk egy árucikket, védelmünkbe veszünk, vagy támadunk egy elgondolást, képviselünk egy álláspontot, vagy szembeszállunk vele. Ezen a véleményen túllépve, Josef Kirschner⁵ szerint már manipulációról beszélhetünk. Mielőtt azonban arról beszélnének, hogy mi a legjobb módja a meggyőzésnek, érdemes elgondolkodnunk azon is, hogy hogyan döntsük el, hogy egyáltalán alkalmazunk-e rábeszélést.

Az etikai kérdés igen összetett, tele van sötét foltokkal. Miként a propaganda és a felvilágosítás közötti különbségtétel esetében, az egyéni nézetek és értékek itt is befolyásolják megfontolásainkat. Fontosnak tartok kiemelni néhány szempontot arról, hogy miképpen közelítsük meg őket. Aronson szerint az egyik lehetséges megközelítési mód az, hogy a meggyőzési kísérletek célja szerint ítéljük meg. Ez az álláspont szélsőséges formában azt jelenti: a cél szentesíti az eszközt. Ezzel ellentétben Kirschner téziseinek ez az alapja, és nem tartja etikátlannak.

Ha a meggyőzési kísérlet célja nem ennyire könnyen védhető, az etikai kérdés is bonyolultabbá válik. Ha megvizsgáljuk a napjaink banki hirdetéseit, látjuk, hogy ádáz küzdelem zajlik az ügyfelekért. Vannak bankok, akik kiemelt helyen hirdetik kedvezményesebb hiteleiket, de nehezen olvashatóan, kis betűkkel írják, hogy ez csak az első pár hónapra vonatkozik. Tételezzük fel, hogy ön komoly jutalékot kap minden egyes ügyfélerért. Egy pillanatig is habozna ön, hogy ezt az üzleti fogást alkalmazza? Változna e valami, ha ön tényleg elhiszi hogy ezek a hitelek olcsók? Mi van akkor, ha úgy gondolja, hogy egyáltalán nem azok? És végül, ha önnek averziója lenne ettől az üzleti fogástól, milyen rábeszélési móddal lenne megelégedve. Ez utóbbi kérdés átvezet bennünket egy másik problémához, ahhoz, hogy nem csak a kommunikáció célját, de tartalmát is vizsgálni kell.

Az etikai problémákat megközelíthetjük úgy is, hogy a cselekedeteket a szerint ítéljük meg, hogy milyen eszközöket alkalmaz a kommunikáció forrása. Általában egyet érthetünk azzal, hogy kerülendő a tudatosan hamis tájékoztatás, a tények elhallgatása vagy megtévesztő érvek használata. De azért ennek kapcsán is felmerülnek nehézségek. Mit kezdünk például az úgynevezett kegyes hazugságokkal, vagyis amikor valaki a csalás eszközével él csak azért, hogy ne kelljen fölöslegesen megbántania egy másik ember érzéseit.

⁵ Josef Kirschner téziseit „A manipuláció művészete” című művében fejt ki részletesen.

Hogy megítélhessük, erkölcsös-e kísérletet tennünk, hogy valakit erről vagy arról meggyőzzünk, a közlésnek mindig a célját és tartalmát is figyelembe kell vennünk. Nem könnyű megítélni, hogy mi volna a helyes lépés. Előfordul, hogy egy ügyben mélységesen hiszünk, s minden aggodalom nélkül oly módon adjuk elő érveinket, hogy azok a leghatékonyabban mozdítsák előre ügyünket. De megeshet, hogy mégis kínosan éreznénk magunkat, ha érveinket nem a tőlünk telhető legnagyobb teljességgel és pártatlansággal mutatnánk be. A döntést nagymértékben meghatározza a szituáció. Egy védőügyvédtől például, elvárják (és ez is a kötelessége), hogy kiálljon egy adott állásfoglalás mellett, és így kevésbé korlátozzák őt etikai megfontolások, mint egy olyan megnyilatkozót, akiről pártatlanságot tételeznek fel (pl. egy szakértő). Az a személy, akinek közlését ellenérvek előzhetik meg, vagy utána lehet vitatkozni vele, nagyobb szabadsággal érvelhet, mint az, akinek megnyilatkozását nem kísérhetik ellenérvek (pld. a szóvivők). Vannak, akik azt vallják, hogy az ügy fontossága igazolhatja a keményen meggyőzési taktika alkalmazását, mások viszont úgy foglalnak állást, hogy minél jelentősebb a téma annál inkább nélkülözhetetlen a tárgyilagosság. Az etikai problémák igen összetettek, s nincs mód arra, hogy itt megválaszoljam őket. Mégis rendkívül fontos, hogy ezeket, a kérdéseket e helyütt is felvessem, mivel a meggyőzési és manipulációs kísérletek átfogják életünket, és a meggyőzés és manipuláció etikájának problémája tele van sötét foltokkal.

Aronson összefoglalta, hogy szerinte milyen tényezők határozzák meg a meggyőzés, közlés hatékonyságát. Egy üzenet meggyőző erejét fokozni lehet anélkül, hogy torzításokhoz vagy hazugságokhoz kéne folyamodnunk. Véleménye szerint a változóknak három fontos csoportját kell számításba vennünk:

1. A kommunikáció forrását
2. A kommunikáció természetét
3. A közlés befogadóinak sajátosságait.

Még egyszerűbben kifejezve: Ki mondja, mit mond, és kinek mondja?

1. A kommunikáció forrása

Aronson könyvében Arisztotelésznek tulajdonította: „A jó embereknek inkább hiszünk, mint másoknak, ez általában igaz bármilyen kérdéstről van szó, és abszolút igaz, amikor lehetetlen pontos bizonyosságra szert tenni és a vélemények megoszlanak. Egyes szerzők retorikai fejtegetéseivel ellentétben nem igaz az, hogy a szónok által elárult személyes jóság nem járul hozzá meggyőző erejéhez. Ellenkezőleg, azt mondhatjuk, hogy jelleme tekinthető majdnem leghatásosabbnak a rendelkezésre álló meggyőző eszközök között.”

Mint egy 2300 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Arisztotelész megfigyelését szigorú tudományos ellenőrzésnek vessék alá. Arisztotelész azt mondta, hogy a „jó” embereknek hiszünk, ezen pedig a magas erkölcsi mércét elérő embereket értette. Ésszerűnek látszik, hogy hagyjuk magunkat befolyásolni

olyas valaki által, aki megbízhatónak látszik, és tudja, miről van szó. Ugyan az a kommunikátor nem tud mindenkit egyformán befolyásolni, egyesek magas, mások pedig alacsony hitelességet tulajdoníthatnak ugyan annak a közlőnek. A kommunikátor egyes „mellékes” tulajdonsága is igen fontosak lehetnek a befogadók némelyike számára úgy, hogy a kommunikátor befogadókra ilyen tulajdonságai révén esetleg feltűnően nagy vagy csekély hatással lehet. (például foglalkozása, neme, bőre színe stb...)

Hogyan érheti el valaki a megbízhatóság látszatát? Az egyik lehetőség az, hogy saját érdekei ellenében érvel. Ha valaki nem nyerhet (sőt esetleg veszíthet) azzal, ha meggyőz bennünket, hajlamosak leszünk hinni neki. Aronson szerint Arisztotelésznek nem volt teljesen igaza, egy kommunikátor lehet visszataszító és erkölcstelen, mégis meggyőző, ha tudjuk, hogy semmit sem nyerhet (sőt esetleg veszíthet) amennyiben hiszünk neki. Nem véletlen, hogy a nukleáris fegyverek elleni mozgalom legnagyobb szószólói az utóbbi időben olyan szakemberek voltak, akiknek véleménye látszólag ellentmondásban van szakmai hátterükkel. Ezek a kommunikátorok rendkívül hitelesnek látszanak, éppen azért, mert kijelentéseik és szakmai érdekeik nincsenek összhangban egymással.

Egy személy megbízhatósága úgy is növelhető, ha a hallgatóság teljesen meg van győződve, hogy az illető nem akarja őket befolyásolni. Egy tőzsdeügynök által nekünk kínált részvényt nem biztos, hogy megvennénk, mert tudjuk, hogy anyagi érdeke fűződik az eladásához. De ha meghallanánk, hogy egy barátjának arról mesél, hogy egy bizonyos részvény ára emelkedőben van, szívesen vásárolnánk belőle, mivel nyilvánvaló, hogy nem akar bennünket befolyásolni. Amikor ugyanis azt hisszük, hogy a másik személy nem tud rólunk, kijelentéseinek nem tulajdonítunk rábeszélő szándékot. Ha azt hisszük, hogy a másik spontánul cselekszik, inkább hagyjuk magunkat befolyásoltatni tőle.

A kommunikátor hatékonyságát egy másik döntő tényező is meghatározza: az, hogy mennyire vonzó vagy rokonszenves, függetlenül minden szakértelmétől és megbízhatóságától. Minél vonzóbb egy kommunikátor, annál meggyőzőbb is. Ha a közlő rokonszenves, az emberek feltételezik róla, hogy szimpatikus az az ügy, amelyet képvisel. Ez az eredmény arra mutat, hogy a kommunikátor vonzerejéhez az üzenet kívánatos voltát asszociáljuk. Úgy tűnik tehát, hogy aki tetszik nekünk, attól hagyjuk magunkat befolyásolni. Amikor egy kommunikátornak a vonzereje és nem annyira a szakértelme játszik szerepet ránk gyakorolt hatásában, akkor úgy viselkedünk, mintha kedvébe akarnánk járni. Minél jobban meg akarjuk változtatni a véleményünket, annál jobban meg is változtatjuk, de csak lényegtelen dolgokban.

Aronson a véleményét a következők szerint foglalja össze:

1. Véleményünket a szakértelemmel rendelkező és megbízható egyének befolyásolják.

2. A kommunikátor megbízhatósága (és hatékonysága) fokozódhat, ha olyan álláspontot képvisel, amely minden jel szerint saját érdeke ellen való.
3. A kommunikátor megbízhatósága (és hatékonysága) növekedhet, ha úgy tűnik, hogy nem akarja véleményünket befolyásolni.
4. Ha valaki tetszik nekünk és azonosulunk vele, akkor véleménye és viselkedése jobban hat ránk, mintha ez a hatás a közlés tartalmából következne, legalábbis lényegtelen véleményeket és viselkedéseket illetően.
5. Amennyiben lényegtelen véleményről és viselkedésről van szó, ha valaki tetszik nekünk, hagyjuk magunkat befolyásolni még akkor is, ha tudjuk, hogy az illetőnek szándékában áll meggyőzni bennünket és ebből Ő maga is hasznot húz.⁶

2. A kommunikáció természete

Egy közlés előterjesztésének a módja jelentős mértékben meghatározza a hatékonyságát. A közlések hatékonyságával kapcsolatban az alábbi kérdések vetődtek fel:

- a) Akkor meggyőzőbb-e egy közlés, ha a hallgatóság értelmére kíván hatni, vagy ha az érzelmeket próbálja mozgósítani?
- b) Milyen fajta közlés gyakorol nagyobb hatást az emberekre, egy olyan, amely élményszerű személyes tapasztalatra hivatkozik, vagy az olyan, amely egy sor világos és cáfolhatatlan statisztikai bizonyítékkal van alátámasztva?
- c) Mi a hatékonyabb: ha az érvelés egyoldalú, vagy pedig, ha a kommunikáció magába foglalja az ellenkező álláspont cáfolatát is?
- d) Ha mind a két oldal jelen van, az ellentétes álláspontok bemutatásának sorrendje hatással van-e az egyik vagy a másik vélemény meggyőző erejére.
- e) Mi az összefüggés egyfelől a közlés hatékonysága, másfelől pedig a közlés által javasolt álláspontnak a hallgatóság eredeti véleményétől való eltérése között?

a). Logikai vagy érzelmi felszólító jelleg

Egy vizsgálatban azt próbálták megállapítani, hogy egy bizonyos politikai jelölt megszavaztatásának sikere mennyiben függ az alkalmazott érvelésmódtól. Azt tapasztalták, hogy azok, akik *elsősorban* érzelmi hangvétellű agitációban részesültek, inkább voltak hajlandók a közlő által javasolt jelöltre szavazni, mint azok, akiket *elsősorban* logikai úton próbáltak meggyőzni.

⁶ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1994. p:107-108.

Nem véletlenül emeltem ki dőlt *betűkkel* az elsősorban szót. Ezen a területen éppen az a fő probléma, hogy az „érzelminek” és a „racionálisnak” nincsenek pontos, egymást kölcsönösen kizáró meghatározásai. Mivel nehéz az „érzelmi” és a „racionális” közötti különbséget a gyakorlatban felhasználható definíciókba önteni, ezért a szociálpszichológusok azt vizsgálták, hogy egy meghatározott érzelem különböző intenzitásainak milyen hatása van a véleményváltozásra. Tegyük fel, hogy a véleményválttatás érdekében a hallgatóságunk lelkében félelmet akarunk kiváltani. Hatékonyabb-e, ha egy kicsit megijesztjük, vagy jobb, ha megpróbáljuk halálra rémisztetni Őket? Ha például az óvatos vezetésre akarjuk inteni Őket, mi a meggyőzőbb, ha vérfagyasztó színes filmet mutatunk nekik az országúti balesetek áldozatairól, vagy ha megelégszünk a benyomott lökhárítók bemutatásával és felvilágosító előadással a kockázatokról? A józan ész mind a két lehetőség mellett talál érveket. Egyfelől azt mondja, hogy a nagy ijedelem cselekvésre ösztönzi az embert, másfelől a túlságosan nagy félelem zavaró, elterelő hatású. Ennek következtében nem tudunk a közlés tartalmára figyelni, nem tudjuk megérteni, és nem tudunk megfelelő képen reagálni rá. Legtöbbször abban a hitben élünk, hogy ez csak mással történhet meg velünk soha. Így hát az emberek nyugodtan vezetnek szédületes sebességgel, volánhoz ülnek némi alkoholfogyasztás után is, bár tudják, hogy ezt nem lenne szabad. Mindezt talán azért mert a lehetséges negatív következmények olyan háttorzongatóak, hogy megpróbálnak egyáltalán nem gondolni rájuk.

Aronson a könyvében kísérleti adatokra hivatkozik, melyek túlnyomó többsége arról tanúskodik, hogy – amennyibe minden egyéb körülmény azonos – minél jobban megijeszt valakit egy közlés, annál valószínűbb, hogy megelőző lépéseket fog tenni. Gondoljunk itt azokra a magyarországi reklámokra, amelyekben a gyorshajtás veszélyére hívják fel a figyelmet. A reklám végén a halálos balesetre utalnak, egy halottas zsák látványával.

Így van ez mindenképpen? Nincs így. Nem véletlenül hogy a józan ész alapján sokan azt gondolják, hogy a nagy félelem megbénítja a cselekvést. Valóban így van, legalábbis bizonyos embereknél bizonyos feltételek között. Aronson a könyvében utal Levent Hal és munkatársai kutatásaira, akik azt is kimutatták, hogy az erős megfélemlítés leginkább azoknál az embereknél hatékony, akik meglehetősen jó véleménnyel vannak magukról, azaz magas az önértékelésük. Az alacsony önértékeléssel rendelkezők viszont általában kevésbé hajlamosak közvetlen módon reagálni az elrettentő tartalmú közlésre. De az igazán érdekes az, hogy némi késedelem után ők is ugyan úgy fognak viselkedni, mint a magas önértékelésű kísérleti személyek. Vagyis, ha a közvetlen cselekvést el lehet halasztani, akkor az alacsony önértékelésű emberek inkább az erősen félelemkeltő kommunikáció hatására fognak cselekedni. Ennek az lehet a magyarázata, hogy azok, akiknek rossz véleményük van önmagukról, rendszerint nehezen tudnak a külvilághoz alkalmazkodni. A kicsi vagy közepesen félelmetes dolgokkal, úgy ahogy azonnal elbánnak, de ha rájuk zúdul egy igazán vészjósló közlés, akkor

úgy tesznek, mint aki az ágyban a fejére húzza takarót. Ha azonban van idejük, vagyis nem kell azonnal cselekedniük, akkor a halálos rémület arra fogja indítani őket, hogy tegyenek valamit.

b). Statisztikai bizonyíték vagy személyes példa.

Játszunk el a gondolattal, hogy ön egy új gépkocsit szeretne vásárolni. A legfontosabb szempontja az ár mellett, hogy az új autó megbízható és hosszú élettartamú legyen. Mivel ön tájékozott és racionális ember, áttanulmányozott különböző szakfolyóiratokat s megállapítja belőlük, hogy a Volvo egyértelműen az az autó, amely a legkevesebb javításra szorul, ezért természetesen úgy dönt, hogy Volvót fog venni. Találkozik barátjával, aki elmondja negatív tapasztalatait a Volvójával kapcsolatban. Tegyük fel, hogy a szakfolyóiratok pozitív tesztjei 1000 Volvo tulajdonos tapasztalatain alapul. Barátja kellemetlenségeiről értesülve az 1000-es minta 1001 főre emelkedett, egy negatív eset került be a statisztikai adatbázisba. Matematikailag ez elhanyagolható, nem kell, hogy az ön döntését befolyásolja. Ám egy sor kutatás, amelyekre Aronson hivatkozott a könyvében azt tanúsítja, hogy az ilyen esetekben – éppen életszerűségük miatt – sokkal nagyobb jelentőségűek, mint ahogy a logikai vagy matematikai szempontból indokolt lenne. Ha minden egyéb tényező azonos, az egyértelmű és életszerű személyes tapasztalatok jobban hatnak, mint akárhány statisztikai adat. Erős a hajlandóságunk arra, hogy egyetlen elszigetelt esetet tipikusnak véljük. Így tehát az ön barátjának közlése különlegesen hatásos volt.

c). Az egyik fél vagy mindkét fél érvei.

Nehéz egyértelmű összefüggést megállapítani az érvelésmód egyoldalúsága és a kommunikáció hatékonysága között. Az összefüggés bizonyos fokig a hallgatóság intelligenciájától függ, minél intelligensebbek a hallgatóink annál kevésbé meggyőző az egyoldalú érvelés, és annál hatékonyabb az, amelyik kifejti a fontosabb ellenérveket is, majd fokozatosan megcáfolja őket. Ez természetes. Egy értelmes ember valószínűbb, hogy ismeri az ellenérvek némelyikét, és ha nem hall róluk semmit, az az érzése támadhat, hogy a kommunikátor nem tisztességes vagy nem képes megcáfolni az ellenkező álláspontot. A kevésbé intelligens emberről kevésbé tehető fel hogy tud másik álláspont létezéséről. Ha nem említik az ellenérvet, az ilyen ember meg lesz győzve, ha megemlítik, elbizonytalanodhat.

Egy másik fontos tényező a hallgatóság kezdeti álláspontja. Ha már valaki eleve hajlik arra, hogy higgyen a közlőnek, az egyetlen álláspontra összpontosító kifejtés hatásosabb, mint a másik nézetet is bemutató. Ha viszont kezdetben inkább az ellenfél véleményével szimpatizál, akkor jobban hat rá az olyan érvelés, amely a másik fél nézetét és annak cáfolatát is tartalmazza.

d). *A bemutatás sorrendje.*

Képzeljük el, hogy jelöltetjük magunkat a városi tanács tagságára. Minket és ellenfelünket meghívnak, hogy mondjunk beszédet az egyik választási gyűlésen. Szoros küzdelem lesz, a hallgatóság nagy része még nem döntött, hogy kire fog szavazni és a végeredmény esetleg éppen e beszédétől függ. Napokig dolgoztunk a beszéd megírásán, jó néhány próbát is tartottunk belőle. Amikor végre helyet foglalunk az emelvényen, a főrendező megkérdezi, hogy elsőnek vagy utolsónak akarunk e szólni. Mondanom sem kell, hogy bonyolult problémáról van szó, olyanról, amelyről a tanulás és az emlékezés kérdéskörét érinti. Való igaz, hogy minden egyéb körülmény azonossága esetén, a hallgatók jobban fognak emlékezni az utolsó beszédre, mivel ez közelebb van a választások időpontjához. Az utóbbi anyag tényleges befogadása azonban nem lesz olyan mélyreható, mert az előbbi anyag már pusztán a létevel gátlást gyakorol a tanulási folyamatra. A tanulási folyamatról való ismereteimből tehát az következik, hogy – amennyiben minden egyéb feltétel azonos – az első megszólalás lesz hatásosabb. Ezt nevezzük *az első tényező hatásának* (primacy effect). Az emlékezetben tartás jelenségeire vonatkozó ismereteimből, viszont arra következtethetünk, hogy – amennyiben minden egyéb feltétel azonos – az utolsó érvelésnek lesz nagyobb hatása. Ezt hívjuk *a friss tényező hatásának* (recency effect.)

Hogy e két elv látszólag ellentétes következtetésekhez vezet, semmiképp sem jelenti azt, hogy a megszólalások sorrendje érdektelen lenne, de ebből az sem következik, hogy ne lehetne meghatározott előrejelzéseket tenni. Ezzel szemben arról van szó, hogy mind az emlékezetbe vésés, mint az emlékezetben tartás törvényszerűségeiről tudunk valamit, előre jelezhetjük azokat a feltételeket, amelyek mellett az első tényező hatása, illetve amelyek mellett a friss tényező hatása inkább érvényesül.

A legfontosabb változó az az idő, amely a szituáció különböző eseményei között telik el:

1. Az első és a második közlés között eltelt idő
2. Az az idő, amely a második közlés befejezése és a végső döntés aktualitásának időpontja között múlik el.

Ebből adódnak az alapvető szabályszerűségek:

1. A gátlás (interferencia) akkor a legnagyobb, ha a két közlést csak nagyon csekély időköz választja el, ekkor az első megszólalás maximálisan akadályozza a második elsajátítását, tehát az első tényező hatása fog érvényesülni, és az első szónok lesz előnyösebb helyzetben.
2. Az emlékezetben tartás akkor a legnagyobb, tehát akkor kerül a friss tényező hatása túlsúlyba, ha a közönségnek a második szónoklat meghallgatása után azonnal állást kell foglalnia.

Ha tehát a két előadónak közvetlenül egymás után kell megszólalnia, és a választásig még hátravan néhány nap, a szónokunknak kell elsőnek beszélnie. Elsőbbsége zavarni foglya a hallgatókat abban, hogy agyukba vessék a második szónok érveit, és ha még van néhány nap a választásig az emlékezetből adódó különbség hatása elhanyagolható lesz.

Ha viszont a szavazás közvetlenül a második felszólalás után tartják, a két beszéd között, pedig hosszabb szünet várható, célszerűbb, ha példánk hőse utolsóként lép fel. A szünet miatt az első beszédnek a másodikra gyakorolt zavaró hatása minimális lesz, mivel a jelenlévőknek azonnal dönteniük kell, a második beszédre jobban fognak még emlékezni, mint az elsőre. Tehát a friss tényező hatása fog dominálni, – és ha minden egyéb körülmény azonos – a második felszólalás lesz a meggyőzőbb.

e). Az eltérés nagysága

Képzeljük el, hogy olyan hallgatóság előtt kell megszólalnunk, amelynek véleménye gyökeresen eltér a mi álláspontunktól. Mi hatékonyabb: ha véleményünket a legszélsőségesebb formában fogalmazzuk meg, vagy ha némileg enyhítjük a megfogalmazást annak érdekében, hogy ne tűnjék annyira különbözőnek a közönség álláspontjától. Röviden, milyen a legkedvezőbb szintje az eltérésnek a hallgatóság véleménye, és a közlést tevő javaslatai között.

Először vizsgáljuk meg a szituációt a hallgatóság szempontjából. Ahogy már említettem, az emberekben általában igen erős az igazságra, „igaz” véleményekre és észszerű cselekvésekre való törekvés. Amikor valaki azzal kezdi, hogy nem ért egyet velünk, kellemetlenül érezzük magunkat, mert úgy tűnik, hogy ezek szerint véleményünk vagy cselekvésünk helytelen volt, vagy téves információn alapult. Minél nagyobb a véleménykülönbség, annál kínosabban érint a dolog.

Legalább 4 lehetőség áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy a kellemetlenség érzetét csökkentjük:

1. Megváltoztathatják véleményüket.
2. Megpróbálhatják rávenni a kommunikátort, hogy ő változtassa meg a véleményét.
3. Támaszt kereshetnek eredeti véleményüknek olyan emberek személyében, akik osztják ezt a nézetet annak ellenére, amit a kommunikátor mond.
4. Leszállíthatják magukban a kommunikátor értékét, meggyőzhetjük magunkat arról, hogy az illető ostoba, erkölcstelen és ennek révén érvényteleníthetik a hallott véleményt.

Mikor nehéz és mikor könnyű leszállítani magunkban a kommunikátor értékét? Egy kedvelt és tisztelt barát értékét nehéz lenne lejjebb szállítani, ugyan

csak nehéz lenne olyasvalakit becsmérelni, aki a szóban forgó témában megbízható szakembernek számít. Ha azonban a kommunikátor hitelessége nem egyértelmű, nem olyan nehéz lekicsinyelni.

Fejtegetéseink összefoglalásaképp azt mondhatjuk:

- Ha a kommunikátor nagymértékben hitelt érdemlő, akkor minél szélesebb az eltérés az általa hangoztatott és a hallgatóság által képviselt álláspont között, annál nagyobb lesz a véleményváltozás.
- Ha viszont a közlő hitelessége kétséges vagy csekély, akkor közepes eltérésnél nagyobb esetekben várhatóan maximálisan negatív hatást vált ki a kommunikáció.⁷

A közlés befogadójának sajátosságai

Nem minden ember egyforma. Egy adott közlés az egyik emberre hatásos, a másokra hatástalan. A közlés egyes befogadójának intelligenciája és eredeti álláspontja fontos szerepet játszik abban, hogy a kétoldalú vagy az egyoldalú érvelés ér-e el a nagyobb hatásfokot. Aronson két fő szempontot említ, ami meghatározó egy befolyásolhatóság szempontjából:

1. Önértékelés

A befolyásolhatóság legeggyértelműbb személyiségváltozója az önértékelés. A meggyőzés jobban hat arra, akit az az érzés hat át, hogy nem felel meg, mint arra, aki elégedetten szemléli önmagát. A stabil értékrenddel rendelkező, sikeres és kvalifikált emberekre jellemző a magas önértékelés.

2. A közlés befogadójának tapasztalatai

A befogadókval kapcsolatos másik jelentős tényező az, hogy milyen lelkiállapotban vannak. Ha az emberek jóllakottak, pihentek és jókedvűek, könnyebb őket befolyásolni. Az emberek arra törekednek, hogy megvédjék szabadságérzetüket. Jack Brehm reaktancia-elmélete szerint midőn úgy érezzük, hogy szabadságunk veszélyben van, mindent elkövetünk, hogy helyreállítsuk. Az erőszakosan és durván rábeszélő közlések ugyancsak kiválthatják, hogy úgy érezzük, döntési szabadságunktól akarnak megfosztani, ami azután működésbe hozza az ember védekező mechanizmusait, amelyekkel ellenállunk a közlésnek. A szabadság és az autonómia szükségletének van még egy másik aspektusa is. Ha minden egyéb tényező azonos, az emberek hajlamosak arra, hogy – amikor olyan információval kerülnek szembe, amely mélyebb meggyőződésükkel ellenkezik – helyben ellenérveket találjanak ki, ha ez lehetséges. Ily módon képesek megakadályozni, hogy véleményeiket túlságosan befolyásolják, képesek megőrizni autonómiatudatukat. De ezt az ellenállást is le lehet győzni. Ezt egy

⁷ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1994. p: 121-122

kísérletben úgy érték el, hogy a meggyőzés ideje alatt némafilmet vetítettek a hallgatóságuknak, és ezzel a közlés meghallgatása közben a figyelmüket kissé elvonták.

Nézzük meg közelebbről a kérdés mási oldalát is. Hogyan tudnánk hozzásegíteni az embereket ahhoz, hogy ellenálljanak a rájuk irányuló befolyásolási kísérleteknek? A befogadók ellenállásra való felkészítésének alapos módszerét dolgozták ki William McGuire és munkatársai. Az általuk feltárt jelenséget találóan nevezték el *védőoltás-effektus*-nak. Amelynek a lényege, hogy ha valakit előzetesen kitesznek egy rövid közlésnek, amelyet helyben meg is tud cáfolni, akkor ily módon „immunizálódnak” a későbbiekben felvonultatott összes érv ellen is. A cáfolható ellenérvek bemutatása, mint propaganda technika tehát nem csupán hatékonyabb, hanem – ha ügyesen használják – az ilyen metodika növelheti a hallgatóság ellenálló képességét egy későbbi ellenpropaganda hatásával szemben.

Aronson könyvében leírja azon vizsgálatok eredményét, amelynek konzekvenciái, hogy a „védőoltás” akkor növeli legeredményesebben az ellenállást, ha a megtámadott nézet kulturális evidencia. Kulturális evidencián olyan nézetet értünk, amelyet a társadalom tagjainak többsége kétségbevonhatatlanul igaznak tart. Pld: „Ha az ember keményen dolgozik, nem marad el a siker” Amikor mindenki elfogadja őket, viszonylag könnyen elfeledkezhetünk arról is, hogy tulajdonképpen miért is hiszünk benne. Ha aztán még is súlyos támadás éri őket, az ilyen nézetek könnyen összeomolhatnak. Ha arra akarjuk ösztönözni az embereket, hogy meggyőződésüket jobban meg tudják védeni, akkor tudomásukra kell hozni azt is, hogy nézeteiknek vannak sebezhető pontjaik. Ennek leghatásosabb módja az, ha enyhe formában megtámadjuk ezeket a nézeteket.

Egy előzetes – tompított erejű – támadás nézeteink ellen védettséget alakít ki bennünk egy későbbi – komolyabb – meggyőzési kísérlet ellen, mert:

1. motiváltak leszünk arra, hogy megvédjük saját nézeteinket,
2. e védekezésben bizonyos gyakorlatra teszünk szert.

Ez után már képesek lehetünk arra, hogy súlyosabb kihívásoknak is ellenálljunk.⁸

Kirschner ezzel szemben pragmatikusabb és agresszívebb megközelítést alkalmaz a befolyásolhatóságra, amikor kifejti, hogy a befolyásolandó személyt döntési képességére kell hatással lenni. Véleménye szerint ezt a következő módon érhető el:

1. Korlátozni a tárgyilagos ítéletalkotásban.
2. Figyelmét szűken ráirányítani az egyoldalú információkra.

⁸ Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1994. p: 131-132..

3. Nem hagyni neki időt arra, hogy alternatívákat keressen.⁹

Ha most feltennék nekem a kérdést, hogy melyik az üdvözítő megoldás, akkor azt válaszolnám, hogy nincs ilyen. De ha minél több megoldási mód birtokában vagyunk, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a megfelelőt választjuk ki.

Elvek alkalmazása a gyakorlatban

Nézeteink többsége csak fokozatosan alakul ki, annak megfelelően, ahogy az idők folyamán egyre több információhoz jutunk, és egyre több emberrel kerülünk kapcsolatba. Általában nehéz közvetlen kommunikációval megváltoztatni azokat a nézeteinket, amelyeket igazán fontosnak tartunk. Első pillantásra úgy tűnik, alapvető különbség van egyfelől az ingyenes orvosi ellátás kérdése, másfelől például az között, hogy kivitelezhető-e az atom-tengeralattjáró, árusíthatók-e az antihisztaminok recept nélkül, mi a matematika gyakorlati fontossága stb. Miből áll ez a különbség? Az egyik különbség az, hogy a betegbiztosítás fontosabb dolog. De végül is kit érdekelnek az atom-tengeralattjárók?

Hogy választ adjuk erre a kérdésre, nézzük meg először mit jelent a vélemény szó? Első megközelítésben a vélemény az, amit tényszerűen igaznak hiszünk. Ezek a vélemények elsősorban kognitív tartalommal rendelkeznek, vagyis érzelemmentesek, nem annyira egész lényünkhöz, inkább csak a fejünkhöz tartoznak. Az ilyen vélemények változékonyak is, vagyis megváltozhatnak, ha tiszta és világos ellenbizonyítékokkal kerülnek szembe. Az olyan véleményt, amely egy értékelő és egy érzelmi komponenst is tartalmaz, attitűdnek nevezük. Az attitűdöket a véleményekhez képest nagyon nehéz megváltoztatni. Az emberek ellenállást tanúsítanak az attitűdváltozási kísérletekkel szemben, ezért azok a közlések, amelyek egyenes módon megkérdőjelezzik a meglévő attitűdöket, általában kevésbé hatásosak. Az attitűdök megváltoztatása érdekében mindenekelőtt azt kell megtudnunk, hogy mi motiválja ezt az ellenállást.

Walther G. Pincoke amerikai professzor szerint „valahányszor valaki kinyitja a száját, hogy szóljon a másikhoz, egyetlen célja van manipulálni akarja, és ebből a legtöbb hasznot húzni.”

Tűnjék bármekkora túlzásnak is Pincoke állítása, mégis rávilágít magatartásunk egyik alapvető indítékára. Valóban, egész életünkben azon igyekszünk, hogy érvényesítsük akaratunkat másokkal szemben, elérjük, hogy azt tegyék, amit várunk tőlük. Azt akarjuk, hogy elismerjenek, tiszteljenek, hogy képességeinket elfogadják és segítsenek bennünket. Mindent, ami közelebb visz ehhez a célunkhoz, helyesnek tartunk. Legyen ez hatalmunk, pénzünk, tekintélyünk bevetése, vagy akaratunk érvényesítésének bármilyen más eszköze.

⁹ Josef Kirschner: A manipuláció művészete. Bagolyvár könyvkiadó. Szolnok, 1994. p:150.

Ennek az érdekérvényesítésnek egyik legfontosabb színtere a médiumok. A személyeknek és szervezeteknek saját felelőssége, hogy élnek-e ezzel a lehetőséggel, vagy negligálják azokat.

Felhasznált irodalom:

1. Dr. Botond Gyula: *Média-mágia*. Botond Kiadó. Budapest. 2007. ISBN:978-963-06-2975-1
2. Elliot Aronson: *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1994. ISBN: 963-222-727-1
3. Josef Kirrschner: *A manipuláció művészete*. Bagolyvár Könyvkiadó. Szolnok. 1994. ISBN: 963-7423-29-X

SULÁNYI PÉTER - KALO OTTÓ

**A NATO BUKARESTI CSÚCSTALÁLKOZÓJA
NÉMET ÉS SZLOVÁK SZEMSZÖGBŐL**

A NATO bukaresti csúcstalálkozójának visszhangja meglehetősen ellentmondásos. Nem kímélik sem az újságírók, sem pedig a védelem- és biztonságpolitikával foglalkozó szakmai körök. Az eseményt illető jelzők a „fölsleges-től” az „ez is meg volt-on” keresztül az „eddig legnagyobb-ig” meglehetősen változatosak. Azaz egy azonban biztos, hogy egy olyan időszakban került sor a csúcsértekezlet megrendezésére, ami a NATO szervezete történetében egy átmeneti, köztes állapotnak írható le.

Köztes, mert a legutóbbi rigai találkozó óta igen csak rövid idő telt el, alig másfél esztendő, de a következő strassbourgi, közös, német-francia, jubileumi (a megalakulás 60-ik évfordulója) találkozótól is mindössze egy év választ el, amit csak színesít az egyesült államokbeli elnökválasztás kimenetele, az orosz államfő váltás gyakorlati megvalósulása, hogy csak a legjelentősebbeket említsük.

A bukaresti találkozáson a résztvevők meglehetősen sok témát érintettek, bár a felkészülésre nem minden esetben volt elegendő idő, ami nem adta meg a tagállamok számára a teljes körű és alapos felkészülést. Más aspektusból vizsgálva pedig nem biztos, hogy a megvitatott témákat egy csúcstalálkozó szintjére kellett volna beemlíteni.

Mik is voltak a fő témakörök, mire is összpontosítottak a résztvevők, mit sikerült megvalósítani:

1. Horvátország és Albánia meghívása a szervezetbe,
2. tagsági ígéret Ukrajnának és Grúziának, az orosz ellenállás ellenére,
3. az egyéni párbeszéd megnyitása Bosznia-Hercegovinával és Montenegróval,
4. az Észak Atlanti Tanács döntése egy nyilatkozatról az új stratégia 2009. évi kidolgozása témakörében,
5. a hagyományos fegyveres erőkkel (CFE) kapcsolatos közös álláspont kialakításának igénye, szemben az orosz egyoldalú felfüggesztéssel,
6. az afganisztáni (ISAF) és a koszovói (KFOR) missziók szükségessége melletti közös kiállás,
7. szimbolikus döntés 2009-ről a jubileumi csúcs-találkozóról.

Természetesen számos más, de jelentőségében nem elhanyagolható témát is megvitattak a tagállamok képviselői. Ilyen volt az energiabiztonság, a partnerségek, a nukleáris leszerelés, a cybernet hadviselés, illetve Málta visszatérése a Békepartnerség programjába.

A német-amerikai kétoldalú kapcsolatok azt követően váltak fagyossá, amikor a legutóbbi iraki háborút megelőzően az akkor még hivatalban lévő szociáldemokrata szövetségi kancellár, Gerhard Schröder nem volt hajlandó katonailag támogatni a George W. Bush amerikai elnök nevével fémjelzett iraki beavatkozást. Az időközben Németországban, 2005-ben lezajlott kormányváltásnak is köszönhetően a nagykoalíció élén álló kereszténydemokrata Angela Merkelnek, Németország első női kormányfőjének sikerült látványosan javítania az Egyesült Államokkal fennálló viszonyt.

A NATO bukaresti csúcsa Németország szempontjából határozottan sikeresnek mondható, ami egyben azt is jelenti, hogy a nemzetközi porondon egyre több alkalommal, egyre több módon jó pontokat szerző kancellár asszony ismét sikert aratott. Merkel számára egyértelműen sikerült mindeneelőtt az amerikai szövetségesekkel tisztázni a felmerült vitás kérdéseket. Ez különösen azért figyelemre méltó, mert a hivatalából távozó amerikai elnök Ukrajnát és Grúziát hiába próbálta a NATO tagság felé vezető útra vinni. Merkel tehát elmondhatja magáról, hogy sikerrel járt abban, hogy javítsa a kétoldalú kapcsolatokat Amerikával, ugyanakkor – figyelemre méltó módon, Európának a szövetségen belül növekvő súlyát is demonstrálendő éppen NATO katonai szervezetébe fokozott mértékben integrálódni kívánó Nicholas Sárközy francia államfővel közösen – nemcsak megakadályozta az amerikai kezdeményezést, hanem látványosan javította a szövetség egészének Oroszországgal szemben fennálló viszonyát is.

A németek a diplomácia általános szabályai szerinti udvariassági minimum keretében viszonzásképpen gesztusértékűen hozzájárultak ugyanakkor ahhoz, hogy elfogadásra kerüljön egy olyan közös közlemény, amely mégiscsak tartalmazza a szóban forgó két ország lehetséges felvételét, teljesen nyitva hagyta azonban annak időpontját. Ez megint csak azt jelenti, hogy Németország nagyfokú szenzibilitást tanúsított Oroszország biztonsági igényei és érzékenysége iránt, ugyanakkor ahhoz is hozzájárult, hogy az egyre inkább terebélyesedő Észak-atlanti Szövetség könnyen meg tudjon állapodni a közlemény tartalmában.

Cserébe az amerikai elnök kívánságának megakadályozásáért Németország ugyanakkor a továbbiakban nem emelt szót az amerikai rakétavédelmi tervek ellen. Amerika köztudottan olyan rakétavédelmi rendszert kíván telepíteni Európába, amely képessé teszi arra, hogy elhárítson az ún. lator államokból, - mint pl. Iránból – esetlegesen indítható hosszú távú rakétákat. Moszkva ezt a tervet sokáig fenyegetésként értelmezte és Németország már csak ezért sem támogatta. Mindössze néhány hónappal korábban Vladimir Putyin akkori orosz elnök úgy nyilatkozott, hogy Ukrajnára az ország NATO tagsága esetén orosz rakétákat fognak irányítani. Berlin és Párizs tehát joggal tartott attól, hogy volt szovjet köztársaságok NATO csatlakozása révén romolhat az Oroszországgal fennálló viszony. Merkel kancellár asszony nyomatékosan rámutatott ugyanakkor arra a tényre is, hogy a NATO tagság kérdését még Ukrajnán belül is ellentmondásos viták kísérik: míg Viktor Jucsenko elnök támogatja, addig a lakosság jelentős része ellenzi a csatlakozást. Grúzia elutasítását Merkel azzal a bizonytalan politikai helyzettel indokolta, amely a múlt évi elnökválasztást követően mutatkozott meg.

Érthető ugyanakkor Merkel asszony álláspontja, hiszen a NATO vezető országai közül Németország és Oroszország között áll fenn a legnagyobb mértékű gazdasági függőség. Ez a függőség a legmarkánsabban az energiafüggőség területén mutatkozik meg, hiszen Németország nagyban függ az orosz gázexporttól. Hangsúlyozzák ugyanakkor, hogy nemcsak Németország, hanem egész Európa felé fennáll ez a függőség, a kölcsönösség pedig ott érhető tetten, hogy ugyanakkor az orosz gáz exportjának 70%-a az Európai Unióba irányul, Németország és Európa tehát nagy és fontos vásárló Oroszország számára. (Európának egyébként ma évi mintegy 500 milliárd m³ gázra van szüksége, ami 2015-ig várhatóan évi 200 milliárddal nő majd – Oroszország stratégiai jelentősége pedig nem utolsósorban a beszerzési források lehetséges alternatívái miatt is nő, hiszen ott alapvetően a közel-keleti régió, illetve Irán jöhet szóba, azaz két feszültségektől terhes, instabil régió.)

A bukaresti csúcs másik súlypontja a bővítés mellett a NATO afganisztáni szerepvállalása volt, e tekintetben Németország nem kényszerült engedelményekre, tovább nőtt viszont az európai szövetségesek súlya, hiszen Franciaország

zászlóalj szintű jelenlétet vállalt. Az ország keleti részében, ahol eddig csak amerikai csapatok állomásoztak. Viszonzásképpen Washington csapatokat vezényelt az ország nagyobb mértékben harcoltól sújtott déli részében. A francia szerepvállalás egyben az eddigiekben viszonylag nagy veszteségeket szenvedő kanadai csapatok kivonását is megakadályozza, hiszen Ottawa katonái kivonásával fenyegetőzött arra az esetre, ha nem kap érezhető támogatást. A radikális talibokkal szemben Afganisztán déli részében hónapok óta követeli a támogatás fokozását Kanada, Nagy-Britannia és Hollandia.

Hogyan látja a bukaresti csúcsot a német politika egésze? Öröndetesnek vélik, hogy a szövetségesek öntudatosan, ugyanakkor partnerekként bánnak egymással. Úgy vélik, hogy ez az alapja a NATO jövőjének és ezért a bukaresti csúcsot összességében sikeresnek tartják. Sajnálatosnak tartják ugyanakkor, hogy a jelenlévő állam- és kormányfők együttesen nem voltak képesek Macedónia felvétele kapcsán elsimítani egy egyszerű névhasználati vitát, annak ellenére, hogy az ország felvétele biztonságpolitikai szempontból kedvező hatással lenne a Balkán számára. Annál kevésbé sem érthető sokak számára a névhasználat biztonságpolitikai relevanciája, mivel a feleknek nincsenek egymással szemben területi követeléseik – azt remélik tehát, hogy e kérdés vonatkozásában a soron következő alkalommal a NATO szempontjából kulcsfontosságú biztonságpolitikai összefüggésekre helyezik majd a hangsúlyt.

Fontosnak tartják, hogy a rakétavédelemmel kapcsolatos döntés révén a szövetség kifejezésre juttatta, hogy nem fogad el megosztott biztonságot a szövetség szempontjából – ugyanakkor nem adtak világos választ arra, milyen formában támogatják a rakétavédelmi projekt megvalósítását. Európa szempontjából fontosnak tartják, hogy Szocsiban még Bush elnök is az orosz partnerrel való együttműködést és a konfrontáció elkerülésének fontosságát állította előtérbe. Németországban ugyanakkor fontosnak tartják, hogy a NATO ne kezdeményezzen újfajta fegyverkezési versenyt, hanem tevékenységének súlypontja legyen politikai jellegű. Az eljövendő évek nagy politikai kihívásaihoz sorolják a NATO partnerek fellépését a leszerelés, a proliferáció és a fegyverzet-ellenőrzés mellett.

A szlovákiai külső szemlélő számára valóban alig történt valami. Ám volt a soha nem látott biztonsági intézkedések sora, sok és nagy létszámú delegáció a térségben, határzár és hírzuhatag. Belpolitikai adok-kapok. Az elnök és a kormányfő között meglévő ellentmondás kifejeződésének újabb fordulója. Közép-európai – kárpát-medencei magyar – kisebbségi problémák NATO-csúcsra történő beemelésének kísérletére adott ellentmondásos reakciók, összekeverve a nyugat-balkáni missziók indokoltságának magyarázatával, megkülönböztetve a hazai közönséget és a NATO-tagállamok képviselőit.

„Rugalmas igazodás” az aktuális biztonságpolitikai helyzethez, de máximalisan beszámítva az állandóan változó erőviszonyokat. Más szóval, igazodás a NATO-nagyokhoz a csúcson, de ezzel párhuzamosan és egy időben, igazodás a közeli Oroszországhoz, a leköszönő orosz miniszterelnök Viktor Zubkov pozsonyi látogatása kapcsán.

Az óriási felhajtás ellenére a résztvevők alig döntöttek valamiben, de amiben döntés született, az is sok szempontból meghökkentő volt.

Miben is dönthettek volna, hiszen a döntésekhez hiányzott a részletes elemzésekre alapozott háttér.

A vezető nagyhatalmak, a közepes és kis tagállamok – régiak és újak – valamennyien küszködnek az évek óta meglévő alapvető kérdések (NATO-transzatlanti viszony jövője, NATO-Európai Unió viszony jövője, a NATO globális szerepvállalásának kérdése) megválaszolása hiányával.

Mindezek ellenére zajlott az építkezés. Az USA külön alkukat kötött Csehországgal és Lengyelországgal a rakétavédelmi rendszert illetően. Kérdés, hogy ez mennyire fogja megterheli az általános kapcsolatokat egyéb relációkban például német-cseh, német-lengyel vagy akár cseh-szlovák, lengyel szlovák viszonylatban. Bár az USA sikeresen összeveszett Németországgal a nagyobb afganisztáni szerepvállalás vonatkozásában, de éppen erre építve. Franciaország, hogy visszaszerezze az őt megillető helyét a szervezetben újabb vállalást tett, ami az afganisztáni misszió továbbvitelét segítheti elő.

A KFOR misszió és a hozzá köthető kisebbségi jogok védelme témakörében Szlovákia és Románia között került sor együttműködésre, de a kérdéskör nem egységes megközelítésének gyakorlata jelentkezett más viszonylatokban – Ukrajna, Grúzia – is.

Oroszország a belső bizonytalanságot és az újbóli magára találását kihasználva az egyes kérdésekben – bár változatlanul nem NATO tagállam – túlzottan nagy szerepet kapott például Ukrajna és Grúzia kérdésében. Még azt is megengedte magának, hogy jelezze Ukrajna, mint entitás jelenlegi létét és formáját a korábbi szovjet és a jelenlegi orosz politikának köszönheti.

A kicsik, mint Szlovákia is, lehetőségeikhez mérten próbáltak lavírozni és a lehető legtöbbet kihozni érdekeik érvényesítése céljából.

Ivan Gašparovič köztársasági elnök Bukarestben, országa nevében teljes mértékben támogatta a radarrendszer-telepítést, mint fogalmazott: Szlovákia teljes jogú tagja volt és marad is a NATO-nak, s az ország nagyra értékeli azt a biztonsági pluszt, amit az amerikai rendszer kiépítése jelent. Ugyanakkor

Szlovákia azt is támogatja, hogy a 2009-es strassbourgi csúcsra komplex elemzést dolgozzanak ki a tagállamok a rendszer működéséről és annak hatásairól.

Szlovákia a NATO keretében az afganisztáni Uruzgan körzetben a Tarin Kowt bázis vezetését veszi át a holland parancsnokságtól, továbbá Kanadával tárgyal egy öregység kiküldéséről a kandahári légitámaszpontra. Ott ez év végéig önálló gyakorló és kiképzőbázist hozna létre. Gašparovič Bukarestben a NATO és Szlovákia mind szorosabb együttműködésének örült.

A rakétatelepítéssel kapcsolatban érdekes momentum volt, hogy alapvetően mást mondott a szlovák államfő Fico, aki nem volt jelen a találkozón, mint a delegációt vezető Gašparovič elnök. A miniszterelnök éppen a leköszönő orosz miniszterelnököt Viktor Zubkovot fogadta Pozsonyba, akit hamarosan Putyin leköszönő elnök vált pozíciójában.

Már tíz éve nem volt kormányfői szintű találkozó Szlovákia és Oroszország között. Milyenek a véletlenek, éppen a bukaresti NATO-csúcs idejére esett ennek a hosszú periódusnak a megtörése. A szlovák kormányfő, Róbert Fico hatalomra kerülése óta ügyködik a szlovák-orosz kapcsolatok felmelegítésén, mert szerinte elődje, Mikuláš Dzurinda elhanyagolta azokat.

Robert Fico kormányfő, a Pozsony felszabadításának 63. évfordulója alkalmából rendezett koszorúzáson, a város fölé magasodó szovjet katonai emlékműnél amiatt méltatlankodott, hogy a szlovák média szerinte nem követi kellő figyelemmel Viktor Zubkov orosz kormányfő látogatását, s hogy a pozsonyiak nem részesítik kellő tiszteletben az emlékművet, mi több: megfélemeznek róla, ráadásul „a szláv összetartozás eszméjéről sem vesznek tudomást”.

A kormányfő köszönetet mondott az 1944-es fasisztaellenes Szlovák Nemzeti Felkelésben harcoló szlovák partizánoknak, "akiknek tetteit, emléküket a kormány, melynek miniszterelnöke vagyok, becsesen őrzi." Az elhangzottakért köszönetet mondó Zubkov kijelentette: „Sem a II. világháború revízióját, sem az elesettek emlékének bemocskolását nem fogjuk megengedni.” Elemzők szerint Zubkov nem véletlenül választotta utolsó külföldi útjának célállomásává Pozsonyt.

A SME szerint a felszabadulás kerek évfordulói elmúltak a Kreml képviselőjének jelenléte nélkül. Emlékeztet, milyen „óriási jelentőséget” tulajdonított Pozsony a Putyin-párt támogatásának, s hogy Moszkva milyen előkelő helyen tartja számon az orosz-szlovák kapcsolatokat. A lap kiemeli: Fico nem ment el a NATO bukaresti csúcsértekezletére, helyette Csehországban a szociáldemokraták ünnepi lakomáját részesítette előnyben.

„Zubkov azonban igen csak figyelmeztető apropó” volt, s noha az sem zárható ki, hogy Fico titkon gratulált az orosz kormányfőnek, amiért Ukrajnát Bukarestben nem hívták meg a NATO-ba, "korántsem mellékes az a körülmény, hogy Ukrajna kimaradása ellenkezik Szlovákia érdekeivel."

Fico és Zubkov vélhetően tárgyaltak a szlovákiai kőolajszállító konszern a Transpetrol sorsáról, amelyben a Dzurinda-kormány idején az orosz Jukos szerzett többségi tulajdonrészt, ám miután tönkrement a szlovák fél az általa eladott tulajdonrész visszavásárlásáról tárgyalt annak holland leányvállalatával a Yukos Financeval.

A találkozón a politikai kérdések mellett szóba került az Oroszországból importált stratégiai nyersanyagok, a földgáz- és a kőolajszállítás problémaköre is. Ugyanígy az eszmecsere tárgyát képezte a mohi atomerőmű további blokkjainak orosz technológiával történő üzembe helyezése és az orosz nukleáris fűtőanyag-szállítás lehetősége is. Zubkov Ficón kívül szlovákiai vállalkozókkal is találkozott.

A miniszterelnök a TA3 politikai vitaműsorában kifejtette, hogy a sajtónak olyan fontos dolgokra is kellene figyelnie, mint az orosz miniszterelnök szlovákiai látogatása. Véleménye szerint felháborító volt, ahogy néhány média mennyire elhallgatta az orosz miniszterelnök pozsonyi látogatását, noha az a világ legerősebb, vagy legalábbis a 2. legerősebb országát képviselte, amelytől Szlovákia a gáz 97 %-át importálja!

Fico saját példájával hozakodott elő az orosz miniszterelnök látogatása iránt tanúsított tiszteletet illetően. Ő még a bukaresti NATO-csúcsra sem ment el emiatt. Mint mondta, erre nem is volt szükség, hiszen Szlovákia képviseletében ott volt az államfő, aki egyben a szlovák hadsereg főparancsnoka is. „Én nem tehetek arról, hogy az előző miniszterelnök ugrált mindenhová, csak azért, hogy kezet foghasson az amerikai elnökkel. Én nem ezért járok a találkozókra” – jegyezte meg Fico Dzurinda számlájára, akinek korábbi privatizációs lépéseit is kritizálta.

A Szlovákiában a NATO-csúccsal párhuzamosan zajló eseményekre történt kitekintő után, amely elemzők véleménye szerint nem választható el attól, meg kell említeni, hogy Robert Fico pozsonyi kormányfő azt nyilatkozta, hogy kabinetje ellenzi a csehországi radarbázis és a lengyelországi rakétatámaszpont telepítését. – Nem hiszem, hogy Szlovákiában bárki támogatná újabb amerikai katonai eszközök európai telepítését – közölte.

Több szlovák lap és internetes portál szerint a miniszterelnök az ilyen megnyilvánulásaival akár nevetségessé is teheti önmagát és hazáját, hiszen nemcsak az államfő, hanem saját védelmi minisztere és a külügyi tárca vezetője

is, akik jelen voltak a csúcsértekezleten merőben ellentétes álláspontot képviseltek, mint ő.

Bukarestben Robert Fico helyett Ivan Gašparovič vezette a szlovák küldöttséget a NATO-csúcson, melynek egyik témája volt a Csehországba és Lengyelországba telepítendő amerikai rakétavédelmi rendszer. Miután a szlovák miniszterelnök megerősítette elutasító álláspontját, nemcsak saját, hanem kormánya nevében is beszélt.

A NATO tagországainak vezetőivel történő találkozás és véleménycseré helyett a miniszterelnök inkább Prágába utazott, illetve az orosz miniszterelnökkel találkozott. A párhuzamos és ellentétes szlovák vélemények megjelenése meglehetősen kényelmetlen helyzeteket teremtett az érintett szlovák politikusok számára.

A NATO-csúcson résztvevő Ivan Gašparovič szlovák államfő próbálta magyarázni az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek csehországi és lengyelországi telepítésével kapcsolatos szlovák álláspontot. Azt mondta, Pozsony értékeli, hogy erről a NATO talaján is megkezdődtek a konzultációk (a csúcs külön nyilatkozatban támogatja az amerikai tervet!). „Figyelembe vesszük, hogy az amerikai rendszer európai elemei jelentős mértékben hozzájárulhatnak a szövetségesek védelméhez a nagy hatótávolságú ballisztikus rakétákkal szemben.” Hozzátette, Szlovákia támogatja, hogy a következő csúcsig átfogó tanulmány készüljön az amerikai projekt hozadékáról a NATO számára.

Ivan Gašparovič államfő szerint Szlovákia nem akadályozhatja meg a rendszer telepítését. A tervet nem ellenzi Jaroslav Baška védelmi miniszter sem, aki szintén elutazott Bukarestbe. „Teljesítenie kell a NATO által megkövetelt valamennyi műszaki, gazdasági és törvényi feltételt” – közölte a tárcavezető a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatban. Arra a kérdésre, vajon a kormányhivatal milyen döntésére hivatkozva foglalt állást kabinetje nevében Robert Fico a rakétavédelmi tervvel kapcsolatban, nem lehetett érdemi választ kapni.

Grigorij Mesežnikov politológus úgy vélte, hogy Fico kormányfő az ilyen találkozókra nem érzi jól magát. „Szellemileg nem az atlanti együttműködéssel rokonszenvez” – vélte. Furcsának tartják Fico döntését európai elemzők is. Szokatlan volt, hogy egy NATO-ország miniszterelnöke nem vett részt a csúcson. Ezt Andrew Wilson, a külügyekkel foglalkozó európai központ (ECFR) londoni elemzője is megjegyezte. Véleménye szerint geopolitikai okokkal nem magyarázható Fico nagy Moszkva-barátsága. Szakértők úgy vélik, hogy Szlovákia és Csehország nagyjából azonos mértékben függ az orosz energiától, ezért eltérő külpolitikájuk hátterében nyilván történelmi tényezők állnak.

Mielőtt valakiben is felmerülne, hogy a fenti ellentmondásos nyilatkozatok és tettek csak egy államot és annak politikusait jellemeznék, meg kell említeni, hogy Bukarestben nem csak Pozsony álláspontja nem volt egyértelmű. A csúcsot megelőzően Oroszország az oszd meg és uralkodj elvet alkalmazta, Németország pedig megpróbálta meggyőzni a kisebb és közepes EU-államokat, hogy hátráljanak ki az USA által javasolt, Grúzia és Ukrajna számára kialakított együttműködési akcióterv mögül. A magyar diplomácia sem volt következetes Ukrajnával kapcsolatban, kimaradt az Ukrajnát befogadó nyilatkozat aláírásából. Nem támogatta Macedóniát eléggé, pedig magyar vélemény szerint a nyugat-balkáni ország sokkal többet tett meghívása érdekében, mint Albánia. A sort még lehetne folytatni, de ez nem célja most cikkünknek.

Mit hozott a Szlovák Köztársaság számára Bukarest? Az biztosnak tűnik, hogy az ország csaknem négyszeresére növeli az Afganisztánban, a NATO vezetése alatt álló nemzetközi erő (ISAF) kötelékében szolgáló katonái létszámát. Ezt már be is jelentette Pozsonyban a szlovák védelmi miniszter.

Jaroslav Baška a holland védelmi miniszterrel, Eimert van Middelkoopkal folytatott tárgyalásait követően közölte: a tervek szerint 2010-ig a jelenlegi 69-ről 250-280 főre emelik a szlovák kontingens létszámát.

A szlovák katonák holland parancsnokság alatt, Uruzgán tartományban teljesítenek majd szolgálatot Afganisztánban.

Befejezésül még két esemény, amelyekről az alábbiakban szeretnénk megemlékezni a bukaresti NATO-csúcshoz kapcsolódóan.

Az első, hogy a bukaresti NATO csúcs után egy héttel Észtország és másik hét NATO tagállam (USA, Németország, Olaszország, Spanyolország, Lettország, Litvánia, Szlovákia) megállapodtak egy Cyber Védelmi Központ létrehozásában Tallinnban. A cél, hogy a szövetség felvegye a versenyt ezen a modernnek számító hadszíntéren is. A központ hivatalosan 2009-ben nyílik meg, vezetője Johannes Kert lesz, korábbi észt katonai parancsnok. Az, hogy a választás Észtországra esett, nyilván nem véletlen. Egyrészt az országban hihetetlenül gyorsan fejlődik az informatikai ipar (E-stonia), illetve tavaly tavasszal nagyon komoly hackertámadások érték, amelyek gyaníthatóan Oroszországból érkeztek, a tallinni szovjet katonai szobor eltávolítására adott reakcióként. Ezek következményeként rövid időre mind a kormányzat, mind a gazdaság megbénult az országban.

A második, hogy a csúcsot megelőzően, de ott csak bizonyos országokat érintően érdekes intermezzóra került sor, amiről érdemes említést tenni és annak tanulságait levonni.

Ez az esemény a Kárpát-medencei Magyar Autonómiatanács (KMAT) döntése volt arról, hogy a NATO az áprilisi bukaresti csúcsértekezlete tegye megfontolás tárgyává a békés és demokratikus autonómiatörekvések támogatását.

Ez az elgondolás érdekes módon nem az Észak-atlanti Szerződés Szövetségénél, hanem a magyar külügyminisztériumnál verte ki a biztosítékot.

A magyar külügyminiszter asszony szerint, ennek a kérdésnek a beemelése kockázatos lett volna. Úgy vélte, hogy nem lenne jó Koszovó kérdését összekötni a székelyföldi autonómiával. Ilyen nézőpontból Koszovó nem modell. A magyar külügy vezetőjének érvelésében a kisebbségek miatt a többségek félelme nagyobb nyomatókkal jelent volna meg, mint a róluk történő gondoskodás igénye

A KMAT budapesti tanácskozásán, amelynek elnökéül Tőkés László független EP-képviselőt választották, munkacsoportot hoztak létre, amelynek az a feladata, hogy az autonómiakoncepciókat egyeztesse. Céljuk nemzetközivé tenni az autonómiatörekvéseket.

A KMAT kezdeményezése megvalósíthatósága lehetőségeit nem kellően mérte fel. Nem vette figyelembe, hogy egy ilyen kezdeményezésre jelenleg és valószínűsíthetően még hosszú évekig sem a NATO-tagállamok nagyobb közössége, sem pedig közvetlen környezetünkben található kisebb NATO tagállamok nem érdekeltek. Számos jelentőségében nagyobb, már jelzett kérdésekben sincs egyetértés a szervezeten belül, így újabbak megnyitása jelenleg nem indokolt.

A KMAT egyszerűen hallatta hangját, de az közvetlen környezetén túl nem volt hallható. Inkább szólt ez a magyar, a szlovák és a román belpolitikának, mint a nagyvilágnak. Tökéletesen időszerűtlen és öncélúan magamutogató volt, újabb felesleges zavarokat keltve a szomszédos országokkal ápoló kapcsolatokban.

Összességében elmondható, hogy a mindössze néhány éves NATO tagságra visszatekintő Szlovákia esetében elég élesen megkülönböztethető a nagyobb fajsúlyú, régebbi tag Németországtól eltérő viszonyulási mód a bukaresti csúcs esetében.

Németország vonatkozásában a politika reakcióiból kitűnik a kül- és biztonságpolitikai konszenzus – amit persze pillanatnyilag tovább fokoz az a tény, hogy az országot nagykoalíció irányítja. Szlovákia esetében lényegében az összehangolt politikai irányvonal és ennek megfelelően az összehangolt politikai kommunikáció hiánya a legszembetűnőbb.

Németország igazából sikeresnek tekintheti ezt a csúcst, míg Szlovákia nem örülhet maradéktalanul, igazából a kisebb és újabb tagállamokhoz viszonyítva sem került az ország a csúcs nyomán „csúcspozícióba”.

Felhasznált irodalom, források

1. URL: <http://www.swr.de/nachrichten> Utolsó letöltés ideje: 2008. 04. 20.
2. Auswärtiges Amt – URL: <http://www.kiew.diplo.de> Utolsó letöltés ideje: 2008. 04. 20.
3. Spiegel Online URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland> Utolsó letöltés ideje: 2008. 04. 20.
4. URL: <http://www.pressrelations.de>
5. MTV – Gerhard Schröder szövetségi kancellár interjúja
6. Magyar Külügyi Intézet, Kávészünet és Külpolitika című rendezvénye, előadó: Sztáray Péter, Külügyminisztérium; Összefoglaló a bukaresti NATO csúcsról 2008.04.10.
7. Mászt mond a szlovák államfő, mint Robert Fico Népszabadság Szilvássy József 2008. április 2.
8. A makedóniai szlávok azt várták a kommunisták győzelmétől, hogy autonómiát kapnak A láthatatlan kisebbség <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080425&cl=214460>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.
9. A NATO is a moszkvai döntés visszavonását kéri Orosz–grúz feszültség <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080418&cl=213861>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.
10. KOMMENTÁR Széles nyomtávú érdekek <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080415&cl=213651>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.
11. KOMMENTÁR Azt mondják, „ni” <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080408&cl=213111>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.
12. FIGYELŐ, OROSZ LAPOK <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080407&cl=213015>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.
13. Nem merészkedett el a NATO-csúcsra Dzurinda: Ficónak csak itthon nagy a szája <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080405&cl=212842>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.
14. Albán, horvát meghívó Bukaresti ö(ü)römök <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20080404&cl=212772>; utolsó let. ideje: 2008.04.26.

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

SZABÓ ERVIN ANTAL

VÁZLATOK AZ OROSZ HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

Gyülekeznek a felhők*

A '20-as évek második felétől kezdődően és a '30-as évek kezdetére Moszkvába a hírszerzés csatornáján mind gyakrabban érkezett figyelmeztető információ, amely arra utalt, hogy Anglia és Franciaország vezető körei szovjetellenes blokkot igyekeznek kovácsolni a kelet-európai államokból Németország részvételével.

Lockarnóban, 1925. októberben konferencia zajlott melyen részt vett Anglia, Németország, Franciaország, Olaszország, Belgium, Csehszlovákia és Lengyelország. A konferencia eredménye a Reini-egyezmény, melynek célja biztosítani a nyugati hatalmakat Németország revansista törekvéseitől, és expanzióját Kelet irányába fordítani.

Az 1926. év sajátos fordulóponttá vált a berlini rezidentúra életében. Erre az időre Németországban a helyzet jelentős változásokon ment keresztül. Ha a Rappallói Szerződés első tíz évében Németország még a Versailles-i rendszer szorításában vergődött és az esetek többségében, a politikai antipátia ellenére kénytelen volt számolni a Szovjetunióval, úgy az 1926-1930 években egyre jobban fejleszti saját gazdasági potenciálját és bekerül a nyugati világ legbefolyásosabb országai közé. Németország belpolitikai életében erősödnek a jobboldali erők, aktivizálódnak a nácik. A hírszerző munka feltételei folyamatosan nehezülnek. Menet közben kellett meghozni a szükséges kiigazításokat, fokozni a konspirációt, megnyerni új információforrásokat.

1926 elejére a Berlinben működő rezidentúra néhány forrással rendelkezett a rendőrség berlini főigazgatóságán, ami lehetővé tette, hogy rendszeresen anyagokat kapjanak Németország belpolitikai helyzetéről és a különböző politi-

* Forrás: Ocserki isztorii rosszijszkoj vnyesnyej razvédki II. kötet.

kai pártokon belüli állapotokról. A Központ magasra értékelte az ebből a hivatalból kapott a jobboldali mozgalmakról 1925. évre vonatkozó összefoglalót. Az egyik, 1926. januárban a rezidentúrához küldött levélben a Központ ezt írta: „Németország belső állapotát a berlini rezidentúra minden más területnél jobban és teljesebben világítja meg, sőt jelentős százalékban dokumentumértékű anyagokkal”.

1926-1928. években jelentősen megnőtt a lehetősége a helyzet megvilágításának egy sor balkáni országban is. Értékes, többek között dokumentált is, információt kapott a rezidentúra Románia Külügyminisztériumából és a Belgrádban, Párizsban lévő román nagykövetségekről, valamint a párizsi jugoszláv követségről is. Így, 1928-ban megszerezték Franciaország és Jugoszlávia vezérkari főnökei között megállapodás másolatát, Franciaország és Románia közötti titkos konvenció másolatát, valamint Románia és Lengyelország közötti megállapodást, a román hadsereg állapotáról szóló jelentést. 1928. novemberben a rezidentúra írta a Központnak:” Most az első helyre Közép-Európa és Lengyelország Romániával kapcsolatos alapvető politikai kérdéseire vonatkozó dokumentumok megszerzését helyezük. A Balkánon a kép világos és a birtokunkban lévő, Önöknek ez év nyarán és őszén, valamint a mostani postával megküldött dokumentumok alapján lehetséges a teljes helyzet felmérése az egész félszigeten”.

Továbbra is komoly figyelmet fordítottak Lengyelország politikájáról szóló információk megszerzésére. Továbbra is működött az a csatorna, melyen keresztül a rezidentúra megkapta Lengyelország Minisztertanácsa üléseinek anyagait.

Az archívumokban fennmaradtak dokumentumok a rezidentúra munkájáról az 1928. január 1.-i állapotnak megfelelően, amely lehetővé teszi elképzelni tevékenységük méretét abban az időszakban. A rezidentúra személyi állománya – 8 fő, hírforrások száma Berlinben – 39, Párizsban – 7. 1927-ben Berlinből Moszkvába 4947 információs anyag érkezett, melynek 15 %-a dokumentum jellegű. Az összes információból 2009 anyag érintett gazdasági problémákat, 1507 – a célországok bel- és külpolitikai kérdéseit és 626 – az emigrációt. A rezidentúra legfontosabb információs jelentései közül ezernél többet küldtek meg az ország vezetésének, ebből 147-et személyesen Sztálinnak.

1928. végén Sztálin asztalára került a Berlinből kapott titkos dokumentumanyag a reparáció kérdéseiről, melyet Németország Külügyminisztériuma készített a Reichstag Külügyi Bizottsága számára.

1928. decemberében a berlini rezidentúra jelentette a Központnak egy új forrás megszerzését, aki folyamatosan átadja Olaszország Külügyminisztériuma be- és kimenő levelezését, ezen belül a rejtjelzett táviratokat is. „Ez – írta a

rezidentúra – hatalmas befektetés lesz a Dél-Kelet-Európára és a Közel-Keletre vonatkozó információink tekintetében”.

Az európai mellett, a rezidentúra megszerezte és megküldte a Központnak az Egyiptomra, Indiára, Afganisztánra, a pán-izlám mozgalmakra vonatkozó információkat. Információs csatorna került kialakításra Perzsia külpolitikájára vonatkozó dokumentumok megszerzésére, ezen belül, Perzsia helyzetéről a Nemzetek Ligájában – Perzsia Külügyminisztériumának levelezése Berlinben lévő követségével.

Megkülönböztetett érdeklődést képezett a Szovjetunióval határos országok: Lengyelország, Lettország, Észtország, Finnország, Románia vezérkarainak Franciaország aktív közreműködésével folytatott titkos tárgyalásairól szóló információk. Ezeken a tárgyalásokon katonai terveket dolgoztak ki a Szovjetunióval kapcsolatosan.

A politikai hírszerzés Németországban végzett munkáját jelentősen gazdagították 1926-1928 években a rezidentúra olyan munkatársai, mint I.K. Lebegyinszkij, D.M. Szmirnov, P.I. Kornel, Karl Adamovics és Irina Genrihovna Duncz házaspár.

1929. novemberben új rezidens érkezett Berlinbe – Nyikolaj Georgijevics Szamszonov. Az ő, 1925-ben kitöltött archív szolgálati feljegyzésében szerepel: 1896-ban született Nizsnyij Novgorodban alkalmazotti családban, 1916-ban fejezte be a gimnáziumot, német és francia nyelveket beszél. 1916. decemberben – a Moszkvai Egyetem hallgatója.

A VCSK-ban végzendő munkára az INO első vezetője, J. H. Davtyján ajánlotta, aki elkötelezett és becsületes munkatársként jellemezte.

N. G. Szamszonov rezidens 1929-ben Berlinbe történt érkezésével a politikai hírszerzés vonalán végzett munka érezhetően aktivizálódott. Íme, egy közel sem teljes felsorolása, az alapvetően dokumentumokkal alátámasztott anyagoknak, melyeket a rezidentúra szerzett 1929-ben:

- „Angol-kínai szerződés és annak alkalmazása” – a londoni francia nagykövetség dokumentuma.
- „Francia-kínai szerződés és a hitelek vitatott kérdései” – a berlini francia nagykövetség dokumentuma.
- Románia Külügyminisztériumának szigorúan titkos levele párizsi követéhez a Lengyelországgal közös katonai gyakorlatról Moldávia északi részén.
- Maniu román kormányfő jelentése a kormány munkájáról melyet szétküldtek Románia külföldi követségeire.

- Németország szófiai követségének tájékoztatója a gazdasági helyzetről Bulgáriában.
- A varsói francia katonai missziótól származó, Lengyelországra vonatkozó Információk, többek között dokumentum egy jövőbeni háború és a lengyel taktika jellemzőiről, valamint a lengyel vezérkar „A lengyel hadsereg aktuális helyzete” jelentés.
- A német hírszerzés franciaországi tevékenységét megvilágító anyagok.
- Anyagok „A Kis-antant országai és Lengyelország szolidáris kapcsolatairól a Szovjetunió irányában (a Kis-antant Belgrádban).
- Információk Németország gazdaságáról, ezen belül a hadiiparról.

Egy egész kötetet tettek ki a rezidentúra által 1929-ben megszerzett anyagok, túlnyomó többségében dokumentumok, az úgynevezett Ukrán Népköztársaság vezetésének politikájáról, amely a Vörös Hadsereg hátszágában felkelő akciók és Ukrajnában felkelés előkészítésére irányultak, és ebben az előkészületben Lengyelország, Franciaország, Anglia és egy sor más ország részvételéről.

Berlinbe történt érkezéséig Szamszonov tapasztalatokat szerzett a külföldi hírszerző munkában: Észtországban, Lettországban, Németországban, Törökországban és Csehszlovákiában. Az INO rezidenseként 1931-ig dolgozott Németországban, visszatérése után az INO egyik osztályának vezetőjévé nevezték ki, 1937. februárjában pedig – rezidensnek Harbinba.

Bárhol dolgozott is Nyikolaj Grigorjevics, mindig tekintélynek örvendett és tevékenységét magasra értékelték: kitüntették Érdemes csekista jelvényvel, dísz-fegyverrel és oklevéllel. Minősítésében szerepel: „Régi csekista, nagy operatív és szervezői tapasztalatokkal. A teljes felelősség és a rábízott feladat fontosságának tudatában dolgozik. Fegyelmezett, energikus, kitartó. Képes jó segítőköt válogatni, és működőképes apparátust felépíteni...”. Ugyanakkor sem a kitüntetések, sem a magasra értékelt szolgálat nem védték meg N. G. Szamszonovot a megalapozatlan represszió 1937-ben végbement hullámától.

Egyidejűleg a rezidentúra folytatta a rendszeres információgyűjtést a belpolitikai helyzetről Németországban. Pontosan 1929-ben szerveztek be egy értékes forrást – „Braithenbach”-ot. Ő hosszú időn keresztül adott át eredeti dokumentumokat és személyesen általa készített tájékoztatókat a politikai rendőrség (a későbbi Gestapo) szervezetéről, személyi állományáról és tevékenységéről. „Braithenbach” biztos kapcsolatokkal rendelkezett a társszolgálatoknál, ezen belül a katonai hírszerzésnél és elhárításnál, valamint a hadiipari körökben. A későbbiekben a Gestapo vezető beosztásaiban dolgozva, „Braithenbach” felbecsülhetetlen szolgálatokat tett a rezidentúrának. Ő volt az egyike a forrásoknak, melyek 1941-ben figyelmeztettek a fasiszta Németország Szovjetunió elleni készülő támadásáról.

A '30-as évek elején Németországban, ahol a fasiszták hatalomra törtek, a belpolitikai helyzet gyorsan bonyolódott. Mind érzékelhetőbben jelent meg a revansizmus irányzata, végbement az ország militarizálása. 1931. második felétől 1932. végéig Németországnak a rapallói politika teljes megtagadására irányuló vonala világossá vált.

Elemezve Németország és a Szovjetunió közötti kapcsolat e szakaszát, a német történész Karl-Heinz Ruffman megjegyezte, hogy „ezeket nem krízisek jellemezték, hanem a politikai klíma folyamatos lehülése és mindkét partner jövőbeni magatartásának kiszámíthatatlansága”. Ruffman egy tekintélyes német diplomata véleményét idézi, aki konstatálta:” Valójában... Németország igyekezett akkor eltávolodni Rapallótól egy külsőleg ártalmatlan indokkal...”

1931. elején Szamszonovot a rezidens posztján Borisz Davidovics Berman váltotta fel. Az ő személyügyi anyagában található: 1901-ben született. Apjának gőzmalma volt, ami, valószínűleg, alapot szolgáltatott B.D. Berman 1923-ban a pártból történt kizárására, mint „burzsoá származásúnak”, ám hamarosan visszaállították tagviszonyát.

1921-től 1925-ig terjedő időszakban B.D. Berman váltakozva végzett pártmunkát és dolgozott a VCSK-OGPU szerveinél, majd 1925-től az OGPU hivatásos munkatársa lett és egy sor vezetői beosztást töltött be az 1931. januári Németországba, határon túli munkavégzésre történt kiutazásáig.

Borisz Davidovicsnak a rezidensi poszton végzett munkájáról szól az irattárban megőrzött kitüntetési javaslat:” A korábbi munkája során szerzett tapasztalatait, – írják ebben – most sikeresen alkalmazza a határon túl, sikeresen átalakítván a munkát a külföldi változó helyzetnek és a közelebbi feladatainknak megfelelően. Közvetlenül irányítja a nagy létszámú rezidentúra teljes ügynöki-operatív munkáját. Helyes irányításának köszönhetően egy sor beszerzés került végrehajtásra, melyek értékes ügynöki hálózatot eredményeztek. Állhatatos és bátor csekista”. Ezzel a jellemzéssel terjesztették fel B.D. Berman díszfegyverrel való kitüntetésére.

1931-ben a Központ feladatul szabta a rezidentúrának, hogy épüljön be és szerezzen információkat Németország összes politikai párjába, pénzügyi és ipari köreibe, katonai szervezetibe és csoportosulásaiba, a különböző kulturális egyesületekbe, Kelet-kutató (Szovjetunió) tudományos szervezetekbe, a hírszerzésbe és más speciális szolgálatokba.

Teljesítvén ezt a feladatot, a rezidentúra 1931-1932-ben kétszeresére bővítette, és minőségileg megerősítette az információs források hálózatát.

Értékelve a berlini rezidentúra 1932-ben végzett munkáját, a Központ kiemelte:” A német kormány külpolitikájának igen értékes ügynöki és dokumentális megvilágításával (magyarázatával) rendelkezünk... A politikai információ-

kon kívül, rendszeresen kapunk adatokat a német hírszerzésnek a Külügyminisztériumon keresztül folytatott tevékenységéről, azt a munkát végző konkrét személyek megjelölésével”.

A dokumentumokkal alátámasztott információk megszerzéséhez nagymértékben járultak hozzá az A/239. és A/301. számú források. Az A/239-es a főtávíró munkatársa volt, melyen keresztül folyt Berlin rejtjelzett levelezése egy sor európai ország fővárosával. A/301 gépírónő volt a főtávírónál és szintén hozzáfért titkos információkhoz. A Központ tájékoztatta a rezidentúrát: ”Minden rejtjel-távirat, amely keresztül megy a berlini távíróhivatalon, számunkra nagyon értékes. Elengedhetetlen, hogy ez az anyag a lehető legnagyobb mennyiségben kerüljön birtokunkba”.

Mint az SZVR archívumai tanúsítják, 1931. elején a külső hírszerzés, a Párizsban, Berlinben és Varsóban lévő forrásaira hivatkozva, jelentette az ország vezetésének, hogy a francia kormány kész 2-3 milliárd arany frank hitelt nyújtani Németországnak azzal, hogy nyomást gyakoroljon rá a szovjet-német kapcsolatok és a Rapallói Szerződés feltételeinek felülvizsgálata kérdéseiben. 1931. derekán a hírszerzés jelentést tett a Németországban kialakult súlyos gazdasági helyzetről és Bruining német kormányfő készségéről Párizsba utazni és elfogadni a segítséget a Franciaország által ajánlott feltételekkel.

Az USA-ban lévő források tájékoztattak arról, hogy Hoover elnök nem készül megváltoztatni álláspontját a Szovjetunióval kapcsolatosan és támogatja Anglia és Franciaország ellene hozott intézkedéseit. Ennél Hoover aláhúzta, hogy ezek az intézkedések csak abban az esetben lehetnek hatékonyak, ha azokat Németország is támogatja.

Berlinből 1932 júniusának elején tájékoztatás érkezett arról, hogy a német kormány, von Papennel és a német külügyminiszterrel, von Neuráttal az élen, szovjet ellenes pozíciót foglalt el és híve a Szovjet hatalom és a kommunizmus elleni nyugati háborús terveknek. Ugyan ezen év júniusában a külső hírszerzés információt kapott von Papen közvetlen környezetében lévő forrásától annak Párizsban folytatott tárgyalásairól a Franciaország, Németország és Lengyelország közötti, a Szovjetunió ellen irányuló katonai szövetség létrehozásának kérdéseiről. Az Ukrajna elleni hadjárat e szövetség első rendű célkitűzéseként került meghatározásra. Ennél a résztvevők kifejezték reményüket a tekintetben, hogy Anglia nem marad tétlen és Grúzia felszabadításának ürügyén birtokba veszi a Kaukázus kőolaj-forrásait.

1932. közepén Berlinből információ érkezett arról, hogy von Papen, Hitler, von Neurat köreiből arra jutottak, hogy a Szovjetunióban a nagy élelmiszer nehézségekkel kapcsolatosan a jelenlegi pillanat a legmegfelelőbb az ellentörténi támadásnak. Ebből a célból von Papen Lozernbe utazott, annak reményében, hogy meggyőzze Angliát és az európai országokat, kezdjenek

hadjáratot a Szovjetunió ellen. Ennek megfelelően, már néhány hónappal Hitler hatalomra jutása előtt a hírszerzés jelentést tett Németország militáns köreinek készségéről belépni a Szovjet Oroszország ellen irányuló európai államok blokkjába.

Előttünk egy 1931-1932 évekre vonatkozó dosszié. Alcíme: „Szigorúan titkos. Különböző, Németországra vonatkozó anyagok”. A dosszié szinte minden második dokumentuma – a hírszerzés által megszerzett és az érlelődő háborúra vonatkozó értesülés. Ennek a háborúnak az előkészítésében nagy szerepet játszott 1932-ben von Papen, a Szovjetunió és a kommunizmus elleni harc ismert híve. 1932. júniusban a hírszerzés tájékoztatta a Központot: „Papen azt gondolja, hogy a német kormány puhánysága Kelet-Európa viszonylatában élesen meg kell változzon...”. Június 14.-én a rezidentúra tájékoztatott a von Papennel közeli kapcsolatban álló „Ring” német folyóirat kiadója szerkesztőjének felszólalásáról, aki kijelentette: „Papen már régen úgy véli, hogy a Szovjetunió és a kapitalista világ közötti kölcsönös kapcsolatok szélesítésének kora lejárt. Most a két rendszer háborújára történő erőltetett felkészülés periódusa következik és a német kormány kész kell legyen az ilyen munkára...”.

Az információban, melyet a von Papennel személyes jó ismeretségben lévő Flick-Stegertől szereztek, a Szovjetunió elleni háborúra való felkészülésről még nyíltabban esett szó: „Milyen gyorsan fejlődnek majd a további események és követi-e már ebben az évben a Szovjetunió elleni támadás, ezt nehéz megmondani, minden a Franciaország és Németország közötti ezzel kapcsolatos megállapodás lehetőségétől függ. Minden esetre ebben az irányban a front már kirajzolódik. A japán csapatok már elérték a szovjet határt Mandzsúriában, Lengyelországba pedig gyorsított ütemben érkeznek a tankok, a tüzérség és más hadfelszerelések”.

1932. július 1-n Flick-Steger elmondta a forrásnak:”... Papen birodalmi kancellár most Luzernben folytat titkos tárgyalásokat, melyek végső célja – egyesíteni az európai országokat és Angliát a Szovjetunió elleni hadjáratra, a Szovjet hatalom megdöntése céljából... Papen Luzernben ragaszkodni fog ahhoz, hogy Európának sürgősen el kell felejtetnie vitáit, ellentéteit és összefogni a közös kommunista ellenséggel – a Szovjetunióval – szemben. Bár most még nem érezhető a Szovjetunió megtámadásának közvetlen veszélye, ám, mint zárta Flick-Steger, a Szovjetunió elleni támadás már nem vár soká magára...” Még néhány hónap volt hátra a fasiszták hatalomra jutásáig Németországban, de a Szovjetunió elleni háború reális fenyegetése már kirajzolódott.

A hírszerzés mind nagyobb figyelmet fordított a Németországban zajló folyamatokra. Az események erőltetett ütemben haladtak előre és a legközvetlenebb módon érintették hazánk külső biztonságának kérdéseit.

A hírszerzés időben jelentést tett a fasiszta ideológia befolyásának növekedéséről az ország revánsra áhítozó köreiből és előre látta Hitler és pártjának hatalomra kerülését. Így, a berlini rezidentúra tájékoztatásában, amit még 1931. május 9.-én küldött a Központnak Németország belpolitikai helyzetéről vannak ilyen sorok: „A nemzetiszocialisták szándékai teljesen világosak. Hivatalosan törekednek Brüning kormányába történő legális belépésre... Folyó év őszén a nemzetiszocialisták bekerülhetnek a kormányba”.

A feldolgozás alapvető objektumai között Németország nemzetiszocialista pártja először önállóan a Központ dokumentumában kerül megemlítésre, melyet 1932. végén küldött Berlinbe. Ez nem jelenti, hogy addig a rezidentúra nem foglalkozott a nácikkal, ugyanakkor az e kérdés vonatkozásában megszerzett információk epizodikus jellegűek voltak. Csak a '30-as évek elejére, amikor a nácik hatalomra jutásának lehetősége reálissá vált, kezdett intézkedéseket fogantatni a rezidentúra e párt tekintetében stabil információforrás keresésére. Az első két komoly forrás, akiknek lehetősége volt értékes információkat szolgáltatni, 1931-ben szervezték be. A levelezésekben őket A/270. és A/331. számmal jelölték. Mindketten nácik voltak, tagjai Hitler párton belüli ellenzékének, ami alapja is volt a szovjet hírszerzéssel történt együttműködésüknek. A hatalomra jutást követően a náci párt vezetése kegyetlenül leszámolt velük.

Ennek ellenére, az együttműködés két éve alatt A/270. és A/331. sikerült megszerezni és átadni a rezidentúrának titkos információkat, melyek megvilágították a náci párt apparátusának felépítését, annak vezető tisztségviselőinek jellemzését, anyagokat a párton belüli vitákról.

A Központ és a berlini rezidentúra közötti operatív levelezés anyagaiban, 1930-ban megjelenik az A/229. számú forrás, akinek egy sor dokumentumban adtak olyan, első látásra nem igazán érthető intrikus jellemzést: „Igen szoros kapcsolatokat alakított ki Goebbels nemzetiszocialista köreiből”.

E szám alatt Olga Ivanovna Ferster-Skarina rejtőzött, egyik levél alapján ítélve – emigráns hölgy. Rá vonatkozó bővebb adatok az archívumokban sajnos nem maradtak fenn.

A náci párt vezető köreiből való beépülés művelete, melyet a rezidentúra A/229-en keresztül tervezett, nagyon érdekes volt és sikeres megvalósulása esetén jelentős eredménnyel szolgálhatott. A Központnak 1930. november 22.-én küldött levélben a rezidentúra tájékoztatott: „Nem sokkal ezelőtt A/229 megismerkedett Arnold Bronnen íróval, aki feleségül kérte. Mi javasoltuk A/229-nek fogadja el az ajánlatot, és a házasságkötésre december hónapban sor kerül. Bronnen – Goebbels személyes jó barátja és a nemzetiszocialisták teoretikusának számít. Bronnen már megismertette A/229-et valamennyi ismerősével, többek között Goebbels-sel. Goebbels megkérte őt azonosítsa meg provokátort,

aki legfelső vezetésbe tartozik, vagyis 32 fő között... A/229 volt Goebbelsnél és ő megígérte minden adatot megad azokról, akiket gyanúsít és megkérte, senki-nek ne beszéljen erről, főleg ne Bronnernek. A/229 Goebbelsnél tett látogatá-sának ideje alatt kiderült, hogy udvarolni akar neki, és A/229 helyes magatartási vonal esetén igen közeli és bizalmas embere lehet Goebbelsnek... Annak érde-kében, hogy részt vehessen a Goebbelsnél tartott tanácskozásokon, javasoltuk tanuljon meg gépírni, és akkor vezetheti a jegyzőkönyveket. Külön borítékban megküldöm A/229 első jelentését és Bronner jellemzését”.

Moszkvában gyorsan és kedvezően reagáltak az ilyen, sokat ígérő lehető-séget tartalmazó jelentésre. A Központból 1930. november 27.-én kelt levélben írták: „Adjanak feladatot A/229-es forrásnak, hogy kultiválja a Goebbels-sel való kapcsolatot annak érdekében, hogy megnyerje teljes bizalmát és lehetősége legyen részt vennie annak aktív munkájában. Addig, amíg nem nyeri el teljes bizalmát, semmiféle feladatot ne adjanak neki. Az Önök tervével, teljességgel egyetértünk”.

Kezdetben, minden normálisan ment. A rezidentúra december 4.-én tájékoztatott, hogy A/229 esküvője Bronnennel december 17.-re lett kitűzve, és megküldte a Központnak jelentését a Goebbelsel való kapcsolatáról. December 24.-én pedig jelentette a Központnak: „Megküldjük az újságkivágást A/229. forrás esküvőjéről. Az, hogy őt az újságban bűnösnek tartják az „egér terror” miatt a Mozartzahl filmszínházban a Reomark alapján készült „A nyugati fronton minden változatlan” film bemutatóján, és az, hogy őt szidják nagy hasznot hajtott neki. Goebbels szavai szerint, ő a nemzetiszocialista párt hősnője. Goebbels-sel a kapcsolat igen jó, mindent elkövet, ami csak lehetséges, annak érdekében, hogy minél gyakrabban tudhassa maga mellett”.

A fentiekben leírtak alapján feltételezni lehet, hogy Olga Ivanovna vonzó asszony lehetett és, valószínűleg, kapcsolata volt a művész világgal. Ugyan-akkor, sajnos, az archívumokban nincs anyag ennek a műveletnek a további alakulásáról.

A '20-as évek végén, '30-as évek elején a politikai hírszerzés vonalán végzett munkában a sikerekhez hozzájárult a jelenléte a rezidentúra munkatársai között olyan tapasztalt hírszerzőknek, mint K. V. Gurszkij, K. I Szili, V. P. Roscsin.

Németország 1932-ben a nácik hatalomra jutásának küszöbére érkezett, akik nem csak „szellemében” de „betűjében” is véget vetettek a Rapallói Szerződésnek. Németország és a Szovjetunió közötti viszony új jelleget kapott, melyek rákényszerítették a hírszerzés vezetését sürgősen áttekinteni a Németországban folyó munka teljes szisztémáját. 1932. november 3.-án kelt körlevelében előírták: „A Szovjetunió elleni intervenció és az egyre erősödő

háborús veszéllyel kapcsolatosan határon túli apparátusaink előtt áll a feladat a mobilizációs tervek időbeni kidolgozása: rezidentúránk szervezeti, állománya és tevékenysége a háború időszakában és határon túli apparátusaink teljes harckészültségbe helyezése...”.

A hírszerzés szignalizációt készített arról a veszélyről, melyet Hitler képezett a Szovjetunió számára. Figyelmesen követte Németország lakósága körében és a politikai körökben a revansista hangulat növekedését, Németország vezető köreinek kísérleteit, hogy megszabaduljanak a Versaillesi Szerződés korlátozó paragrafusaitól, megkezdjék a német Wehrmacht feltámasztását és az ország gazdaságának militarizálását. Anglia és Franciaország politikája, amelyek nem titkolták törekvésüket, hogy felhasználják az újjászülető német militarizmust a Szovjetunió elleni háborúra – és ugyan úgy, mint a hatalomra törő német fasiszták külpolitikai doktrínája, amely nyíltan beszélt az „élettér” Európa keleti részén történő megszerzésének szükségességéről – komoly alapot adott az ilyen aggodalomra. Az események későbbi alakulás igazolta ezeket a prognózisokat: a német fasizmus lett a fő veszélyforrás a Szovjetunió számára.

Hitler, elfoglalva a birodalmi kancellár posztját a német fegyveres erők főparancsnokságával 1933. február 3.-án tartott első tanácskozásán politikájának legfontosabb céljaként hirdette meg ”új élettér elfoglalását Keleten és annak könyörtelen germanizálását”, amiről a külső hírszerzés tájékoztatta az ország vezetését.

Mennyire volt tudatában e jelentések fontosságának a szovjet vezetés? Ruffman német történész véleménye szerint, „Moszkva... fatálisan alulértékelte a veszélyt, amely Németországot fenyegette a jobboldali radikális erők, különösen a nemzetiszocialisták, erősödése következtében...” Ruffman hivatkozik, többek között, a Komintern (és Németország kommunista pártjának) utasítására, hogy elsősorban a szociáldemokratákkal, mint „a munkásosztály fő ellenségével”, „szociál-fasisztákkal” kell harcolni.

Az értékelésekben történt zavarhoz hozzájárultak belső tényezők is, többek között a párton belüli harc a Szovjetunióban. Nem elmélyedve az okok elemzésében, melyek a veszély – amit a Szovjetunió számára a nácik Németországban történt hatalomra jutása rejtett magában – bizonyos alulértékeléséhez vezettek, csak azt jegyezzük meg, hogy a korábbi nézetek inerciája megmutatkozott a Szovjetunió elleni növekvő hitleri agresszióról szóló információk alulértékelésében és a későbbi években is. De erről később lesz szó.

TUDOMÁNYOS ÉLET - KÉPZÉS

DÉRI ÁGNES

TANULNI SOHA NEM KÉSŐ A MUNKAHELYI KÉPZÉSI RENDSZER AZ EURÓPAI BIZOTTSÁGBAN

*A tanulás nem felkészülés az életre,
a tanulás maga az élet.*

John Dewey

Politikai prioritások

Az Európai Bizottság (EB) által nyújtott képzések száma hatalmas mértékben nőtt az elmúlt évek során, mivel egyre nagyobb hangsúlyt kapott az egyéni tanulás szerepe a szervezeti sikerek elérésében. A jó képzési stratégia alapja az egyéni igényekhez igazított, de mindenekelőtt az átfogó szervezeti céloknak megfelelő felkészítési program kialakítása. Esetünkben sincs ez másképp, a köztisztviselői szellemi tőke fejlesztésére irányuló távlati képzési tervet a Bizottság politikai céljainak megfelelően kell meghatározni.

Az Európai Bizottság jelenlegi összetételében 2004-ben kezdte meg munkáját. Az ötéves ciklusra vonatkozó stratégia célkitűzéseit¹ a *fellendülés, szolidaritás, biztonság és szabadság*, valamint *határozottabb jelenlét a nemzetközi színtéren* kulcsszavakkal foglalhatjuk össze. A 2008-as év prioritásait illetően a következőket emelhetjük ki: gazdasági növekedés és munkahelyteremtés; fenntartható fejlődés és harc a globális felmelegedés ellen; migráció és társadalmi kohézió; az életminőség javítása; valamint Európa (külpolitikai) szerepének erősítése a világban.

A politikai célok elérésére vonatkozó törekvésekkel egyetemben az operatív programok végrehajtásáért, a különböző pénzügyi alapok kezeléséért is felelősséggel tartozik az Európai Bizottság. Felügyeli az uniós közös politikákat és a közösségi vívmányok gyakorlati megvalósulását, valamint képviseli a közös európai érdeket az Unión belül és a világban. Emellett törekszik az állampolgárok és az EU közötti kommunikációs szakadék áthidalására, az európai projekt széles körben való megismertetésére, tudatosítására is. A cselekvési

¹ Strategic Objectives 2005 – 2009. Europe 2010: A Partnership for European Renewal - Prosperity, Solidarity and Security.

területek között kiemelt hangsúlyt kap a munkaerő-piaci modernizáció, az emberi erőforrás minőségének javítása, valamint a magas szintű oktatás és az egész életen át tartó tanulás lehetőségének biztosítása.

Lisszaboni stratégia – a tudásalapú társadalom

Az EU politikai vezetői 2000 márciusában a Lisszabonban tartott csúcstalálkozón fogalmazták meg az EU számára 2010-re elérendő ambiciózus célt: az Európai Uniót „a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő, tudásalapú gazdaságává kell tenni, mely több és jobb munkahely teremtésével és nagyobb társadalmi kohézióval képessé válik a fenntartható növekedés biztosítására”. Öt évvel később, 2005-ben a lisszaboni stratégia félidős értékelése rávilágított a program gyenge pontjaira, ezért újrafogalmazták a prioritásokat, ezúttal nagyobb hangsúlyt helyezve a foglalkoztatásra és a növekedésre.

Az EU versenyképességének megőrzéséhez, a demográfiai változások negatív következményeinek ellensúlyozásához és az európai szociális modell fenntartásához modern és hatékony gazdaságra van szükség. Ehhez azonban egy olyan tudásalapú társadalmat kell teremteni, amely innovatív, nyitott a változásokra és képes sikerre vinni a szükséges reformokat. Ennek megfelelően az Európai Tanács következtetéseiben a megújított lisszaboni stratégia 2005–2007-es ciklusára vonatkozóan a következő kiemelt cselekvési területeket nevezte meg:

Befektetés a tudásba és az innovációba

A vállalkozási potenciál felszabadítása, különösen a kis- és középvállalkozások versenyképességének javítása

*Az emberi tőkébe való befektetés és a munkaerőpiacok modernizációja
Éghajlatváltozás és energiaügyek*

Az állam- és kormányfők 2008. március 13–14-i ülésével elindult a növekedést és foglalkoztatást célzó megújult stratégia második hároméves ciklusa, melynek végrehajtásában az uniós intézmények, a tagállamok és a civil társadalom szereplői egyaránt részt vesznek, erőfeszítéseiket a fentebb említett négy pillérre összpontosítva. A tagállamok a stratégiát akciótervek, úgynevezett nemzeti reformprogramok útján hajtják végre, amelyeket az integrált iránymutatásokban (*Integrated Guidelines*) meghatározott középtávú uniós célkitűzések alapján kell kidolgozniuk. A gyakorlati megvalósítás során nagy hangsúly helyeződik a legjobb gyakorlatok (*best practices*) tagállamok közti cseréjére, valamint a helyi és regionális szint szerepére is.

23. Az emberi erőforrásba való befektetések kiterjesztése és fejlesztése
Eszközei: élethosszig tartó tanulással kapcsolatos stratégiák összeállítása, a vállalkozások, hatóságok és magánszemélyek közötti költség- és felelősségmegosztás, az iskolát korán elhagyó tanulók számának csökkentése, a szakképzéshez, a középiskolai képzéshez és a felsőoktatáshoz való hozzáférés javítása, gyakornoki és vállalkozói képzések, munkahelyi képzések, különösen az alacsony képzettségűek és az idősebb munkavállalók számára.

Az emberierőforrás-beruházásokra vonatkozó 23. számú integrált iránymutatás. Forrás: 2005/600/EC határozat

A kreativitás és az innovációs potenciál kibontakoztatása érdekében a tudás szabad áramlásának akadályait is fel kell számolni, így az Európai Tanács konklúziójában új célként megjelent az „ötödik szabadság”² megteremtése. A kutatók, oktatók mobilitásának növelését, a felsőoktatás reformjának megvalósítását, a képzések kölcsönös elismerését mind a tudásba való befektetésként kell kezelni, ami hosszú távon a gazdasági versenyképesség növeléséhez járul hozzá. A 2008–2010-es időszak egyik sarokköve tehát az *oktatás – kutatás és fejlesztés – innováció* háromszög.

A munkahelyi tanulás szerepe

Az Európai Bizottság – az egész életen át tartó tanulás európai térségének megvalósításáról szóló közleményében – és az EU Tanácsa – az egész életen át tartó tanulásról szóló állásfoglalásában – rávilágított arra, hogy a felnőttkori tanulásnak nagy jelentősége van a versenyképesség, a foglalkoztathatóság és a mobilitás szempontjából, és a személyes fejlődéshez is nagymértékben hozzájárul. A „bölcstől a sírig” tartó tudásszerzés koncepciójában játszik alapvető szerepet a munkahelyi tanulás, a munkatársak szervezett formában történő továbbképzése is.

A köztisztviselők munkahelyi képzésének, fejlesztésének kérdése elsősorban a közigazgatási szektor és a köztisztviselők politikára gyakorolt szerepének erősödésével került előtérbe. Számos tanulmány is rámutatott az egyéni és szervezeti tanulás – mint az adminisztratív és személyes hatékonyság növelésének előfeltétele – fontosságára: a dolgozók szakértelme, tudása és kompetenciái közvetlenül befolyásolják a szektor által nyújtott szolgáltatások minőségét³.

Az uniós intézmények szintjén csakúgy, mint bármely egyéb szervezetben, a szervezeti tanulás által erősödik az intézményen belüli és az intézmények

² Az uniós belső piac négy alapszabadsága – a munkaerő, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása – egészül ki a tudás szabad mozgásával, innen ered az ötödik szabadság elnevezés.

³ Brian Chapman: *The Profession of Government: The Public Service in Europe*

közötti szinergia. Ennek nyomán erősebb szervezeti kultúra alakul ki, ami elősegíti az egyéni célok szervezeti célokkal való összehangolását. Emellett a tervezett változások sikerében is kulcsfontosságú szerepe van, lehetővé téve és megkönnyítve a munkaerő alkalmazkodását az új körülményekhez, megváltozott munkafolyamatokhoz. A 2004. május 1-jén hatályba lépett új személyzeti szabályzat például megváltoztatta az előmeneteli rendszert, amely most jobban elismeri a munkavállaló képességeit, készségeit, és az új értékelési rendszerben is nagyobb hangsúly kerül a megszerzett kulcskompetenciákra. A mobilitási szabályok szintén az egész életen át tartó tanulás kultúrájának irányába mutatnak, mivel 2–5 éves gyakorisággal munkakörváltásra ösztönzik a munkatársakat, az új feladatok hatékony ellátásához pedig újabb és újabb készségek, attitűdök elsajátítására van szükség.

Ami az Európai Bizottság szervezetét és működését illeti, egy a világviszonylatban is kiemelkedő, modern és hatékony közigazgatási rendszer megteremtése a cél, amihez a munkafolyamatok egyszerűsítésére, az emberierőforrás-menedzsment- és a tudásmenedzsment-módszerek tökéletesítésére és a munkavállalói elkötelezettség növelésére van szükség. Ahhoz, hogy a szervezet ezeknek a kihívásoknak megfeleljen, elérje stratégiai céljait, hogy biztosítsa az alkalmazottakban rejlő képességek érvényesülését és ezzel párhuzamosan fejlődési lehetőséget és vonzó munkakörülményeket nyújtson a munkatársak számára, tudatosan felépített képzési-fejlesztési keretet kell kialakítani.

A Bizottság képzési-fejlesztési kerete

Az Európai Bizottság képzési-fejlesztési politikájának keretét az Adminisztrációs Főigazgatóság (DG ADMIN) jelöli ki: egy 2002-es bizottsági döntés értelmében meghatározza a Bizottság igényeinek megfelelő képzési program irányvonalait, valamint a belépéskor és az egyes karrierszintek elérésekor kötelezően teljesítendő kurzusok listáját. Ezután az egyes főigazgatóságok kialakítják az éves képzési tervet, majd pedig minden munkatárs elkészíti az egyéni képzési tervét (*training map*), mely a közvetlen felettes jóváhagyásával lép érvénybe.

A központi képzési katalógusban az alábbihoz hasonló, részletes leírás található a választható kurzusokról:

Döntéshozatal az Európai Unióban

A kurzus célja: a résztvevők megismerjék az EU-intézmények felépítését és felelősségi köreit, az intézmények közötti kölcsönhatásokat, a tagállamokkal való együttműködés formáit és a döntéshozatal folyamatát

Célcsoport: új köztisztviselők, illetve új beosztásban dolgozó köztisztviselők, akiknek átfogó tudásra van szükségük az EU-n belüli döntéshozatali módszereket illetően

Tartalom: a szeminárium foglalkozik az EU-intézmények feladataival és működésével, a jogalkotás folyamatával, a döntéshozatali eljárásokkal
Forma: előadás, esettanulmányok és csoportos feladatok kombinációja
Időtartam: 2 nap
Résztevők száma: max. 20 fő/csoport

Forrás: Syslog Training Catalogue

A 2008-as év átfogó céljai között szerepel a meglévő technológiai háttér hatékonyabb kihasználása oly módon, hogy a Bizottság brüsszeli székhelyén kívül dolgozók is részesülhessenek a központi képzések által nyújtott előnyökből. A távoktatás és a webalapú élő közvetítések (*webstreaming*) minden bizottsági alkalmazott számára lehetővé teszik a munka melletti tanulást. A képzési tevékenységek költség-haszon elemzése is nagyobb hangsúlyt kap: az egyéni és szervezeti szintű tudástranszfer megtérülését, a szervezeti tanulás hozzáadott értékét, a teljesítményre gyakorolt hatását is elemezni kívánják a 2008-ban kialakítandó értékelési stratégia keretében.

A kulcsfunkciók közül az emberierőforrás-menedzsment gyakorlatainak és eszközeinek folyamatos fejlesztése, a jól képzett, motivált HR-szakemberek felvétele, továbbképzése és megtartása a cél. A fejlesztési program három pilléren nyugszik: *a HR-tevékenységek hatékonyságának növelése; az erőforrások optimális elosztása, felhasználása; a kiválósággra való törekvés.* A tizenkét „tudásterület” (a kiválasztástól a tudásmenedzsmenten át a stratégiai HR-ig) ismeretanyagának elmélyítésére belső tanfolyamokon, külső kurzusokon, konferenciákon, szemináriumokon nyílik mód. Emellett a tárgyalási készségek fejlesztése, a belső ellenőrzési funkció megerősítése és a projektmenedzsment-képzés szintén kiemelt területek a 2008-as képzési-fejlesztési keretprogramban.

A Bizottság három éve kidolgozott egy stratégiát, mely a külső és belső kommunikáció minden szintjére és formájára kiterjedő képzési programot tartalmaz. Ennek megfelelően a médiával rendszeres munkakapcsolatban állók, a szóvivők, az internetes honlapokért felelős munkatársak számos, kifejezetten számukra kidolgozott kurzuson vehetnek részt az idei évben is. A középvezetőknek kötelező jelleggel el kell végezniük – többek között – a „nyilvánossághoz intézett beszéd”-tréninget, míg a felsővezetőknek magas szintű külső tanfolyamok látogatására van lehetőségük. A tanulóközpontú megközelítésben a kommunikációs tréningek tanácsadási (*coaching*) jellege is erősödik, mivel speciális szükségletek kielégítésére is hatékony, egyéni vagy csoportos képzési megoldások állnak rendelkezésre. A kommunikációhoz szorosan kapcsolódik a 2008-ban számos új programmal bővülő nyelvi képzések köre: úttörő megoldásnak számít a multimédiás eszközök, a beszélgetőkörök, valamint az online tesztek alkalmazása a bizottsági nyelvoktatásban.

Az információs-kommunikációs technológiák rohamos fejlődése, a stratégiai változások, a munkaerő változó igényei a munkafolyamatok folyamatos alakítását, szervezetfejlesztést és tanulást igényelnek. A Bizottság képzési és fejlesztési osztálya ennek megfelelően támogatást, továbbképzési lehetőséget nyújt a változtatások kivitelezéséhez, elősegíti a csoporton belüli tudásmegosztást, minőségmenedzsment- és folyamatmenedzsment-rendszerek felállítását, valamint lehetőség nyílik *mentoring* szolgáltatások igénybevételére is.

Kifejezetten a közép- és felsővezetők számára testre szabott tréningek széles skálája áll rendelkezésre, mind a tartalmat, mind a formát az egyéni prioritásokhoz, munkaterheléshez, időbeosztáshoz igazítva. Az Európai Adminisztratív Iskola (a Bizottság egyik szerve) csoportvezetőknek, újonnan kinevezett és tapasztalt osztályvezetőknek szervez tanfolyamokat, amelyeken a mentorálás, az esélyegyenlőség és a munkahelyi zaklatás is az ajánlott képzési témák között szerepel.

A pénzügyi képzések szintén nagy szerepet kapnak: szakértők bevonásával, a kurzusoknak interaktív jelleget adva igyekeznek a felmerülő képzési igényeknek megfelelni. Az informatikai oktatások pedig nemcsak a rohamosan fejlődő információs-kommunikációs technológiával való lépéstartást szolgálják, hanem az informatikai eszközök és megoldások stratégiaformáló szerepére is felhívják a menedzserek figyelmét.

Ami a képzési formákat illeti, a távoktatást (*e-learning*) elsősorban az informatikai tanfolyamok esetében használják, de az e-képzések alkalmazási köre folyamatosan bővül, 2008-ban pedig kiépítésre kerül egy különleges számítógépes „virtuális tanulási környezet”. A hagyományos önképző megoldásokat kedvelők számára szakkönyvek, folyóiratok állnak rendelkezésre a Tudásközpontban (*Learning Resource Centre*). A Bizottság számos belső tréner is alkalmaz, de a tudás- és ismeretátadás még hatékonyabb működése érdekében tapasztalt munkatársak és nyugállományban lévő kollégák felkérésére is sor kerülhet. A karrierjük csúcsán lévők külföldi ösztöndíjra is pályázhatnak, aminek keretében európai, amerikai vagy ázsiai egyetemeken tölthetnek be oktatói állást.

A tudás ára

Az Európai Bizottság 2008-ra vonatkozó képzési-fejlesztési kerete átlagosan tíz tréningnap/fő elérését tűzte ki célul. A képzések fajtája szerint 3,5 nap jut általános képzésekre, 2,5 nap nyelvi továbbképzésre – vagyis átlagosan ötből egy dolgozó vehet részt nyelvórákon –, további 2,5 nap jut betanítás jellegű (*on-the-job*) tréningre és 1,5 nap informatikai ismeretek gazdagítására. Ezek természetesen csak irányszámok, a kurzusokon való részvétel nem automatikus, és minden esetben konkrét képzési igényekkel alátámasztandó. Ami a rendel-

kezésre álló forrásokat illeti: az általános képzésekre a 2008-as költségvetés közel 16 millió eurót irányzott elő, ezen felül 4 millió euró jut a nyelvoktatásra, és hasonló nagyságrendű az informatikai kurzusok büdzséje is⁴.

Az állampolgárok társadalmi és gazdasági életben való aktív részvételéhez, a foglalkoztathatóság növeléséhez a naprakész tudás és készségek megléte döntő feltétel, ám az emberi erőforrás egész életen át tartó továbbképzésére irányuló beruházások kiterjesztése és javítása napjaink egyik legnagyobb kihívása. Mivel azonban a tanulás elsődleges motorja a fejlődésnek, az emberi tőke fejlesztésére fordított idő- és pénzbefektetés hosszú távon meghozza gyümölcsét és láthatóvá válik az elért eredményekben. Mark Twain szavaival élve: „az őszibarack egykor keserű mandula volt, a kelvirág nem egyéb, mint diplomás kelkáposzta.”

GERŐ PÉTER

AZ ÉLETHELYZETHEZ IGAZÍTOTT TANULÁS ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

*Vigyázz, ne járj úgy, mint hogyha Gutenberg
a kódexmásolóknak akart volna eldicsekedni a találmányával!
(Édesapám tanácsa)*

A képzési intézmények, képzési szervezetek sem mentesek Parkinson törvénye alól: önkéntelen céljuk a saját fontosságuk hangsúlyozása – és a rájuk leselkedő legnagyobb veszély az, hogy a segítségükkel orvosolni kívánt problémák valóban megoldódnak, ezzel pedig ők feleslegessé válnak. Az az autóiskola a sikeres, ahol a túrhetőség határáig növekszik a pótóra-vásárlás; az a nyelviskola nyereséges, ahol a tanulók a leghosszabb és legdrágább nyelvvizsgaelőkészítőre is vevők; az az oktatóközpont nyeri a gazdasági versenyt, ahol a hallgatók a legnagyobb lemaradás-ballasztot gyűjtik össze, akár (kifizetett, de) be nem fejezett szemeszterek alatt.

⁴ Összehasonlításképpen: az Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007–2013) Államreform Operatív Programjának forrása 172 millió euró. Bár az ügyintézési folyamatok megújítására, szervezetfejlesztésre, közigazgatási szervezetek fejlesztésére jut majd a nagyobb rész, a rendelkezésre álló pénz 14,4 %-át (24,8 millió euró) az emberi erőforrás minőségének javítására, a közigazgatásban dolgozók képzésére, az egyéni teljesítmény növelésére fordítják.

Csak egyetlen érdekes példa: a mastery learning módszert, amely a tanulási idő tízszeres növekedése árán a négyesek-ötösök arányát a közoktatásban megszokott 35-40 %-ról 80 % fölé emeli (számos országban, így Magyarországon is hitelesen kipróbált módon): sehol a világon nem használják.

A kiszámítható ráfordítású és eredményű tanulás senkinek nem érdeke. Csak mindannyiunknak.

Az élethelyzethez igazított tanulás: kísérlet ennek a szemléleti falnak az áttörésére. Igazán pozitív fogadtatásra csak ott számíthat, ahol a kiszámítható és igazolható eredmény minden más szempontot megelőz.

Így kerül a Szakmai Szemlébe egy pedagógiai módszertani ismertetés...

Építkezni nem úgy szoktunk, hogy megnézzük, milyen a talaj, aztán olyan épületet húzunk rá, amilyent sikerül – hanem meghatározzuk, hogy milyen épületre van szükség, ezt követően felmérjük a talajt, hogy megállapítsuk, hogyan folyjon az építkezés (vagy megállapítsuk, hogy az adott helyen olyan épület az adott feltételek mellett nem építhető: de akkor bele se kezdünk).

A tanulási folyamatok esetében sokkal fontosabb lenne, hogy ugyanígy járjunk el, mert a rosszul megépített falat, ha fáradtsággal és költséggel is, de le lehet bontani; a rosszul megjegyzett tudnivalót, a rosszul beidegződött reflexet viszont nem törölhetjük nyom nélkül.

Először is tehát a tanulás célját kell kitűznünk – de nem általánosságban, hanem pontos és mérhető módon: a tanulási folyamat sikeres befejeztével mit kell tudnia a tanulónak megcsinálni, amit addig nem tudott (vagy mit kell tudnia jobban megcsinálni, mint ahogyan addig tudta).

Legyen szabad „tanár-bácsisan” leegyszerűsített példákat mondanom:

- a másodfokú egyenlet megoldását tanító matematika-óra akkor sikeres, ha utána a tanuló háromnegyed óra alatt öt másodfokú egyenletből legalább négyet hibátlanul meg tud oldani (vagy bizonyítani tudja az adott számkörben való megoldhatatlanságát), noha korábban ezt nem tudta;
- a szódavíz-készítő tanfolyam akkor sikeres, ha utána a tanuló egy szifon, tíz patron és egy vízcsap segítségével, közepesen megvilágított helyiségben, 10 kísérlet közül 9-szer 1½ perc alatt tud 1 liter szódavizet készíteni, noha eddig csak kevesebb alkalommal vagy csak lassabban sikerült.

Ha ezeket az eredményeket a tanuló nem éri el a tanfolyam végére, akkor a tanfolyam nem volt sikeres, akkor sem, ha a tanuló nagyon igyekezett; akkor

sem, ha diplomás egyenletmegoldóvá vagy szódavízkészítővé avatták; akkor sem, ha ismeri az egyenlet-megoldási illetve szódavíz-készítési módszerek történetét az ókortól napjainkig.

Tehát: akkor sem, ha sikeresen levizsgázott! A tanulás célja az, hogy át tudja ugrani a léceket, amelyet eddig nem tudott; a vizsga csupán a mérés, ahol (többé vagy kevésbé objektív, valid és reliábilis módon) megkísérlik megállapítani, hogy átugrotta-e.

Amire itt külön felhívom a figyelmet: a mérési előíráshoz a mérés körülményeinek az előírása is hozzátartozik.

A tanulás célja tehát: a kompetencia, amelyet leggyakrabban „a gyakorlatban hasznosítható tudás”-ként szoktunk meghatározni. Aki azonban látott már, mondjuk, unott ügyintézőt, aki pontosan tudta, mit kell tennie, csak éppen nem érdekelte a dolog, ezért lassan csinálta, felületesen, esetleg hibásan – annak nem kell külön megindokolni, hogy (a szegedi Nagy József professzor nyomán) miért kell a kompetenciához hozzáértenünk a működtetéséhez szükséges motivációs hátteret is.

Az élethelyzethez igazított tanulás módszere a kompetencia(többség) megszerzésére irányuló, felnőttkori tanulóval foglalkozik.

A folyamat tehát a tanulási cél megfogalmazásával kezdődik.

A tanulási célt úgy kell megfogalmazni, hogy

- a (leendő) tanuló (tehát az adott kompetenciával még nem rendelkező személy) számára is **érthető** legyen;
- **motiváló** legyen a (leendő) tanuló számára;
- továbbá **mérhető** legyen – mégpedig úgy, hogy a tanulási folyamat során a tanuló önmagáról is mérni tudja, hogy a tanulási célt elérte-e illetve hol tart a tanulási cél felé vezető úton.

Ebből adódik, hogy ha előszörre olyan célt fogalmaztunk meg, hogy valakinek valamiről „áttekintése lesz”, valaki „tisztában lesz az adott témakör alapfogalmaival”: ezt érdemes átfogalmazni, mert így nem mérhető. („Áttekintés” helyett mondhatjuk azt, hogy ha az adott témakörben bármelyik részterülettel kapcsolatban bővebb ismeretekre lesz szüksége, tudni fogja, hogy hol nézzen utána; a „tisztában lesz az alapfogalmakkal” helyett mondhatjuk azt, hogy az elébe kerülő munkadarabokat 95 %-os biztonsággal be fogja tudni sorolni az ilyen és ilyen alapfogalmakkal jellemzett csoportokba. Fontos, hogy olyasmit mondjunk, amit a tanuló önmagáról is meg tud állapítani, hogy elérte-e.)

A lehető leghatékonyabb megoldásokat bocsátjuk a tanuló rendelkezésére. Ennek előfeltételeként meghatározzuk **az adott esetben célszerű rangsort** a ráfordítási tényezők (a tanuló ideje, a segítők ideje, eszközök, infrastruktúra stb.) illetve az eredmény-tényezők (ezek szintjének várható átlaga, szórása, a tanulási folyamat kiszámíthatósága stb.) között.

Az élethelyzethez igazított tanulás módszere a felnőtt emberek tanulásával foglalkozik. Be kell látnunk – és maximálisan tolerálnunk kell –, hogy a tanulásban résztvevő felnőttek a tanulással egy időben egyéb kötelezettségei is vannak. Ezért nem jelölhető ki egyetlen „legjobb” útvonal, bármennyire illeszkedne is az adott tanulási célhoz és tanulói helyzethez. Ehelyett előre **fel kell készülni a (néha váratlan) menetközbeni váltásokra**: útvonalak, eszközök, módszerek olyan „csokrát” kell előkészíteni, amely kiszolgálja a váltásokat, mégpedig biztonságos és zökkenőmentes módon.

Az élethelyzethez igazított tanulás sajátos, a célnak kifogástalanul megfelelő tananyagokat igényel.

A tananyag (az egész tanulási folyamathoz hasonlóan) olyan egységekből áll, amelyek közül mindegyiknek csak egy belépési és egy kilépési pontja van; mindegyik egy-egy jól körülhatárolható (külön is mérhető) rész-célt valósít meg a teljes tanulási célból; és mindegyik önmagában is elvégezhető: nincsenek benne összefonódó tevékenységek (egyikben sincs más egység „belsejére” való hivatkozás).

Az egyes tananyag-egységek létrehozásának módja az, hogy a kiinduló állapot és az elvárt eredmény-állapot közti kompetencia-különbséget fel kell bontani a lehető legkisebb, önálló részekre; ezzel a tanulási cél olyan rész-célokra bomlik, amelyeknek mindegyike önmagában is – bármilyen csekély – kompetencia(többség) megszerzését jelenti.

Az élethelyzethez igazított tanulás módszerében az így létrejövő tananyag-egységek a modulok.

Ha a modulokra bontás szakszerűen történt, akkor a modulcélok összességének meg kell egyeznie a teljes tanulási céllal. A tanulási cél megvalósításának folyamatos ellenőrzése céljából meg kell szabni

- a tanulási folyamat **záró** mérését (azt a mérést, záróvizsgát, amellyel a tanulási folyamat végén mérhető az elérni kívánt kompetencia megléte);
- a tanulási folyamat **beléptető** mérését (azt a mérést, felvételi vizsgát, amellyel a tanulási folyamat kezdetén mérhető a minimális előfeltétel-kompetencia megléte);
- minden egyes modul **záró** mérését;

- minden egyes modul **beléptető** mérését. (Ez utóbbtól csak abban a sajátos helyzetben – annak a modulnak az esetében – lehet eltekinteni, ha egyéb úton igazolható, hogy a tanuló az adott modul belépési feltételeinek megfelel, például: ha biztos, hogy előzőleg sikeresen sajátított el olyan más modulokat, amelyek záró mérései teljes egészében lefedik az adott új modul belépési mérését.)

Az egyes modulok záró méréseinek összessége így kiadja a teljes tanulási folyamat záró mérését – tehát ha a tanuló a modulok adott sorozatán sikerrel végighaladt, ezzel a teljes tanulási cél elérését is igazolta.

Az élethelyzethez igazított tanulás felnőtt, a tanulásukkal kapcsolatban döntésekre képes, tanulási útvonalak között választani tudó tanulókat feltételez.

Az élethelyzethez igazított tanulás időben és helyszínében is rugalmas, eszköz-független módszer. Ezt a rugalmasságot segíti az informatikai háttér.

A tananyag „rendelkezésre bocsátását”, a tanuló és segítői valamint a tanulók egymás közti kommunikációját, a tanulási folyamat nyomon követését (ennek kapcsán az oktatásszervezés és menedzsment tevékenységének kiszolgálását) az élethelyzethez igazított tanulás

- ✓ a szabadon felhasználható, professzionális **Moodle keretrendszerrel**,
- ✓ továbbá hordozható tanulói-tanári-tananyagszervezői-oktatásszervezői-menedzseri **munkaállomással** oldja meg, illetve ezek példáján tanítja.

Alapelveinknek megfelelően azonban (a mérhető eredmény igazolt elérésének feltételét betartva) ettől tetszőlegesen el lehet térni.

A korábban írt feltételek betartása „csereszabatos” modulok létrejöttéhez vezet: ugyanaz a rész-cél (módszerében és eszközeiben) eltérő modulokkal is elérhető. Ha valamely rész-cél elérésére több alternatíva (több, választható modul) áll rendelkezésre, egy-egy konkrét tanulási folyamat ezek közül csak egyet fog tartalmazni. A tanulási folyamat során a tanuló távlati motiváltságát a tanulási cél, aktuális motiváltságát az egyes modulok célja jelenti.

Az élethelyzethez igazított tanulás módszere abból a teljesítmény-motivációs elméletből indul ki, amely szerint

- ✓ a feladat-választás legjobb előrejelzése a feladat értéke;
- ✓ a kitartás (ennek kapcsán: a sikeres befejezés) legjobb előrejelzője az eredménnyel kapcsolatos elvárás.

Az élethelyzethez igazított tanulás során ezért arra törekszünk, hogy a tanulási folyamat minden egyes pillanatában, a tanuló minden egyes helyzetében tudatosítsuk a tanulóban a tanulás értékét és segítsük abban, hogy reálisan pozitív szinten tartsa az eredménnyel kapcsolatos elvárását.

Ennek a konkrét megvalósulása tanulónként eltérő lehet (függően az értékek és elvárások forrásaitól) és alkalmanként eltérő lehet (függően a tanulási helyzetektől).

Az élethelyzethez igazított tanulás módszere aszerint alakítja ki a segítő szerepköröket, hogy a tanulási cél elérését befolyásoló tényezők a tananyaghoz (annak elméleti vagy gyakorlati vonatkozásaihoz) vagy magához a tanulási folyamathoz kapcsolódnak-e. A fentieknek és a tanulási folyamat egyes fázisaiban szükséges segítségnyújtásnak megfelelően alakul ki a tanár, a konzulens, a tutor és a mentor (egyazon pedagógus által is ellátható, de külön is választható) szerepköre.

A szakanyagíróval ellentétben (aki az adott szakterület szakértője) a tananyag létrehozása is „pedagógus-szerepkör”: e kettő precíz megkülönböztetése is az élethelyzethez igazított tanulás módszerének fontos része.

Összefoglalás

Az élethelyzethez igazított tanulás, oktatási technológia a tanítás és a tanulás eszközeit/módszereit **az adott kompetencia(többlet) megszerzésére** irányuló tanulási/tanítási folyamat egységes rendszerébe szervezi, a tanulási cél és a tanulói élethelyzet szempontjai szerint hangolja össze.

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

SZABÓ ERVIN ANTAL

Ukrajna Biztonsági Szolgálata (SZBU)*

Vezetője – Valentin Nalivajcsenkó (2006. 12. 01-től), előtte Igor Drizscsanij, Alekszandr Turcsinov (kinevezve 2005. 02. 04.-én), Igor Szmesko altábornagy, Vladimir Radcsenko, Leonyid Derkacs.

Első helyettes:

Vaszilij Krutov, az SZBU Anti-terrorista Központ vezetője

Helyettesek:

Geraszimov Anatolij Pavlovics altábornagy

Drizscsanij Igor Vaszilijevecs jogász altábornagy

Kozsemjakin Andrej Anatoljevics ezredes, a korrupció és a szervezett bűnözés elleni küzdelem Főcsoportfőnöksége vezetője

Seremeta Vladimir Vladimirovics vezérezredes

A „Kommerszant-Ukrajna” adatai szerint az SZBU reformkoncepciójának tervét ellenszavazat nélkül fogadták el a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács 2008. február 15.-i ülésén. A koncepcióban a Szolgálat reformjának két szakaszát irányozzák elő. Úgy tervezik, hogy 2008-2009. folyamán csak azokat a rendelkezéseket valósítják csak meg, amelyek nem követelnek törvénymódosításokat. Ezen kívül, ebben a periódusban ugyancsak kidolgozásra kerülnek és megküldésre a Verhovnaja Radanak (az ukrán parlamentnek) megvitatásra a szükséges törvényjavaslatok.

2010-től kezdődően kerül megvalósításra a Biztonsági Szolgálat „további transzformációja abban az irányban, hogy az európai kritériumoknak megfelelő hatékony speciális szolgálattá váljon”.

Érdemes megjegyezni, hogy az elfogadott reform koncepció – az SZBU egész történetében az első, melyről levették a „Titkos” minősítést. A 17 év alatt összesen hét ilyen koncepció született.

* Forrás: www.agentura.ru/dossier/ukraina/sbu

A dokumentum javasolja az SZBU átszervezését „az európai biztonsági struktúrákba történő integráció kontextusában”, vagyis az Európai Unió és a NATO előírásainak megfelelően. Így, az egyik irány „a kémelhárítási rezsím modernizálása”, melynél a változtatások alapjául a „világ vezető demokratikus államainak tapasztalatait” javasolták figyelembe venni.

„A hangsúly a kémelhárító tevékenységre helyeződik, mivel az SZBU – mindenek előtt kémelhárító szervezet és fontos erősíteni ezt a speciális szolgálati összetevőt, annak érdekében, hogy az ne váljon második rendőrséggé”, - magyarázta az újságíróknak egy magas beosztású forrás az SZBU-ból.

Többek között, javasolják minden kémelhárítási és operatív-nyomozati tevékenység központosított végrehajtását a telekommunikációs és egyéb technikai rendszerek alkalmazásával.

Ugyanakkor a legradikálisabb intézkedésnek ebben a szférában, a kiadvány szerint, a rádió-elhárítás alegységeinek bázisán egy speciális, „az állam-biztonság szférájában jelentkező veszélyekre figyelmeztető információs rendszer” létrehozása kell legyen.

Az SZBU elé a terrorizmussal szembeni küzdelemre vonatkozó feladatokat is állítottak. A reform javasolja a más államok speciális szolgálataival történő együttműködés aktivizálását, valamint „az új kihívások figyelembevételével” modernizálni az állam területi egységének védelmét „az egyes személyek és azok szervezeteinek jogellenes támadási kísérleteitől”.

Külön pont mutat rá a „terrorcselekmények erővel történő felszámolására rendeltetett különleges alakulatok” (az „ALFA” speciális antiterrorista alakulatról van szó) jogi státusa pontosításának szükségességére, többek között, tevékenységét illetően más országok területén, például az ukrán követségek és konzulátusok őrzésének végrehajtásakor. A terrorizmus elleni küzdelem legfőbb szerve az Anti-terrorista Központ marad, melyet az SZBU mellett hoztak létre.

Az SZBU átszervezése ellenére, a hivatalnál javasolják meghagyni a vizsgálati funkciót mindaddig, amíg nem kerül kialakításra a bírósági tárgyalást megelőző vizsgálat általános rendszere.

A tevékenység krónikája

Alekszandr Turcsinov, miután elfoglalta az SZBU igazgatói beosztását, 2005. február 14.-én, végrehajtotta az első vezetői kinevezéseket. Az SZBU főnökének új első helyettese Alekszandr Szkibinyeckij lett – a korábbi fő kémelhárító, aki a Majdanon felszólalásával vált ismertté a „narancsos forradalom” idején. Másik helyettese Vaszilij Krutov lett – a terrorizmus elleni küzdelem

elismert harcosa, az „ALFA” speciális alakulat első parancsnoka. Ezen kívül Júlia Tyimosenko miniszterelnök bejelentette az SZBU reformjára vonatkozó terveit. Szavai szerint, a Szolgálat reformja két irányban megy végbe: létrehozni a „Nemzeti Hírszerzést, amely egyesíti a hírszerzés minden, Ukrajnában létező rendszerét, valamint a Nemzeti Nyomozó Irodát - azaz összevonni a vizsgálatot és a kémelhárítást.

Ugyanakkor Szkibinyeckij nem sokáig volt az első helyettes, hamarosan nyugdíjazták. Május 27.-én Krutovot felmentették a helyettesi beosztásból és kinevezték az SZBU anti-terrorista központjának vezetőjévé az első helyettesi beosztásba. Ugyanezen a napon Juscsenkó elnök jóváhagyta az SZBU szervezeti reformját: a szolgálatra a személyi állomány 15 %-os létszámcsökkentés vár, és a húsz alegységből kilenc igazgatóságot, egy szolgálatot és elnöki apparátust hoznak létre. Az SZBU-nak nem lett kevesebb feladata. Ezek – kémelhárítás, az alkotmányos alapok védelme és a gazdasági bűnözés elleni küzdelem. A vizsgálati funkciókat az SZBU szeretné új struktúrába összevonni – Nemzeti Nyomozó Irodába. Ezen kívül, mint Turcsinov kijelentette, most az SZBU visszatár az alkotmányosság területére és megszünteti a bírósági végzés nélküli tömeges lehallgatásokat.

Az SZBU története

Ukrajna Verhovnaja Radaja 1991. szeptember 20.-án rendeletet fogadott el „Ukrajna nemzeti biztonsági szolgálatának létrehozásáról”. Ugyan ezzel a rendelettel megszüntette az USzSzk Állambiztonsági Bizottságát. A Verhovnaja Rada 1992. március 25.-én, elfogadta „Ukrajna biztonsági Szolgálatáról” szóló Törvényt.

A kémelhárítás munkatársai a megszabott követelményeknek megfelelően leleplezték a külföldi speciális szolgálatok néhány ügynökének jogellenes tevékenységét, megakadályozták Ukrajna állampolgárainak egy sor kísérletét, hogy politikai, gazdasági, tudományos-technikai jellegű információkat juttassanak el külföldre. Az SZBU 1992-ben leleplezte és megszakította a hontalan G. Szarkiszján és az ukrán állampolgárságú A. Tkacsenko kémtevékenységét, végrehajtva országunkban egy külföldi hírszerzéstől kapott feladatot, a legújabb légvédelmi rakéta technikáról történő információgyűjtést. A kémelhárítás 1994-ben műveletet hajtott végre egy Ukrajnával szembeni provokáció megakadályozására és a 32 éves svéd Erik Olaf Estenson kiutasítására és Svédország hatóságainak történt átadására. Ukrajnában való tartózkodásának idején Estenson javasolta, hogy adjanak át neki egy atom robbanófejet, melyből Stockholmban 20-30 megatonnás nukleáris bombát szándékozott összeállítani azért, hogy Svédország kormányát megzsarolva elérje 2 milliárd amerikai dollár pénzügyi segítség megadását Ukrajna számára. Nem kevés példa van más kémelhárítási műveletek végrehajtására is. Többek között, megakadályozták a

végrehajtását egy sor törvényellenes akciónak, hogy nagy mennyiségű fegyvert szállítsanak ki Ukrajnából, illetve vigyenek be annak területére csempészés útján. Blokkolták annak kísérleteit is, hogy megszervezzék kettős felhasználású technológiák és anyagok Ukrajnából való kiáramlását, illegális műveleteket hajtsanak végre nukleáris- és radioaktív anyagokkal. Az intézkedések eredményeként egyetlen esetben sem engedték meg a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközeinek elterjedése ellen Ukrajna által vállalt kötelezettségek megsértését.

A FÁK speciális szolgálatai között aláírt megállapodások keretei között rendszeresen folynak találkozók, közös tanácskozások, melyeken megvitatásra kerülnek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kábítószerüzlet, stb. elleni harc kérdései, folyik a vélemények és az információk cseréje. Rendszeressé vált a FÁK részes országai biztonsági szerveinek és speciális szolgálatainak vezetői által alkotott Tanács ülései. Ennek eredményeként a gyakorlatban sikeresen valósulnak meg műveletek a nagy mennyiségű kábítószer, fegyverek, csempészaruk lefoglalására és a bűnözői csoportok tagjainak letartóztatására. Az egyik ilyen első, visszhangot kiváltó ügy volt az SZBU speciális alegysége munkatársai által Odesszában A. Mndzsoján jereváni lakos letartóztatása az Örmény Köztársaság Állami Nemzetbiztonsági Igazgatóságának kérésére. Őt öt bérgyilkosság miatt körözték és két gyilkossági kísérlet miatt, áldozatai voltak többek között az örmény KGB volt elnöke és Jereván polgármestere.

Az OF elnöke V. Putyin felszólalt az FSZB kollégiumának ülésén*

A terrorizmus és a bűnözés elleni harc, a gazdaságbiztonság biztosításának tradicionális feladatai mellett az FSZB specifikus feladatokkal is foglalkozik majd. Ezek között – mind a Szocsiban rendezendő Olimpia, mind az ország előtt álló elnökválasztás biztonságának biztosítása. Erről volt szó az államfő és az FSZB kollégiumának találkozásán.

Az FSZB vezetőihez szólva V. Putyin különösen aláhúzta, hogy Oroszország nem engedi meg, hogy az országban folyó elnökválasztási kampányt külföldről korrigálják. „Fokozni kell a munkát az országunk belügyeibe történő beavatkozási kísérletekről szóló információk időbeni megszerzésére. Ez különösen fontos, figyelembe véve a folyamatban lévő elnökválasztási kampányt.

* Forrás: www.fsb.ru

Országunk – szuverén állam, és nem engedjük meg, hogy a választási kampányt kívülről befolyásolják” – mondta Putyin.

Ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy „minden állami szerv feladata – biztosítani a választások demokratikus jellegét, a társadalmi-politikai stabilitást, lehetőséget biztosítani az állampolgároknak, hogy átgondoltan és szabadon választhassanak”.

Az elnök sok figyelmet szentelt a terroristafenyegetés elleni harcra. Figyelmeztetett, hogy az Észak-Kaukázusban korántsem minden terrorista vezetőt likvidáltak bár, 2007. évben, az ottani helyzetben „áttörés történt”.

V. Putyin véleménye szerint fontos fejleszteni a terrorizmus elleni harcban a nemzetközi együttműködést: A SOSz, ODKB, FÁK és más országokkal történő együttműködés az FSZB figyelmének központjában kell, álljon. Ez lehetővé teszi nem csak a terroristák megjelölését, de Oroszország hitelének emelését is”.

Az elnök megjegyezte, hogy az FSZB Határőrizeti Szolgálatának aktíválnia kell a modern infrastruktúra kiépítését az államhatár teljes hosszában.

Megjegyezte, hogy „a terroristafenyegetés továbbra is nagy”, annak ellenére, hogy Oroszországban csökkent a számuk. „Ha világszerte nő a terrorcselekmények száma, Oroszországban évente 2, 5 –szer csökken”, - jegyezte meg Putyin.

„Tudjuk, hogy mi a csökkenés oka”, - tette hozzá és megmagyarázta: „A korábbi években az állam képtelen volt hatékonyan szembeszállni a terrorral. A terrorcselekmények száma határtalan volt, a terroristák arcátlansága pedig – példanélküli”. A terrorcselekmények számának jelenlegi csökkenése – ez valamennyi speciális szolgálat, jogvédő szerv és helyi anti-terrorista központok érdeme, de mindenek előtt a Nemzeti Anti-terrorista Bizottságé”. A speciális szolgálatoknak meghatározta, hogy gyorsítsák meg a munkát az ország anti-terrorista biztonsága komplex rendszerének kialakítására.

Putyin kiemelte a szükségességét nem csak a harci műveletekben kiemelkedő munkatársak elismerésének, hanem azoknak is, akik a terrorcselekmények megelőzésének prevenciójában vesznek részt. „A biztonsági szervek hatékonyabban alkalmazzák a preventív intézkedések egész komplexumát. Ennek köszönhetően, még a tervezés, előkészítés fázisában több tíz terrorcselekmény került megakadályozásra. Ami azt jelenti, hogy százak életét mentettek meg, – mondta. – Mi általában azokat tüntetjük ki, akik a harci műveletekben vettek részt, amikor valami már bekövetkezett, de a preventív intézkedések nem

kevésbé fontosak, ezért figyelmet kell fordítani azokra a munkatársakra, akik eredményeket értek el ezen a vonalon”, – folytatta az államfő.

Szintén megígérte, hogy „ a munkatársak közül senkit, aki szolgálati kötelmeinek teljesítése közben hunyt el, nem felejtünk el”. „Kötelességünk – támogatni az elesettek családrait, nem magukra hagyni őket gyászukkal, és hősi példákra nevelni a fiatal szakembereket” – jegyezte meg Putyin.

Az FSZB fontos feladatai lesznek, az elnök szerint, azok az intézkedések, melyek hivatottak biztosítani a 2014. évi Szocsiban rendezendő Olimpia vendégeinek és résztvevőinek biztonságát. „A 2014. évi Olimpiai és Paraolimpiai játékok vendégei és résztvevői védelmének több szintű, hatékony rendszerét kell felépíteni a lehetséges fenyegetések ellen”, - szabta meg a feladatot az elnök.

Putyin szintén kitért az ország gazdaságbiztonságának biztosítását érintő feladatokra is. Emlékeztetett, hogy jelentős eszközök gyűltek össze a Stabilizációs és Befektetési alapokban, megvalósulnak nemzeti projektek, modernizálódik a hadsereg, hatalmas összegeket terveznek befektetni a ZSKH modernizációjába. „Mindez megemelt követelményeket támaszt az ország gazdaságbiztonságának biztosítása iránt. Elengedhetetlen keményen megakadályozni a korrupció, a hivatali visszaélés eseteit, a szolgálat operatív lehetőségeit felhasználni az állami és költségvetési pénzek kiáramlása szövevényének kibogozására”, - mondta Putyin.

Ennél figyelmeztetett, hogy „az elkövetések felderítésénél, az FSZB munkatársai nem léphetik át kompetenciájuk határvonalát és mindig a törvény betűjét, kell követniük, figyelemmel a gazdálkodó szervezetek és az állampolgárok jogaira”.

Felhívta az FSZB figyelmét az orosz vállalatok érdekeinek a nemzetközi piacokon történő védelmének szükségességére. „Nem szándékozunk szemet hunyni a konkurenciaharc velünk szemben alkalmazott tisztátlan módszerei felett”, - húzta alá.

Az államfő megígérte, hogy 2008-ban az FSZB anyagi-technikai ellátottsága tovább javul majd. Az elnök emlékeztetett, hogy 2006-2007-ben a hivatásos állomány anyagi javadalmazása 45 %-kal nőtt. „az állam gazdasági lehetőségeihez mérten az anyagi javadalmazás a továbbiakban is nőni fog”, - mondta Putyin.

Bejelentette, hogy január 10.-én a kormány döntést hozott 5,5 milliárd rubel kikülönítéséről a 2009-ben tervezett építkezések finanszírozási limitjéből, az ebben az évben a hivatal munkatársai számára történő 38 ház felépítésére.

Ezen kívül, az elnök szavai szerint, ebből a pénzből további 43 épület készül el és 150 tervezése.

Értékelése szerint az elmúlt néhány év az FSZB fejlődésének és megerősödésének szakasza volt. „Befejeződött a strukturális és szervezeti-személyügyi átszervezés, stabilizálódott a káderállomány, teljesen helyreállításra került a szolgálat operatív, elemző és harci potenciálja.

„Az FSZB, összességében, megbízhatóan és hatékonyan oldotta meg az állampolgárok, a társadalom és az állam biztonsága biztosításának kérdéseit”, vonta le a következtetést az elnök, köszönetet mondott a szolgálat kollektívájának az ország érdekében végzett munkáért és a helytállásért.

A török elnök bejelenti a PKK elleni harcot

Minden diplomáciai fáradozás hiábavalónak tűnik: a törökök türelme a PKK-val szemben elfogyott, mondja Gül elnök. Az észak-iraki terrorakciókat többé nem fogják tűrni.

Ankara/Suleimanijah - Abdullah Gül elnök szilárdan elhatározta magát. A törökök minden szükséges intézkedést megtesznek azért, „hogy a fenyegetést megszüntessék”, mondta ma egy Fekete-tenger-menti államok közötti találkozó alkalmával. A törökök türelme a tiltott Kurd Munkapárt harcosaival szemben (PKK) a végére ért. Ankara tiszteletben tartja ugyan Irak területi integritását, mondta Gül, azt azonban nem szabadna eltérni, hogy „az iraki földet terrorista tevékenységre használják”. A PKK további támadásait a szomszédos ország északi részén lévő bűvőhelyeik ellen nem fogják türelemmel várni.(????)

A török kormányt egy parlamenti rendeleten keresztül felhatalmazták arra, hogy a PKK-harcosok ellen Észak-Irakban katonailag fellépjen. Azzal vádolják Irakot, hogy nem lépnek fel elég határozottan a PKK harcosaival szemben a kurd területen. Ez használ az iraki határrégió kitolásának a szomszédos országba. A török hadsereg előkészületeket tett egy nagyobb katonai kontingens – kb.100.000 katona – Cizre-től nem messze való összehívására. Az egységek harckocsikkal, F-16-os vadászgépekkel és harci helikopterekkel vannak felszerelve. A válságkövetből ma újbóli katonai akciót jelentettek. A török hadsereg a már szerda éjjel óta az iraki határon zajló harcban egyes adatok szerint 30 PKK-harcost elfogott.

Katonák vettek észre egy Irakból behatoló fegyveres csoportot, közölte a vezérkar. A PKK-harcosok megkísérelték megtámadni a harckocsikat, amiket a

török hadsereg a határon állomásoztatott. A harcokban elesettek száma a hétvége óta körülbelül 64-re emelkedett.

Reggel – szemtanúk állítása szerint – vadászrepülőgépek szálltak fel Diyabakir repülőteréről, ami a legnagyobb város a túlnyomórészt kurdok által lakott Dél-kelet Törökországban.

A kurd konfliktus

A kurd néphez a becslések szerint kb. 30 millió ember tartozik. Elsősorban Törökország, Irán, Irak és Szíria területén élnek. Irakban az olajban gazdag területük az ország északi részén szinte teljesen autonóm. Egy politikailag önálló Kurdisztán azonban soha nem létezett. Mindenekelőtt a törökök nyomták el a kurdokat az államterületükön. Több felkelést fojtottak el, a nyelvet, a zenét, az irodalmat, sőt a kurdok nemzeti viseletét is betiltották. De Iránban, Irakban és Szíriában is megpróbálták a kurdokat a kulturális identitásuktól megfosztani.

Török vadászrepülőgépek bombáztak hétfőn Irakban egy kurd falut, jelentette a Reuters hírügynökség. A Dahuk városától 25 kilométerre északkeletre a határ régióban fekvő helységekre számtalan bombát ledobtak. Idéztek egy anonim iraki sebesültet. A támadás áldozatai vagy a keletkezett károk egyelőre nem ismertek.

Irak határán török katonák visszaverték 40 kurd lázadó támadását. A szerda esti támadás a Hakkari hegyi-tartomány biztonsági erői ellen irányult, tudósították a hírügynökségek. Ezek a támadást harckocsikkal és tüzérséggel elhárították. Heves harcok után a PKK-lázadók visszavonultak Észak-Irakba.

Egy magas rangú iraki delegáció délután Ankarában a vezető török politikusokkal a konfliktus enyhülésének lehetőségeiről tárgyaltak. Az irakiak arról akarták meggyőzni a törököket, hogy egy PKK-táborok elleni offenzíva nem szükséges, jelentették az iraki újságok. Dschalal Talabani államfő nyilatkozatban cáfolta, miszerint Törökországnak megígérte a vezető PKK-tiszviselők kiszolgáltatását, akik a kurd autonóm területen Észak-Irakban tartózkodnak. A kurd elnök egyik szóvivője bejelentette, a PKK-vezérek együtt éltek a harcosokkal a hegyi táborokban, amik az iraki biztonsági erők számára megközelíthetetlenek. Ezért nem lehetséges őket elfogni. Talabani néhány nappal ezelőtt nyilatkozta, hogy „még egy kurd macskát sem” szolgáltatnak ki Törökországnak.

Az USA szerint a törökök nem hagyják magukat befolyásolni. Ha az amerikai kormány ellenezne is egy határon átnyúló katonai akciót, az országa maga döntene, vajon ez keresztülvihető-e vagy nem, mondta Tayyip Erdogan miniszterelnök romániai látogatása közben. Ő egy közös ENSZ fellépést szeretne a lázadók ellen. Hogy ezzel egy katonai hadműveletre gondolt-e, Erdogan megválaszolatlanul hagyta.

CONTENTS

Page

EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES

János Deák - György Szternák Thoughts after the NATO-Summit	5
Dr. Klára Kecskeméthy - Sipos How now global partnership?	22
István Kobolka - János Sallai The primary experiences of the Schengen border-opening.....	29
Antal Beraczkai The "preventive stand by" (Evaluation of the representative survey called Answers to the perceptible terrorist threats)	36
János Béres - András Tóth Muslim radicalism in Europe	44
Noémi Zalai Comparison of the characteristics of the wars of the XX. Century and the fight against terrorism, on the basis of military, political and social contexts	54
<i>CURRENT ISSUES</i>	
Mihály Récsei Introduction of the knowledge-center and activity of the protection against terrorism	66
Zoltán Kiss - György Szternák Additions to understanding the background of social problems	77
Imre Dobák Illegal migration - the involvement of Sub-Carpathia	98
<i>CONSULTATION</i>	
Gábor Devecseri Consolidation of the outflow-indicators of contract-soldiers.....	107
Béla Krisztián Sources of Hungarian energy-supply and air-pollution	123
<i>FORUM of PhD CANDIDATES</i>	
László Zoltán Lenkey The economical and personality-psychological relation of drugs and terrorism	136

CONTENTS	Page
Károly Tanai	
Persuasive communication in the consumers society	146
Péter Sulányi - Ottó Kalo	
NATO-Summit in Bucharest with the eyes of Germany and Slovakia	162
<i>FROM THE HISTORY OF SECURITY SERVICES</i>	
Ervin Antal Szabó	
<i>Scetches from the history of Russian intelligence</i>	
Clouds are gathering	173
<i>SCIENTIFIC LIFE – EDUCATION</i>	
Ágnes Déri	
It is never too late to study. The training system in work within the European Committee	183
Péter Gerő	
Learning fitted for live-conditions and what is behind it	189
<i>NEWS, EVENTS, FACTS</i>	
Ervin Antal Szabó	
Articles concerning National Security Issues from Foreign Media Security Service of Ukraine (SBU)	195
President of the Russian Federation, V. Putin made a speech on the meeting of the FSB Council	198
Turkish president announces fight against PKK.....	201
<i>CONTENTS</i>	203
<i>THE AUTHORS</i>	205

SZERZŐINK

Dr. Deák János nyá. vezérezredes

ZMNE tudományos főmunkatárs, KLHTK. KStrat. Tanszék

Dr. Szternák György egyetemi tanár, CSc

ZMNE Összhaderőnemi Műveleti Intézet igazgató

Siposné dr. Kecskeméthy Klára

ZMNE mb. oktatási rektorhelyettes

Dr. Kobilka István ezredes, PTE egyetemi docens

KBH oktatási főosztályvezető

Dr. Sallai János hőr. alezredes

RTF RVTK kutatásszervezési osztályvezető

Beraczkai Antal ezredes

KBH kiemelt főreferens

Béres János ezredes

ZMNE PhD hallgató

Tóth András mk. vezérőrnagy

KFH főigazgató-helyettes

Zalai Noémi százados

ZMNE hallgató

Dobák Imre

PTE PhD hallgató

Devecseri Gábor százados

MH Nyugat-magyarországi Kieg. Töborzó irodavezető

Dr. Krisztián Béla

PTE egyetemi docens

Tanai Károly alezredes

KBH kiemelt főreferens, PhD hallgató

Kalo Ottó r. alezredes

NbH

Szabó Ervin Antal alezredes

KBH osztályvezető-helyettes

Déri Ágnes

PTE PhD hallgató

Gerő Péter

PTE PhD hallgató